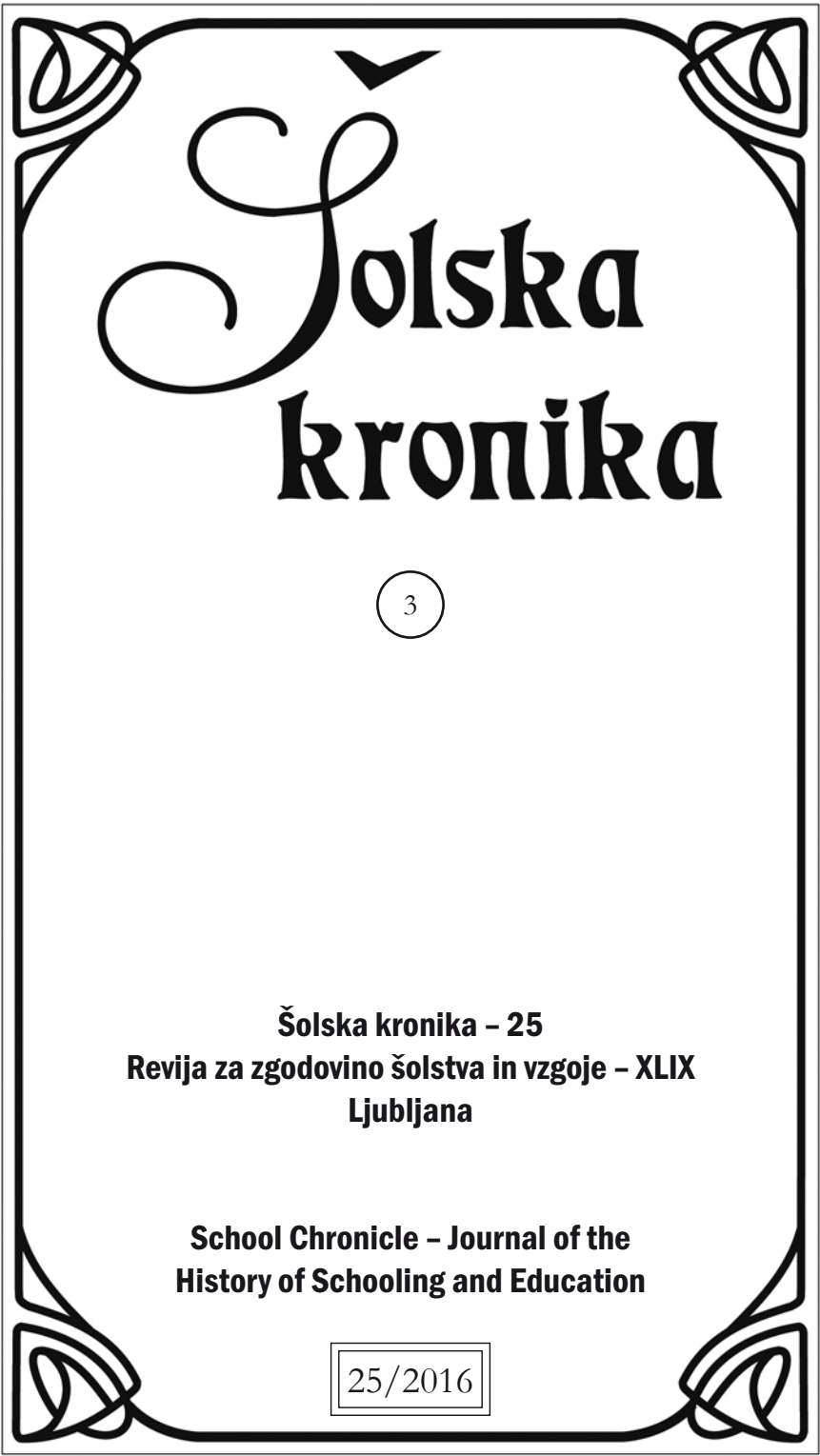

Šolska kronika

3

25/2016

Šolska kronika

3

Šolska kronika – 25
Revija za zgodovino šolstva in vzgoje – XLIX
Ljubljana

School Chronicle – Journal of the
History of Schooling and Education

25/2016

SCHOOL CHRONICLE – JOURNAL OF THE HISTORY OF SCHOOLING AND EDUCATION
– BULLETIN OF THE SLOVENIAN SCHOOL MUSEUM. LJUBLJANA, SLOVENIA.

Urednika / Editors: mag. Marjetka Balkovec Debevec in Anton Arko

Uredniški odbor / Editorial Board: Anton Arko, mag. Marjetka Balkovec Debevec, dr. Theodor Domej (Avstrija / *Austria*), dr. Darko Friš, dr. Boris Golec, Ksenija Guzej, Tatjana Hojan, Polona Koželj, mag. Marija Lesjak Reichenberg, Marko Ljubič, dr. Zdenko Medveš, mag. Stane Okoliš (odgovorna oseba izdajatelja / *Responsible person for the publisher*), dr. Mojca Peček Čuk, dr. Leopoldina Plut Pregelj (ZDA / *USA*), dr. Edvard Protner, Mateja Ribarič, dr. Branko Šuštar

Zaslužna člana uredniškega odbora / Emeritus members of the Editorial Board: Slavica Pavlič, mag. Mladen Tancer

Članke je recenziral uredniški odbor. Za znanstveno vsebino člankov odgovarjajo avtorji. Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira. / *The articles have been reviewed by the Editorial Board. The authors are solely responsible for the content of their articles. No parts of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and full mention of the source.*

© Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum, Ljubljana*

Redakcija te številke je bila zaključena 23. 11. 2016.

The editing of this issue was completed on November 23rd, 2016.

Prevodi / *Translation:*

Maja Visenjak Limon (angleščina / *English*)

Maja Hakl Saje (nemščina / *German*)

in avtorji člankov (*and the authors of individual articles*)

Lektoriranje / *Proofreading:*

Valentina Tominec (*Slovene*)

Uredništvo in uprava /

Editorial and administrative office:

Slovenski šolski muzej, Plečnikov trg 1,
SI-1000 Ljubljana, Slovenija

Telefon, fax / *Phone, Fax:*

+3861 2513 024

E-pošta / *E-Mail:*

solski.muzej@guest.arnes.si

Spletna stran / *Website:*

www.ssolski-muzej.si

Transakcijski račun / *Bank Account No.:*

01100-6030720893

Sofinancira / *Co-financed by:*

Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport /

Ministry of Education, Science and Sport

Agencija za raziskovalno dejavnost R Slovenije - ARRS /

Slovenian Research Agency

Izdajatelj / *Publishers:*

Slovenski šolski muzej / *Slovenian School Museum*

Zveza zgodovinskih društev Slovenije /

Historical Association of Slovenia

Oblikovanje in računalniški prelom /

Design and Computer Typesetting:

Matjaž Kavar, RAORA d.o.o., Kropa

Tisk / *Printed by:*

Abo grafika d.o.o.

Naklada / *Number of copies:*

650 izvodov

Revija je vpisana v razvid medijev pri Ministrstvu za kulturo Republike Slovenije pod zaporedno številko 43, z dne 14. 2. 2002.

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje je vključena v / *School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education is included in:*

ProQuest/Periodicals Acquisitions, Michigan, USA

EBSCO Publishing, Ipswich, USA

ERIH PLUS, c/o NSD

COBISS - Co-operative Online Bibliographic System Services, Slovenia

Š O L S K A K R O N I K A
REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE
Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana

Leto 2016, številka 3

Letnik 25 – XLIX

School Chronicle / Schulchronik

Journal of the History of Schooling and Education.

Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana. Slovenia.

Zeitschrift für Schul- und Erziehungsgeschichte. Organ des

Slowenischen Schulmuseums. Ljubljana. Slowenien.

VSEBINA / CONTENTS / INHALTSVERZEICHNIS

**ČLANKI IN PRISPEVKI / ARTICLES AND OTHER CONTRIBUTIONS /
ARTIKEL UND BEITRÄGE**

- Tatjana Hojan: Izbor člankov o prvi svetovni vojni v pedagoškem časopisu od leta 1914 do leta 1918** ...303–349
A selection of articles about World War One in the educational press between 1914 and 1918
Auswahl von Artikeln über den Ersten Weltkrieg in den pädagogischen Zeitschriften von 1914 bis 1918
- Boris Golec: Najstarejša oporoka učitelja v slovenščini Kulturnozgodovinski oris dokumenta in njegovega avtorja** ...349–373
The oldest will left by a teacher in Slovenian
Cultural and historical outline of the document and its author
Das älteste Testament eines Lehrers im Slowenischen
Kulturgeschichtliche Darstellung des Dokuments und seines Autors
- Miroslav Stiplovšek: Vpliv gospodarstva na razvoj izobraževanja v domžalski občini 1864–2002. Od ustanovitve osnovne šole v Domžalah do reorganizacije Srednje šole Domžale** ...374–395
Influence of the economy on the development of education in the Municipality of Domžale 1864–2002. From the establishment of the primary school in Domžale to the reorganisation of the Domžale Secondary School
Einfluss der Wirtschaft auf die Entwicklung der Bildung in der Gemeinde Domžale 1864–2002. Von der Gründung der Grundschule in Domžale bis zur Reorganisation der Mittelschule Domžale

Eva Premk Bogataj: **Začetki šolanja prve dame slovenske slavistike**
prof. dr. Marje Boršnik (1906–1982) ...396–405

The educational beginnings of the first lady of Slovene studies in Slovenia,

Prof. Dr. Marja Boršnik (1906–1982)

Anfänge der Ausbildung der ersten Dame der slowenischen Slawistik

Prof. Dr. Marja Boršnik (1906–1982)

Erna Jurič: **Šolska kronika štirirazredne ljudske šole v Šmartnem**
pri Litiji (4. 11. 1876–28. 7. 1904) ...406–421

The school chronicle of the four-year primary school in Šmartno near Litija

(4 November 1876–28 July 1904)

Schulchronik der vierjährigen Volksschule in Šmartno pri Litiji

(4. 11. 1876–28. 7. 1904)

Nevenka Hacin: **70 let gimnazije v Trbovljah**

Ne tistim, ki imajo, ampak tistim, ki znajo, je namenjena prihodnost ...422–437

70 years of the gimnazija in Trbovlje

Not those who have, but those who know have a future

70 Jahre Gymnasium in Trbovlje

Für diejenigen die es wissen, und nicht die es haben, ist die Zukunft bestimmt

Rebeka Lovrec Kvartič: **Šolanje in poučevanje Alme M. Karlin** ...438–454

The education and teaching of Alma M. Karlin

Ausbildung von Alma M. Karlin und ihr Lehren

IZ MUZEJSKEGA DELA / MUSEUM ACTIVITIES / AUS DER MUSEUMSTÄTIGKEIT

Stane Okoliš: **Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja 2015** ...455–515

Slovenian School Museum in 2015 – Report on activities

Slowenisches Schulmuseum – Der Jahresbericht 2015

Branko Šuštar: **Pogledi na ISCHE konferenco »Kultura in izobraževanje«**
in na Muzej izobraževanja v Carigradu ...516–531

Views on ISCHE Conference „Culture and Education“

and on The Republic Museum of Education in Istanbul

Ansichten auf die ISCHE Konferenz „Kultur und Bildung“

und das Museum der Bildung in Istanbul

**POROČILA IN OCENE / REPORTS AND REVIEWS /
BERICHTE UND REZENSIONEN**

Branko Šuštar: Mednarodni simpozij »Spomini na šolo / School Memories / La memoria escolar. Nove usmeritve v zgodovinskih raziskavah izobraževanja« (Sevilla, 22.–23. september 2015)	...532–541
<i>The International Symposium "School Memories / La memoria escolar. New Trends in Historical Research into Education" (Seville, 22.–23. September 2015)</i>	
<i>Internationales Symposium „Schulerinnerungen / School Memories / La memoria escolar. Neue Richtungen in historischer Forschung der Bildung“ (Sevilla, 22.–23. September 2015)</i>	
Šolski center Postojna – 70 (Alenka Čuk)	...542–546
Šole pišejo svojo zgodovino (Polona Koželj)	...547–548
AVTORJI PRISPEVKOV Šolske kronike št. 3, 25/XLIX, 2016 / LIST OF CONTRIBUTORS / AUTOREN	...549
SODELAVCI Šolske kronike št. 3, 25/XLIX, 2016 / LIST OF CONTRIBUTORS / MITARBEITER	...550
NAVODILA AVTORJEM IN AVTORICAM / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS / ANLEITUNGEN FÜR AUTOREN	...551–552

Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje. Glasilo Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana (Slovenija) je slovenska znanstvena in strokovna revija za zgodovino šolstva, pedagogike in vzgoje, ki jo od leta 1992 samostojno izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani. Revija ima začetke v skupnem zborniku šolsko-pedagoških muzejev v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, ki je začel izhajati leta 1964 kot Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete.

School Chronicle – Journal of the History of Schooling and Education. Bulletin of the Slovenian School Museum. Ljubljana (Slovenia) is a Slovenian scientific and professional publication concerned with schooling, pedagogy and education. Since 1992 it has been independently issued by the Slovenian School Museum in Ljubljana. The Miscellany has developed from a joint publication of the school-pedagogical museums in Ljubljana, Zagreb in Belgrade, which began to be published in 1964 under the title of A Miscellany of the History of Schooling and Education.

<http://www.ssolski-muzej.si/slo/schoolchronicles.php>

Članki in prispevki

UDK 94(4)"1914/1915":37:050(497.4)

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 29. 5. 2015

Tatjana Hojan*

Izbor člankov o prvi svetovni vojni v pedagoškem časopisju od leta 1914 do leta 1918

A selection of articles about World War One in the educational press between 1914 and 1918

Izvleček

Prispevek opisuje, kaj so o prvi svetovni vojni pisali slovenski pedagoški časopisi med letoma 1914 in 1918. To so bili Učiteljski tovariš, Popotnik in Slovenski učitelj. Največ prispevkov je bilo v Učiteljskem tovarišu, ki je prinašal novice z bojišč, spremembe v šolskem vojnem letu, begunske šole, humanitarno delo učiteljev in učencev, podatke o mobiliziranih, ranjenih in ujetih učiteljih, njihova pisma, nekrologe padlih ter pesmi o vojni. Popotnik in Slovenski učitelj sta imela predvsem članke, ki so opisovali delo v šolah v svetovni vojni, kako seznanjati šolarje o njenem pomenu in prilagoditi učne načrte za posamezne predmete.

Abstract

This article discusses what Slovenian educational newspapers wrote about World War One between 1914 and 1918. These publications include Učiteljski tovariš, Popotnik and Slovenski učitelj. Most articles appeared in Učiteljski tovariš, which carried news from the battlegrounds and articles about the changes in the school year during the war; wrote about refugee schools and the humanitarian work of teachers and pupils, provided information about mobilised, wounded and captured teachers and published their letters, as well as obituaries for the dead and war poems. Popotnik and Slovenski učitelj mainly published articles describing work in schools during the war, and articles about how to inform pupils about the significance of the war and how to adapt the curricula for individual subjects.

Ključne besede: Prva svetovna vojna, pedagoška glasila, učitelji

Key words: World War One, educational press, teachers

* Tatjana Hojan, prof. slo. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

V letih 1914 do 1918 so izhajali slovenski pedagoški časopisi *Učiteljski tovariš*, *Popotnik*¹ in *Slovenski učitelj*. *Učiteljski tovariš*, glasilo avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva, je izhajal od leta 1861, urejal ga je učitelj Engelbert Gangl in je bil tednik. *Popotnik*, pedagoški in znanstveni list, je izhajal od leta 1880, urejal ga je učitelj Mihael Nerat in je bil mesečnik. *Slovenski učitelj*, glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskih društev, je izhajal od leta 1899, urejal ga je katehet Anton Čadež in je bil mesečnik. Vsi trije listi so veliko pisali o svetovni vojni, nekateri daljše članke, drugi predvsem novice. V tem prispevku so razporejeni po posameznih temah.

Splošno o vojni

Učiteljski tovariš je ob začetku vojne objavil ukaze raznih ministrstev ter manifest cesarja Mojim narodom.² O cesarju in njegovem zanimanju za vojno so poročali še večkrat. Tudi junija 1915 je izdal manifest svojim narodom. Zapustila jih je Italija in napovedala vojno. Cesar je v manifestu poudaril, da se je njegova vojska uspešno upirala sovražnikom na severu in se bo tudi sovražniku na jugu.³

Septembra so bila objavljena vojna pravila, ki so jih sprejele države. Pojasnjujejo pojme: bojišče, parlamentarji, špijoni in vojna sredstva.⁴

V naslednjih številkah je *Učiteljski tovariš* objavljaj obvestila o stanju na bojiščih, vojni pošti, a posebej je poudaril, da je vojna združila vse avstrijske narode in so pozabljeni vsa nasprotja.⁵

Večkrat so pisali o vojnem posojilu, ki naj bi ga prispevali vsi, ki imajo kakršna koli sredstva.⁶

C. kr. dvorna knjižnica na Dunaju je objavila razpis, da zbira vse časopise, ki pišejo o vojni, zemljevide, spise o mednarodnem položaju, razglednice z bojnega polja, leposlovne spise, ki so namenjeni za vojno in dom. To bo »vojna zbirka.«⁷

Pisali so tudi o modi, ki je bila do sedaj narekovana iz Pariza. Zdaj se je treba od te mode distancirati in vojna je prava priložnost za to. Na Dunaju in v Berlinu so razna podjetja že pričela izdelovati domača oblačila.⁸

1 Ob stoletnici izhajanja *Popotnika* je Slovenski šolski muzej leta 1980 pripravil razstavo. V *Zborniku za historijo šolstva i prosvjete* 1981 je izšel članek Tatjane Hojan, *Popotnik – Sodobna pedagogika*, str. 116–119, leta 1983 pa je izšlo *Bibliografsko kazalo Popotnik, Sodobna pedagogika 1880–1980*.

2 Vojna, *Učiteljski tovariš* (v nadaljevanju *UT*), 54, 1914, (31. 7.), št. 31, str. 1–2.

3 Cesarjev manifest, *UT*, 55, (4. 6.), št. 11, str. 1.

4 Vojna pravila, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 2.

5 Vojna, *UT*, 54, 1914, (25. 9.), št. 36, str. 1.

6 Oklic, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

7 »Vojna zbirka,« *UT*, 55, 1915, (7. 5.), št. 9, str. 2.

8 Vojna in moda, *UT*, 54, 1914, (9. 10.), št. 37, str. 7.

V Popotniku so objavili napotke zdravnikov proti nalezljivim boleznim, ki so se razširile v vojni.⁹

Ob začetku vojne so v Slovenskem učitelju¹⁰ pojasnili, da je vojna kot odgovor na sarajevski atentat, in upali, da bo Avstrija v njej zmagala. Zapisali so tudi, da je med bojevniki mnogo učiteljev.¹¹

Urednik Anton Čadež je pisal o »vojnem kruhu«. Ta je potreben v vojnem času, in sicer na področju vzgoje, mode, jezika, vere in morale. Povsod naj velja red, disciplina, odkritost in skromnost.¹²

Čadež je opozoril tudi na to, da vojna izvabi iz ljudi čednosti in vrline, žal pa tudi praznoverje. Tako so v tej vojni ponekod v obtoku »verižna pisma«, ki jih je treba pošiljati naprej, med vojaštvom pa krožijo »varnostna pisma.«¹³

Šole in pouk v vojni

V Učiteljskem tovarišu so obvestila objavila učiteljska društva. Slovenska šolska matica je sporočila, da počitniški tečaj odpade, Zaveza pa, da ne bo letne skupščine. Zaveza je poslala poziv učiteljstvu, naj pomaga domovini v vojni in pomaga tistim, ki so ostali.¹⁴ Slovenska šolska matica je bila pripravljena nadaljevati s svojim kulturnim delom in je pozvala poverjenike, naj naberejo prispevke in naj pridobivajo nove člane.¹⁵

Večkrat so izšli tudi članki, ki so pohvalili delo slovenskega učiteljstva v vojni, tako na fronti kot pri humanitarnem delu. V novembrski številki letnika 1914 sta objavljena dva članka o šolstvu v vojni. Prvi govori o krizi Družbe sv. Cirila in Metoda, ki skrbi za naše šolstvo kljub vojnim razmeram in nujno potrebuje denarno podporo.¹⁶ Drugi članek je izrazil mnenje staršev, ki so se bali, da bodo šole zaprli zaradi vojnih razmer. Poudarili so, da prav v tem času otroci potrebujejo vsaj eno zavetišče in to naj bo šola.¹⁷

Objavljen je bil članek iz Nemčije o militarizmu in vzgoji. Tam se je spopadalo več mnenj o tem, koliko govoriti o vojni v šolah. Na koncu prispevka je poziv, da bi o tem morali pisati tudi pri nas »poklicani krogi in strokovnjaki.«¹⁸

Minister za pouk je objavil, da se pouk v šolskem letu 1914/15 ne bo mogel začeti septembra, ker so učitelji odšli v vojsko, šolska poslopja pa služijo drugim na-

9 Zdravniške zapovedi proti okuženju, *Popotnik* (v nadaljevanju *P*), 35, 1914, str. 288.

10 Članki v Slovenskem učitelju o prvi svetovni vojni so obravnavani v disertaciji Branka Šuštarja, *Slomškova zveza 1900–1926*, Ljubljana 2004.

11 Anton Čadež, Svetovni ogenj, *Slovenski učitelj* (v nadaljevanju *SU*), 15, 1914, str. 185, Podpis: -ž.

12 Anton Čadež, Vojni kruh, *SU*, 16, 1915, str. 83–85, Podpis: A. Č.

13 Anton Čadež, Vojska in praznoverje, *SU*, 16, 1915, str. 63–64, Podpis: Č.

14 Vojna, *UT*, 54, 1914, (14. 8.), št. 33, str. 1.

15 Slovenska šolska matica v Ljubljani, *UT*, 54, 1914, (25. 9.), št. 36, str. 1.

16 Ne pozabimo na svoje šolstvo! *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 3.

17 Pouk ali brez njega? (Iz krogov slovenskih staršev, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 3.

18 Militarizem in vzgoja mladine, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

menom.¹⁹ Učitelje, ki so v vojski, je treba nadomestiti s provizoričnimi učitelji, ko pa se učitelj vrne, mu je treba zagotoviti enakovredno delovno mesto.²⁰

Objavljeno je bilo poročilo ljubljanskega župana dr. Tavčarja o delu učiteljstva v vojni. Za prostovoljno delo se je javilo 80 učencev ljudskih šol, učitelji in učiteljice sodelujejo pri humanitarnem delu, ustanovljena so dnevna zavetišča za otroke, ustanovljena je tudi žetvena komisija za Barje pod vodstvom učitelja Frana Črnagoja.²¹

V septembru 1914 je vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva objavilo v Popotniku poslanico svojemu učiteljstvu. Poklicani so, da store v tedanjih razmerah svojo dolžnost, tako vojaki kot oni, ki so ostali doma. Sodelujejo naj pri vseh akcijah, ki pomagajo ljudem.²² V istem letu je izšel članek učitelja Pavla Flere o pouku v ljudski šoli. V vojni so učni načrt svetovni dogodki in to pri vseh predmetih, najbolj pa pri zemljepisu in zgodovini. Fizika naj učence pouči o orožju, ženska ročna dela o pošiljkah za vojake, petje domoljubne narodne pesmi. Čitank zaenkrat ne potrebujejo, saj nudijo čtivo časopisi. Pri spisu naj učenci pišejo dnevnik, opisujejo vsakdanje dogodke. Članek se konča tako: »Če stopi življenje v šolo, vzgaja v istem hipu samo za sebe z vsemi svojimi potrebami, z vsemi svojimi smotri ...«²³

Učitelj Anton Kosi je v obsežnem prispevku pisal o svoji obravnavi vojnih dogodkov v razredu pri posameznih predmetih. Navedel je posamezne naloge učencev o vojni in primer narodnih vojaških pesmi, ki so jih malo spremenili. Zanimivi so tudi odgovori učencev na brošuro Sovraštvo proti Angležem v Nemčiji.²⁴

Pavle Flere je prevedel deset zapovedi vojne pedagogike nemškega pedagoga Theodora Zieglerja. Opozarja na red in disciplino, državljansko vzgojo in na pouk v zvezi z dnevnimi dogodki.²⁵ Prav tako je prevedel tudi predavanje pedagoga Friedricha Wilhelma Foersterja o obravnavi vojne v šoli in doma. Predvsem je poudarjal, da učitelj ne sme podžigati sovraštva. Članek je povzel tako: »Stati torej sredi vojne, dati vojni kar je njenega in vendar visoko dvigati večne dobrine duše in človeške kulture, to je naloga našega dneva in naše ure.«²⁶

Učitelj Dragotin Pribil je pisal o vojnem posojilu v šoli. V višjih razredih so pri računstvu obravnavali obresti in pri tem podpisovanje vojnega posojila.²⁷

Pisali so tudi o vojni kroniki, ki naj bi jo vodili v šoli. Flere je opisal, kako jo sestavljajo v njihovi šoli. Zapisujejo dogodke iz najožje okolice, in sicer od mobilizacije

19 Važne odredbe naučnega ministra, *UT*, 54, 1914, (28. 8.), št. 34, str. 1.

20 Zopetno nameščenje v vojno službo poklicanega učiteljstva, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 1.

21 Ljubljansko učiteljstvo v službi domovine, *UT*, 54, 1914, (25. 9.), št. 36, str. 2.

22 Slovensko učiteljstvo in vojna, *P*, 35, 1914, str. 212.

23 Pavle Flere, Svetovna vojna v ljudski šoli, *P*, 35, 1914, str. 265–268.

24 Anton Kosi, Sedanja svetovna vojna in ljudska šola., *P*, 36, 1915, str. 97–106.

25 Theodor Ziegler, Deset zapovedi vojne pedagogike, *P*, 35, 1914, str. 284–285.

26 Friedrich Foerster, Pedagoška obravnava svetovne vojne v šoli in doma, *P*, 36, 1915, str. 154–165.

27 Dragotin Pribil, Vojno posojilo v šoli, *P*, 36, 1915, str. 37, Podpis I.

dalje, vse podatke pa je treba kontrolirati in upoštevati uradna potrdila. Otroci radi sodelujejo.²⁸

V Popotniku so objavili razglas ministrstva za nauk, da vojna ne sme ovirati rednega pouka. Po potrebi se lahko učni načrt skrajša, učitelje pri vojaki naj nadomeste učiteljice.²⁹

Vendar pa je že februarja 1915 isto ministrstvo ukazalo, naj se šole na deželi, kjer manjka poljedelcev, posvete kmetijskim opravilom. Pouk naj se omeji, če je nujno, tudi predčasno konča.³⁰

Zaradi vojne napovedi Italije so na Primorskem, zatem pa tudi v Ljubljani, Mariboru in Celju predčasno končali pouk na vseh šolah, na avstrijskih srednjih šolah pa 26. junija.³¹ Podrobno poročilo o šolstvu na ljudskih kranjskih šolah je izšlo v zadnji številki leta 1915.³²

Ob smrti nadvojvode Franca Ferdinanda so v Slovenskem učitelju zapisali, da se bo slovensko katoliško učiteljstvo maščevalo za njegov umor, in sicer s podvojenim delom na vzgojnem polju. Poglobili bodo predvsem versko vzgojo.³³

V Slovenskem učitelju so poročali, da se bo pouk na Kranjskem začel 21. septembra. Za otroke, ki so imeli očete v vojski, je patronat Vincencijeve družbe pripravil več zavetišč.³⁴

V Ljubljani so večino šolskih poslopij zasedli vojaki, tako da je bil pouk dopoldne in popoldne in je več šol gostovalo v enem poslopju. V kapelah so organizirali pouk krščanskega nauka za otroke, ki niso imeli pouka, vendar odziv ni bil velik. V listu so opozarjali na veliko moralno škodo, če bodo učenci ostali brez rednega pouka.³⁵

Anton Čadež je v oktobru 1914 v članku opozarjal na učiteljeve dolžnosti v vojni. Mladino mora vzgajati na temelju verskih in нравnih načel, sodelovati pri Rdečem križu in biti čimbolj skromen.³⁶

Objavljeno je naročilo ministra za pouk in bogočastje Maxa Hussareka, naj mladino poučujejo o pomenu sedanje vojne, ki je združila vse avstrijske narode v navdušenju za domovino. Zlasti pri pouku zgodovine in zemljepisa naj učitelji opozore na medsebojni vpliv posameznih narodov. Mladina naj se pridno uči, da bo nadomestila vrzeli, ki bodo nastale med izobraženci kot posledice vojne.³⁷ O vojni v šoli je bilo objavljenih še nekaj člankov. Nekateri poudarjajo pomen verskih vaj in da je v tem času strankarska

28 Pavel Flere, *Vojna kronika v šoli*, P, 36, 1915, str. 131–132.

29 Začetek šolskega leta, P, 35, 1914, str. 215.

30 Naredba naučnega ministra glede šol, P, 36, 1915, str. 94.

31 Šolstvo, P, 36, 1915, str. 198–199.

32 Letno poročilo o stanju ljudskošolskega šolstva na Kranjskem koncem leta 1914, P, 36, 1915, str. 240.

33 + Nadvojvoda Franc Ferdinand, SU, 15, 1914, str. 137.

34 Začetek šolskega leta, SU, 15, 1914, str. 211–212.

35 Zasilni pouk, SU, 16, 1915, str. 200.

36 Anton Čadež, V resnih trenutkih, SU, 15, 1914, str. 217–218, Podpis: -ž.

37 Pomen sedanje vojne, SU, 15, 1914, str. 238.

nasprotja preglasilo domoljubje,³⁸ drugi so navduševali učitelje za zbiranje prispevkov za vojsko, za skrb za mladino brez očetov in za opozarjanje na junaštva na bojiščih.³⁹

Urednik lista Anton Čadež je pisal, naj učitelj v šoli sicer govori o vojni in dogodkih v njej, vendar naj deluje pomirjevalno in naj o vojni pripoveduje pri posameznih šolskih predmetih.⁴⁰ Objavil je tudi predavanje, ki ga je imel na katehetskem sestanku, v katerem piše o vzgoji med vojno. Mladine ne bi smeli vzgajati v narodnem in plemenskem sovraštvu, ampak v krščanski ljubezni do bližnjega.⁴¹

Učiteljica Marica Koželj je zapisala, naj v šoli sicer omenjajo vojno, vendar primer- no otrokovi starosti in naj ne budijo prevelike bojevitosti, ker je vojska »strašno zlo.«⁴²

Šolo in vojsko je opisal tudi članek v letniku 1915. V šoli morajo vzgajati dobre vojake, zato morajo mladino vzgajati v dobri telesni pripravljenosti, toda telesne vaje morajo biti združene z nraštvenim šolanjem.⁴³

Šolske oblasti so svetovale, da bi na šolah odrasli in otroci pod vodstvom učiteljev zbirali vse vredne predmete iz svetovne vojne. Take »vojne sobice« bi bile kasneje prava znamenitost.⁴⁴

Vojne razmere so tako kot v osnovnem šolstvu občutili tudi v srednjem šolstvu. O srednjih šolah in vojni je bilo objavljeno poročilo, da pouk v teh razmerah ne more biti tako kvaliteten, kot bi moral biti. Dijaki so preobremenjeni z vojnimi dogodki, skoraj vsak ima koga v vojni in se ne morejo zbrati pri pouku.⁴⁵

Objavljeni so podatki iz letnega poročila celjske gimnazije z nemško-slovenskim učnim jezikom za šolsko leto 1914–15. Našteto je število učnih oseb, dijakov in učni uspeh. Pouk je potekal samo popoldne v prostorih stare gimnazije, obisk pa je bil kljub vojni zelo dober.⁴⁶

Ravnateljstvo slovenske državne gimnazije v Gorici je pozvalo starše učencev, naj dovolijo otrokom, da odidejo na kmete in pomagajo pri kmetijskih delih.⁴⁷

V Popotniku sta leta 1915 izšli dve statistiki slušateljev v vojnem letu 1914, in sicer za avstrijske tehnične visoke šole in za srednje šole.⁴⁸

V začetku leta 1916 je učiteljica Marica Koželj postavila vprašanje, kako ukrepati pri pouku. Otroci neredno obiskujejo šolo, kadijo, pijejo, se pretepajo in ne pozdravljajo.⁴⁹

38 Matko Potočnik, Vzgojni momenti vojske, *SU*, 15, 1914, str. 265–266, Podpis: Belan.

39 Janko Grad, Vzgojni momenti ob vojski, *SU*, 16, 1915, str. 215–219.

40 Anton Čadež, O vojski – v šoli, *SU*, 16, 1915, str. 10.

41 Anton Čadež, Novi časi – novo delo, *SU*, 16, 1915, str. 233–236.

42 Marica Koželj, Ali res povsod vojna? *SU*, 16, 1915, str. 237–238.

43 Matko Potočnik, Šola in vojska, *SU*, 16, 1915, str. 172–173, Podpis: Belan.

44 »Vojne sobice«, *SU*, 16, 1915, str. 254.

45 Vojna in srednja šola, *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 7.

46 »Vojno« šolsko leto, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 4.

47 Goriške vesti, *UT*, 54, 1914, (14. 8.), št. 33, str. 4.

48 Šolstvo, *P*, 35, 1915, str. 146–147.

49 Marica Koželj, Z besedo na dan, *Slovenski učitelj: glasilo slovenskih krščanskih učiteljskih in katehetskih društev* (v nadaljevanju *SU*), 17, 1916, (15. 2.), št. 2, str. 28–30.

Kar nekaj različnih odgovorov je bilo v naslednjih številkah revije. Marija Štupca, učiteljica na vadnici v Ljubljani, je menila, da je najuspešnejše sredstvo za vzgojo mladine molitev, seznanjanje z zgodovino in petje domoljubnih pesmi.⁵⁰

Podobno je svetovala tudi Marija Einspieler, ki je menila, da je krščanska vzgoja ključ do sreče. Zato je priporočala pri pouku molitev in za berilo revijo *Bogoljub*.⁵¹

Učiteljica Antonina Rott je navedla nekaj konkretnih ukrepov, ki jih uporablja. Take, ki so se pretepali, je ločila, kakšnega pridržala po pouku, kadilcem je preiskala žepe in vzela cigarete, v gostilnah pa naročila, naj ne točijo pijach šolski mladini. Tisti, ki je niso pozdravljali, so morali v šoli pokazati, da znajo pozdravljati. Ob nedeljah jih je po maši povabila k sebi domov, kjer so se pripravljali za igro, deklamirali in peli.⁵²

Ljubljanski mestni šolski svet je maja 1916 poslal vodstvu ljudskih šol odlok, da morajo do 1. junija predložiti pismene razprave, v katerih bodo obravnavali vprašanje: V katerih ozirih utegne vojska škodovati šolski mladini in kako bo skušala šola to škodo v pedagoškem in didaktičnem oziru že sedaj, zlasti pa po vojski popraviti?⁵³

V istem letniku Slovenskega učitelja sta bila objavljena dva članka na to temo. Anton Čadež je pisal v članku o pomenu vzgoje na deželi in v mestih. Na deželi so fantje prevzeli domačije in tudi oponašajo odrasle razvade. Nanje bi morale vplivati nadaljevalne šole, izobraževalna društva, Marijine družbe in krajevna policija. Mlajšim otrokom pa ne smemo pripovedovati o krvavih vojnih dogodkih, ker jih v otroških igrah posnemajo. V mestih pa bi morali zatirati nedostojno oblačenje, branje knjig z opolzko vsebino in obisk kinov. Učitelj pa mora biti učencem zgled.⁵⁴

Franc Fabinc je v članku poudaril, da mora učitelj vzgajati mladino tudi po pouku in jo zaposeliti. Otroci morajo iz rok staršev v roke učitelju in obratno. Obiskujejo naj prireditve v Mestnem domu in v šolah opravljajo ročna dela. Učitelj mora poskrbeti tudi za mladino, ki konča šolanje in si izbira poklic.⁵⁵

Poleg teh člankov je izšlo v letu 1916 v Slovenskem učitelju še nekaj člankov s podobno tematiko. Ivan Grad je 3. februarja pri zborovanju podružnice Slomškove zveze za novomeški okraj predaval o tem, kaj zahteva sedanja doba od učiteljev. Glavno načelo naj bi bilo: vzgoja za Boga in domovino, gojiti treznost, usmiljenje in posebno skrb posvetiti sirotam. Tudi staršem mora pomagati pri vzgoji.⁵⁶

Leta 1917 je izšel članek učiteljice Ljudmile Bajec, ki je predavala na zborovanju Slomškove zveze, podružnice za kočevski okraj. V njem je napisala, da so nauki Martina Slomška kot nalašč tudi za sedanjo dobo. Otroke je treba vzgajati v ljubezni do domovine, vojakov, vdov in sirot, posebno pozornost pa je treba posvetiti tudi begunskim

50 Marija Štupca, Z besedo na dan, *SU*, 17, 1916, (15. 3.), št. 3, str. 49–52.

51 Marija Einspieler, Z besedo na dan, *SU*, 17, 1916, (15. 7.), št. 7–8, str. 153–154.

52 Antonina Rott, Z besedo na dan, *SU*, 17, 1916, (15. 5.), št. 5, str. 97–102.

53 Za ljubljansko mladino, *SU*, 17, 1916, (15. 5.), št. 5, str. 114.

54 Anton Čadež, Skrb za mladino med vojsko in po vojski, *SU*, 17, 1916, (15. 11.), št. 11, str. 225.

55 Franc Fabinc, Skrb za mladino med vojsko in po vojski, *SU*, 17, 1916, (15. 12.), št. 12, str. 255–260.

56 Ivan Grad, Kaj zahteva sedanja doba od nas? *SU*, 17, 1916, (15. 2.), št. 2, str. 34–36.

otrokom v šoli. Zbirajo naj darove zanje. Otrokom je treba vzbuditi narodno zavest, ki je zelo pomembna v boju proti sovražnikom. Posebej je to naloga učiteljic, ki nadomeščajo učitelje, ki so odšli na fronto.⁵⁷

Leta 1917 so bile objavljene tudi glavne misli iz govora deželnosodnega svetnika Frana Milčinskega s shoda dobrodelnih društev. Vojna je na mladino zelo slabo vplivala, saj je bilo na ljubljanskem sodišču leta 1913 obsojenih 64 mladostnikov, leta 1914 71, leta 1915 79 in leta 1916 101. Pri okrajnem sodišču pa so te številke rasle od 86 na 145, 165 in 190. Doma je vzgoja v več primerih nezadostna, ker so očetje v vojski, šole pa so ponekod zasedli vojaki, tako da je pouk nereden. Deželne oblasti so sicer izdale nekatere ukaze za varstvo mladine, a se ne izvajajo. Posebej je krivil negativen vpliv ulice in pa kino, rešitev pa bo prinesel šele mir.⁵⁸

10. novembra 1918 je deželni šolski nadzornik dr. Mihael Opeka sklical konferenco nadučiteljev, voditeljic in voditeljev ljubljanskih in bližnjih okoliških ljudskih šol. Dejal jim je, da se morajo boriti proti slabim pojavom, ki jih je pustila vojna. Otroke morajo odstraniti s cest, nedeljske in praznične maše morajo biti redne in obvezne. Ko otroci niso v šoli, jih je treba nadzorovati ter jih učiti spoštovanja do avtoritet.⁵⁹

Tudi v Učiteljskem tovarišu je izšlo nekaj člankov o pouku med vojno. Učitelj Ivan Kelc je leta 1916 napisal dva sestavka. V prvem je poudaril, da je domoljubna vzgoja možna pri vseh predmetih. Predvsem je treba gojiti ljubezen do cesarja in še posebej obravnavati Cesarsko pesem.⁶⁰

V drugem članku je obravnaval delo mladine. Učitelj lahko pomaga vdovam in sirotam tako, da jih združi k skupnemu delu. K temu potem navaja tudi svoje učence.⁶¹

O delu na šolah so šolske oblasti izdale več odlokov. Ministrstvo za pouk je 25. januarja 1916 poslalo dopis na šole, naj objavljajo vsa odlikovanja za hrabrost, ki so jih zaslužili bivši učitelji in učenci. V letnih poročilih naj objavljajo spomenice, opisan naj bo delež, ki ga je posamezna šola imela v vojni.⁶²

Zbirke za vojni kotichek naj bi vsebovale predmete iz vojne v spomin na svetovno vojno. To bi bili lahko kosi šrapnelov, granat itd. Zbirati bi morali tudi slike vojskovodij in junakov, posebno pozornost pa bi morali posvetiti padlim vojakom iz domače občine. V šolsko kroniko naj vpišejo vse bivše učence, ki so padli.⁶³

57 Ljudmila Bajec, Slomšek in sedanja doba, *SU*, 18, 1917, (15. 10.), št. 10, str. 193–197.

58 Fran Milčinski, Vojna in mladina, *SU*, 18, 1917, (15. 10.), št. 10, str. 198–199.

59 Prava svoboda, *SU*, 19, 1918, (15. 11.), št. 11, str. 236–238.

60 Ivan Kelc, Vzgoja patriotizma v ljudski šoli, *Učiteljski tovariš: glasilo avstr. jugoslov. učiteljstva* (v nadaljevanju *UT*), 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 1–2.

61 Ivan Kelc, Vzgoja mladine k resnemu delu, *UT*, 56, 1916, (7. 4.), št. 7, str. 2.

62 Šola in vojna, *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 2.

63 Zbirke za vojni kotichek, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 3.

Učitelj Božo Račič je opisal, kako je na svoji šoli uredil vojno zbirko. Razdelil jo je na dva dela. V prvem je vojni arhiv in vojna kronika, v njem so zapiski od začetka vojne, prvi vtisi o vojni pri ljudeh, letaki, dopisnice, ki jih pišejo učenci, slike učiteljev v vojni in odlikovanja.

V drugem delu bi bili razni predmeti, na primer drobec bombe, poleno, razni novci in cigarete.⁶⁴

Zavetišča in šole

O zavetiščih so leta 1917 pisali, da so se v Ljubljani že udomačila, odtegnila otroke ulici in jih naučila reda. Do sedaj je bilo v njih 300 otrok. So v Spodnji Šiški, v Rokodelskem domu in na Bleiweisovi cesti. Objavili so razpis za prostovoljne prispevke, da bi zavetišča delovala tudi po vojni.

Poročali so o seji upravnega sveta zavetišč, ki je bila 27. septembra 1917 v Ljubljani. V štirih zavetiščih je bilo 613 otrok, poleg tega je upravni svet oskrboval tudi šolsko kuhinjo v Mostah. Nameravajo pa odpreti tudi zavetišče na 4. slovenski deški šoli. Poleg prostovoljnih prispevkov so za zavetišča prispevala v minulem letu deželna vlada, ljubljanska občina, deželni odbor, vojaška uprava, Gospodarska zveza in občina Moste.

Spomladi leta 1918 so poročali, da je v ljubljanskih zavetiščih okrog 550 otrok, kjer se pripravljajo za šolo, hodijo na sprehode in se igrajo. Pomanjkanje hrane je ogrozilo obstoj zavetišč, vendar so jim na mestni občini pomagali, deželni odbor pa je privolil v sistemizacijo štirih mest učiteljic za zavetišča z dohodki stalnih učiteljev.

O osnovnih šolah so večkrat poročali. V letnem poročilu o stanju ljudskih šol na Kranjskem ob koncu leta 1916 ugotavljajo, da je viden vpliv vojne. Na gimnazije se je vpisalo veliko manj učencev kot v minulih letih. Opozorili so, da na 29 zasebnih šolah začno poučevati nemščino že v 1. razredu, od 6. razreda dalje pa je tudi učni jezik pri zemljepisu in zgodovini. Po učnih načrtih bi nemščino morali poučevati od 3. razreda dalje in bi morala ostati učni predmet tudi v višjih razredih. Šolske oblasti ne poskušajo teh nepravilnosti odpraviti.

Kranjski deželni šolski svet je na seji 17. novembra 1917 sklenil, da se na ljubljanski realki uvedejo vzporednice s slovenskim učnim jezikom. V šolskem letu 1918/19 naj bi bil tako slovenski učni jezik v prvih treh razredih, potem pa postopno vsako leto v višjem razredu. Nemščina bi bila tako obvezen predmet na vseh vzporednicah, v višjih razredih bi v nemščini učili zemljepis, zgodovino, kemijo in opisno geometrijo. Ta sklep so poslali ministrstvu za pouk. Seveda je ta predlog ob koncu vojne postal brezpredmeten.

Proti koncu leta 1917 so pisali, da so ljubljanske šole ostale brez kuriva. Pouk se je pričel 12. novembra, toplomer pa je kazal 4 stopinje. Premog je za gledališča, kine-

64 Božo Račič, Šolske vojne zbirke, *UT*, 57, 1917, (23. 3.), št. 6, str. 1–2.

matografe in zabavišča, ne pa za šole. Poleg tega je pouk še popoldne od 2. do 5., ob 4. pa se že stemni in otroci sede v temi.

O mrazu v šolah so pisali še enkrat. Učitelji so na seji upravnega odbora Zaveze 10. septembra sklenili, naj se pouk pozimi ne prekine. Če manjkata kurivo in elektrika, naj prenehajo delovati lokalna zabavišča in druge ustanove brez umetniške vrednosti. Ta sklep so posredovali ministrstvu in deželnim šolskim svetom, a niso reagirali.

Deželna vlada je na dopis odgovorila, da je poslala kurivo vsem šolam, ki so zanj zaprosile.

O ljubljanskih šolah so pisali še, da imajo v šolskem letu 1917/18 14 ur pouka, torej 2 uri več kot leto prej. Drugo deško šolo so vojaki izpraznili, prostori so potrebni popravila, ta pa se še niso pričela. Že mesec dni je poslopje prazno, očiščeni pa sta le dve sobi, kjer je zavetišče. Učitelji suplenti ne dobe redne službe, starejši učitelji pa še vedno uče na dveh šolah.

Leta 1918 so ljubljanski učitelji na zborovanju 26. julija zahtevali, da se vsa šolska poslopja vrnejo šolam, učitelje pa oprosti vojne službe.

V pedagoških revijah je tudi nekaj poročil o ljubljanskih srednjih šolah. Leta 1916 je objavljeno poročilo o vojaških igrah, ki so na vseh šolah. V višjih razredih jih poučuje gimnazijski profesor, ki je tudi poročnik v rezervi, v nižjih pa izbrani inštruktorji med višješolci. Povelja so nemška, razlaga pa slovenska. Od 3. do 6. razreda je obvezen predmet vojaška telovadba, od 6. do 8. razreda pa se uče streljati.

Minister za pouk je tega leta izdal odredbo, da na vseh srednjih šolah pripravijo enomesečne tečaje za dijake zadnjega razreda, ki morajo k vojakom pred koncem šolskega leta. Tečaj je namenjen vpoklicanim, ki so v zaledju, in pa tudi prejšnjim učencem 8. razredov, ki so že na bojišču. Zanje je ministrstvo pri vojaškem poveljstvu zaprosilo, da so dobili enomesečni dopust. Tečaji so bili med 25. majem in 25. junijem.

Leta 1917 je izšel članek o obrtni šoli v Ljubljani, ki je z novim šolskim letom postala višja obrtna šola, ki je imela dve smeri: višja stavbna šola in višja obrtna šola mehanično-tehnične smeri.

O majhnem številu dijakov na srednjih šolah so pisali iz Maribora. Veliko dijakov je moralo v vojsko, kmetje pa ne pošiljajo otrok v srednje šole, ker jih potrebujejo doma. Zato bi morali učitelji pripravljati nadarjene otroke za srednje šole ali jim pri-skrbeti inštruktorje.

Učna doba se je med vojno po odloku ministrstva skrajšala študentom prava in filozofije, ki so bili v vojski. Od vojaške službe se bo vštelo dva tečaja, tako da bodo lahko študirali samo tri leta. Da pa bodo predelali vso snov, bodo zanje organizirani posebni tečaji. Študenti medicine bodo drugi »rigoroz« lahko delali že ob koncu 9. tečaja, tretjega pa v začetku 10. tečaja. Ta odlok pa ni veljali za tiste, ki so v vojsko odšli prostovoljno.

Leta 1917 je v Učiteljskem tovarišu izšel članek, v katerem avtor ugotavlja, da je zelo malo slovenskih študentov. Če bi imeli univerzo v Ljubljani, bi bilo bistveno bolje. Podpreti bi morali slovenske dijake, ki gredo na univerze v Gradec in Dunaj. Zanje bi morala poskrbeti razna društva (npr. Radogoj), deželni in občinski organi in

zasebniki. V Gradcu in na Dunaju naj se ustanove odbori, ki bodo našim študentom priskrbeli stanovanja in dijaške kuhinje.

Več poročil je bilo v teh letih o šolah na Tržaškem. Leta 1916 so pisali o ustanovitvi prve slovenske meščanske šole na Primorskem. Družba sv. Cirila in Metoda je spremenila 8-razredno deško ljudsko šolo pri Sv. Jakobu v Trstu v 5-razredno ljudsko in 3-razredno meščansko šolo. Ta šola bo pripravljala učence za vstop na učiteljišča in druge strokovne šole.

Naslednje leto so pisali o pomanjkanju prostora v šolah Družbe sv. Cirila in Metoda. Država naj jim omogoči, da bodo lahko nastavili več učiteljev in da bo pouk lahko v razredih, kjer popoldne ni pouka. Na teh šolah tudi ne morejo učencem nuditi hrane, kot je to možno na drugih mestnih šolah in vrtcih.

Pisali so tudi o velikem navalu na gimnazije in realke. Otroke je treba usmeriti tudi na trgovske in navtične šole, v delavnice in podjetja. Na te praktične šole naj učence usmerja meščanska šola.

Šole v tržaški okolici so bile še vedno 6-letne z 2-letno ponavljalno šolo. Tudi če starši 12-letnika ne pošljejo v ponavljalno šolo, se jim nič ne zgodi. Zato so učitelji zahtevali razširitev šolske obveznosti do 14. leta, več slovenskih šol v Trstu in razširitev okoliških šol v 8-razredne.

Novembra 1917 so med tržaškimi novicami poročali, da je tržaški mestni magistrat nakazal Družbi sv. Cirila in Metoda 50.000 kron za razširitev šol. Nekatere šole v tržaški okolici so že 3 leta brez rednega pouka, ker primanjkuje moških učiteljev. Zato pozivajo šolsko oblast, naj ukrene, da se bodo na svoja učna mesta lahko vrnili oni učitelji, ki niso sposobni za fronto.

Po vojni je ministrstvo za pouk izdalo odredbo, naj se čimprej popravi škoda, ki jo je povzročila vojna. Šolske stavbe naj se vrnejo namenu, pouk naj bo čimbolj pogosto in naj se ne vpeljujejo nove šolske knjige in naj se ustanove šolske kuhinje.

Mobilizirani učitelji

Že julija 1914 je Učiteljski tovariš zapisal, da je mobiliziran njegov urednik Engelbert Gangl. Prvo noč v vojski je korakal proti Sv. Luciji, zdrsnil v prepad in si zlomil roko v zapestju. Odpeljali so ga v ljubljansko bolnico, kjer so ga oskrbeli.⁶⁵

V isti številki je tudi pojasnilo, kaj zakon zagotavlja družinam mobiliziranih. Državno podporo dobe ožji sorodniki, ki so avstrijski državljani in so odvisni od zaslužka vpoklicanega.⁶⁶

65 Urednik našega lista, *UT*, 54, 1914, (31. 7.), št. 31, str. 3.

66 Za sorodnike mobiliziranih. Državne podpore družinam, *UT*, 54, 1914, (31. 7.), št. 31, str. 2.

Slovenski učitelj je septembra 1914 pisal, da so bili že številni učitelji poklicani v vojsko in so večinoma »navadni vojščaki brez šarže.« Odpeljali so se z ljubljanskega kolodvora, nek nadporočnik jim je preskrbel poseben voz, nanj pa so napisali »zlatο vojno geslo: Vse za vero, dom, cesarja!«⁶⁷

V Učiteljskem tovarišu je avgusta 1914 izšel članek, ki pozdravlja učitelje-vojake, ki odhajajo v boj, polni domoljubja in zvestobe cesarju. Želi jim srečo in končno zmago, da bodo spet delovali na slovenskih šolah. Članek se konča: »Slovensko učiteljstvo je državno misel goječ, pospešujoč in vzdržujoč element!«⁶⁸

Od aprila 1915 je Učiteljski tovariš v nekaterih številkah objavljaj seznam učiteljev, naročnikov lista, ki so mobilizirani. Razvrščal jih je po deželah: Kranjska, Štajerska, Primorska in Koroška. Navedeni so po imenu in kraju službovanja. Pojasnil je tudi pravne razmere v vojsko poklicanih učiteljev po posameznih avstrijskih deželah. Za Kranjsko je na primer veljalo, da neoženjeni učitelji dobe polovično, oženjeni pa polno plačo.⁶⁹

Na koncu seznama učiteljev-naročnikov je bil rezultat: s Kranjske jih je bilo 67, s Štajerske 58, s Primorske 66 in s Koroške 1.⁷⁰ Ugotovljeno je tudi, da je več primerov, ko sta bila mobilizirana oče in sin. Objavljeni sta tudi dve pismi, ki sta ju napisala dva učitelja, ki sta po dolgih letih službovanja spet poklicana k vojakom. Oba sta bila v dopisu hudomušna, saj je eden pisal, da lahko odtehta več mladih fantov, drugi pa je dopis končal: »Pa naj kdo trdi, da smo učitelji za nič!«⁷¹

Za mobilizirane učitelje kozjanskega okraja je izšel poseben imenik s podatki, kdaj je bil kdo mobiliziran in kaj je bil v vojski. Od osmih učiteljev je en pogrešan, en ranjen in en umrl.⁷²

S Štajerske so omenili vpoklic učiteljev Franca Podplatnika, Jakoba Preindla in Antona Porekarja.⁷³

Učitelj Fran Erjavec je o odhodu v vojsko pisal v literarni obliki. Zadnji večer se je v mislih poslavljal od svojih učencev in se spominjal svoje pokojne matere.⁷⁴

Slovenski učitelj je leta 1917 objavil, da je na Kranjskem ob koncu leta 1916 vpoklicanih 213 od 487 učiteljev na javnih ljudskih in meščanskih šolah.⁷⁵

Objavljaj je tudi krajše vesti s fronte o padlih, ranjenih in ujetih učiteljih. Največ pozornosti pa je bilo posvečeno padlemu učitelju z učiteljišča in podpredsedniku Slomškove zveze, Izidorju Modicu. 19. decembra 1915 je bil ranjen, odpeljali so ga

67 Naši učitelji-vojaki, *SU*, 15, 1914, str. 210.

68 Učitelji-vojaki, *UT*, 54, 1914, (7. 8.), št. 32, str. 1.

69 Pravne razmere v vojaško službo plačanih učiteljev, *UT*, 55, 1915, (9. 4.), št. 7, str. 1.

70 Mobilizirani učitelji-naročniki, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

71 Mobilizirani učitelji-naročniki, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 3.

72 Imenik mobiliziranih učiteljev kozjanskega okraja, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 3.

73 Štajerske vesti, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 4.

74 Fran Erjavec, *Odhod*, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 1–2.

75 Stanje ljudskega šolstva koncem leta 1916 na Kranjskem, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 187.

v Renče, tam pa je umrl. Prvič so pisali o njem v zvezi s številnimi knjigami, ki jih je pred mobilizacijo izročil Slomškovi zvezi,⁷⁶ drugič pa je o njem pisal njegov bivši učenec, učitelj Gregor Pečjak, ki je bil takrat tudi v vojaški službi.⁷⁷

Leta 1917 je objavljena novica, da je kranjski deželni zbor predložil vojnemu ministrstvu prošnjo, da se učitelji, ki niso sposobni za službo na fronti, oproste vojaške službe.⁷⁸

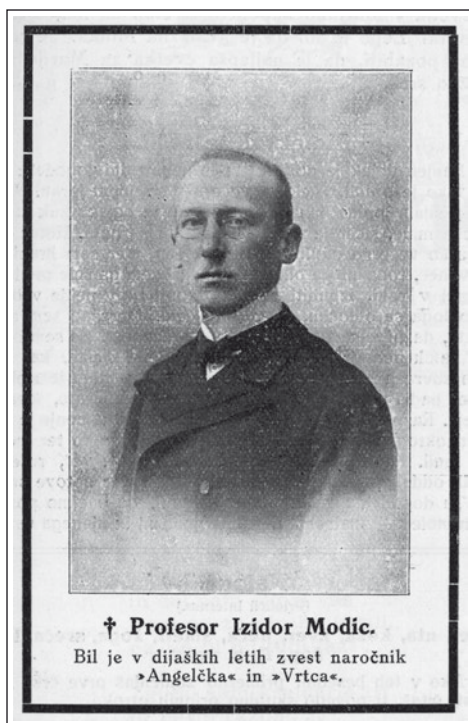
Ob koncu leta pa so poročali, da je naučni minister dr. Ludwig Cwiklinski z ozirom na pomanjkanje učiteljev izjavil, da bodo učitelji, ki niso sposobni za službo na fronti in služijo v zaledju, oproščeni začasno vojne službe od 21. 12. 1917 do 15. 7. 1918.⁷⁹

Učiteljski tovariš je v letu 1916 dvakrat objavil seznam mobiliziranih učiteljev, naročnikov njihovega lista na Kranjskem in Štajerskem.⁸⁰

Seznam vpoklicanih učiteljev je objavilo tudi učiteljsko društvo za ormoški okraj.⁸¹

Statistični podatki so bili objavljeni tudi za učitelje iz Trsta in okolice. V začetku vojne je bilo pri njih 73 učiteljev, od teh za vojsko sposobnih 63. Statistika navaja, koliko je bilo vpoklicanih, kako so napredovali v vojski, koliko je bilo ranjenih in v ujetništvu. Do takrat, ko je bilo objavljeno to poročilo, sta dva padla.⁸²

Po listu Straža je objavil Učiteljski tovariš poročilo o vpoklicih slovenskih učiteljev na Štajerskem. Vpoklicani so tudi tisti, ki so bili do sedaj oproščeni vojaške službe, pa tudi oni, ki so žetveni komisarji, občinski tajniki in imajo tudi še druge naloge. Oproščajo pa igralce, fotografe, brivce in slične. V dopisu pozivajo naše poslance, naj ukrepajo, ker pouk zelo trpi.⁸³

Izidor Modic (Angelček, 1916, str. 47).

76 Bridka izguba, *SU*, 17, 1916, (15. 1.), št. 1, str. 18–19.

77 Gregor Pečjak, Naš podpredsednik, *SU*, 17, 1916, (15. 1.), št. 1, str. 9–10.

78 Za oprostitev, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 189.

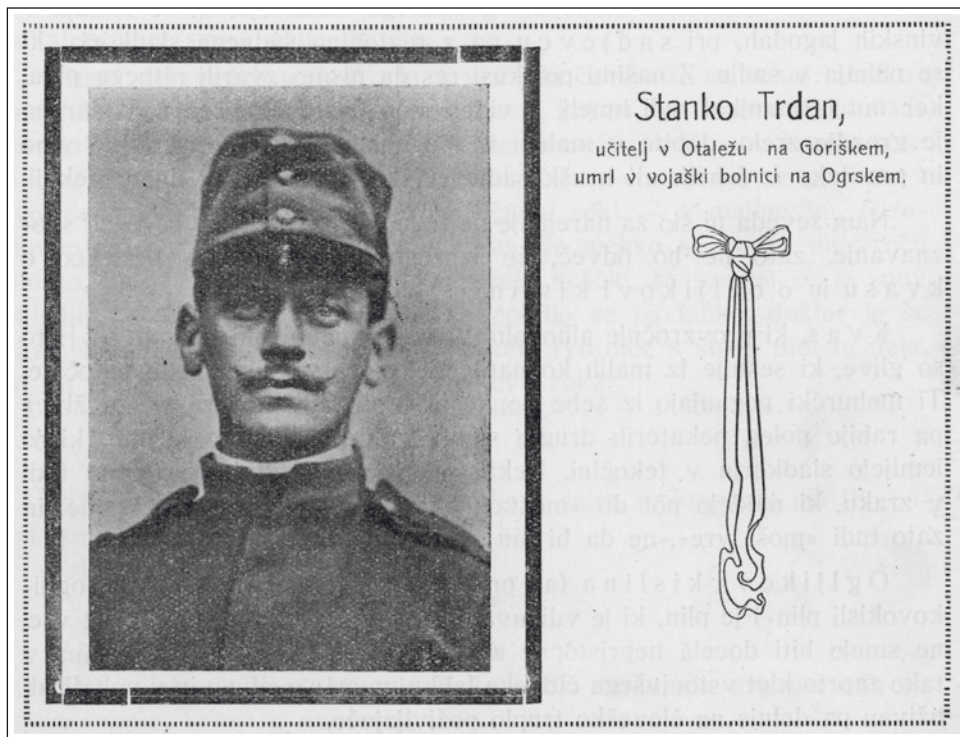
79 Oprostitev vojaščine, *SU*, 18, 1917, (15. 12.), št. 12, str. 259.

80 Mobilizirani tovariši – naročniki, *UT*, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 2, (24. 3.), št. 6, str. 3.

81 Učiteljsko društvo za ormoški okraj, *UT*, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 3.

82 Slovensko učiteljstvo Trsta in okolice in svetovna vojna, *UT*, 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 5.

83 Vpoklici slovenskih učiteljev na Štajerskem, *UT*, 57, 1917, (2. 11.), št. 22, str. 5.

Stanko Trdan (Zvonček, 1916, str. 160).

O oprostitvah učiteljev sta bila objavljena dva članka. V prvem so bila pojasnila učiteljem med 18. in 50. letom starosti, v štirih poglavjih 1.) Učitelj, njega vojaška služba in oprostitvev od nje v miru, 2.) Učitelji in njih oprostitvev od aktivne vojaške službe v času vojne in 3.) Postopanje pri oproščanju učiteljev od aktivne vojaške službe in 4.) Evidenca oproščenih učiteljev.⁸⁴

Leta 1918 so izšli oprostilni odloki za učitelje vojake. Navedenih je šest odlokov med 29. 11. 1917 in 28. 2. 1918. Ta zadnji odlok je določal, da se oprostijo vsi učitelji, ki so pridrženi armadi na bojnem polju s »C« klasifikacijo ter pripadajo moštvo, vstevši praporščake in kadete aspirante, ki so klasificirani za pomožne službe. Uredništvo je te odloke pozdravilo kot dokaz, da naučno ministrstvo želi šolstvo čimprej normalizirati.⁸⁵

O delu učiteljstva med vojno in njegovem slabem gmotnem položaju je pisala tudi učiteljica Marica Koželj v Slovenskem učitelju. Omenja, da učiteljstvu vsi priznavajo veliko zaslug v vojni, vendar so vse druge stanove bolj zaščitili kot učitelje. Veliko jih je že padlo, ti, ki so ostali, pa so tako slabo plačani, da jih drugi gledajo zviška.

⁸⁴ A. V. O., Učiteljstvo in njega vojna služba, *UT*, 57, 1917, (4. 5.), št. 9, str. 3–4.

⁸⁵ Oprostilni odloki za učitelje vojake, *UT*, 58, 1918, (14. 6.), št. 13, str. 3.

Upala je, da bo vsaj po končani vojni bolje.⁸⁶

Spomladi 1918 je Učiteljski tovariš objavil dopis o omalovaževanju učiteljev. Naložili so mu spet novo opravilo, zdaj je setveni komisar, ki mora od vasi do vasi, da napiše, koliko bo kmet pridelal. To njegovo delo je slabo plačano, pač pa je zelo dobro plačan zastopnik občine, ki nič ne dela.⁸⁷

Leta 1916 je bilo objavljeno nekaj večjih nekrologov učiteljev, ki so padli na fronti. V prvi številki so pisali o Srečku Vilfanu,⁸⁸ učitelju iz Knežaka, in Andreju Suhadolniku,⁸⁹ učitelju iz Kranja. V drugi številki je Fran Brinar pisal o Rudiju Delakorde,⁹⁰ učitelju iz Teharij pri Celju. V št. 13 je nekrolog Stanka Terdana,⁹¹ vodje šole v Jagerščah.

Daljši nekrolog je bil leta 1918 objavljen v Učiteljskem tovarišu, posvečen Leopoldu Marnu, nadučitelju v Grosupljem, ki je padel v Črni gori.⁹²

Zaveza avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva je spomladi 1917 predlagala, da bi ustanovili Narodni kulturni svet vseslovenskega združenega učiteljstva, in to objavila v Učiteljskem tovarišu.⁹³

Že v naslednji številki je bilo objavljeno, da se z Zavezino pobudo strinjajo Društvo slovenskih profesorjev, Slovenska šolska matica, Društvo slovenskih učiteljic in Zveza učiteljev in učiteljic na Štajerskem. Odklonila pa ga je Slomškova zveza.⁹⁴

Učitelji, ki so med vojno ostali na svojih službenih mestih, so večkrat potožili zaradi svojega materialnega položaja. Na Štajerskem je v začetku leta 1916 deželni odbor sklenil izplačati učiteljem ljudskih in meščanskih šol draginjsko doklado,⁹⁵ vendar je vodstvo učiteljske organizacije Lehrerbund marca spet zaprosilo zanje, ker naj bi bile dosedanje doklade le provizorična regulacija plač.⁹⁶

Uspeli so, da je štajerski deželni odbor na seji 20. junija 1917 sklenil izročiti ljudskošolskim učiteljem dopolnilne doklade.⁹⁷

Učitelji z Goriškega so večkrat zaprosili za draginjske doklade okrajne šolske svete, deželni odbor in vlado, vendar so bile prošnje zavrnjene. Za leti 1915 in 1916 so dobili goriški učitelji namreč draginjsko doklado od 50 do 70 vinarjev dnevno in živeli zelo revno.⁹⁸

86 Marica Koželj, *Vojska in naš stan*, SU, 17, 1916, str. 57–58.

87 Učitelj setveni komisar, UT, 58, 1918, (14. 6.), št. 13, str. 3.

88 Fran Erjavac, Srečku Vilfanu v spomin, UT, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 1.

89 Vilibald Rus, Andrej Suhadolnik, UT, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 1. Podpis: V. R.

90 Franc Brinar, Rudolf Delakorde, UT, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 1.

91 Stanko Terdan, UT, 56, 1916, (30. 6.), št. 13, str. 1.

92 Engelbert Gangl, Leopold Marn, UT, 58, 1918, (25. 1.), št. 2, str. 1–2.

93 Za skupno delo, UT, 57, 1917, (30. 6.), št. 13, str. 1.

94 Za skupno delo, UT, 57, 1917, (14. 7.), št. 14, str. 1.

95 Štajerske vesti, UT, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 4.

96 Vojna doklada na Štajerskem, UT, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 3.

97 Vendar nekaj! UT, 57, 1917, (29. 6.), št. 13, str. 3.

98 Panem et circenses, UT, 57, 1917, (9. 2.), št. 3, str. 2.

Leta 1918 je deželno učiteljsko društvo poslalo spomenico namestniku v Trstu in zaprosilo za podporo begunskim učiteljem, ki so se vrnili na Goriško brez vsega.⁹⁹

Slabo se je godilo tudi učiteljem na Kranjskem. Izšlo je več člankov, v katerih je pisalo, da so na Kranjskem učitelji najslabše plačani. V Slovenskem učitelju 1917 je pisalo o pobudi Slomškove zveze za povišanje vojne podpore. Deputacija je odšla k deželnemu glavarju, ki je obljubil pomoč. V seji deželnega odbora so sklenili, da se dovolijo učiteljstvu od 1. julija do 31. decembra 1917 stalne vojne draginjske doklade.¹⁰⁰

Ob koncu leta 1917 je deželni odbor sporočil, da bo te doklade ustavil, če vlada ne bo prispevala k tej dokladi 50 %.¹⁰¹

Spomladi 1918 so objavljeni članki o prizadevanju kranjskih učiteljev za izboljšanje materialnega položaja. Na narodnem taboru v Krškem 10. marca so sprejeli resolucijo, v kateri zahtevajo, da se učiteljem izplača ves prispevek, ki ga je dovolil državni zbor, in naj od 1. januarja 1918 dalje izplačuje deželne doklade in jih poviša na najmanj 100 odstotkov.¹⁰²

Prav tako so poslali predsedniki kranjskih učiteljskih društev brzojavke ministrskemu predsedstvu, naučnemu ministru in Jugoslovanskemu klubu, ker pri deželnem predsedniku niso uspeli.¹⁰³

Črna vojska

Avgusta 1914 je v Učiteljskem tovarišu tudi zapis o črni vojski. Vanjo so spadali moški od 19 leta starosti, ki niso ne v armadi, mornarici, nadomestni rezervi in domobranstvu. Častniki v pokoju pa spadajo vanjo do 60. leta starosti. Vojska se deli v dva poziva, v prvem so črnovojniki med 38. in 42. letom.¹⁰⁴

Naslednji mesec so objavili tudi poročilo z Dunaja, da so z več bojišč poročali o junaštvu črnovojnikov, med katerimi je tudi veliko učiteljev.¹⁰⁵

V oktobru so objavili, da bodo od 15. novembra dalje pregledi črnovojnikov prvega poziva. Pri naboru so nekatere črnovojnike spoznali za nesposobne, vendar se je od takrat lahko že marsikaj spremenilo, zato so sklenili izvesti preglede znova in to za rojene med letoma 1878 in 1890.¹⁰⁶

Podrobno je tudi opisano, kdo bo vpoklican in katerim ni potrebno priti na pregled.¹⁰⁷

99 Alojzij Urbančič, Goriško učiteljstvo na delu, *UT*, 58, 1918, (22. 2.), št. 4, str. 4.

100 Povišanje vojne podpore, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 188–189.

101 Kranjsko ljudskošolsko učiteljstvo – brez draginjskih doklad, *UT*, 57, 1917, (28. 12.), št. 26, str. 1.

102 Drago Humek, Pravico tudi nam! *UT*, 58, 1918, (22. 3.), št. 6, str. 3. Podpis: D. H.

103 Boj za kruh kranjskega učiteljstva se nadaljuje, *UT*, 58, (22. 3.), št. 6, str. 4–5.

104 Splošni vestnik, *UT*, 54, 1914, (7. 8.), št. 32, str. 3.

105 Junaštvo naše črne vojske, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 2.

106 Ponovni nabori črnovojnih obvezancev, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 2.

107 Vpoklicanje črne vojske, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 5.

O novih naborih, ki so bili še razširjeni, so poročali nato spet maja 1915.¹⁰⁸

Onim, ki so bili rojeni med letoma 1892 in 1894 in so služili kot črnovojniki pri vojakih, se bo to služenje štelo kot črnovojniško službovanje, ki preneha s koncem vojne. Srednješolci, ki so služili v tej vojski, so lahko opravljali zrelostni izpit pod določenimi pogoji, oni, ki so se javili v vojsko prostovoljno, pa so lahko ta izpit opravili takoj.¹⁰⁹

18-letni črnovojniki so dobili pravico enoletnih prostovoljcev, če so obiskovali vsaj šesti razred kake srednje šole ali vsaj drugi letnik učiteljskega.¹¹⁰

Ob začetku šolskega leta 1915/16 je ministrstvo za pouk izdalo odlok, da se onim srednješolcem, ki so leta 1914/15 stopili v vojsko, ohrani pravica do vpisa v naslednji razred, prav tako pa dobivajo tudi naprej štipendije. Še enkrat pa je bilo dovoljeno rojenim leta 1897, ki so stopili v prostovoljno vojno službo, opravljanje zrelostnega izpita.¹¹¹

Decembra 1915 je vojno ministrstvo odredilo, da dobe črnovojniki od 43 do 50 let, ki niso prostovoljci, posebne oznake, in sicer ozke rumene trakove na rokavih. Posebej bodo pri tem upoštevani industrialci, obrtniki, trgovci, uradniki, poslanci in občinski svetniki. Oproščeni bodo nižjih opravkov v vojašnicah in taboriščih in bodo lahko tudi zasebno stanovali.¹¹²

Pisma iz ujetništva in bojišč

V časopisu je bilo objavljenih kar nekaj pisem in dopisnic, ki so jih pisali slovenski učitelji iz ujetništva in z bojišč. Prvi tak dopis je objavil Slovenski učitelj, pisal pa ga je Fran Silvester, nadučitelj iz Bohinjske Bistrice. Bil je ujetnik, ki so ga iz Bijskega prepeljali v Krutejo Lago, vas kakih 35 km oddaljeno od Kočinova. Tu so jih razporedili po kmečkih hišah, dobivajo 22 kopejk, od tega morajo dati od 16 do 19 kopejk za hrano. Nadzorujejo jih oficirji, so pa še dokaj svobodni. Ljudje, pri katerih živi, so revni, vendar prijazni.¹¹³

Čez dva meseca je Silvester poslal dopisnico iz Kajnska v Sibiriji. Hudomušno je napisal, da se je zdaj končalo šolsko leto, v katerem ni nič učil, pač pa se je marsičesa naučil. Večina drugih Slovencev je odšla drugam, ostal je sam.¹¹⁴

108 Novi nabori za letnike 1878 do 1890, 1891, 1892, 1893 in 1894, *UT*, 55, 1915, (7. 5.), št. 9, str. 1.

109 Vojna, *UT*, 55, 1915, (26. 2.), št. 4, str. 1–2.

110 Srednješolske vesti, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 4.

111 Za srednješolce-črnovojnike, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 3.

112 Posebni vojaški znaki za 43–50-letne inteligentnim krogom pripadajoče črnovojnike, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 3.

113 Fran Silvester, Dopis iz ruskega ujetništva, *SU*, 16, 1915, str. 142.

114 Fran Silvester, »Šolsko leto končal v Sibiru«, *SU*, 16, 1915, str. 228.

*Fran Silvester
(Slovenski učitelj, 1916, str. 67).*

Učitelj Rudolf Pečjak je napisal pismo v literarni obliki. Napisal je, da leže v strelskem jarku, nekateri nosijo mrtve, v snegu so krvave sledi. Šele zdaj ceni življenje in upa, da se zjasni nebo tudi nad »ubogim in revnim slovenskim šolnikom.«¹¹⁵

V Učiteljskem tovarišu je objavljeno pismo učitelja Viktorja Breganta s srbskega bojišča. Opisal je bitko na griču Zajčica blizu mesta Pranjani. Trajala je od dveh popoldne do jutra naslednjega dne v zimskih razmerah. Zelo so se odlikovali dalmatinski vojaki in tako so premagali veliko številnejšega sovražnika.¹¹⁶

Dopisnico iz ruskega ujetništva je poslal Viktor Grčar, učitelj iz Ribnice. Bil je v mestu Ashabad ob perzijski meji in pisal, da je zdrav in zadovoljen. Javil se je tudi učitelj in skladatelj Emil Adamič, ki je bil v ujetništvu v Taškentu.¹¹⁷

Zanimivo je pismo narednika Antona Strleta, ki je pisal svojemu bivšemu učitelju Ferdu Wigeleju v Starem trgu pri Ložu, ki je bil takrat nadučitelj v Loškem Potoku. Pisal je, da se ga še v strelskem jarku spominja, predvsem njegovih naukov za življenje. Če želi, mu bo pisal še več o doživetjih v vojski.¹¹⁸

Iz Ogrske se je javil tudi Josip Bertok, ki je poučeval v Spodnjih Škofijah. Pisal je, da je že eno leto od doma in bo preteklo precej časa, da se vrne.¹¹⁹

Srečko Vilfan, učitelj iz Knežaka, je bil praporščak v črnovojniškem pehotnem bataljonu. Pisal je, da je neprestano v boju in stanuje v v skalo vsekani jami. Za boje pri Sv. Martinu je bil odlikovan z bronasto kolajno.¹²⁰

Decembra sta se javila Anton Faganeli in Andrej Čok. Prvi, učitelj iz Podgore, je pisal iz ruskega ujetništva. Prezimil bo v guberniji Voroneš, opravlja pa razna poljska

115 Rudolf Pečjak, Rdeče pismo, *SU*, 16, 1915, str. 266–267.

116 Viktor Bregant, Ob puškinih cevah smo se greli, *UT*, 55, 1915, (12. 2.), št. 3, str. 2–3.

117 Iz ruskega ujetništva, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 4–5.

118 Anton Strle, Iz strelskega jarka, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 2.

119 Istrske vesti, *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 4.

120 Srečko Vilfan, Zanimivo pismo z bojnega polja, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 1–2.

dela.¹²¹ Andrej Čok pa je pisal iz srbskega bojišča v Ralji in poslal krizanteme iz Kalimegdana.¹²²

V Učiteljskem tovarišu so opozorili, da ruska in srbska cenzura ne dostavlja pošte vojnim ujetnikom. Zato svetujejo svojcem, da napišejo dopisnice, napisane čimbolj kratko in razločno. Vso korespondenco za vojne ujetnike v sovražnih državah je treba posebej označiti na naslovni strani, zanje pa ni treba plačati poštnine.¹²³

Vekoslav Črnigoj, učitelj v Bovcu, je opisal svojo pot od rezervne častniške šole v Brežah na Koroškem, uvrstitve v 2. kompanijo XVII. maršbataljona, odhoda v Galicijo, številnih bojov in selitev, bivanja v bolnici do težko pričakovanega desetdnevnega dopusta, ko je lahko obiskal domače.¹²⁴

Katehet je objavil pismo z bojišča učitelja Rajka Novaka, ki je padel februarja 1915. Bil je njegov učenec, nato pa kolega na rudniški šoli v Idriji.¹²⁵

Ivan Primožič, nadučitelj v Mekinjah, je poslal več dopisnic z bojišča v Romuniji, kjer je bil tudi ranjen.¹²⁶

Marca 1917 je bila objavljena novica, da je bil Primožič odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem III. razreda z vojno dekoracijo in meči.¹²⁷

Več člankov je napisal tudi učitelj Fran Silvester, ki se je redno oglašal. Leta 1916 je pisal, da je bil v Sibiriji na jugu v mestu Tjumen ob srednjem Uralu v guberniji Tobolsk, nato pa odšel v vas Rudnervejde v guberniji Tavrija.¹²⁸ Leta 1917 je poročal, da je bil najprej pri nemškem kmetu, nato pa pri ruskem. Prestavili so ga v Orehovo, kjer je opravljal kmetijska dela s stroji.¹²⁹

Imel je spričevalo, da ni sposoben za težja dela. Po oktobrski revoluciji je bil zaposlen v pisarni, kjer je skrbel za šolske zadeve v okraju.¹³⁰

Premestili so ga v Berdjansko, kjer je prav tako skrbel za šolstvo, opisal praznovanje 1. maja, protirevolucijo in zasedbo Nemcev.¹³¹ Podrobno je opisal tudi obisk ženske gimnazije in njeno razstavo risb in ročnih del. Poudaril je, da je bil prvi Slovenec, ki jih je obiskal.¹³²

121 Anton Faganeli, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

122 Andrej Čok, Pismo s srbskega bojišča, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

123 Dopisovanje z našimi vojnimi ujetniki, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 2.

124 Vekoslav Črnigoj, Iz zapiskov mojega potovanja po fronti, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 59–61, (15. 4.), št. 4, str. 87–88, (15. 5.), št. 5, str. 110–112, (15. 7.), št. 7–8, str. 158–160, (15. 10.), št. 10, str. 205–207, (15. 12.), št. 12, str. 253–254. Podpis: V. Č.

125 Fran Oswald, Raznoterosti, *SU*, 17, 1916, (15. 10.), št. 10, str. 222–223. Podpis: O.

126 Ivan Primožič, Bojišče, *SU*, 18, 1917, (15. 1.), št. 1, str. 18–19.

127 Vojaško odlikovanje, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 66.

128 Fran Silvester, Danes tukaj, jutri tam, *SU*, 17, 1916, (15. 7.), št. 7–8, str. 172.

129 Ibid, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 69.

130 Fran Silvester, Iz ujetništva, *SU*, 18, 1917, (15. 6.), št. 6, str. 143–144, (15. 9.), št. 9, str. 190–191.

131 Fran Silvester, Od Azovskega morja, *SU*, 19, 1918, (15. 2.), št. 2, str. 36–37, (15. 6.), št. 6, str. 132–134, (15. 9.), št. 9, str. 178–181, (15–10.), št. 10, str. 203–204, (15. 11.), št. 11, str. 230–232.

132 Fran Silvester, Razstava ročnih del v Orehovu na Ruskem, *SU*, 18, 1917, (15. 12.), št. 12, str. 251–252.

Septembra 1918 je sporočil, da ni več ujetnik, ker ga je nemško poveljstvo nastavilo za tolmača pri okrajni oblasti v Berdjanskem.¹³³

V Slovenskem učitelju so poročali tudi o slovenskih učiteljih v Srbiji. Tisti, ki so v vojni službi napredovali, so postali okrajni šolski nadzorniki v Srbiji in Črni gori. Omenjeni so Franc Merljak, Drago Hude in Makso Jovan.¹³⁴

Slednji je opisal svoje doživljanje v Črni gori, kjer je bil šolski nadzornik za nikšički okraj.

Potoval je na kobilici, obiskoval šole, ki so bile največkrat poškodovane in izropane, pouk pa nereden.¹³⁵

V Učiteljskem tovarišu so objavljene dopisnice učiteljev iz ruskega ujetništva. Pisali so jih: Vekoslav Benko, Rajko Božič, Josip Klemenčič, Jože Hladnik, Bogdan Kranjc, Josip Špenko in Ivan Trebše. Med daljšimi prispevki je poročilo Vilka Mazija, učitelja v salezijanskem zavodu na Rakovniku. Pisal je z italijanskega bojišča, kjer je bil kadet v domobranskem polku. Popisal je njihov boj in zmago.¹³⁶

Iz »gozdnatih Karpatov« je pisal, da je v sanjah videl svojo mrtvo mater, ko pa se je zbudil, ni našel svojega talismana, h kateremu se je zatekal v vojni vihri.¹³⁷

Ladislav Likar, nadučitelj v Števerjanu, je pisal iz Firenc, kjer je bil v družbi še nekaterih Slovencev. Otroci iz Števerjana so razkropljeni po vsej Italiji, sicer hodijo v šole, a uče jih Italijani.¹³⁸

Franc Voglar, učitelj na okoliški deški ljudski šoli v Celju, je bil poročnik v rezervi pri 87. peš polku. Pisal je, da je bil ranjen, nato je bil nadzorni častnik v Kolašinu v Črni gori, prestavljen v Cetinje, kjer je pri gospodarskem odseku generalnega guvernerstva. V Podgorici je obiskal grob učitelja Karla Widra.¹³⁹

Leta 1918 je pisal iz vojske in se pohvalil, da je spet učitelj v vojaški suknji. V Mačvi so ga dodelili okrajnemu vojaškemu poveljstvu, da uredi tamkajšnje šolstvo. Okraj ima 31 občin in 25 šol, ki so povečini prazne, še tiste otroke, ki prihajajo, bi starši najraje izpisali. Končal je s stavkom: »Pri nas so šole potrebno zlo, tu pa še to ne.«¹⁴⁰

Odlikovanja

Pedagoška revija Popotnik je leta 1914 objavila, da je odlikovan njen sodelavec dr. Ljudevit Pivko, profesor na mariborskem učiteljskiču. Kot nadporočnik črnovojni-

133 Učiteljski vestnik, *SU*, 19, 1918, (15. 9.), št. 9, str. 188.

134 Častne službe slovenskih učiteljev v Srbiji, *SU*, 18, 1917, (15. 9.), št. 9, str. 189.

135 Makso Jovan, Nadzorovanje šol v Črni gori, *SU*, 18, 1917, (15. 2.), št. 2, str. 37.

136 Vilko Mazi, Vest z italijanskega bojišča, *UT*, 56, 1916, (16. 6.), št. 12, str. 2.

137 Vilko Mazi, Prišla je moja mati ..., *UT*, 56, 1916, (15. 12.), št. 25, str. 6.

138 Ladislav Likar, Slovenski goriški interniranci v Italiji, *UT*, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 5.

139 Štajerske vesti, *UT*, 57, 1917, (16. 11.), št. 23, str. 4.

140 Božo, Vojaško pismo z bregov Drine, *UT*, 58, 1918, (18. 10.), št. 22, str. 3.

škega bataljona je bil za izredno hrabrost odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem 3. razreda z vojno dekoracijo.¹⁴¹

Slovenski učitelj je leta 1915 objavljal v rubriki Učiteljski vestnik poročila s fronte, med temi tudi o odlikovanih slovenskih učiteljih. Kot prva sta navedena Vid Jurko iz Dola pri Laškem, ki je bil odlikovan z zlato hrabrostno kolajno, in Vinko Stopar iz Šentilja pri Velenju, odlikovan s srebrno hrabrostno kolajno.¹⁴²

Objavljeno je bilo pismo vojnega kurata Januša Golca stricu Josipa Zidanška, učitelja v Šentjurju ob južni železnici. Pisal je o njegovem pogumu v vojni, o tem, da je bil ranjen in da je bil odlikovan z vojaškim zaslužnim križcem.¹⁴³

Že drugič je bil odlikovan gimnazijski katehet dr. Franc Kulovec, kurat pri Slovencih v Galiciji. Prejel je viteški križec Franc Jožefovega reda na traku vojaškega zaslužnega križca.¹⁴⁴

Omenjena sta tudi Franc Stindl, učitelj na meščanski šoli v Celju, in Albert Vedernjak, strokovni učitelj na kmetijski šoli Grm, ki sta bila odlikovana z vojaškim zaslužnim križcem z vojnim okraskom. Trojno odlikovanje, dve srebrni in bronasto svetinjo je prejel Anton Tušar, učitelj v Vrtovinu na Vipavskem. Učitelj iz mariborske okolice Maksimilian Viher je bil odlikovan s srebrno svetinjo 2. reda, učitelj na mariborski deški šoli in rezervni poročnik Franc Rus je bil imenovan za nadporočnika in odlikovan z znakom »Signum lauda.«¹⁴⁵

Učiteljski tovariš je omenil odlikovanja nekaterih učiteljev, kot Slovenski učitelj pa tudi dve novi. Dragotin Bratuž, učitelj iz Divače, je prejel srebrno svetinjo za hrabrost.¹⁴⁶

Srebrno hrabrostno svetinjo I. razreda pa je prejel kadet Anton Gaspari, učitelj iz Babnega Polja.¹⁴⁷

Vojaško poveljstvo je dalo pohvalno priznanje Riku Pestevšku, učitelju na Vranskem in kadetu v rezervi 27. pešpolka. Z umetnim dihanjem je rešil življenju 23-letnem utopljenču.¹⁴⁸

Poročila o ranjenih in padlih

Pedagoški listi so objavljali tudi podatke o ranjenih in umrlih učiteljih. Včasih so jih le našteali, za nekatere pa so objavljali daljše nekrologe. Prvi daljši nekrolog je

141 Odlikovanje našega sotrudnika, *P*, 35, 1914, str. 242.

142 Bojišče, *SU*, 16, 1915, str. 45.

143 Nadporočnik Jos. Zidanšek, *SU*, 16, 1915, str. 207–208.

144 Ponovno odlikovanje, *SU*, 16, 1915, str. 224.

145 Učiteljski vestnik, *SU*, 16, 1915, str. 228, 253, 275–276.

146 Odlikovan slovenski učitelj, *UT*, 55, 1915, št. 14, (10. 9.), str. 1.

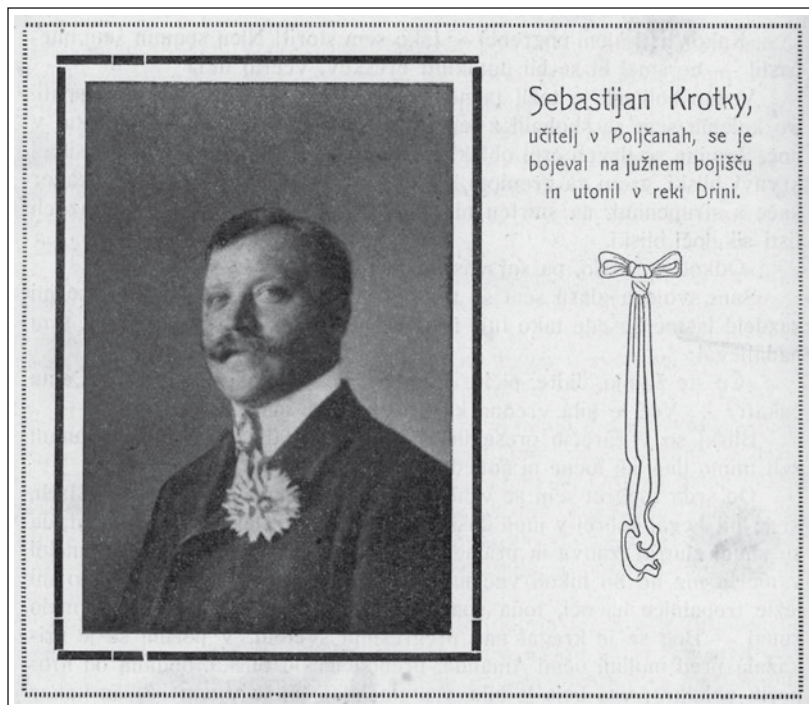
147 Kranjske vesti, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 6.

148 Štajerske vesti, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 3.

Naši ranjeni vojaki
njih zdravniki in strežniki

Naši ranjeni vojaki (Zvonček, 1914, str. 229)

Sebastijan Krotky (Zvonček, 1915, str. 8)

bil posvečen učitelju Sebastijanu Krotkemu, ki je bil po rodu Čeh, rodil pa se je na Štajerskem, kjer je tudi živel. Služboval je v Račah, Makolah, na Reki in nazadnje v Poljčanah.¹⁴⁹

Naslednji je bil posvečen Hermanu Rudežu, nadučitelju v Dekanijah. Bil je ljubitelj petja in glasbe, ustanovil v Gažonu prvo pevsko društvo in bil violinist.¹⁵⁰

Prvo leto vojne sta preminila Josip Berce in Valentin Lavbič. Prvi je bil profesor za romanske jezike na ljubljanskem liceju, priljubljen in znan po vsej domovini. Valentin Lavbič je bil pomožni učitelj v Trbovljah, rojen v Dramljah.¹⁵¹

V zadnji številki Učiteljskega tovariša leta 1914 je še krajši zapis o dveh padlih učiteljih. Ivan Ličan je poučeval v Podsredi, Kozjem, Sevnici in nazadnje v Brežicah, bil izvrsten pevec in glasbenik. Josip Krauland je bil nadučitelj v nemški šoli v Fužinah na Gorenjskem, ki se je veliko družil tudi s slovenskimi učitelji.¹⁵²

V letniku 1915 je v prvi številki spomin na Frana Kuharja obudil kolega s podpisom Pograjec.

149 Mirana, Sebastijan Krotky, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 1.

150 Herman Rudež, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 1–2.

151 Junakov grob, *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 5.

152 Junakov grob, *UT*, 54, 1914, (31. 12.), št. 43, str. 1.

Valentin Lavbič (Zvonček, 1915, str. 18)

Kuhar je bil rojen v Polju pri Ljubljani, nazadnje pa je učil v Pirničah. Največje uspehe je dosegel, ko je služboval na enorazrednici v gorski vasi Št. Gotard.

Na kratko je omenjen padli slovenski učitelj Andrej Čok iz Trsta.¹⁵³

V št. 8 je omenjen šolski vodja v Voglarjih pri Trnovem, Adolf Peršič.¹⁵⁴

V julijski številki so na kratko omenjeni: Alojzij Koprivec, nadučitelj iz Selc, Štefan Kacian, učitelj v Gorjah pri Beljaku, Karel Hlebec, nadučitelj v Velikem Ubeljskem pri Postojni, in Valentin Terčon, vodja šole v Volčji Dragi.¹⁵⁵

Podrobneje so padli učitelji obravnavani v avgustovski številki. Dr. Ivan Merhar je bil profesor na državni gimnaziji v Trstu. Udejstvoval se je zlasti v Družbi sv. Cirila in Metoda ter v slovenskem tržaškem učiteljskem društvu, pisal je tudi članke s področja narodopisja in literarne kritike.

Alojzij Bravničar je bil kadet v rezervi, učitelj in voditelj enorazrednice v Stržišču na Tolminskem. Imel je komaj 23 let.

Prav toliko let je imel Rado Meršek, učitelj na šoli Družbe sv. Cirila in Metoda pri Sv. Jakobu v Trstu. Bil je predsednik podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Roculu in deloval je tudi v drugih društvih.

¹⁵³ Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (15. 1.), št. 1, str. 1.

¹⁵⁴ Adolf Peršič, *UT*, 55, 1915, (23. 4.), št. 8, str. 1.

¹⁵⁵ Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (10. 7.), št. 12, str. 1.

Štiri leta več je imel Vojeslav Križ, učitelj na štirirazredni šoli Zavrč v ptujski okolici, ki je padel v Przemyslu.¹⁵⁶

Oktobra je objavljena kratka vest o smrti Vekoslava Brajana, učitelja iz Istre in velikega rodoljuba,¹⁵⁷ in podlistek v spomin učitelja Franceta Kavčiča. Rojen je bil v Kranju, poučeval pa v Ambrusu na Dolenjskem.¹⁵⁸

V novembru je objavljen članek o Mirku Kovačiču, ki je osem let poučeval v Selnici ob Dravi, in še pred tednom dni pisal kolegom, da pride na dopust. Bil je sanitetni narednik in ga je zadel kamen v sence, ko je obvezoval ranjenca.¹⁵⁹

Istega meseca je rezervni kadet Šrol pisal o smrti profesorja na gimnaziji v Celju Antona Rabuza, ki ga je zadela granata.¹⁶⁰

Decembra so poročali o smrti Antona Turka, učitelja na Ciril-Metodovi šoli na Blanci v Gorici, Leopolda Ažmana, učitelja v Sodražici, glasbenika in športnika, Rajka Novaka, učitelja na deški rudniški šoli v Idriji, zavzetega društvenega delavca, in Julijana Gerdola, učitelja v Katinari in podpredsednika podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Rocolu.¹⁶¹

Urad Rdečega križa je v Učiteljskem tovarišu objavil obvestilo o informacijah o ranjenih in bolnih vojaki. Za te informacije je bil ustanovljen poseben urad Rdečega križa na Dunaju. Vse, ki prosijo za informacije, pa posebej opozarjajo, da morajo napisati svoj naslov čimbolj čitljivo.¹⁶²

Tudi Slovenski učitelj je v vojnih letih objavljal poročila o ranjenih in padlih učiteljev, vendar daljših člankov o njih ni.

Skrb za vdove in sirote

Oktobra 1914 je bilo v Učiteljskem tovarišu poročilo o pokojninah, ki jo dobe vdove in sirote vojakov, ki so padli na bojišču ali pa v enem letu umrli za ranami, ki so jih dobili v vojni. Pokojnine so bile odvisne od čina, ki so ga imeli vojaki. Nekoliko nižje so bile pokojnine vdov in sirot onih, ki so umrli zaradi bolezni ali epidemije, ki so jo dobili na bojišču.¹⁶³

Aprila 1915 je Učiteljski tovariš objavil članek iz lista Zadruga o skrbi za sirote padlih in umrlih v vojni. Osirotelemu otroku je treba poiskati varuha, lahko je to posameznik ali društvo. Članek poudarja zlasti pomen društev za mladinsko oskrbo,

156 Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (20. 8.), št. 13, str. 2.

157 Vekoslav Brajan, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 1.

158 P. Dobravski, V spomin tovarišu Francetu Kavčiču, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 1–2.

159 Mirko Kovačič, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 1; (19. 11.), št. 17, str. 2.

160 Profesor Anton Rabuza, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 3.

161 Junakov grob, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 1–2.

162 Vojna, *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 5.

163 Pokojnina vdov in sirot za padlimi vojaki, *UT*, 54, 1914, (23. 10.), št. 38, str. 2.

ki ponekod že delujejo, ustanovilo pa na bi se jih še več. Po novem zakonu pa lahko varuštvo prevzamejo tudi ženske.¹⁶⁴

O tem zakonu so še enkrat pisali. Ženske so lahko same postale varuhinje svojih in tujih otrok. Na Dunaju so ustanovili posebno organizacijo, ki je ženam-varuhinjam svetovala pri njihovem delu.¹⁶⁵

Na Dunaju so ustanovili sklad za podporo vdov in sirot padlih in umrlih za posledicami vojne. Baronica Marija Attems je želela, da se podoben sklad ustanovi tudi v Ljubljani. Vojni ženski prispevek naj bi bil 20 vinarjev na mesec ali 2 kroni, 40 vinarjev letno.¹⁶⁶

Na zborovanju dobrodelnih društev je vadniška učiteljica Marija Štupca govorila o ženskem vprašanju in postavila nekaj resolucij. Na dekliških šolah naj se obvezno uvede gospodinjski pouk teoretično in praktično, preuredi naj se pouk ženskih ročnih del, na šolskih vrtovih posejeta lan in konoplja. Čim več naj bo gospodinjskih tečajev in tečajev za bolniške strežnice, za kmečka dekleta naj se prirede tečaji za razne panoge kmetijstva in učiteljske kandidatke naj se pouče v vrtnarstvu in čebelarstvu. Čim prej naj se ustanovi slovenski zavod za zanemarjene deklice.¹⁶⁷

Goriški deželni odbor, ki je deloval na Dunaju, je objavil obvestilo, da je treba ugotoviti število sirot, ki so zdaj večinoma v begunskih taboriščih ali pri sorodnikih. Podatke potrebujejo, da bodo zanje po vojni pripravili posebne programe za njihovo šolanje.¹⁶⁸

Objavljeno je poročilo o šoli Smlednik, ki je nabrala za žebelj v »Brambni ščit« v Ljubljani 100 kron v korist vdov in sirot v vojni padlih. Izročila jih je voditeljica šole Ana Petrovčič in v ta namen zabila žebelj.¹⁶⁹

Konec leta 1915 je bil v Ljubljani ustanovljen Vdovski in sirotinski pomožni zaklad celokupne oborožene sile. Odbor za Kranjsko je objavil obvestilo, da prejemajo božična darila za sirote vojakov.¹⁷⁰

Pomoč vojakom in ranjencem

Avgusta 1914 je v Učiteljskem tovarišu objavljeno obvestilo avstrijskega Rdečega križa, ki poziva vse, naj pomagajo vojakom in jim pošiljajo: »denar, obvezila, živila, krepčila.«

V isti številki tudi društvu Družba sv. Cirila in Metoda in Branibor pozivata svoje člane, da se pridružijo delu za Rdeči križ. Poleg tega obvešča, da je Družba sv. Cirila in Metoda ponudila vse svoje stavbe »v svrhu patriotičnih namenov.«¹⁷¹

164 Skrb za sirote po padlih vojakih, *UT*, 55, 1915, (9. 4.), št. 7, str. 3.

165 Ženske kot varuhinje, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 2.

166 Marija Attems, Prošnja do kranjskih žen, *UT*, 56, 1916, (8. 9.), št. 18, str. 6.

167 Marija Štupca, Času primerni predlogi, *SU*, 18, 1917, (15. 10.), št. 10, str. 216.

168 Skrb za sirote po padlih vojakih, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

169 Patriotizem v dejanju, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 4.

170 Prebivalstvu kranjske dežele, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5–6.

171 Oklic, *UT*, 54, 1914, (7. 8.), št. 32, str. 1–2.

Tudi učitelji so se organizirali in ustanovili Permanentni učiteljski pomožni odbor, ki se je pridružil Rdečemu križu in pozval člane učiteljskih društev, da se temu odboru pridružijo.¹⁷²

Člani tega odbora so bili učitelji Luka Jelenc, Jakob Dimnik in Juraj Režek, ki so se predstavili predsedniku Rdečega križa Dell Cottu in mu izročili 1000 kron za Rdeči križ.¹⁷³

Predsednica društva Mladika Franja Tavčar ter odbornici Pavla Levec in Silva Lah so objavile prošnjo za pomoč bolnikom in ranjencem. Na pobudo deželne kmetijske družbe in Zveze avstrijskih ženskih društev so ustanovile damski komite, ki bo izdeloval sadne in zelenjavne konzerve. Prosijo za sadje in pa tudi za prostovoljke, ki bi pri delu pomagale.¹⁷⁴

V Učiteljskem tovarišu 1914 je nekaj poročil s posameznih šol, kjer so se učitelji odpovedali 1 % mesečne plače v korist Rdečega križa. Tega leta so to bile: realka v Idriji, mestni licej in Mladika v Ljubljani, deška in dekliška šola v Trbovljah in Dobova. Na šoli v Petrovčah pa so se odločili za 2 % mesečnih prejemkov v korist Rdečega križa.

V korist Rdečega križa so šole prirejale tudi prireditve s petjem, deklamacijami in igrami. Tega leta so omenjene šole Gornji Logatec, Loški Potok in Trbovlje. Na šoli v Humu pa so priredili v korist Rdečega križa tombolo. Dramski komite »Rdečega križa« v Postojni pa je v korist Rdečega križa uprizoril dramo Engelberta Gangla Sin.¹⁷⁵

Na vprašanja, kakšno perilo potrebujejo ranjenci v bolnišnicah, so v organizaciji Rdečega križa objavili posebna navodila.¹⁷⁶

Več je tudi poročil o šolah, kjer so za vojake prispevali nogavice, zapestnike, pasove in jopice.¹⁷⁷ Posebej so omenjene šole: Ljubljana-Vič, Velike Lašče, Vevče, Goričane, Drenov Grič, Kamnik, Vipolže, Sv. Bolfenk pri Središču, Kobarid, Bovec, Avber in Štanjel.

Tudi posamezni učitelji so prispevali denarne zneske za Rdeči križ. 6. novembra je objavljen podatek, da so zbrali 6380 kron.¹⁷⁸

Učiteljica Ema Ingerle iz Komna je nabrala za ranjence po občini perilo, obveze in šarpijo, ki so jo izdelale učenke.¹⁷⁹

Društvu Mladika so nekatere šole poslale sveže in posušeno sadje za ranjence. Omenjene so šole Bušča vas, Šentjernej, Paka, Leskovec in Stična.

172 Poziv vsemu slov. učiteljstvu, *UT*, 54, 1914, (14. 8.), št. 33, str. 2.

173 Naše delo za »Rdeči križ«, *UT*, 54, 1914, (28. 8.), št. 34, str. 1.

174 Prošnja, *UT*, 54, 1914, (11. 9.), št. 35, str. 3.

175 Dramski komite »Rdečega križa«, *UT*, 54, 1914, (4. 12.), št. 41, str. 3.

176 Kakšno perilo rabijo ranjenci? *UT*, 54, 1914, (9. 10.), št. 37, str. 2.

177 Darila v naturalijah naših šol za vojake na bojišču, *UT*, 54, 1914, (4. 12.), št. 41, str. 3.

178 Delo slov. učiteljstva za »Rdeči križ«, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 39, str. 3.

179 Iz Komna poročajo, *UT*, 54, 1914, (6. 11.), št. 38, str. 4.

Glasbena Matica v Ljubljani je decembra 1914 priredila dobrodelni koncert v korist Rdečega križa, vendar o njem niso v Učiteljskem tovarišu posebej poročali. Drugi tak koncert je bil 10. aprila 1915 v dvorani Narodnega doma. Na njem je nastopal pevec Julij Betteto, ki ga je na klavirju spremljal Janko Ravnik. Nekaj točk je izvedel Matični pevski zbor.¹⁸⁰

Tretji koncert je bil 8. maja. Na njem je med drugim nastopil pevec Josip Križaj, na klavir pa je igrala Dana Kobler.¹⁸¹ V tem letu je bilo izvedeno še nekaj koncertov v dvorani Union.

Avstrijske državne železnice so od 1. februarja 1915 pod posebnimi pogoji brezplačno prevažale darila za Rdeči križ. Ta so morala vsebovati samo blago za osebno uporabo ranjenih in bolnih vojakov, pošiljala pa so jih lahko društva Rdečega križa.¹⁸²

Tudi v tem letu so bila objavljena poročila o darovih posameznih šol Rdečemu križu. Posebej so bile omenjene šole Dragatuš, Dolenjske Toplice, Idrija in šole v sežanskem okraju.

Med učitelji je omenjen Leo Pibrovec z Jesenic, ki je daroval Rdečemu križu, slovenskemu odboru za podpiranje ranjencev in bolnišnici na Bledu.¹⁸³

Pibrovec je organiziral tudi srečelov v korist Rdečega križa, izročil 900 cigaret ranjencem na Bledu in 7 kron Rdečemu križu na Jesenicah.¹⁸⁴

Iz Lehna pri Ribnici so poročali, da učenci vse leto nabirajo zdravilna zelišča in jih z zelenjavo in sočivjem pošiljajo okrajnemu šolskemu svetu v Mariboru za bolnišnice.¹⁸⁵

18. novembra je objavljeno denarno stanje Rdečega križa, ki je znašalo 11 milijonov kron, 739.000 kron vrednostnih papirjev in 832.000 članskih prispevkov.¹⁸⁶

Italija, ki je bila v prvem letu vojne nevtralna, se je 26. aprila 1915 pridružila antanti in stopila v vojno. Na to se je v Učiteljskem tovarišu odzval Rdeči križ z dveh okrožnicama. V prvi je predsedništvo deželnega pomožnega društva »Rdeči križ« pozvalo vse prebivalce Kranjske, da ga podpro in prispevajo za ranjence, v drugi pa je za pomoč zaprosil nadvojvoda Franc Salvador, pokrovitelj namestnik avstrijskega Rdečega križa.¹⁸⁷

Pozivali so tudi na zbiranje kovin iz bakra in medi, ki so jih tudi odkupovali za izdelavo orožja.¹⁸⁸

180 Zorko Prelovec, II. Dobrodelni koncert Glasbene Matice v Ljubljani, *UT*, 55, 1915, (23. 4.), št. 8, str. 3–4. Podpis: Z. P.

181 Zorko Prelovec, III. Dobrodelni koncert »Glasbene Matice« v Ljubljani, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 2.

182 Brezplačno prevažanje daril za Rdeči križ, *UT*, 55, 1915, (15. 1.), št. 1, str. 2.

183 Za »Rdeči križ«, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 3.

184 Z Jesenic poročajo, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 5.

185 Lehen pri Ribnici, *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 3.

186 Denarno stanje »Rdečega križa«, *UT*, 55, 1915, (18. 11.), št. 19, str. 3.

187 Oklic, *UT*, 55, 1915, (4. 6.), št. 11, str. 4; (16. 7.), št. 12, str. 2.

188 Domoljubna vojna zbirka kovin, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 2–3.

Naše marljive učenke na delu za naše vojake (Zvonček, 1915, str. 115)

Pred božičem pa sta bila objavljena poziva odbora Rdečega križa in Damskega odbora za pomoč vojakom na fronti, kateri naj za božič dobe darila.¹⁸⁹

V zadnji številki letnika 1915 je poročilo, da so ljubljanske ljudske šole zbrale 4879 zavojev raznih daril za vojake.¹⁹⁰

Leta 1916 je vojno ministrstvo objavilo poziv za nabiranje stebel in listja kopriv. Iz njih se izdelajo vreče za pesek, šotori in nahrbtniki za vojake. Za vsak metrski stot suhih stebel plačajo 6 kron.¹⁹¹ Prosili so tudi za slamnate kite, iz katerih bi izdelovali pletenice, ki bi varovale vojake pred mrazom in mokroto. Oddajajo naj jih županstvom, v Ljubljani in Kranju pa jetnišnicam in prisilni delavnici.¹⁹²

Ljubljanska mestna občina je jeseni 1916 poslala štiri zbirke volne in kavčuka, pri katerih so sodelovali učenci in dijaki.¹⁹³

17. decembra 1916 je kranjski deželni šolski svet objavil razpis o denarnih darilih, ki naj jih učenci pod nadzorstvom učiteljstva tedensko zbirajo. V razpisu je tudi poziv k varčevanju v šoli in doma, nabavlja naj se le najnujnejše. Najmanjši tedenski prostovoljni dar naj bo 2 vinarja, največji pa ne več kot 1 krona.¹⁹⁴

189 Za božič, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 4, 6.

190 Božična darila za vojake, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 6.

191 Poziv c. in kr. vojnega ministrstva za nabiranje stebel in listja kopriv, *UT*, 56, 1916, (22. 9.), št. 19, str. 2.

192 Prošnja za slamnate kite za naše vojake na bojnem polju, *UT*, 56, 1916, (28. 1.), št. 2, str. 4.

193 Patrioticna zbirka volnine in kavčuka, *UT*, 56, 1916, (6. 10.), št. 20, str. 4.

194 Tedenska denarna darila učencev, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 3.

Jeseni 1916 so ob cesarjevem godu med 4. in 10. oktobrom po vsej državi priredili zbiranje za svojce padlih, invalide in jetične.¹⁹⁵

Ob cesarjevi smrti ob koncu leta so razpisali darove za vdove in sirote padlih vojakov. Pošiljajo naj jih nadvojvodi Leopoldu Salvatorju pod geslom: »Spominu Njegovega Veličanstva.«¹⁹⁶

Ministrstvo za šolstvo je poleti 1917 poslalo šolam poziv za zbiranje semen ter bučnih in sadnih pešk za vojne namene. Posebej so bile zaželenе jabolčne peške. Otroci naj jih nabirajo trikrat na mesec pod nadzorstvom učiteljstva.¹⁹⁷ Po navodilih učiteljstva naj mladina nabira tudi predmete iz kositra in svinca, ki jih običajno zavržejo.¹⁹⁸

Vojakom so pošiljali darove zlasti v božičnih in velikonočnih praznikih. Tako je urad za vojno oskrbo pri vojnem ministrstvu ob koncu leta 1916 prosil za darove.¹⁹⁹

Objavljena so bila poročila o prispevkih posameznih šol. V Idriji je šolska mladina 1916. leta za božič obdarovala vojake, ki so prebivali v mestu,²⁰⁰ z ljubljanske vadnice pa so poslali deželni predsednici baronici Schwarz velikonočna darila za vojake v obliki ročnih del.²⁰¹

Na državni obrtni šoli so bili prostori že od začetka vojne namenjeni za vojaško bolnico, le v delu stavbe je potekal pouk. Tam so učenke skupaj z učiteljicami krpale staro vojaško perilo in izdelovale novo. Nabrale so darila za vojake v njihovi stavbi, pa še na Viču in domobranski vojašnici na Poljanski cesti. Ob novem letu 1916 so ranjence tudi pogostile.²⁰²

Spomladi 1916 je kranjski deželni šolski svet izrekel priznanja številnim šolam in posameznikom, ki so prispevali za vojno preskrbo.²⁰³

Šole so prirejele tudi razne prireditve v dobrodelne namene. Tako so dijaki in dijakinje ljubljanske državne gimnazije in liceja 24. marca 1916 priredili akademijo v »vojnopomočne svrhe«, ²⁰⁴ učenci šole Žabnica pa so pripravili dobrodelno predstavo v korist vojnim invalidom.²⁰⁵

Idrijski osnovnošolci so pripravili gledališko predstavo z deklamacijami, igro in petjem v korist Rdečega križa in nabrali 355 kron.²⁰⁶

195 Nova javna zbirka, *UT*, 56, 1916, (22. 9.), št. 19, str. 2.

196 Za vdove in sirote padlih junakov, *UT*, 56, 1916, (15. 12.), št. 25, str. 2.

197 Nabiranje oljnatih semen, bučnih in sadnih pečka, *SU*, 18, 1917, št. 7–8, str. 164–165.

198 Patriotično nabiranje predmetov iz kositra in svinca, ki nič ne zaležejo, *UT*, 56, 1916, (19. 5.), št. 10, str. 2.

199 Tretji božič na bojišču, *UT*, 56, 1916, (17. 11.), št. 23, str. 3.

200 Božični dar idrijske šolske mladine, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 4.

201 Velikonočna darila, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 3.

202 Učiteljice – samaritanke, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 4.

203 Priznanje deželnega šolskega sveta za zasluge za vojno preskrbo, *UT*, 56, 1916, (10. 3.), št. 5, str. 4.

204 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (7. 4.), št. 7, str. 3.

205 Kranjske vesti, *UT*, 56, 1916, (7. 4.), št. 7, str. 3.

206 Idrijska ljudskošolska mladina, *UT*, 56, 1916, (16. 6.), št. 12, str. 4.

Podrobno so poročali s krške meščanske šole in predstavili svoje delo. Za ranjence so zbirali robidovo listje, sveže in vkuhano sadje, zaigrali igro Krivoprisežnik, izdelali ročna dela, nabrali tri zaboje bakrenih predmetov, kavčuk in volno. V tedenski vinarski zbirki so nabrali 366.61 kron in vplačevali vojno posojilo.²⁰⁷

Iz Ljubljane so poročali, da je maja 1916 na državni obrtni šoli profesor Henrik Podkrajšek predaval o pomenu vojnega posojila. Po predavanju so zbrali ročna dela in denar, dijakinje pa so izročile denar za vojno posojilo z opombo, naj obresti dobe dekleta, ki bodo obiskovale žensko obrtno šolo.²⁰⁸

Številna so bila poročila o darovih za Rdeči križ in vplačilih vojnega posojila. Proti koncu leta 1916 so objavili poročilo o denarnem uspehu slovenskega učiteljstva od začetka vojne. Nabrali so 3.248.264 kron in 24 vinarjev.²⁰⁹ Poročilo aprila 1917 pa navaja že znesek 10.301.566, 91 kron.²¹⁰ Februarja 1918 je bilo nabranih že 15.339.404,11 kron.²¹¹

Leta 1916 je bil v Učiteljskem tovarišu objavljen vzorec razpredelnice, v katero morajo šolska vodstva vpisati vse podatke o pomoči, ki so jih opravili v vojni.²¹²

Zadnje poročilo o delu Rdečega križa in drugih oblik pomoči je bilo objavljeno v Učiteljskem tovarišu 22. februarja 1918. Zato so naročniki lista uredništvo spraševali, zakaj ga več ne objavljajo. Odgovorili so jim 31. maja v Listnici uredništva. Ne poročajo več, ker so podatki povsem izostali. Učiteljstvo je namreč izčrpano in apatično, v borbi za najnujnejše opravlja svojo službo mehanično in zunaj nje več ne deluje.²¹³

Zanimivo pa je, da je vodstvo učiteljske organizacije maja 1918 pozvalo svoja društva k delu pri šestem vojnem posojilu, ki ga je razpisala vlada. Učiteljstvo naj ga podpisuje in naj v svojem okolju k temu nagovarja kmete, industrialce, kapitaliste, trgovce in vpliva na denarne zavode in razne organizacije.²¹⁴

Leta 1918 je izšel na Dunaju spis o vojnem posojilu. Izdala ga je življenjsko-zavarovalniška družba Avstrijski Ferniks. V spisu so bile objavljene izjave znanih osebnosti o pomenu posojila, opisane naloge in delovanje zavarovalniškega oddelka in zahvalna pisma. Doslej je bilo vdovam in sirotam po umrlih in padlih vojaki izplačano 30 milijonov kron.²¹⁵

207 S Krškega nam sporočajo, *UT*, 56, 1916, (16. 6.), št. 12, str. 4.

208 Na c. kr. državni obrtni šoli v Ljubljani, *UT*, 56, 1916, (2. 6.), št. 11, str. 4.

209 Prekoračili smo tretji milijon, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 2.

210 Denarni uspeh dela slovenskega učiteljstva v dobi vojne do danes, *UT*, 57, (6. 4.), št. 7, str. 3.

211 Vojna, *UT*, 58, 1918, (8. 2.), št. 3, str. 1.

212 Štatistika, *UT*, 56, 1916, (14. 6.), št. 14, str. 2.

213 Listnica uredništva, *UT*, 58, 1918, (31. 5.), št. 12, str. 5.

214 Vodstvo Zaveze avstrijskega jugoslovanskega učiteljstva, Zavezinim društvom, *UT*, 58, 1918, (18. 5.), št. 10, str. 3.

215 Zavarovalni oddelek c. kr. avstrijskega vojaškega zaklada za vdove in sirote, *UT*, 58, 1918, (23. 8.), št. 18, str. 4.

Begunske šole²¹⁶

V letu 1915 so naši listi pisali o begunskih šolah. Popotnik in Slovenski učitelj imata vsak po eno poročilo v zvezi s tem, zato pa jih ima veliko več Učiteljski tovariš. V Popotniku je Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani objavila razglas, da bodo v krajih, kjer je večje število slovenskih in italijanskih begunccev, nastavili poleg duhovnikov tudi učitelje, učiteljice ženskih ročnih del in vrtnarice. Ti bodo stanovali v posebnih prostorih, ne v barakah kot begunci. Naj se javijo oni, ki bi sprejeli tako službo.²¹⁷

V Slovenskem učitelju sta dve novici v zvezi z begunskim šolstvom. Za begunce iz Galicije je organiziranih veliko ljudskih šol v raznih deželah. Največ jih je bilo na Češkem, Štajerskem in Moravskem, manj pa v Spodnji Avstriji, Šleziji, na Tirolskem, Koroškem, Kranjskem in na Dunaju. Učenk in učencev je bilo 6636.

V taborišču v Gmündu v Spodnji Avstriji je bilo okrog 20.000 primorskih Slovencev. Opisano je prostorno šolsko poslopje z vrtom. Poučevalo je 25 učiteljev, pouk je potekal v 20 razredih, poučevali so tudi odrasle analfabete. V šoli so bili tudi trgovski, gospodinjinski in obrtni tečaji, kjer so se učenci učili v velikih delavnicah za čevljarsko, mizarsko, ključavničarsko in krojaško obrt, učenke pa v oddelkih za šivanje, pletenje in umetno obrt. Nameravali pa so odpreti še več obrtnih šol.²¹⁸

O istrskih beguncih v Gmündu so pisali tudi v Učiteljskem tovarišu. Bilo naj bi jih 13.000, od tega 3000 Slovencev, v hrvaško šolo pa je vpisanih 1000 otrok.²¹⁹

O štirirazredni ljudski šoli za poljske begunce v Krčevini pri Mariboru je pisalo v Učiteljskem tovarišu. Nekaj dečkov je obiskovalo mariborsko gimnazijo in realko. Za brezplačne učbenike sta poskrbela ravnatelja obeh šol dr. Josip Tominšek in dr. Robert Bittner.²²⁰

24. junija 1915 je odbor za pomoč beguncem v Gorici poslal časnikom prošnjo za pomoč. Begunci potrebujejo hrano, oblačila, obutev.²²¹

Tudi v Novem mestu so ustanovili Posredovalnico za goriške begunce, ki je prosila, da se javijo oni, ki bi jim omogočili službo, oddali stanovanje ali jih sprejeli na hrano.²²²

Iz Ljubljane so poročali, da se je ob ustanovitvi šole za slovenske in italijanske begunce prijavilo veliko učiteljev. Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani je

216 Slovenski šolski muzej je pripravil dve razstavi o begunskem šolstvu, leta 1973 in 2002. V *Zborniku za historijo šolstva i prosvjete*, 1973, je izšel članek Andreja Šavlija, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni, str. 87–135. Leta 2002 pa je izšel ob razstavi katalog: Mateja Ribarič, *Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas*.

217 Slovenske in italijanske ljudske šole za begunce, *P*, 36, 1915, str. 243.

218 Poljske ljudske šole v pregnanstvu. – Šola in izobraževalno delo v taborišču Slovencev, *SU*, 16, 1915, str. 255.

219 Begunci v Gmündu iz Istre, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 5.

220 Poljaki v Mariboru, *UT*, 55, 1915, (4. 6.), št. 11, str. 3.

221 Rojaki, *UT*, 55, 1915, (16. 7.), št. 12, str. 3.

222 Posredovalnica za goriške begunce v Novem mestu, *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 3.

zato pozvala učitelje, ki so pripravljeni poučevati v drugih begunskih naselbinah, da se javijo.²²³

V naslednjih številkah Učiteljskega tovariša je bilo več novic z Moravske. V dveh je omenjena hrvaška šola v Svitavi, ki jo je obiskovalo 60 otrok, odpreti pa so nameravali še več teh šol. Begunci iz Istre so bili raztreseni po 64 vaseh in stanovali po zasebnih hišah.²²⁴

Sledilo je poročilo o šolah v Prerovu in Kromerizu, odpreti pa so nameravali več šol za otroke, ki bivajo v gorskih krajih, in jih preseliti v dolino.²²⁵

Tudi šole v Moravski Trebovi, Zahrebu in Žumpreku so že dobile dovoljenje oblasti, niso pa še dobile seznama učiteljev.²²⁶

Odbor za begunce z juga na Dunaju je objavil obvestilo, da so v begunskih centrih odprli strokovne šole. Za begunce iz krajev, kjer se ukvarjajo s posameznimi obrtmi, so odprli pletarsko, mizarsko, čevljarstvo in čipkarsko šolo. Pozivajo učitelje, ki bi v teh šolah poučevali, naj se javijo odboru.²²⁷

V št. 17 je bil objavljen naslov italijanske šole za begunce v Gradcu, v 18. pa, da imajo v Gradcu ljudsko in meščansko šolo ter srednješolski tečaj. Šole je obiskovalo okrog 200 otrok.²²⁸

Z Dunaja so poročali, da v konvikt za srednješolske begunce sprejemajo tudi slovenske dijake. Leta 1916 jih je bilo tam 5. Istočasno so objavili tudi prošnjo goriških beguncev s tega konvikta. Želeli bi si slovenske knjige za pouk in zabavo.²²⁹

Osrednji odbor za begunce na Dunaju je zaprosil vlado, naj odpre obrtno-nadaljevalne šole in obrtne strokovne tečaje. Pri tem naj upošteva obrti, ki so v krajih, od koder so begunci. Prvi tak strokovni tečaj za pletenje košev za sadje in zelenjavo bodo odprli v Pottendorfu.²³⁰

Poleti 1916 je notranje ministrstvo na Dunaju Centralnemu odboru za begunce ukazalo, da pripravi azil za 150 vojnih sirot slovenske in hrvaške narodnosti, ki so v begunskih taboriščih v Steinklammu in Brucku ob Litvi.²³¹

Poročali so, da so bili imenovani nadzorniki za begunske šole. Za slovenske in hrvaške tečaje na Češkem in Moravskem je bil imenovan ravnatelj učiteljišča v Gorici Viktor Bežek.²³²

223 Za otvoritev slovenske in italijanske ljudske šole za begunce v Ljubljani, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 5.

224 Istrski begunci na Moravskem. Hrvatska šola na Moravskem, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 6.

225 Hrvatske šole za begunske otroke na Moravskem, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 5.

226 Hrvatske šole za begunske otroke na Moravskem, *UT*, 55, 1915, (24. 12.), št. 19, str. 7.

227 Strokovne šole za begunce iz južnih dežel, *UT*, 55, 1915, (19. 11.), št. 17, str. 2.

228 V Gradcu italijanske šole za begunce, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 4.

229 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (11. 8.), št. 16, str. 4.

230 Obrtne šole in strokovni tečaji za begunce, *UT*, 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 5.

231 Slovenske in hrvaške begunske sirote na Dunaju, *UT*, 56, 1916, (11. 8.), št. 16, str. 5.

232 Nadzorniki za begunske šole, *UT*, 56, 1916, (25. 8.), št. 17, str. 4.

Proti koncu leta 1917 so se pričeli begunci že vračati domov. Takrat je odbor v sklopu Jugoslovanskega kluba na Dunaju organiziral akcijo, ki naj bi poskrbela za otroke, katerih starši se bodo vračali in urejali svoje domovanje. Otroke naj bi sprejele kmetije na Štajerskem in Kranjskem, druge dežele pa naj bi pomagale denarno.²³³

Cesarsko-kraljevi namestnik v Trstu in na Primorskem, goriški deželni glavar in predsednik deželne upravne komisije za Istro pa so zaprosili za obleko, perilo in obutev za revne begunce s Primorja, ki prebivajo v mestih in deželi v Trstu in na Kranjskem. Darove pa bo sprejemala Posredovalnica za goriške begunce v Ljubljani.²³⁴

Objavljeni so bili podatki o otrocih goriških beguncem v Ljubljani v šolskem letu 1915/16. Na ljubljanskih šolah jih je bilo 404, članek pa navaja njihovo število na posameznih šolah.²³⁵

V počitnicah 1916 pa je posredovalnica za begunce v Ljubljani zaprosila dobrotnike s Kranjske, da bi te šolarje sprejeli med počitnicami.²³⁶

Učiteljski tovariš je priporočal dijakom slovenskih beguncem višjo realko v Idriji, ki je edina slovenska srednja šola za realne predmete.²³⁷

V šolskem letu 1916/17 pa se je v Ljubljani vpisalo 650 begunskih otrok s Primorske.²³⁸

Nekajkrat so pisali tudi o italijanskih šolah za begunce. Te so bile v Gradcu, Mariboru in Celju, za slovenske otroke pa jih ni bilo.²³⁹

V Celju so slovenski begunci obiskovali dve šoli v Celju, a v njih manjka prostora še za domače otroke.²⁴⁰

Pouk so imeli tudi med počitnicami v dveh sobah celjske slovenske okoliške deške ljudske šole.²⁴¹

Spomladi 1916 je Slovenski učitelj poročal, da so 22. januarja v Vrbovcu na Štajerskem odprli ljudsko šolo za otroke delavcev čevlarske zadrage iz Mirna. Učencev je bilo 80. V kratkem pa nameravajo odpreti tudi obrtno šolo, kakršna je bila v Mirnu.²⁴²

Več poročil je o italijanskih šolah v Gradcu. Tako so leta 1916 pisali o vrtnarskem tečaju za italijanske begunce,²⁴³ o poletnem tečaju za učence ljudske in meščanske šole,²⁴⁴ jeseni pa so odprli zaposlovalni tečaj za srednješolske begunske otroke.²⁴⁵

233 Akcija za begunske otroke, *UT*, 57, 1917, (30. 11.), št. 24, str. 6.

234 Oklic, *UT*, 57, 1917, (29. 1.), št. 2, str. 4.

235 Otroci goriških beguncem v ljubljanskih šolah, *SU*, 17, 1916, (15. 9.), št. 9, str. 196.

236 Goriški dijaki-begunci, *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 4.

237 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (28. 7.), št. 15, str. 3.

238 Kranjske vesti, *UT*, 56, 1916, (17. 11.), št. 23, str. 4.

239 Italijanske šole za begunce, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 4.

240 Otroci laških beguncem v Celju, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 4.

241 Laška ljudska šola v Celju, *UT*, 57, 1917, (20. 6.), št. 13, str. 3.

242 Prva slovenska ljudska šola za begunce, *SU*, 17, 1916, (15. 3.), št. 3, str. 71.

243 Tečaj za vrtnarstvo v Gradcu, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 4.

244 Begunska ljudska in meščanska šola, *UT*, 56, 1916, (8. 9.), št. 18, str. 4.

245 Italijanske šole v Gradcu, *UT*, 56, 1916, (22. 9.), št. 19, str. 4.

Novice so tudi iz begunskih taborišč. Iz Wagne pri Lipnici so poročali, da so za italijanske begunske otroke odprli dve šolski poslopji s 16 sobami, otrok je 4000. Pripravljajo tudi koncert, na katerem bo nastopilo okrog 400 otrok.²⁴⁶

Koncert je bil 30. aprila na Dunaju v korist dunajskih vojnih sirot. Dopisnik je poudaril, da so takoj po pričetku vojne za furlanske otroke zelo lepo poskrbeli, za slovenske pa ne. To pomeni, da slovenski poslanci slabo opravljajo svojo dolžnost.²⁴⁷

Jeseni 1916 so poročali, da imajo furlanski in istranski otroci dekliško ljudsko in meščansko šolo, deško ljudsko šolo, deško sirotišnico, obrtno-nadaljevalno šolo, kmetijsko šolo in 3 otroške vrtce.²⁴⁸ Končno so odprli tudi slovensko trirazredno šolo, katero je vodil Josip Poberaj, nadučitelj iz Cerovega v Brdih.²⁴⁹ Leta 1917 so v Wagni odprli slovensko sirotišnico in slovenski otroški vrtec. V sirotišnici je bilo 24 otrok.²⁵⁰

V začetku leta 1916 so poročali iz taborišča v Brucku ob Litvi. Slovencev je bilo okrog 3500, imeli so šolo s 5 razredi, otroško vrtnarico in učiteljico šivanja.²⁵¹

Jeseni so poročali, da je v Brucku poleg ljudske šole možen še kmetijski pouk.²⁵² Nato so odprli še gospodinjski tečaj, ki ga je vodila učiteljica Elza Premrov. Poročali so tudi, da zidajo novo taborišče, poslopje za šolo in otroški vrtec, zato bodo begunci lahko zapustili kmetije v okolici.²⁵³

Omenjeni sta dve novici iz Steinklamma. Februarja 1916 so pisali o istrskih begunskih otrocih, ki niso imeli slovenskega pouka. Učiteljica Pavlina Podlogar jih je sklenila poučevati vsak dan po dve uri slovensko brati in pisati. Zato je prosila za šolske knjige, zvezke, tablice in pisala.²⁵⁴

Novembra 1916 pa so pisali o šolskem poslopju, ki je premajhno za veliko število otrok, zato bodo zgradili še eno poslopje. Odprti so tudi tečaji za odrasle, kjer poučujejo nemščino, petje, spise, domoznanstvo in ročna dela.²⁵⁵

Župnik iz Podgore pri Gorici Ciril Metod Vuga je poročal iz begunstva v Vraclavu na Češkem. Pisal je, da slovenski otroci obiskujejo češke šole in že zelo dobro govorijo češko.²⁵⁶

Veliko obvestil je bilo iz Kromeriža, kjer so nameravali ustanoviti slovensko gimnazijo in internat za goriške dijake. Junija 1916 je objavljeno, da je naučno ministrstvo odobrilo slovensko gimnazijo v Kromerizu, poleg nje pa še internat in ljudsko šolo.²⁵⁷

246 Štajerske vesti, *UT*, 56, 1916, (24. 3.), št. 6, str. 5.

247 Koncert furlanskih begunskih otrok v Wagni, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 4.

248 Šolstvo v Wagni, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 3.

249 Goriške vesti, *UT*, 56, 1916, (20. 10.), št. 21, str. 4.

250 Slovensko sirotišče in slovenski otroški vrtec, *UT*, 57, 1917, (9. 2.), št. 3, str. 5.

251 Taborišče v Brucku, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 5.

252 Goriške vesti, *UT*, 57, 1917, (6. 10.), št. 20, str. 5.

253 Poročilo iz Brucka ob Litvi, *UT*, 57, 1917, (12. 1.), št. 1, str. 2.

254 Za istrske begunske otroke, *UT*, 56, 1916, (25. 2.), št. 4, str. 5.

255 Šola v taborišču v Steinklammu, *UT*, 56, 1916, (17. 11.), št. 23, str. 4.

256 Iz Vraclava na Češkem, *UT*, 56, 1916, (6. 10.), št. 20, str. 5.

257 Goriške slovenske srednje šole, *UT*, 56, 1916, (2. 6.), št. 11, str. 3.

Že julija pa so se pojavile novice, da te gimnazije ne bo, pač pa bodo v Trstu neki tečaji skupaj z internatom.²⁵⁸

V oktobru je sporočilo, da bo 20. oktobra v Kromerizu odprt gimnazijski tečaj, internat za c. 100 dijakov. Učno osebje bo določil goriški deželni šolski svet.²⁵⁹

Januarja 1917 sledi novica, da bodo zaprli gimnazijski zaposlovalni tečaj v Trstu, ker se bo ustanova skupaj z učnim osebjem preselila v Kromeriz. Navaja članek iz Lista Edinost, kjer so zelo proti temu, da ostanejo tržaški dijaki brez pouka.²⁶⁰

Konec januarja pa je objavljeno, da je ministrstvo umaknilo odlok o ustanovitvi tečaja in konvikta za goriške slovenske srednješolce. Vzrok zato je bilo premalo prijavljencev in že obstoječi tečaji v Trstu. Dopisnik je še pristavil, naj denar, namenjen v Kromeriz, notranje ministrstvo da vodstvu tečajev v Trstu. Tako bi lahko konvikt ustanovili tam.²⁶¹

Jeseni 1917 so v Kromerizu predvsem na pobudo Frana Žnideršiča, ki je bil organizator in nadzornik slovenskih in italijanskih begunskih šol na Moravskem, odprli slovenski ljudskošolski zaposlovalni tečaj. Za šolarje je bil odprt tudi internat v Apostolatu sv. Cirila in Metoda.²⁶²

V prvi številki leta 1917 je prispevek iz lista Kremser Zeitung. Pisal je o razstavi begunskih otrok v Oberhollabrunnu in pohvalil učiteljico Drago Medič, ki je imela za to največ zaslug. Pohvalili so »risbe, slike, rezbarije, šivanje in umetno vezenje.«²⁶³ Navdušeni so bili tudi nad nemškimi zvezki, ki so jih pisali slovenski otroci.

Še pred koncem vojne so se begunci že pričeli vračati v razrušene domove. Nepodpisan učitelj iz Kojskega je objavil članek o obnovitvi briških šol v Kojskem, Višnjeviku, Vipolžah in Cerovem. Nekaj šolskih knjig je dobil od Posredovalnice za goriške begunce v Ljubljani, prosil pa je še druge šole, da mu pošljejo učila in knjige.²⁶⁴

Pesmi

Nekaj pesmi je objavil Učiteljski tovariš. Prva je bila objavljena leta 1914 in posvečena učitelju Hermanu Rudežu, ki je padel na tujem. Pesem poziva h končanju prelivanja krvi.²⁶⁵

258 Kaj bo vendar s slovensko goriško gimnazijo? *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 3.

259 Srednješolske vesti, *UT*, 56, 1916, (3. 11.), št. 22, str. 3.

260 Gimnazijski zaposlovalni tečaji v Trstu, *UT*, 57, 1917, (12. 1.), št. 1, str. 2.

261 Ministrstvo je umaknilo odlok o ustanovitvi tečajev in konvikta za goriške slovenske srednješolce v Kromerizu, *UT*, 57, 1917, (29. 1.), št. 2, str. 3.

262 Slovenska šola za goriške begunce v Kromerizu, *UT*, 57, 1917, (16. 11.), št. 23, str. 4.

263 Šolska razstava, *UT*, 57, 1917, (12. 1.), št. 1, str. 4.

264 Obnovitev goriške šole, *UT*, 58, 1918, (17. 5.), št. 11, str. 1–2.

265 Tovariš, Pesem smrti, (Padlemu tovarišu Hermanu Rudežu v spomin), *UT*, 54, 1914, (20. 11.), št. 40, str. 3.

V letu 1915 je več pesmi. Prva od njih je *Mati*, kjer otroci sprašujejo mater o očetu, ki je padel. *Mati* jim ne pove resnice in jih miri.²⁶⁶

Pesem o materini žepni ruti izraža materino skrb zanj, njeno trpljenje in veselje.²⁶⁷

Naslednja pesem je posvečena reki Soči, ob kateri so potekali boji, v njih številni padli in poziv reki, naj pokaže svojo moč in morijo konča. V naslednji pa je govor o mrtvih, ki sprašujejo žive, kaj jim bo po vojni ostalo.²⁶⁸

O številnih beguncih, ki so morali od doma, govori ena od pesmi. Bratje jim bodo lajšali gorje in jih tudi vrnili po vojni domov. Naslednja pesem govori o našem Krasu, ki zdaj krvavi, a bo dočkal lepše dni.²⁶⁹

Sledi pesem borcev, ki poziva na boj s sovražnikom za domovino. Na isti strani je pesem o vdovi, ki sprašuje, kje je pokopan njen mož.²⁷⁰

Pesem o razrušenih domovih govori o pogumu, da si bodo ljudje, ki so vse izgubili, to znova zgradili.²⁷¹

Fran Pirc je napisal pesem v slovo prijatelju Leopoldu Ažmanu, dobremu učitelju in kolegu, ki je premlad umrl na bojnih poljanah, a je vsaj pokopan v domači zemlji.²⁷²

Leta 1916 je učitelj in pesnik Anton Gaspari objavil pod naslovom *Pisma 1916* štiri pesmi, ene so poslane na fronto, druge s fronte.²⁷³

Več pesmi je objavil pesnik in risar Franc Rojec. Leta 1916 je objavil pesem, posvečeno Juliju Friedlu, ki je padel na fronti, in pesem *Vlak ropoče*.²⁷⁴ Naslednje leto je napisal pesem *Ženi k dvajsetletnici*. Ob dvajsetletnici poroke ji je pisal iz rezervne vojaške bolnice v Gradcu.²⁷⁵

Učitelj, pisatelj in urednik Engelbert Gangl ima pesmi v letih 1916, 1917 in 1918. Leta 1916 je objavil *Pesem mladine*, domoljubno pesem, ki budi upanje na lepšo prihodnost,²⁷⁶ leta 1917 pa pesmi *Obup*, *Izprevod in Novi soneti*. Izražajo žalost zaradi vojnih razmer, ki jo blaži le rahlo upanje na zmago.²⁷⁷

Leta 1918 po koncu vojne je objavil pesem *Tabor*. V njej nastopajo: sokol, sokolice, kmet, delavec, meščan, rudar, železničar, uradnik, mornar, oče, mati, glas iz globočine in zbor mladine. Izraža enotnost vseh pri obnovi domovine.²⁷⁸

266 M. Buchner, Poslovenil črnovojnik V. R. , *Mati*, *UT*, 55, 1915, (29. 1.), št. 2, str. 2.

267 Engelbert Gangl, Materina žepna ruta, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 2. Podpis: G.

268 Hinko Medič, Soči, Engelbert Gangl, Govor mrtvih, *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 1. Podpis: G.

269 Andrej Rape, Begunci, Hinko Medič, Hej, Slovenci! *UT*, 55, 1915, (10. 9.), št. 14, str. 1.

270 Fran Žgur, Vojna, Pesem borcev, *UT*, 55, 1915, (9. 4.), št. 7, str. 2. Engelbert Gangl: Vdova. Podpis: E. G.

271 Engelbert Gangl, Razrušene hiše, *UT*, 55, 1915, (29. 10.), št. 16, str. 2. Podpis: G.

272 Fran Pirc, Zadnji pozdrav prijatelju Leopoldu Ažmanu, + 19. 11. 1915, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 18, str. 1.

273 Anton Gaspari, *Pisma 1916*, *UT*, 56, 1916, (10. 3.), št. 5, str. 1.

274 Franc Rojec, Vojna, *UT*, 56, 1916, (14. 7.), št. 14, str. 1; (28. 7.), št. 15, str. 1–2.

275 Franc Rojec, Ženi k dvajsetletnici, *UT*, 57, 1917, (18. 5.), št. 10, str. 3.

276 Engelbert Gangl, Pesem mladine, *UT*, 56, 1916, (2. 6.), št. 11, str. 1–2.

277 Engelbert Gangl, Izprevod, Obup, Novi soneti, *UT*, 57, 1917, (1. 6.), št. 11, str. 1; (15. 6.), št. 12, str. 2; (13. 7.), št. 14, str. 1.

278 Engelbert Gangl, *Tabor*, *UT*, 58, 1918, (2. 11.), št. 24, str. 1–2.

Avtor s psevdonomom je leta 1916 objavil domoljubno pesem, polno zvestobe cesarju in domovini Avstriji.²⁷⁹

Leta 1917 je bila objavljena tudi Cesarjeva pesem, ki je bila po obliki in deloma po besedilu spremenjena, tako, da je ustrezala takratnim razmeram.²⁸⁰

Po koncu vojne je nadučitelj iz Ihana Fran Jordan objavil pesem, v kateri pravi, da si je v vojni želel umreti, zdaj v svobodi pa si želi živeti.²⁸¹

Josip Čonč, nadučitelj iz Jarenine, je objavil pesmi v letniku 1917 in 1918. Največ jih je bilo posvečeno zvestobi cesarju. Tako je objavil pesem ob smrti cesarja Franca Jožefa, ob izvolitvi novega cesarja Karla, pesem je posvetil tudi avstro-ogrskemu maršalu Svetozarju Borojeviću. Dve pesmi je posvetil tudi Krasu, ki mu edino Avstrija daje zavetje. Zanimivi sta pesmi Vojna in žena ob članku Naše ženstvo v sedanji vojni²⁸² in Vojna in učitelj. V slednji poudarja, da je učitelj vedno povsod na razpolago, tako se je izkazal tudi v vojni.²⁸³

Slovstvo in knjige

Izšlo je kar nekaj literarnih del o vojni, o katerih so poročale naše pedagoške revije.

Učitelj Pavel Flere je napisal mladinski spis, ki ga je odobrilo c. kr. ministrstvo za pouk. Opisuje začetek vojne, mobilizacijo, odhod vojakov, črtice iz življenja beguncev in ujetnikov. Knjižico so listi toplo priporočali.²⁸⁴

V letih 1914 in 1915 je izšlo več del učitelja iz Središča Antona Kosija, ki je dela tudi sam založil in dohodek od prodaje namenil Rdečemu križu. Prva je bila pesem s spremljavo harmonija ali klavirja. To je Kosi uglasbil, besedilo pa je napisal Vekoslav Poljanec. Pesem je pozdravljala zmago in je bila po mnenju poročevalca zelo primerna za šolske prireditve.²⁸⁵

Napisal je tudi knjigo Iz dni skrbi in žalosti, v kateri je bila igra in nekaj povesti. Ocenjevalec je menil, da bo knjiga lep dokument dobe.²⁸⁶

Prav tako je priredil za mladino tudi opis zanimivih dogodkov v Avstriji v letu 1914. Kritika v Učiteljskem tovarišu je menila, da knjiga ne vsebuje nič novega, da so

279 Nedin Sterad, Naša kri, *UT*, 56, 1916, (28. 7.), št. 15, str. 1.

280 Cesarstva pesem, *UT*, 57, 1917, (21. 6.), št. 13, str. 1.

281 Fran Jordan, Smrt, prizanesi! *UT*, 58, 1918, (29. 11.), št. 27, str. 2.

282 Josip Čonč, Vojna in žena, *UT*, 57, 1917, (6. 4.), št. 7, str. 3.

283 Josip Čonč, Vojna in učitelj, *UT*, 57, 1917, (27. 7.), št. 15, str. 3.

284 Pavle Flere: Avstrijska slava v prvih dneh svetovne vojne 1914/15. *UT*, 55, 1915, (8. 10.), št. 15, str. 3.

285 Za domovino Avstrijo, Dvoglasna pesem s spremljevanjem harmonija ali klavirja, Uglasbil A. Kosi, besede zložil Vekoslav Poljanec, Bojno leto 1914–15, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 3.

286 Anton Kosi, Iz dni skrbi in žalosti, Igrokaz in povesti, Slovenski mladini in preprostemu ljudstvu v pouk in zabavo, *UT*, 55, 1915, (21. 5.), št. 10, str. 3.

dogodki vzeti iz takratnega časopisja.²⁸⁷ Pohvalil pa jo je Pavel Flere v Popotniku, ker vsebuje poleg že znanih tudi nova poglavja, med drugim neobjavljena pisma. Dobrodošel je tudi uvod h knjigi o pomenu vojne in opis vojaških stopenj.²⁸⁸

Kosi je v duhu dobe izbral tudi 25 vojaških narodnih in ponarodelih pesmi, jim dodal Cesarsko pesem in na prvo mesto dal pesem Slovenci smo! Nepodpisani avtor ocene v Popotniku je napisal, da si te pesmi še pred enim letom ne bi upali peti. Knjižico je zelo priporočal šolam.²⁸⁹

V Slovenskem učitelju so decembra 1914 objavili seznam knjižic, ki bodo opisovale bojne vrvež in še marsikaj, kar niso prinesli časniki. Priporočali so jih za šolske knjižnice. Izhajale pa naj bi dvakrat na mesec.²⁹⁰

Učiteljski tovariš in Popotnik sta objavila, kaj je za branje med vojno priporočal nek berlinski časnik, ki je izvedel anketo med številnimi učenjaki. Ti so priporočali dela iz zgodovine Anglije in Shakespearjevega Henrika V, iz zgodovine nemških držav pa Friderika II. Nekateri so se odločali tudi za Zolajev roman Polom in Tolstojevo Vojno in mir. Na koncu članka je opomba, da pri nas priporočajo za poznavanje razmer v Rusiji delo dr. Bogomila Vošnjaka Na razsvitu.²⁹¹

Poročilo o knjigah, ki jih je izdala Družba sv. Mohorja za leto 1915, omenja članek o zgodovini svetovne vojne v Koledarju in knjigo dr. Karla Capudra Zgodovina c. in kr. pešpolka št. 17, ki piše o junaških slovenskih vojaki. Ob tem navdušeno doda: »To smo mi – to je naša kri.«²⁹²

Izšla je pesniška zbirka Silvina Sardenka o vojnih grozotah, junaštvi in tolažbi žalujočim vdovam in sirotam, ki so jo ocenili kot »nov biser v slovenski pesniški književnosti.«²⁹³

Gimnazijski katehet in profesor dr. Josip Jerše je napisal šmarnično berilo, v katerem je obravnaval sodobne vojne dogodke v zvezi z verskimi resnicami, posebej z Marijo kot tolažnico.²⁹⁴

Dr. Rudolf Andrejka je v nemščino prevedel 36 slovenskih vojaških pesmi, 14 umetnih in 12 narodnih. Knjiga je bila tudi bogato ilustrirana.²⁹⁵

O tej knjigi je pisal tudi Popotnik in v poročilu poudaril, da pesmi kažejo ljubezen slovenskega naroda do domovine in vladarske hiše.²⁹⁶

287 Anton Kosi, Izpod črno-rumene zastave, Zanimivi dogodki iz vojnega viharja v Avstriji leta 1914, Za mladino in preprosto ljudstvo priredil in izdal, *UT*, 54, 1914, (4. 12.), št. 41, str. 4–5.

288 Pavle Flere, Času primerna spisa A. Kosija, *P*, 36, 1915, str. 141.

289 Anton Kosi, Vojaške narodne pesmi, I, *P*, 36, 1915, str. 196–197.

290 »Svetovna vojska«, *SU*, 15, 1914, št. 12, str. 287–288.

291 Kaj naj čitamo med vojno? *UT*, 54, 1914, (18. 12.), št. 42, str. 4; *P* 1915, str. 48.

292 Knjige Družbe sv. Mohorja 1915, *SU*, 17, 1916, št. 1, str. 24.

293 Silvin Sardenko, Nebo žari, pesmi, *SU*, 17, 1916, št. 3, str. 72.

294 Kraljica vojnih trum, Šmarnično berilo, *SU*, 17, 1916, št. 4, str. 96.

295 Slovenische Kriegs- und Soldaten-Lieder, *SU*, 17, 1916, št. 7–8, str. 176.

296 Slovenische Kriegs- und Soldatenlieder, *P*, 37, 1916, št. 4, str. 161–162,

V Trstu je izšla v korist goriškim beguncem knjižica Alojzija Resa Ob Soči, ki je imela podnaslov: vtisi in občutja z goriškega bojišča.²⁹⁷

Več o njej je napisano v Popotniku, ki citira avtorjevo misel, da s knjigo morda pripomore olajšati begunsko bedo. Poročevalec knjigo priporoča vsem šolskim knjižnicam kot spomin na trpljenje in na ljubezen do domovine.²⁹⁸

V Učiteljskem tovarišu so več zapisali tudi ob 2. izdaji te knjige, ki je doživela velik uspeh, saj so jo ponatisnili že po treh mesecih od izida prve. Druga izdaja je obogatena še s črtico K Adrijii in je pravi dokument dobe.²⁹⁹

Leta 1917 je predstavljen prvi zvezek Domoljubove knjižnice, ki ga je spisal Aleš Ušeničnik z naslovom Vojska in mir. Poročilo pravi: »To je menda prva apologetična knjižica, ki je zagledala beli dan iz potrebe, povzročene po sedANJI vojski in vsled nje-nega kvarnega vpliva.«

Blažilne nauke je podal v preprostem jeziku.³⁰⁰

V Popotniku 1916 je precej prostora namenjeno Slovenskim vojaškim narodnim pesmim, ki jih je priredil France Marolt. Namenjena je bila slovenskim vojakom in opeva različne faze vojakovega življenja. Poleg 35 narodnih pesmi je v dodatku dodanih še 6 umetnih pesmi in cesarska. Avtor poročila je vsebino knjige pohvalil, pripombe pa je imel na harmonizacijo, ki je preveč umetna.³⁰¹

Tej zbirki so namenili pozornost tudi v Učiteljskem tovarišu. O njej sta poročala nepodpisan avtor in glasbenik in skladatelj Zorko Prelovec, ki je takrat prebival v Pragi. Oba sta namenila pozornost posameznim pesmim in zbirko toplo priporočala pevskim društvom, šolam, posebej pa vojakom na frontah in v bolnišnicah.³⁰²

V Učiteljskem tovarišu leta 1916 so poročali o zbirki vojaških narodnih pesmi, ki jih zbral učitelj Anton Kosi. Zapisali so, da zbirka priča, da ni dogodka v našem narodu, ki ga ne bi spremljala pesem, in da toliko pesmi o vojni dokazuje, da smo se Slovenci vedno borili za Avstrijo in cesarja.³⁰³

V Popotniku 1917 je omenjena knjiga Pavla Flereta Avstrijska slava v prvih dneh vojne, namenjena otrokom z živahnim in lahkotnim besedilom.³⁰⁴

Njegova knjiga je omenjena tudi v Učiteljskem tovarišu, kjer piše, da gre za patriotične črtice o dogodkih iz prvih dni svetovne vojne.³⁰⁵

297 Alojzij Res, Ob Soči, *SU*, 17, 1916, št. 10, str. 224.

298 Alojzij Res, Ob Soči, *P*, 37, 1916, št. 6, str. 247.

299 Alojzij Res, Ob Soči, *UT*, 57, 1917, (23. 3.), št. 6, str. 6.

300 Vojska in mir, *SU*, 18, 1917, št. 4, str. 96.

301 Ciril Pregelj, Slovenske vojaške narodne pesmi za moški zbor, priredil Franc Marolt. *P*, 37, 1916, št. 4, str. 160–161.

302 Slovenske vojaške narodne pesmi, *UT*, 56, 1916, (5. 5.), št. 9, str. 3; (16. 6.), št. 12, str. 1–2.

303 Vojaške narodne pesmi za šolo in dom, *UT*, 56, 1916, (14. 1.), št. 1, str. 3.

304 Avstrijska slava v prvih dneh vojne, *P*, 38, 1917, št. 1, str. 33.

305 Avstrijska slava v prvih dneh vojne, *UT*, 57, 1917, (29. 2.), št. 2, str. 3.

V letniku 1918 je pisatelj Jan Baukart napisal članek ob knjigi Henrija Barbussa *Ogenj*. Po njegovem se je vojna vrinila v šolo, v vsak predmet, vendar pa je njegova misel, da bi bil zločin »opozarjati na lepe strani vojne, četudi bi jih imela.« Knjiga predstavlja črnovojnike, ki so bili prisiljeni v vojno, niso pa vojaki v pravem smislu. Knjiga je obtožba vojne in veroizpoved človeka, ki veruje v človeštvo in njegovo rešitev. Sam pa je mnenja, da o vojni ne bo govoril v šoli, saj je treba v tem času vsaj neke govoriti o lepih stvareh.³⁰⁶

V Učiteljskem tovarišu 1917 so pisali o knjigi profesorja dr. Ivana Laha Dore, ki jo je napisal pred odhodom na fronto. Namenjena je odrasli mladini, govori o dečku z dežele, ki išče svojega mobiliziranega očeta v mestu in bolnišnici in tragično konča.³⁰⁷

Po vojni

Zanimiva je izjava čeških socialnih demokratov, ki jo je objavil Učiteljski tovariš v decembrski številki leta 1914. Upajo, da je ta vojna »morda zadnja v zgodovini evropskega človeštva« in po njej hočejo, da njihov narod končno dobi v Evropi mesto, ki mu gre po pravici in kulturnem delu. Članek zaključuje opomba, da isto velja tudi za Slovence.³⁰⁸

Ob koncu leta 1915 je izšel obsežen članek dr. Antona Božiča iz celjske revije *Zadruga* o nalogi kreditnih zadrug po vojni. Po vojni se je treba pripraviti na podvojeno gospodarsko delo, ki je med vojno zamrlo. Zadruge morajo skrbeti za dvig poljedelstva, živinoreje, bančništva, denarništva, trgovine, obrti in industrije, prenoval kmetij in obrambo našega kmečkega stanu in nuditi kredite. Glavna naloga zadrug pa je »zbirati denar in ga držati razpoložljivega za čas po končani vojni.«³⁰⁹

V *Popotniku* je pedagog Friedrich Wilhelm Foerster v članku omenil tudi, da moramo mladino pripraviti na prihodnjo zopetno združitev narodov brez sovraštva in »prekletstva zmage.«³¹⁰

V Slovenskem učitelju je kratek sestavek o tem, da se bodo posledice vojne poznale šele veliko kasneje. Poleg gorja, ki ga je vojna prinesla, pa je v njej tudi toliko lepih zgledov tovarištva in požrtvovalnosti, ki bodo »proniknili na dan šele po zmagi.«³¹¹

V člankih v pedagoških časopisih so se nekateri dotaknili tudi vprašanja, kaj po končani vojni. Nekateri so upali, da bo ta vojna zadnja v Evropi, njene posledice se bodo pokazale šele čez čas. To bo čas združitve narodov, pozabiti bo treba na sovraštvo in maščevanje, poskrbeti pa tudi za oživitve gospodarstva.

306 J. Baukart, *Knjiga o vojni*, (H. Barbusse: »Ogenj«, *P*, 39, 1918, št. 3–4, str. 92–95.

307 Dr. Ivan Lah: Dore, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 6.

308 Vojna, Izjava čeških socialnih demokratov, *UT*, 54, 1914, (18. 12.), št. 42, str. 1.

309 Anton Božič, Naloga naših kreditnih zadrug po vojni, *UT*, 55, 1915, (3. 12.), št. 19, str. 2–3.

310 Friedrich Foerster, Pedagoška obravnava svetovne vojne v šoli in doma, *P*, 36, 1915, str. 162.

311 Nasledki sedanje svetovne vojske, *SU*, 15, 1914, str. 259.

V Popotniku je učitelj Pavel Flere objavil prispevek v več nadaljevanjih z naslovom O bodoči vzgoji. V njem je prikazal razne smeri v vzgoji na tujem. Pričel je s pozivom staršem, učiteljem in vzgojiteljem, ki je bil objavljen v nemških časopisih. Podpisali so ga nemški profesorji, pisatelji, uredniki in rektor. V njem naslovljence pozivajo, naj store vse, da otroci ne bi čutili narodnostnega sovraštva, maščevalnosti in škodoželjnosti. V miru se bodo stkale kulturne vezi z narodi, s katerimi so bili v vojni sovražniki, zato je naloga vzgojiteljev, da otroke vzgoje v tem smislu. Flere je v članku nato pisal o strujah, ki so v Nemčiji prevladovali: umetniška vzgoja, delovna šola, enotna šola in narodna šola in razlike med njimi. Ugotovil je, da vse te struje zasledujejo isti cilj, to je vzgoja značaja, samo po različnih poteh.³¹²

V letniku 1918 je Flere napisal obsežen članek o socialnem skrbstvu. Opisal je pregled do ustanovitve ministrstva za socialno skrbstvo in najnovejše zakone o skrbstveni vzgoji: zakon o otroškem delu, zakon o skrbstvu za mladino in zakon o mladinskem kazenskem pravu. Na koncu članka je zapisal, da se z mladinskim skrbstvom odpira novo delovno torišče za učiteljstvo. Zato je članek namenjen predvsem njim, da se poučijo o svojih prihodnjih nalogah in nanje pripravijo.³¹³

V Slovenskem učitelju je Anton Čadež leta 1917 napisal dva članka, v katerih omenja predvsem društvo Svobodna šola. V prvem je pisal o šolskem programu tega društva, ki je izdalo svoj koledar. Program tega društva je predvsem naperjen proti verski šoli in vzgoji. Društvo je skušalo v svojem programu propagirati tudi enotno šolo, a krščanski pedagogi naj pokažejo, kje je bistvo njihove reformirane šole.³¹⁴

V drugem članku je zapisal, da tudi po vojni ne bo miru, saj bodo nasprotja med vero in nevero na novo vzplamtela. To dokazuje zborovanje društva Svobodne šole na Dunaju, kjer je bilo jasno povedano, da je namen reforme osvoboditev šole iz objema Cerkve in ločitev Cerkve od šole. Čadež je na koncu članka poudaril, da izkušnje iz vojne kažejo, da je verska vzgoja nujno potrebna.³¹⁵

V Učiteljskem tovarišu je bilo veliko prispevkov o reformi šole po vojni. V nepodpisanem članku v začetku leta 1917 je govor o podržavljenju ljudskih in meščanskih šol, kar so avstrijski učitelji v veliki večini pozdravili. Vlada in parlament pa morata uvesti enotno šolo, da se bo vsak lahko izobrazil po svojih zmožnostih.³¹⁶

Primorski učitelj Ferdo Kleinmayer je pisal o težavah, ki jih bodo imeli učitelji po vojni. Mladina je v visokem odstotku osirotela, je podhranjena in v manjšem odstotku tudi moralno pokvarjena. V šoli se bodo morali posvetiti predvsem vzgoji in ne

312 Pavel Flere, O bodoči vzgoji, *P*, 37, 1916, št. 1, str. 3–9, št. 2, str. 40–45, št. 3, str. 97–102, št. 4, str. 133–137, št. 5, str. 181–189, št. 6, str. 228–238, 38, 1917, št. 2, str. 41–48, št. 3–4, str. 105–133, št. 5–6, str. 153–162.

313 Pavel Flere, Oblastvena ureditev socialnega skrbstva, *P*, 39, 1918, št. 1–2, str. 13–22, št. 5, str. 140–145, št. 6, str. 172–176.

314 Anton Čadež, Šolski program »svobodne šole«, *SU*, 18, 1917, (15. 3.), št. 3, str. 54–55.

315 Anton Čadež, Vojska po vojski, *SU*, 18, 1917, (15. 4.), št. 4, str. 78–80.

316 Podržavljenje ljudske in meščanske šole, *UT*, 57, 1917, (26. 1.), št. 23, str. 1.

toliko pouku, starši pa se bo morali prilagoditi vzgoji v šoli. Ob koncu je še zapisal, da mora biti šola poddržavljena in dostopna vsem.³¹⁷

Učitelj Ivan Dimnik je leta 1917 objavil kar nekaj člankov o izobrazbi učiteljev. V vseh je poudarjal, da bo po vojni zelo primanjkovalo učiteljev, učiteljice jih ne bodo mogle nadomestiti. Edina rešitev tega vprašanja je povečanje njihovih dohodkov. Že v četrtem razredu meščanske šole bi morali spremeniti učni načrt, da bi bil v tem razredu že pripravljalni tečaj za učiteljske. Učiteljska naj trajajo 6 let, učitelji na meščanskih šolah pa bi morali imeti visoko izobrazbo. Učiteljska naj bi bila enakovredna drugim srednjim šolam, da bi imeli absolventi možnost študija na univerzi.³¹⁸

Tega leta je Pavel Flere v Učiteljskem tovarišu objavil, da so 10. septembra na seji upravnega odbora Zaveze obravnavali vprašanje ureditve šolstva po vojni. Odločili so se, da pripravi načrt posebna komisija. V Učiteljskem tovarišu bodo objavljali vprašanja in nasvete v zvezi s tem.³¹⁹ Tako je v listu pod naslovom Načrt preustrojitve našega šolstva izšlo v letu 1917 in 1918 več prispevkov v zvezi s tem. S predlogi so se oglasili učitelji: Engelbert Gangl, Ljudevit Černej, Jan Baukart, Jože Pahor in Ivan Šega.³²⁰

Pavle Flere je ob koncu leta 1917 navedel predloge o reformi šolstva v nadaljnjo obravnavo. Splošna načela so enotna narodna vzgoja. Ljudske šole naj bodo javne in naj nudijo splošno izobrazbo, nadaljevalne šole naj nudijo strokovno in splošno izobrazbo kot nadaljevanje ljudske šole, srednje šole naj nudijo osnove znanstvene izobrazbe, visoke pa poglobitev znanstvene in strokovne izobrazbe. Pouk naj bo brezplačen, revnim šolarjem pa zagotovljena podpora (npr. štipendije).³²¹

Leta 1918 je Pavle Flere objavil svoje poročilo na Zavezinem zborovanju 28. decembra 1917. V komisiji za reformo šolstva je bilo organizirano več skupin: za organizacijo šolstva, za socialne ustanove na šolah, za stališče učiteljstva v šolstvu, za narodno žensko vzgojo in zunajšolsko vzgojo.³²²

V tem letniku Učiteljskega tovariša sta izšli tudi dve prilogi. V prvi je Pavel Flere objavil vladni predlog o reformi učiteljskih in opombah učiteljstva,³²³ v drugi pa isto tematiko Ivan Dimnik.³²⁴

317 Ferdo Kleinmayer, Ob vratih bodočnosti, *UT*, 57, (23. 3.), št. 6, str. 3–4.

318 Ivan Dimnik, Beseda o učiteljskem naraščanju, *UT*, 57, 1917, (20. 4.), št. 8, str. 1; Predlogi za spopolnitev učiteljske izobrazbe, (18. 5.), št. 10, str. 4; Učiteljski naraščaj, (24. 8.), št. 17, str. 2. Podpis: D.

319 Pavel Flere, Načrt preustrojitve našega šolstva, *UT*, 57, 1917, (5. 10.), št. 20, str. 3.

320 Načrt preustrojitve našega šolstva, *UT*, 57, 1917, (19. 10.), št. 21, str. 3, (2. 11.), št. 22, str. 3, (16. 11.), št. 23, str. 2.

321 Pavel Flere, Načrt preustrojitve našega šolstva, *UT*, 57, 1917, (30. 11.), št. 23, str. 2.

322 *ibid*, *UT*, 58, 1918, (22. 3.), št. 6, str. 3.

323 Pavel Flere, Vladni načrt o reformi učiteljskih in naše stališče napram njemu, *UT*, 58, 1918, priloga k št. 16, (26. 7.), 3 str.

324 Ivan Dimnik, Reforma šolstva in naše stališče k vladni predlogi o reformi učiteljskih, *UT*, 58, 1918, priloga k št. 18, (23. 8.), 4 str.

Stališča učiteljske organizacije Zaveze je pojasnil Flere tudi v Popotniku. Z vladnim predlogom niso bili zadovoljni. Zahtevajo temeljito predizobrazbo za dijake, ki bodo šli na učiteljišče. Na njem naj študij traja 6 let, učni načrt naj se spremeni tako, da bo učiteljišče enakovredno drugim srednjim šolam in se bodo njegovi gojenci lahko vpisali na univerzo. Profesorji na učiteljišču naj imajo visokošolsko izobrazbo.³²⁵

Zanimiv je kratek sestavek novembra 1918 v Učiteljskem tovarišu. Reforme v šolstvu še ne bodo kmalu uveljavljene, učitelji pa lahko nekaj že takoj store. Takoj naj ukinejo pouk nemščine v 1. in 2. razredu ljudskih šol ter poučevanje nekaterih predmetov v nemščini v višjih razredih ljubljanskih šol.³²⁶

Učiteljski tovariš, glasilo avstrijsko jugoslovanskega učiteljstva, je bil tednik, zato ima tudi največ novic o vojni. Takoj ob začetku vojne je objavil ukaze ministrstva, manifeste cesarja, kasneje pa podatke o stanju na bojiščih, vojnem posojilu in navodila prebivalstvu. Izšlo je nekaj člankov o učiteljevi vlogi pri vzgoji mladine, ta naj bo predvsem domoljubna. Objavljeni so bili odloki šolskih oblasti, ki so šolam ukazale, naj pripravljajo vojne zbirke. Te naj vsebujejo fotografije učiteljev in učencev, ki so padli, odlikovanja, ki so jih dobivali, spomine na vojno ter kose orožja. Poročali so o pouku na ljudskih in srednjih šolah, ki je bil nereden in moten, saj so šolska poslopja zasedli vojaki. Veliko poročil je bilo o tržaških šolah, ki jih je ustanavljala Družba sv. Cirila in Metoda. Največ je v njem člankov o mobiliziranih učiteljih, nekrologov, pisem vojakov s fronte in ujetništva, o črnovojnikih, o ranjenih in padlih. Učitelji, ki so ostali na domovih, so se večkrat pritožili zaradi prenizkih draginjskih doklad in slabega materialnega položaja. Redna rubrika v časopisu je bila o delu učiteljstva pri Rdečem križu in vojnem posojilu. Poročali so o dobrodelnih akcijah za pomoč vojakom, ranjencem, vdovam in sirotam na šolah. Spremljali so delo begunskih šol v Avstriji in na Češkem, kjer so se šolali slovenski otroci. Objavljenih je bilo nekaj poročil o knjigah z vojno tematiko in nekaj pesmi. Vzgoji in reformi šolstva je bilo namenjeno veliko prispevkov zlasti v letu 1918. Učiteljska organizacija Zaveza je objavljala svoje predloge o reformi, posebej o učiteljiščih. Šole naj bi bile državne, namenjene vsem, učiteljišča naj bi bila izenačena z drugimi srednjimi šolami in trajala 6 let. Prav tako je objavljala obvestila o odlikovanjih, ki so jih za vojne zasluge prejeli posamezni učitelji, pesmi o vojni in očne literarnih del z vojno tematiko. Zanimivi so tudi sezname mobiliziranih učiteljev, naročnikov Učiteljskega tovariša, razvrščeni po posameznih deželah.

Popotnik, pedagoški in znanstven list, je izhajal mesečno. Na začetku vojne je objavil poslanico učiteljem in jih pozival, da store svojo domoljubno dolžnost, se javijo v vojsko ali delujejo humanitarno doma. Urednik Flere je objavil največ člankov o vojni in pouku o njej, najprej svojega, v katerem je poudaril, da so sedaj učni načrt

325 Pavel Flere, Vladni zakonski načrt o izpremembi učiteljske izobrazbe, *P*, 39, 1918, št. 3–4, str. 81–92.

326 Najnujnejša reforma v naših šolah, *UT*, 58, 1918, (2. 11.), št. 24, str. 4.

vojni dogodki, in sicer pri vseh predmetih. Prevedel je zapovedi vojne pedagogike dveh nemških pedagogov in predavanje pedagoga Foersterja o pedagoški obravnavi svetovne vojne v šoli in doma. Poleg tega je predlagal udeležbo otrok pri zapisovanju vojne kronike. Sledili so odmevi nekaterih učiteljev, ki so opisali svoje izkušnje pri pouku v vojnem času. Med krajšimi novicami so objavili letno poročilo o delu ljudskih šol v letu 1914 na Kranjskem ter dve statistiki v vojnem letu, in sicer število slušateljev na avstrijskih tehničnih visokih šolah in obisku avstrijskih srednjih šol. Objavili so samo vojno odlikovanje Popotnikovega dopisnika dr. Ljudevita Pivka, od slovstvenih del o vojni pa poročilo o Kosijevih Vojaških narodnih pesmih. Opisane so bile struje, ki so prevladovala v tujini in imele skupen cilj – vzgojo značaja. To so bile: umetniška vzgoja, enotna šola, delovna šola in svobodna šola. Leta 1918 je bil objavljen vladni zakonski načrt o spremembi učiteljske izobrazbe. Knjigam, ki so obravnavale vojno tematiko, je bila v Popotniku namenjena posebna pozornost.

Slovenski učitelj, glasilo jugoslovanskega krščanskega učiteljstva, je bil mesečnik, ki ga je urejal katehet Anton Čadež in napisal precej člankov o vojni, njenem vzroku, upanju na zmago in o učiteljevih dolžnostih v njej. O pouku v šoli o vojni je pisalo še nekaj avtorjev, strinjali so se v tem, da je treba učiti tudi o vojni, vendar primerno otrokovi starosti. Precej je bilo poročil o šolskih razmerah v Ljubljani in posebnih zavetiščih za otroke brez pouka. Številna so bila pisma iz ujetništva in bojišč, nekatera tudi v literarni obliki, na kratko omenjene begunske šole in seznam knjižic o vojni, ki bodo izšle. Objavljal je tudi številne članke o vzgoji v šoli. V vseh je bilo poudarjeno, da je vojna že pustila številne negativne posledice pri mladini. Zato je vloga učitelja zelo pomembna ne samo v šoli, ampak tudi zunaj nje. O vzgoji po vojni je bilo objavljenih nekaj člankov, v katerih so poudarjali pomen verske vzgoje, ki jo nekateri hočejo odpraviti.

Povzetek

V prispevku so obravnavani članki in novice, ki so jih prinašale slovenske pedagoške revije Učiteljski tovariš, Popotnik in Slovenski učitelj v letih 1914 do 1918. Največ jih je bilo v Učiteljskem tovarišu, Popotnik in Slovenski učitelj pa sta imela več daljših člankov. Ob začetku vojne so se v listih pojavljala razna obvestila učiteljskih društev, manifesti cesarja, odloki ministrstva za pouk in poročila o okrnjenem delovanju posameznih šol. Veliko je bilo člankov o vzgoji in pouku v vojni, pa tudi po vojni. Avtorji so ugotavljali, da so posledice vojne že vidne, mladina je prepuščena sama sebi in oponaša razvade odraslih. V člankih so učitelji in vzgojitelji navajali svoje izkušnje pri pouku in poudarjali, da je treba mladino predvsem odtegniti slabemu vplivu ulice in jo zaposliti tudi zunaj šole. Učitelji so v člankih menili, da je o vojni v šoli treba govoriti, vendar primerno otrokovi starosti, in to lahko pri vseh predme-

tih. Učni načrti naj bili vojni dogodki, čitanke pa časniki. Nikakor pa ne bi smeli podžigati sovraštva in maščevanja. Učenci naj bi pisali tudi svoja opažanja o vojnih dogodkih, kar bi bil prispevek k šolski vojni kroniki. Poročali so o delu učiteljstva in učencev pri humanitarnem delu, sodelovanju z Rdečim križem, skrbi za vdove in sirote in vodenju zavetišča za otroke brez pouka. Številna so bila poročila o mobiliziranih učiteljih, posebno o naročnikih in sodelavcih omenjenih pedagoških revij, nato poročila o ranjenih in ujetih, odlikovanih ter nekrologi o padlih. Iz bojišč in ujetništva so posamezni učitelji poročali, nekateri v literarni obliki. Iz krajev, kjer so delovale begunske šole za učence s Primorske, so poročali o njihovem delu, prav tako tudi o delu posredovalnic za begunce, ki so bile organizirane pri nas. Objavljenih je bilo tudi nekaj pesmi o borcih, beguncih in posvečenih padlim učiteljem. Izšlo je tudi nekaj poročil o literarnih delih – knjigah, ki so obravnavale vojno. Tudi o prihodnosti po končani vojni so pisali. Poudarjali so, da bo to čas združitve narodov brez sovraštva in maščevalnosti, kajti vojna je kljub vsem grozotam prinesla tudi nekatere lepe stvari, tovarštvo in požrtvovalnost. Predvsem pa bo treba poskrbeti za dvig gospodarstva, kar pa bo naloga kreditnih zadrug.

Viri in literatura

Viri

Učiteljski tovariš, 1914–1918.

Popotnik, 1914–1918.

Slovenski učitelj, 1914–1918.

Literatura

Begunsko šolstvo v 20. stoletju – naše in pri nas (ur. Mateja Ribarič). Slovenski šolski muzej: razstavni katalog št. 78, Ljubljana 2002.

Andrej Šavli, Naše goriško in istrsko begunsko šolstvo v prvi svetovni vojni, *Zbornik za historijo šolstva i prosvjete* (ur.), Ljubljana, Zagreb, Beograd 1973, str. 87–135.

Branko Šuštar, *Slomškova zveza 1900–1926*, Ljubljana 2004.

Zusammenfassung

Auswahl von Artikeln über den Ersten Weltkrieg in den pädagogischen Zeitschriften von 1914 bis 1918

Tatjana Hojan

Der Beitrag erörtert Artikel und Nachrichten, die von 1914 bis 1918 in den pädagogischen Zeitschriften „Učiteljski tovariš“ (Lehrerkammerad), „Popotnik“ (Wanderer) und „Slovenski učitelj“ (Slowenischer Lehrer) veröffentlicht wurden. Zu Beginn des Krieges sind in den Blättern verschiedene Benachrichtigungen von Lehrervereinen, Manifeste des Kaisers, Verordnungen des Ministeriums für Kultus und Unterricht, wie auch Berichte über die beeinträchtigte Tätigkeit von Schulen erschienen. Es gab viele Artikel über Erziehung und Unterricht während und nach dem Krieg. Die Lehrer schrieben in ihren Artikeln, dass man in der Schule über den Krieg sprechen muss, und zwar dem Alter der Kinder angemessen. Auf keinen Fall durfte man zum Hass und Rache anstiften. Die Schüler sollten über ihre Beobachtungen der Kriegsereignisse schreiben und damit zur schulischen Kriegsschronik beitragen. Es wurde über die Zusammenarbeit mit dem Roten Kreuz, Fürsorge für Witwen und Waisen, wie auch über die Verwaltung von Kinderheimen ohne Unterricht geschrieben. Es gab zahlreiche Berichte über mobilisierte Lehrer, insbesondere wenn es sich um Abonnenten und Mitarbeiter der genannten Zeitschriften handelte, dann Berichte über Verwundeten und Gefangenen, Ausgezeichneten und auch Nekrologe. Einzelne Lehrer berichteten über den Krieg von den Schlachtfeldern und aus der Gefangenschaft, einige in literarischer Form. Auch Lieder über Kämpfer, Migranten und gefallene Lehrer wurden veröffentlicht.

Boris Golec

Najstarejša oporoka učitelja v slovenščini
Kulturnozgodovinski oris dokumenta in njegovega
avtorja

The oldest will left by a teacher in Slovenian

Cultural and historical outline of the document and its author

Izvleček

Oporoka učitelja Fortunata Skubica (1736–1801), nastala leta 1801 na Svibnem pri Radečah, je najstarejši znani testament osebe učiteljskega stanu, napisan v slovenskem jeziku. Bolj kot sama vsebina sta zanimiva jezik in pravopis, s kulturnozgodovinskega stališča pa tudi okoliščine, v katerih je besedilo nastalo, in življenjska pot pisca. Skubic, ki je izviral iz družine organista in mežnarja v Višnji Gori, je bil po osnovnem poklicu tudi sam organist in mežnar. Na Svibnem je preživel zadnje, zelo kratko obdobje svojega življenja, potem ko je večidel živel v rodnem mestu kot naslednik svojega očeta. Sam je bil vsaj četrta generacija organistov, delujočih v mestnih okoljih. Organist in »učitelj« je postal tudi najmanj en njegov sin.

Abstract

The last will and testament of the teacher Fortunat Skubic (1736–1801), written in 1801 in Svibno near Rateče, is the oldest known such document from a teacher written in Slovenian. The main interest in the document lies not in its content but in the language and orthography and, from a cultural and historical standpoint, also in the circumstances in which the text appeared, as well as in the life of the author. Skubic, who originated from the family of an organist and sexton in Višnja Gora, was himself also an organist and sexton. In Svibno he spent the last, very short period of his life, after having mostly lived in his birth place as his father's successor. He was a representative of at least the fourth generation of organists working in urban environments. At least one of his sons also became an organist and a "teacher".

Ključne besede: oporoka, učitelj, slovenščina, Svibno, Višnja Gora

Key words: will, teacher, Slovenian, Svibno, Višnja Gora

* izr. prof. dr. Boris Golec, znanstveni svetnik, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Zgodovinski inštitut Milka Kosa, Novi trg 2, SI-1000 Ljubljana, e-pošta: bgolec@zrc-sazu.si.

Oporoka učitelja – »šolmoštra« s Svibnega pri Radečah iz leta 1801 sicer ni povsem neznana, v strokovnih krogih pa je vendarle ostala neopažena.¹ Danes, ko poznamo precej več starejših slovenskih uradovnih besedil kakor pred slabega četrtega stoletja, ko je bila prvič objavljena, je zanimiva še posebej zato, ker gre za doslej najstarejši odkriti testament osebe učiteljskega stanu. Pri tem je treba poudariti, da avtor, **svibenski »šolmošter« Fortunat Skubic** (1736–1801), ni bil učitelj v pravem pomenu besede, temveč organist in mežnar, ki je sicer po potrebi lahko tudi koga poučeval – za to je bil v krajih svojega službovanja prvi poklican –, ni pa vodil prave, organizirane šole. Ko je na Svibnem zapisal svojo zadnjo voljo in kmalu zatem preminil, tam ni bilo terezijanske trivialne šole.² Komaj je tudi verjetno, da bi kdaj učil na trivialki v kakem drugem kraju. V Višnji Gori, kjer se je rodil in pri tamkajšnji župniji večino življenja služboval kot organist (*ludi magister*), so nekaj let prej sicer dobili trivialko, na kateri pa Skubic kot »šolmošter« stare dobe ni dobil učiteljskega mesta niti ni znano, da bi se zanj sploh potegoval. Živel je torej še v času, ko »šolmoštri« niso bili učitelji v današnjem pomenu besede, hkrati pa je doživel dobo terezijanske šolske reforme (1774), ki te vrste »učiteljem« ni bila vedno naklonjena.

Rodbina in življenjska pot »šolmoštra« Fortunata Skubica

Fortunat Skubic je luč sveta zagledal v Višnji Gori, v zaselku pri župnijski cerkvi sv. Tilna zunaj mesta. V višenjski krstni matici, kamor so ga vpisali kot Mohorja (Hermagorja) Fortunata, rojenega 29. junija 1736 in krščenega dan pozneje, so kot kraj rojstva navedli »šolmoštrovo hišo« (*ex Domo Ludirectoris*).³ Rodil se je »gospodu« Ignacu Fortunatu Skubicu in njegovi ženi Mariji Ani kot drugi, zadnji otrok, in sicer v družini, kjer se je **organistovska služba prenašala iz roda v rod**. Organisti so bili namreč že njegov praded, ded in oče, vsak v drugem kranjskem mestu: prvi v Kranju, drugi v Kamniku in Ljubljani in tretji v Višnji Gori. Praded Andrej († 1690) je opravljal orglarsko službo v Kranju, kjer se skoraj gotovo ni rodil, ded Ignac Fortunat

1 Oporoka je bila odkrita že v petdesetih letih prejšnjega stoletja med urejanjem arhivskega fonda mesta Višnja Gora. Objavo v transkripciji in prepisu v sodobno slovenščino je doživela leta 1993 v tedniku Zasavc (Boris Golec, Slovenski testament iz Svibnega iz leta 1801. Zasavc III, št. 34, 7. 10. 1993; št. 35, 14. 10. 1993; št. 36, 21. 10. 1993).

2 Prim. poročila o t. i. nemških šolah na Kranjskem konec 18. in v začetku 19. stoletja (ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., fasc. 73, šk. 81, 21. 1. 1793; III. reg., fasc. 42, šk. 336, 6. 2. 1799, 10. 9. 1799; prav tam, šk. 337, 14. 1. 1803).

3 NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1734–1753, s. p.

st. (1681–1732), rojen Kranjčan,⁴ pa se je kot tamkajšnji meščanski otrok leta 1697 pri komaj 16-ih in pol oženil v Kamniku, najverjetneje z domačinko. S precej starejšo ženo Marijo je imel med letoma 1699 in 1715 deset otrok, med njimi kot četrtorojenega Ignaca Fortunata ml. (1703–1764).⁵ Ded Ignac Fortunat st. je organistovsko službo pri kamniški župnijski cerkvi na Šutni začel opravljati bržkone šele v prvih letih 18. stoletja, v začetku dvajsetih let pa je dobil precej imenitnejšo mesto stolničnega organista v Ljubljani, kar je ostal do smrti približno deset let pozneje.⁶ Kot tak je izpričan ob sinovi poroki 15. novembra 1724, ko se je Ignac Fortunat ml. oženil v Višnji Gori. Sinova kakšni dve leti starejša izbranka Marija – Mica Križetič je bila hči že pokojnega Janeza Križetiča in ni izvirala iz mesta.⁷ Ignac Fortunat ml. je najpozneje

-
- 4 Praded Andrej Skubic se, sodeč po krstnih maticah mestne župnije Kranj, ki se začnejo leta 1639, ni rodil v tem mestu (prim. NŠAL, ŽA Kranj, R 1639–1651, R 1652–1676). Morda se je tam poročil, a poročnih knjig iz tega časa žal ni. Njegov prvi v Kranju rojeni otrok iz zakona z neko Jero je bil Ignac, pozneje imenovan tudi Ignac Fortunat, krščen 24. aprila 1681. Pri krstu prvih dveh od skupno treh mlajših otrok (1683 in 1686) je oče Andrej označen kot organist, ni pa bil hkrati tudi učitelj, saj je njegovemu tretjerojencu botroval »ludirector«⁸ Mihael Nahoder (prav tam, R 1676–1684, fol. 45, 67v; R 1684–1703, pag. 240, 295). Slabo leto po rojstvu najmlajšega otroka (1689) je Andrej Skubic 10. januarja 1690 preminil; kranjska mrliška matica žal ne navaja njegove starosti (prav tam, M 1681–1733, pag. 60).
 - 5 V kamniški poročni matici je ob poroki 20. oktobra 1697 naveden kot meščan Kranja (*Dnus Ignatius Skubetz ciuis Crainburgensis*), soproga pa kot »devica«⁹ z imenom Marija in brez priimka, tako kot tega niso navedli še pri mnogih drugih nevestah; kot kraj bivanja je vpisano mesto: »ex Civitate«¹⁰ (NŠAL, ŽA Kamnik, Maticne knjige, P 1673–1711, s. p.). Ob smrti 4. maja 1732 je imel Skubic po ljubljanski mrliški matici 50 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Maticne knjige, M 1658–1735, pag. 328), kar se zdi pomota ob dejstvu, da se je poročil že leta 1697 in da je bilo ženi Mariji, ki je umrla šest dni pred njim, po mrliški matici 63 let (prav tam). Toda podatek o njegovi starosti je skoraj točen: res mu je bilo šele 51 let. Prvi trije otroci so se mu rodili v kamniškem mestu, vsi ostali pa v predmestju Šutna, kjer je stala župnijska cerkev (NŠAL, ŽA Kamnik, Maticne knjige, R 1685–1699, s. p., 16. 2. 1699; R 1700–1710, s. p., 7. 3. 1700, 28. 2. 1702, 4. 5. 1703, 25. 4. 1705, 8. 9. 1706, 29. 2. 1708, 25. 9. 1710; R 1720–1727, s. p., 6. 4. 1712, 3. 6. 1715). Sin Ignac Fortunat ml. je bil krščen 4. maja 1703 kot Ignac Janez (prav tam, R 1700–1710, s. p.). Višnjegorska mrliška matica je za leto 1764, ko je umrl, žal izgubljena, tako da natančnega datuma njegove smrti ne poznamo. Umrli je nekaj dni ali tednov pred 1. junijem, ko je nastal inventar njegove zapuščine (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, Inventarji, 1. 6. 1764).
 - 6 Kot mestni organist je Skubic, ki so ga praviloma naslavljali samo s prvim imenom Ignac, izpričan v krstnih maticah od rojstva hčerke leta 1705, svojega drugega na Šutni rojenega otroka, do leta 1719 (NŠAL, ŽA Kamnik, Maticne knjige, R 1700–1710, s. p., 25. 4. 1705, 8. 9. 1706, 29. 2. 1708, 25. 9. 1710; R 1710–1727, s. p., 23. 6. 1715, 7. 11. 1719), brez navedbe poklica pa zadnjič jeseni 1721 v vlogi krstnega botra (prav tam, R 1710–1727, s. p., 3. 12. 1721). Nikoli ni bil hkrati tudi učitelj, saj je to mesto vsaj od leta 1700 zasedal »ludirector«¹¹ oziroma »ludimagister«¹² Venceslav Jožef Götz, ki je vseskozi stanoval na Šutni (prav tam, R 1700–1710, s. p., 7. 6. 1700, 25. 4. 1705, 10. 2. 1707, 9. 7. 1709, 22. 4. 1713, 13. 2. 1715, 16. 2. 1718).
 - 7 NŠAL, ŽA Višnja Gora, Maticne knjige, P 1713–1754, s. p., 15. 11. 1724. – Ženino klicno ime Mica (*Miza*) je zapisano ob krstu prvega otroka (gl. naslednjo opombo). O njeni starosti priča navedba ob smrti leta 1730 (gl. op. 9).

ob poroki nastopil dolgoletno organistovsko službo v višnjegorski župniji. Naslednje leto (1725) se mu je »pri župniji« (*apud Parohialem*), tj. pri župnijski cerkvi sv. Tilna, kot višnjegorskemu »šolmoštru« (*Ludirectoris*) rodila hči in čez dve leti (1726) sin,⁸ po slabih šestih letih zakona pa mu je 18. julija 1730 umrla 29-letna žena.⁹ Pred oltar je ponovno stopil že čez dva meseca, 21. septembra istega leta, tokrat z domačinko Marijo Ano, hčerko pokojnega »gospoda« Franca Krumpla iz višnjegorskega mesta.¹⁰ Marija Ana (1697–1748/55) se je rodila v meščanski družini Franca Bernarda Krumpla, ki je umrl kmalu po njenem rojstvu, in bila šest let starejša od moža.¹¹ Skubicu je pred Mohorjem Fortunatom, našim poznejšim piscem oporoke, povila še enega sina (1731).¹² Naslednje leto (1732) sta Ignacu Fortunatu v Ljubljani drug za drugim umrla starša,¹³ kmalu zatem pa sta prišli za njim v Višnjo Goro dve njegovi mlajši sestri, če ni katera morda živela tu že pred smrtjo staršev. Prek porok obeh sester se je Skubičeva rodbina v tridesetih letih 18. stoletja sorodstveno povezala še z dvema višnjegorskima meščanskima rodbinama, z Grauli in Grandeti.¹⁴ In končno se je Ignac Fortunat kot

8 Hči Marija Ana Katarina se je rodila 30. avgusta 1725 in bila krščena naslednji dan, sin Ignac Dizma pa je luč sveta zagledal 17. novembra 1726, ko so ga tudi krstili (prav tam, R 1718–1733, s. p.). Dizmo omenja Fortunat leta 1801 v oporoki kot svojega pokojnega polbrata.

9 Prav tam, M 1713–1748, s. p., 18. 7. 1730.

10 NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p., 21. 9. 1730.

11 Marija Ana je bila krščena 31. marca 1697 kot šesti, predzadnji otrok Franca Bernarda in Magdalene Krumpl; ob krstu njenega brata Franca 15. septembra 1700 je oče naveden že kot pokojni (prav tam, R 1691–1716, s. p.). O času njene smrti gl. op. 15.

12 Sin Mihael Venceslav je prišel na svet 1. oktobra 1731 (prav tam, R 1718–1733, s. p.).

13 28. aprila 1732 je umrla »gospa« Marija Skubic, organistova žena (*organistin*), stara 63 let, 4. maja pa »gospod« Ignac Skubic, stolni organist (*Organista Cath: Eccl:*), star 50 let (NŠAL, ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige, M 1658–1735, pag. 328). Potemtakem je bil mož trinajst let mlajši od žene. V Ljubljani se zakoncema ni rodil noben otrok, saj je imela žena tedaj že več kot 50 let (prav tam, Rep R 1692–1740).

14 14. julija 1734 je v Višnji Gori stopila pred oltar Marija, »hči pokojnega Ignaca Skubica«, ki je postala žena Jožefa Graula, Adamovega sina; tri leta in pol zatem, 2. februarja 1738, pa se je Marija Jožefa, »hči pokojnega Ignaca Fortunata Skubica«, omožila z Andrejem Grandetom, sinom pokojnega Bernarda (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, P 1713–1754, s. p.). Pri nobeni nevesti ni navedeno, od kod je prišla, vendar ni dvoma, da sta obe bili sestri Ignaca Fortunata Skubica ml., saj je njun oče Ignac (Fortunat) st. obakrat naveden kot pokojni, medtem ko je ob bratovi drugi poroki 21. septembra 1730 označen še kot živ in kot organist v ljubljanski stolnici (gl. op. 10). Marija je najverjetneje identična z Marijo Rozalijo, rojeno leta 1706, manj verjetno z Marijo Katarino, ki je luč sveta zagledala šest let pozneje, medtem ko se je Marija Jožefa rodila leta 1708 (NŠAL, ŽA Kamnik, Matične knjige, R 1700–1710, s. p., 8. 9. 1706, 29. 2. 1708; R 1710–1727, s. p., 6. 4. 1712).

vdovec 28. julija 1755 spet oženil z Višnjanko, z Marijo Stopar,¹⁵ njegova hči Marija Ana pa naslednje leto z Višnjanom.¹⁶ Ko je organist Skubic leta 1764 umrl, je v zapuščinskem inventarju naveden kot meščan (*Burger zu Weixelburg*) ter posestnik pristave z vrtom in njivo. Zanimiv je inventar njegove skromne zapuščine, ki razkriva, da se ni ukvarjal samo z glasbo, ampak očitno tudi z mizarstvom, prav tako kot pozneje sin Mohor Fortunat. Med pokojnikovimi premičninami so namreč navedeni star instrument (*ein altes Instrument*) in različno mizarско orodje.¹⁷ 61-letni organist Skubic torej ni premogel lastne hiše v mestu, ampak le zemljiško posest pod mestno jurisdikcijo, ki pa mu je odprla vrata do meščanstva. Med višnjegorske meščane so ga sprejeli leta 1742, po vsaj 18 letih službovanja pri župniji.¹⁸ Tedaj je obljubil, da si bo v enem letu kupil hišo, a obljube ni nikoli izpolnil, in to kljub grožnjam, da bo zaradi tega izgubil meščanske pravice.¹⁹

Sin **Mohor Fortunat ali Fortunat**, kot so ga klicali, se je organistovskega poklica vsekakor priučil pri očetu, vsaj na začetku, če že ne v celoti. Ni znano, da bi se šolal še kje drugje, tako kot njegov starejši brat (Mihael) Venceslav, ki je izpričan kot absolvent novoustanovljene novomeške gimnazije.²⁰ Mohorja Fortunata pogrešamo tako na frančiškanski gimnaziji v Novem mestu kot na starejši jezuitski gimnaziji v Ljubljani in na latinski šoli v Rušah pri Mariboru.²¹ Ob očetovi smrti (1764) mu je bilo 28 let, nekaj let je imel že lastno družino in najpozneje tedaj je dokončno nasledil očeta kot

15 Druga žena mu je umrla med jesenjo 1748, ko se v vrsti mrliških matic začne vrzel (do leta 1770), in pomladjo 1755. Skubičev tretjo poroko poznamo samo iz indeksa k poročnim maticam, ker je višnjegorska poročna matica za obdobje 1754–1770 izgubljena. 28. julija 1755 sta se poročila Ignac Fortunat Skubic iz mesta in hči Primoža Stoparja, katere ime in kraj bivanja nista navedena (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829). Nevestino ime razkriva Skubičev zapuščinski inventar, v katerem je med drugim popisana poročna pogodba, ki jo je sklenil 27. julija 1755 z »gospo Marijo« (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, Inventarji, 1. 6. 1764). Njena družina se je priselila v Višnjo Goro še pred Marijinim rojstvom ali pa je ta zagledala luč sveta med letoma 1716 in 1718, ko je v krstnih maticah vrzel. Zakoncema Primožu in Jeri Stopar so se v višnjegorskem mestu med letoma 1712 in 1718 rodili trije otroci (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1691–1716, s. p., 12. 7. 1712, 9. 12. 1715; R 1718–1733, s. p., 12. 10. 1718). Marija, poročena z organistom Skubicem, je najverjetneje preživela svojega moža, nato pa bodisi umrla pred letom 1770, ko se konča vrzel v mrliških matičnih knjigah, bodisi zapustila Višnjo Goro.

16 Njen izbranec, s katerim je stopila pred oltar 7. januarja 1756, je bil vdovec Primož Lampret (prav tam, Ind P 1751–1829).

17 ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, Inventarji, 1. 6. 1764.

18 Meščansko prisego je dal 9. julija 1742, ko je naveden samo s prvim imenom, kot »gospod« Ignac Skubic (prav tam, šk. 2, sodni protokoli 1705–1752, s. p.).

19 Mestno sodišče ga je 8. marca 1753 pozvalo k izpolnitvi obljube ob grožnji odvzema meščanskih pravic (prav tam, šk., 2, sodni protokoli 1752–1783, fol. 73).

20 20-letni Venceslav Skubic iz Višnje Gore je med novomeškimi absolventi naveden leta 1753 (Dodič, Absolventi novomeške gimnazije, str. 399). Skoraj brez dvoma gre za istega Venceslava, ki je isto leto (1753) kot petošolec izpričan v ljubljanski jezuitski kongregaciji Marije Vnebovzete (ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, pag. 703).

21 Prim. Dodič, Absolventi novomeške gimnazije; Črnivec (ur.), *Ljubljanski klasiki*; ARS, AS 1073, Zbirka rokopisov, II/51r, bratovščinska knjiga Marije Vnebovzete; Mlinarič, Seznam imen.

Višnja Gora v 70. letih 18. stoletja, kot jo prikazuje božjepotna podobica mestne cerkve sv. Ane (Mikuž, *Umetnostnozgodovinska topografija*, str. 207).

višnjegorski organist oziroma »šolmošter«. Oženil se je zunaj domače župnije, o soprogi Barbari pa vemo le to, da se je pred poroko pisala Fabjan. Prejkone je izvirala iz sosednje župnije Krka.²² V 22 letih, med letoma 1759 in 1781, se jima je v mežnariji pri župniji zunaj mesta rodilo trinajst otrok. Pri krstih nekaterih je oče označen kot *ludi magister*, pri drugih podatka o poklicu ni.²³

Kaj je pomenil pojem *ludi magister* oziroma *šolmošter*, nazorno pove poročilo mestnega sodnika in sveta v Višnji Gori, poslano okrožnemu glavarju v Novem mestu leta 1774, v letu terezijanske osnovnošolske reforme. Na zahtevo, naj poroča o stanju šol

22 Njune poroke ni v indeksu k višnjegorskim poročnim maticam (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, Ind P 1751–1829). Barbarin dekliški priimek Fabjan srečujemo pri krstih mlajših otrok od leta 1771 dalje, potem kot so v krstnih maticah začeli vpisovati tudi dekliške priimke mater (gl. naslednjo opombo). Poroke prav tako ni v poročnih maticah dveh sosednjih župnij: Šmarje–Sap in Šentvid pri Stični (prim. NŠAL, ŽA Šmarje–Sap, Rep P 1674–1770; ŽA Šentvid pri Stični, P 1735–1770). Za župnijo Krka je poročna knjiga ohranjena le do leta 1756, kar je za Skubičevo poroko najverjetneje prezgodaj, zato pa tu najdemo nevestin priimek Fabjan (NŠAL, ŽA Krka, Matične knjige, P 1734–1756, s. p., 1. 10. 1755, 1. 2. 1756).

23 Krsti Skubičevih otrok so si sledili takole: 1) 7. junija 1759 Janez Anton, 2) 2. septembra 1760 Marija Rozalija, 3) 8. decembra 1761 Marija, 4) 10. januarja 1764 Jožef, 5) 10. avgusta 1765 Jožef Bernard, 6) 19. julija 1767 Marija Ana, 7) 23. aprila 1769 Janez Kancijan Ignac, 8 in 9) 20. januarja 1771 dvojčka Sebastjan in Pavel, 10) 25. januarja 1773 Marija Katarina, 11) 21. aprila 1774 Marjeta, 12) 28. januarja 1777 Joahim in 13) 29. aprila 1781 Janez Nepomuk (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1754–1770, s. p.; R 1770–1791, s. p.). Koliko jih je pomrlo, ne vemo, saj je mrliška matica za obdobje 1748–1770 izgubljena. Pozneje je v višnjegorskih mrliških knjigah dokumentirana samo smrt osem dni starega Pavla 28. januarja 1771 (prav tam, M 1770–1791, s. p.).

na svojem območju, je mestno predstojništvo zapisalo, da v mestnem sodnem okraju (jurisdikciji) ni nobene šole in nobenega »šolmoštra« (*Schulmeister*), nastavljenega za poučevanje otrok, razen enega pri tukajšnji župnijski cerkvi (Fortunata Skubica), ki pa skrbi le za glasbo pri Božji službi in opravlja hkrati službo mežnarja. Šolmoštra vzdržuje župnijska srenja z bero (kolekturo), ki jo mora pobrati od župljanov. Razen bere ni tu nobenih ustanov za poduk mladine.²⁴ Tudi devet let pozneje (1783) stanje ni bilo drugačno. Mesto Višnja Gora je v poročilu novomeškemu okrožnemu uradu zapisalo, da tu žal ni nobene šole, prebivalci pa svojih otrok ne zmorejo šolati drugje. Zaradi tega naj bi bilo v mestu tako malo oseb večjih poleg nemščine tudi branja in pisanja. Taki so bili samo mestni sodnik, trije člani notranjega sveta, dva člana zunanjega sveta in dva najmlajša meščana.²⁵

Stvari so se premaknile na boljše šole konec 80-ih let, ko so v samem mestu odprli trivialno šolo.²⁶ Učitelji, ki jih srečujemo na višnjegorski trivialki, se v matičnih knjigah za razliko od Skubica in njegove žene imenujejo *Schullehrer*, ne *Schulmeister*. Kot pričajo druge omembe, pa so bili novi višnjegorski učitelji hkrati tudi organisti. Vsaj dva od štirih znanih iz 90-ih let 18. stoletja sta stanovala pri župniji, v hiši št. 7, kjer je poprej živela Skubičeva družina.²⁷ Skoraj nobenega dvoma ni, da so imeli tu stanovanje vsi štirje učitelji, ki so se menjavali zelo hitro. Pomenljivo je tudi spoznanje, da zakoncev Skubic od leta 1788 v Višnji Gori ne srečujemo več ne v župnijskih matičnih knjigah ne v drugih dokumentih, razen ko gre za lastništvo hiše v mestu.²⁸ Kmalu po letu 1788, ko je Barbara Skubic kot »organistka« zadnjič izpričana v vlogi krstne

24 ARS AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek, šk. 23, PP, lit. F, No. 12, Vol. 1, 21. 4. 1774.

25 ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 5, snopič 1, tabelarični pregled ad 9. 4. 1783.

26 Prvi podatek o šoli, ki se v viru sicer ne imenuje trivialka, je iz jožefinskega katastra. V davčnem popisu, nastalem okoli 1787–1789, je pri hiši Franca Pogačnika, h. št. 10, zapisano, da jo (lastnik) oddaja za šolo (*ist für die Schulle gemiethet*) (ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 242, Naborno gospostvo Višnja Gora, k. o. Višnja Gora-mesto, Anzeige, s. d.).

27 Kot *Schullehrer* sta v vlogi krstnih botrov izpričana Anton Pibernik leta 1792 in Henrik Mahr (1795 in 1796), zadnji je leta 1801 kot poročna priča naveden kot *Organist* (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, 21. 11. 1792, 12. 9. 1795, 15. 2. 1796; P 1784–1832, 13. 5. 1801). Pibernik je bil v Višnjo Goro prestavljen iz Žužemberka v »letnem kurzu« 1792 (ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., fasc. 73, poročilo o t. i. nemških šolah na Kranjskem, 21. 1. 1793). Ko se mu je leta 1793 rodil otrok – takrat ni naveden njegov poklic – je družina živela na nekdanjem domu Skubičevih pri župniji: *Bei Pfarr Nr. 7* (prav tam, R 1784–1823, pag. 57, 23. 2. 1793) in prav tako Mahrova družina ob rojstvu otroka pet let pozneje (prav tam, pag. 85, 12. 9. 1798). Med Pibernikom in Mahrom sta učiteljsko in organistovsko službo opravljala še dva moža: leta 1794 šest mesecev na splošno zadovoljstvo Janez Feichtinger kot *Organist und Trivial Schullehrer* (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 8, potrdilo mestnega predstojništva 25. 10. 1794), v letih 1794 in 1795 pa približno dve leti Anton Bukovnik (Wukounig) kot *Schullehrer und Organist*, o čemer priča nedatirano potrdilo o krstu njegovega sina, vplepljeno v isto krstno matično knjigo (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, ad pag. 64). Mahr je pri botrovanjih naveden tudi kot *Schulmeister* (prav tam, 10. 4. 1797) in *ludimagister* (prav tam, 9. 10. 1797).

28 Dokumenti višnjegorske župnije v ljubljanskem škofijskem arhivu ne vsebujejo nobenih podatkov v zvezi z organistovsko službo (NŠAL, NŠAL 10, ŠAL/Ž, fasc. 444, Višnja Gora 1766–1860).

botre,²⁹ zakoncev najverjetneje ni bilo več tu. S tem se odpira vprašanje, kje sta se mudila, preden je Fortunat postal organist in mežnar oziroma »šolmošter« na Svibnem. Poleg tega pa še vprašanje, kdaj, kako in zakaj je pridobil hišo v samem mestu, ki je v njegovih rokah izpričana od leta 1788 do smrti leta 1801.³⁰ Če so se Skubici vanjo res kdaj vselili in ni šlo samo za kapitalsko naložbo, se to vsekakor ni zgodilo pred letom 1781, ko se je najmlajši otrok rodil še pri župniji.³¹ Skubičeva hiša oziroma hišica je stala v Gasi pod mestno cerkvijo sv. Ane, na klancu, ki vodi s Trga do nekdanjih Spodnjih mestnih vrat. Kakšno podobo je kazala v času gospodarjenja Fortunata Skubica, si lahko predstavljamo iz naslednjih podatkov. Sredi 18. stoletja so bile hiše v tem delu mesta še lesene pritlične hišice,³² leta 1825 je bila nekdanja Skubičeva hiša že zidana,³³ pritlična pa je še danes. Vse kaže, da je Fortunat Skubic kupil hišno posest v mestu zato, ker je izgubil službo in stanovanje v »učiteljevi hiši« pri župniji. Neznano kdaj po letu 1788 je torej Višnjo Goro zapustil, ne da bi prenehal biti podsoden mestni jurisdikciji in hišni posestnik. Glede na navedene podatke gre njegov odhod iz rodne Višnje Gore postaviti v čas kmalu po zadnji omembi žene Barbare kot »organistke« (1788). Razlogi, da se je, ne več mlad, star vsaj 52 let, podal na pot, v podrobnostih niso znani. Vsekakor je moral za kruhom, ker mu je Višnja Gora rezala pretanko skorjo. Hišico v Gasi je nato oddajal v najem, in sicer vsaj dvema najemnikoma.³⁴

29 NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, pag. 32, 25. 11. 1788. – V mestnem računu za leto 1787/88 najdemo med izdatki lapidaren zapis: 10 goldinarjev in 12 krajcarjev iz mestne blagajne Fortunatu Skubicu »an Zinß des Schulhauses« (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 5, mestni račun 1787/88). Očitno mu je mesto kot del organistovske plače poravnavało dajatev (činž) od »šolmoštrove hiše« pri župnijski cerkvi, ki bi jo v nasprotnem moral plačevati sam.

30 Po seznamu hišnih lastnikov iz leta 1788 je imel Fortunat Skubic v mestu hišo št. 21 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič 4, seznam hišnih lastnikov 1788, 14. 10. 1788). V sočasnem davčnem popisu v jožefinskem katastru, nastalem okoli 1787–1789, je pri Skubičevi hiši, h. št. 21, najprej navedeno, da lahko oddaja kak prostor v najem, nato pa, tako kot pri večini hiš, da to ni mogoče, in sicer z utemeljitvijo, da živi (lastnik) od kmetovanja (*lebt von der Landwirtschaft*) (ARS, AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko, šk. 242, Naborno gospostvo Višnja Gora, k. o. Višnja Gora-mesto, Anzeige, s. d.). Fortunata Skubica najdemo kot lastnika hiše št. 21 tudi v registru vojnega davka leta 1789 in v davčnem registru za leto 1791 (AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 5, register vojnega davka 1789, davčni register 1791). Ista hiša je v njegovi lasti izpričana še v zapuščinskem spisu iz leta 1801–2 (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič Zapuščinski akt Fortunata Skubca 1801, 19. 5. 1802, 26. 5. 1802), nato pa je leta 1801 na seznamu hišnih lastnikov naveden že njegov sin Janez Skubic (ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., fasc. 52, št. 312, 7033, izvleček iz štifregistra, 27. 11. 1801).

31 Morda je bila hiša tedaj že Fortunatova. V knjigi davčnih zaostankov za obdobje 1779–1781 je na št. 21 vsa tri leta naveden gostač Valentin Kristan, po poklicu čevljar (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 5, knjiga davnih zaostankov za leti 1780 in 1781). Kristanu bi hišo lahko oddajal Skubic.

32 ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič 4, seznam hišnih lastnikov 1748, 2. 5. 1748; ARS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko, šk. 142, RDA, N 244, No. 5, 18. 12. 1748.

33 ARS, AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko, N 346, k. o. Višnja Gora, Protocoll der Bauparcellen der Gemeinde Weixelburg, 17. 02. 1826; katastrska mapa, 1825. – Po franciscejskem katastru je šlo za stavbno parcelo št. 42, na kateri je stala hiša Janeza Nadraba s hišno št. 20 (takšno številko je dobila po preštevilčenju leta 1819).

34 Skoraj gotovo je bil najemnik Jožef Zupančič, ki se mu je tu, na št. 21, leta 1797 rodil sin (NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, pag. 75, 8. 1. 1797). V likvidacijskem zapisniku v Skubičevem zapuščinskem spisu je leta 1802 kot najemnik z najemnino dobrih 8 goldinarjev naveden Blaže Simončič (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič Zapuščinski akt Fortunata Skubca 1801, 19. 5. 1802).

Kot že rečeno, ni znano, kam se je »odslovljeni višenjski šolmošter« Fortunat Skubic napotil najprej in kje vse je bival, preden se je znašel na Svibnem. Navedba v njegovi oporoki, da je dolgoval znatno vsoto nekemu duhovniku Avblju, je privedla do sklepanja: Skubic se je moral zadrževati v bližini tega duhovnika. Janez Avbelj je kot upokojenec živel v svojem dvorcu Zapuže pri Mirni na Dolenjskem.³⁵ In res: na Mirni je 4. januarja 1799, dobri dve leti pred Skubičovo smrtjo, preminila Skubičeva soproga Barbara, po mirnski mrliški matici za vodenico, stara 70 let.³⁶ Drugih podatkov o zakoncih v matičnih knjigah te župnije ni najti.³⁷ Tako ni znano, koliko časa sta preživela na Mirni, morda več kot desetletje, morda le kratko obdobje, in tega, ali je pri njiju živel kateri od otrok.³⁸

Skubičeva naslednja in zadnja življenjska postaja je bilo **Svibno pri Radečah**, majhen, a nekoč dokaj pomemben kraj, celo trg, toda že tedaj podobno zapuščen in nepomemben kakor danes. Kraj je premogel sedež malo prej razdeljene župnije sv. Križa, svibensko zemljiško gospostvo pa so upravljali iz manjše graščine v trgu, ki je stal pod vzpetino z ruševino starodavnega gradu gospodov Svibenskih. Trg Svibno dejansko že nekaj časa ni več obstajal, razen po imenu, saj tistih nekaj raztresenih hiš okoli graščine in župnišča nikakor ne bi mogli imenovati trška naselbina. Od nekdanjega srednjeveškega trga z okoli tridesetimi domovi so že sredi 18. stoletja ostale le tri domačije, ki so si delile nekoč skupno trško hubo (kmetijo).³⁹ Po terezijanskem ljudskem štetju iz leta 1754 je imel trg (*Markht Scharffenberg*) reci in piši 15 prebivalcev.⁴⁰ Svibno na prelomu iz 18. v 19. stoletje prav tako ni premoglo trivialne šole. Ta je delo-

35 Njegovo identiteto je pomagal razkriti likvidacijski zapisnik v Skubičevem zapuščinskem spisu, v katerem je naveden kot »Herr Aubel von Schnekenbüchel« (ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič Zapuščinski akt Fortunata Skubca 1801, 20. 1. 1801). Gre za Janeza Avblja, duhovnika in lastnika dvorca Zapuže na Mirni, doma iz Moravč, ki je leta 1788 pri 59-ih, čeprav je bil še zmožen za službo in zdrav, živel po 36 letih zgledega službovanja kot upokojenec v glavnem na svoji posesti v Mirnski dolini; umrl je istega leta (1801) kot Skubic, nesposoben za dušno pastirstvo, ker zaradi debelosti ni mogel več hoditi (Pokorn, *Šematizem duhovnikov*, str. 148–149). Preminil je le dobre tri mesece za Skubicem, 25. julija 1801, ko naj bi mu bilo 75 let, kot vzrok smrti pa je v mrliški matici navedena starost (NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, M 1771–1801, pag. 79).

36 NŠAL, ŽA Mirna, Matične knjige, M 1771–1801, pag. 70. – Barbara bi se potemtakem rodila leta 1728, kar pomeni, da bi zadnjega otroka (1781) rodila pri 53-ih. V resnici je morala biti nekaj let mlajša, morda stara le 60, ne 70 let.

37 Prim. prav tam, R 1764–1795, R 1796–1808, M 1771–1801. Poročne matice za ta čas niso ohranjene.

38 Ničesar o službi organista ni najti v dokumentih mirnske župnije v ljubljanskem škofijskem arhivu (NŠAL, NŠAL 10, ŠAL/Ž, fasc. 203, Mirna 1782–1860).

39 Golec: Trgi, ki jih ni bilo?, str. 620–622.

40 NŠAL, NŠAL 100, KAL, fasc. 119, št. 11, s. d. 1754.

Kot kaže upodobitev v *Topografiji Kranjske* iz leta 1679, je trg Svibno že v Valvasorjevem času skoraj izginil (Valvasor, *Topographia Ducatus Carnioliae Modernaе*, str. 235).

vala v bližnjem, tedaj neprimerno večjem in bolj živahnem obsavskem trgu Radeče.⁴¹

Kot še marsikatera druga župnija je imela tudi svibenska v eni osebi organista in mežnarja, ki so ga imenovali »šolmošter«, in to je bil ob smrti leta 1801 naš Fortunat Skubic. V mrliško matično knjigo so ga vpisali samo kot mežnarja in organista (*Meißner und Organist*). Preminil je 18. aprila 1801 v trgu Svibno št. 2 (*Markt Scharffenberg*) v soseski sv. Križa za vodenico (*Windwassersucht*), po mrliški matici star 66 let,⁴² dejansko pa slabih 65. Vpis v mrliško knjigo in oporoka s spremljajočimi dokumenti zapuščinskega spisa so sploh edina pričevanja, da se je kdaj mudil na Svibnem. Sodeč po župnijskih maticah je moral službo tamkajšnjega organista in mežnarja opravljati zelo kratek čas. Kot potrjuje njegovo bivanje na Mirni, je bilo res tako. Pred njim in za njim je na Svibnem kot »šolmošter« oziroma mežnar in organist izpričan

41 Radeče so bile leta 1774 na Dolenjskem edini trg s šolo, eno od samo petih v Dolenjskem okrožju; ustanovili so jo po letu 1761, ko šole tam še ni bilo (Golec, Trg Mokronog, str. 105–106). Na prelomu iz 18. v 19. stoletje je bila radeška šola ena od 18-ih trivialk na Dolenjskem (gl. poročila o šolah: ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., fasc. 73, 21. 1. 1793; III. reg., fasc. 42, šk. 336, 6. 2. 1799, 10. 9. 1799; šk. 337, 14. 1. 1803).

42 NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1800–1837, s. p.

Matija Zalokar (od 1797 do 1799 in od 1805 dalje).⁴³ Skubic je Zalokarja nasledil šele konec leta 1800 ali celo že v letu 1801, ko je umrl. Zalokar je namreč kot *Schullmeister* botroval še 12. novembra 1799, le pet mesecev pred Skubičevo smrtjo.⁴⁴ Lahko bi sicer sklepali, da je bil Fortunat Skubic njegov predhodnik, toda v takem primeru bi bil v oporoki in v mrliški matici nedvomno naslovljen kot *nekdanji* mežnar, organist oziroma »šolmošter«. A kot smo videli, je ob ženini smrti v začetku leta 1799 prebival še na Mirni. Tudi s stanovanjem bi bilo tesno, saj je Zalokarjeva družina stanovala v isti hiši št. 2, imenovani »šolmoštrova hiša« (*Schulmeistere*),⁴⁵ dejansko svibenski mežnariji. Pred Zalokarjem sta organistovsko in mežnarsko službo opravljala dva člana družine Bajda, Adam in Luka, katerih vdovi sta se po njuni smrti umaknili v župnišče.⁴⁶

Glede na to, da je imel Fortunat Skubic po navedbah v oporoki dolžnike na širšem območju Svibnega, v sosednji župniji Dole pri Litiji, je moral po prihodu na novo službeno mesto zelo hitro navezati stike. Kot prišleka so ga domačini očitno ocenili za dovolj petičnega in trkali na njegova vrata s prošnjami za posojilo.

43 Matija Zalokar se v župnijskih maticah prvič pojavi ob krstu hčerke 29. januarja 1797, ki se mu je rodila v zakonu z Uršulo Mešik; označen je kot mežnar in organist, kot kraj bivanja pa je navedeno Svibno (soseska sv. Križa) št. 1, kar je brzgone pomota, saj je imelo to številko župnišče, ali pa je Zalokarjeva družina tedaj res začasno bivala v župnišču (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1788–1801, fol. 17). Pri krstu naslednjih dveh otrok 31. julija 1798 in 16. februarja 1799 je njegov poklic *Schullmeister*, stanovanje pa je imel v hiši št. 2 (prav tam, fol. 19 in 21). Po Skubičevi smrti 18. aprila 1801 štiri leta in pol ne najdemo v svibenskih maticah nobenega organista, mežnarja ali »šolmoštra«, ne v tej ne v oni vlogi. Tudi družina Matije Zalokarja očitno tu več let ni bivala, saj dolgo ni botroval nihče od njenih članov. Kot botri se spet pojavljajo od leta 1805 dalje. Ko se je »šolmoštrovu hiši« v trgu št. 2 po šestletni prekinitvi rodil naslednji otrok, je oče Matija naveden kot *Schulmeister*. Pri krstih najmlajših dveh, rojenih na istem naslovu, in v vlogi krstnega botra sta Zalokar in njegova žena označena kot mežnar/ica in organist/ka, Matija pa leta 1823 le še izjemoma kot *Schulmeister*, kakor se je tedaj sam podpisal (prav tam, R 1800–1833, fol. 17, 24, 34, 43, 49, 66, 74, 83, 86, 88, 91, 93, 94).

44 Matija Zalokar je kot krstni boter konec 18. stoletja izpričan dvakrat, 10. februarja 1797 in 12. novembra 1799, obakrat otroku okoličanov in obakrat kot *Schullehrer* (prav tam, R 1788–1801, fol. 17 in 43). – Dokumenti svibenske župnije v ljubljanskem škofijskem arhivu niso prispevali k razjasnitvi vprašanja, kdaj se je Skubic preselil na Svibno (NŠAL, NŠAL 10, ŠAL/Ž, fasc. 352, Svibno 1611–1890).

45 Ob krstu sina Mihaela, rojenega 13. septembra 1805, je kot kraj rojstva navedeno: *Aus der Schulmeister* (sic!) *Markt Scharfenberg* 2 (NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, R 1800–1833, fol. 17).

46 Elizabeta Bajda je 26. marca 1795 navedena v mrliški matici kot 68-letna vdova »šolmoštra« (*Schulmeisters*) Adama Bajde, stanujoča na Svibnem št. 1 (prav tam, M 1788–1800, fol. 6). Adam Bajda je umrl že leta 1780 na Svibnem št. 2, star 51 let in označen zgolj kot poročen (prav tam, M 1777–1787, s. p.). Luka Bajda, preminil 12. avgusta 1790 na isti hišni številki 2, star 31 let, je bil najverjetneje njegov sin (prav tam, M 1788–1800, fol. 2). Na istem naslovu sta se Luki 5. avgusta 1789 in 29. septembra 1790 rodila dva otroka, pri čemer je oče prvič naveden kot mežnar (prav tam, R 1788–1801, fol. 2 in 5); prvi otrok in 30-letna žena Marija, rojena Medved, sta umrla malo pred oziroma za Luko, otrok 12. avgusta 1789 na št. 2, mati pa 30. decembra 1791 na št. 1, tam brzgone zato, ker je bila že vdova in se je morala iz mežnarije umakniti v župnišče (prav tam, M 1788–1800, fol. 2).

Skubičeva slovenska oporoka iz leta 1801

Fortunat Skubic je svojo oporoko sestavil, podpisal in zapečatil v navzočnosti dveh prič 30. marca 1801, slabe tri tedne pred smrtjo, ki jo je že slutil. Po smrti je prišla njegova zapisana zadnja volja nedotaknjena pred mestno sodišče v Višnji Gori, ki je bilo pristojno za Skubičevo zapuščino.⁴⁷ Napisana je na pisarniški poli, sestavljeni iz dveh listov, ki merita 36,7 x 23,4 cm. Popisani sta obe strani prvega lista, tretja stran je prazna, četrta pa ima vlogo zaglavja pisma. Pola je bila namreč zložena v pismo, na zaglavju zapečaten z danes močno poškodovanim oporočiteljevim pečatom rdeče barve. Pečatnega motiva ni mogoče prepoznati, od obeh črk monograma pa je vidna samo F, ki predstavlja osebno ime Fortunat. Pozneje so na zaglavju pripisali registra-turno oznako A kot oznako dokumenta, ki so ga skupaj z dvema drugima poslali iz svibenske gosposčinske pisarne mestnemu magistratu v Višnji Gori. Narisano znamenje za kolek v vrednosti 15 krajcarjev na prvi strani oporoke navaja na misel, da gre pri oporoki za prepis, vendar je takšno sklepanje zmotno. Če bi šlo res za prepis, bi bilo to nesporno navedeno skupaj z datumom in imenom prepisovalca. V resnici je Skubic sam predvidel strošek za takso in je svojo zadnjo voljo ustrezno opremil z navedbo, kolikšna vsota pripade oblastvu, ki bo oporoko obravnavalo. Poleg pečata (ta bi morda še utegnil pripadati komu drugemu z isto začetnico imena F) neizpodbitno potrjuje identiteto pisca njegov lastnoročni podpis v višnjegorski krstni matici, ko se je 21. marca 1785 v vlogi krstnega botra izjemoma sam podpisal.⁴⁸ Čeprav je podpis – ta vsebuje tudi poklic (*Messner*) – v nemški gotici, oporoka pa v humanistiki, izdajajo Skubica poševna pisava in nekatere istovetne črke, ki jih je v oporoki zapisal v edinem nemškem izrazu *Tischler Zeig*.

V nadaljevanju je oporoka objavljena v dveh različicah, najprej v **transkripciji in nato transliterirana** v sodobni slovenski črkopis.

Transkripcija oporoke

[Zaglavje]

Testament
Nu maja Sadna vola Fortunata Skubza
Svidemskiga Shulmastra,
vtem Leiti 1801

47 ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič Zapuščinski akt Fortunata Skubca 1801, priloga A, 30. 3. 1801.

48 NŠAL, ŽA Višnja Gora, Matične knjige, R 1784–1823, fol. 12.

[1. stran]

15 xr

30. 3. 1801⁴⁹Stempl⁵⁰

Testament al moja Sadna Vola Fortunata
 Skubza. S tem mojem meihenem premosheinam tie Sapushene
 otroke ve nem Miru obdershati, prosem boga ozheta, jnu
 Sŷna jnu Svetiga Duha, ta presveta troŷza, jnu to bres Madesha
 Spozheta Maria Diviza, pomagaite tu dopouniti Amen.

f xr⁵¹

Perva moja vola je, koker tu truplu po ti Desheuski Duhouski⁵²
 orenge kershansku pokapati, is en tal officiuuma jenu dveima S: Mashami
 Mojo Dusho preskerbeiti.

Drugi Punct al taka Savesa ie enga gvishniga vrshaha iest inu Moja
 Shena Sashafava is tega nainiga pred rokami⁵³ jmeozhiga premosheina
 steiga se jma zirkvi S: Tilla Vishni gori 100. f tu ie stu guldinir
 na pervo Ste Maffe al premosheina poloshiti, is tiste Nive pod
 Hribariam vdolini /: je pa dobru Samirkat:/ Kebe pa muj Vniversal notu
 tega obdershati, tok pa dam Slestno roko oblast do nive deb io zirku
 vlizitirenga dala, ien teh Stu Guldinariou od vsame, tu kar ostane
 Skubzheve Mafsi, pad ktallengi tih Erbou pade.

Dalei Svolem tudi is pervoleinam tiega Sadniga Sŷna Jannesa sa vniversale
 koker tud na Nro hishno 21 od gospodske pervolim is odpushenim pismam
 gor vseti, jest mu pahisha zhes dam bres vsega douga is vsemi Sraven
 Shlisheozhimi Talli tih Borshtu koker tudi Seunig noter vertih is Skleinen.

Dalei de ie pa Laurenz Skoda Sa shihran 60 R: f⁵⁴ perhishi iskati,
 tu je shenska Erbshina, letu pa jest zhes pustim Mojmu vniversali de
 de se bosta med Seboj Sastopila.

Dalei se Saftopi ta Niva vrei dnusti 300 guldinariou, kir jeh pa zirkvi
 stu pade, tok le dveistu ostan na Erbshina,

49 Datum je bil pozneje v arhivu dopisan s svinčnikom.

50 S tem je sestavljalec označil mesto, kjer bi moral biti kolek za 15 krajcarjev.

51 Ob robu sta v tabelarični obliki rubriki za navajanje vrednosti v goldinarjih (f) in krajcarjih (xr), ki pa sta ostali prazni.

52 Pred besedo je prečrtano: *Dush*.

53 Sledi prečrtano: *pred otrokmi Erbshnami*.

54 Okrajšava za goldinarje (f) je nadpisana.

Leti Sdolei Samirkani Doushniki

Pervezh temu Duhounimu Aubelnu 110 f:

Moj hzhirÿ Mitzi 30 f katire ie gotou posodila

Kufsu Kramariou 4 f

NB: Ena Erbshena se jma odraitat: 5 f Sa Svete Mashe vishni gori sa
Difsmasa Moiga popol brata.

[2. stran]

Dallei ie venim zhviblu Sa 10 Svetih Mash kar ie meni veideozhe
keb na ble tie opraulene⁵⁵ se moreio opravit Sa Dushe Vizhah.

Moj Doushniki noter Sternbirt is Selza 13 Ranish ena petiza

Stopar Srauni

6 Ran:

Kershe Sjellein

3 Ranish:

Adamez Perschenski

6 Ranish 2 petizi

Sadenzh vse Moie Mobilie, gvanti, Instrument, *Tischler Zeig*⁵⁶ de se preda jen
steiga vsega premosheine zhe se med Seboÿ morejo Sastopiti, ok bi se pa tok
hudni meid Seboj Skasali se na Sastopili, tok se pa ti gruntni gosposki na prei
poloshi de bo tud moj Dush en pokei pervosh Sakatir Mir ien pokei prosem
od vas daune blishne Shlahte, slasti od Mojeh leftnih Sÿnu jnu hzhera
pervoshiti mi ta vezhni mir jnu pokei, buh vshlishi Amen.

Svidmi ta 30ti Shushza 1801

Fortunat Skubiz tega
Sadniga poterdeina Sdeilauz

h poterdeinu te naproshene prizhe

+ Blashe Dobrovolz

+ Jerni Voje

⁵⁵ Beseda je nadpisana nad vrstico.

⁵⁶ Izraz je zapisan nemško in zato v gotici.

Prepis v sodobnem črkopisu z razlago:
[Zaglavje]

Testament nu maja zadna vola Fortunata Skubca, svidemskiga šulmaštra,⁵⁷ v tem lejtj 1801.

[1. stran]

Testament al moja zadna vola Fortunata Skubca. S tem mojem mejhenem premožejnam tje zapušene otroke v enem miru obdržati prosem Boga Očeta inu Sina inu Svetiga Duha, ta presveta Trojica inu to brez madeža spočeta Marija Divica, pomagajte tu dopouniti, amen.

Prva moja vola je, koker tu truplu po ti deževski duhovski orenge [kot je v deželi v navadi] kršansku pokapati, iz en tal oficiuma [z enim delom oficija] jenu dvejma s[vetimi] mašami mojo dušo preskrbejti.

Drugi punkt [točka] al taka zaveza je enga gvišniga vržaha [določenega razloga]: jest inu moja žena zašafava [voliva] iz tega najniga pred rokami imeočiga [razpoložljivega]⁵⁸ premožejna s tejga se ima cirkvi S[vetiga] Tila v Višni Gori 100 f [goldinarjev], tu je stu guldinir na prvo s te mase al premožejna položiti, iz tiste nive pod Hribarjam v Dolini /je pa dobru zamirkat/ ke be pa muj universal [glavni dedič] no tu [ne otu = ne hotel] tega obdržati [spoštovati], tok pa dam z lestno roko oblast [pravico] do nive de b[i] jo cirkv v licitirenga [na dražbo] dala, jen teh stu guldinarjev odvzame, tu, kar ostane Skubčeve masi, pa da k talengi [delitvi] tih erbov [dedičev] pade.

Dalej zvolem tudi iz pervolójnam tjega zadniga sina Janeza za univerzale [glavnega dediča], koker tud na n[ume]ro hišno 21 od gospodske pervolim is odpušenim pismam [odpustnim pismom] gor vzeti [sprejeti], jest mu pa hiša čez dam [izročam] brez vsega douga iz vsemi zraven šlišeočimi tali [spadajočimi deli] tih borštu [gozdov] koker tudi zeunik noter [v] vrlih iz sklejnjen [mikrotoponim ali skedenj].

Dalej de je pa Laurenc Škoda zažihran [zagotovljen] 60 R f [renskih goldinarjev] per hiši iskati, tu je ženska erbšina [ženino dediščino], le-tu pa jest čez pustim [prepuščam] mojmu univerzali [glavnemu dediču], de⁵⁹ se bosta med seboj zastopila.

57 V besedilu ni nobene analogije, kako v besedi *Shulmastra* izgovarjati glasovno zvezo st. Povsod drugod gre za [st], kar pa bi bilo v danem primeru zelo težko izgovorljivo. Skoraj brez dvoma je bil Skubic *šulmašter* in ne *šulmaster*.

58 Kalk iz nemščine: *vorhanden*.

59 Beseda *de* je pomotoma ponovljena.

Dalej se zastopi ta niva vrejdnosti 300 guldinariou, kir jeh pa cirkvi stu pade, tok le dvejstu ostan na érbšina.

Le-ti zdolej zamirkani [navedeni] doužniki

Pérveč temu duhovnimu [duhovniku] Aubelnu 110 f [goldinarjev]

moj hčiri Mici 30 f [goldinarjev] katire je gotou [v gotovini] posodila

Kusu kramariou 4 f [goldinarje]

NB: Ena érbšena se ima odrajtat [odšteti]: 5 f [goldinarjev] za svete maše [v] Višni gori za

Dizmasa, mojga po pol brata.

[2. stran]

Dalej je v enim čviblu [predalu?] za 10 svetih maš, kar je meni vejdeoče [znano]. Ke b' na ble tje opravlene, se morejo opravit za duše [v] vicah.

Moj doužniki noter:

Šternbirt is Selca⁶⁰ 13 raniš [rajnišev], ena petiza

Stopar z Ravni⁶¹ 6 ran[iš] [rajnišev]

Kerže z Jelejn⁶² 3 raniš [rajniše]

Adamec Prženski⁶³ 6 raniš [rajnišev], 2 petici

Zádenč: vse moje mobilije [premičnine], gvanti [obleke], instrument, *Tischler Zeig* [mizarско orodje] de se predá jen s tejga vsega premožejne, če se med seboj morejo zastopiti, ok [ako = če] bi se pa tok hudni [neenotni] mejd seboj skazali, se na zastopili, tok se pa ti gruntni gosposki [zemljiški gosposki] naprej položi [naloži], de bo tud moj duš en pokej [pokoj] pervoš, za katir mir jen pokej prosem od vas daune [daljne] bližne žlahte, zlasti od mojih lestnih sinu inu hčera prvošiti mi ta večni mir inu pokej, Buh všliši, amen.

Svidmi ta 30ti sušca 1801 Fortunat Skubic tega zadniga poterdéjna zdejlauč

h poterdejnu te naprošene priče

+ Blaže Dobrovolc

+ Jerni Voje

60 Selce, jugovzhodno od Dol pri Litiji.

61 Ravne, zahodno od Svibnega.

62 Gornje ali Spodnje Jelenje, oboje severozahodno od Dol pri Litiji.

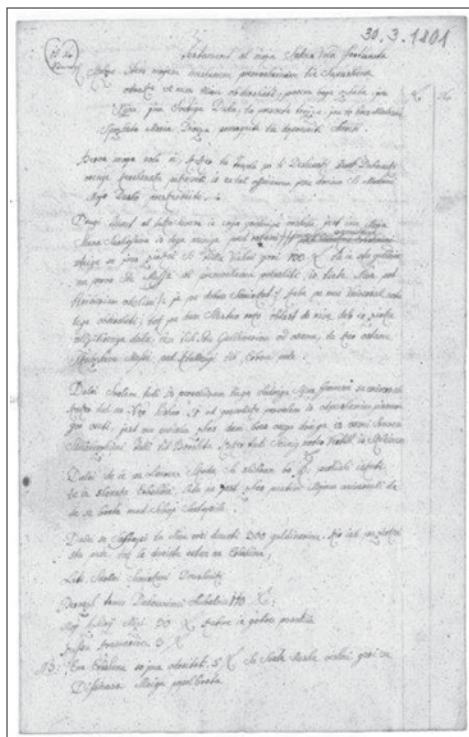
63 Priimek ali domače ime po kraju Preženjske Njive, zahodno od Dol pri Litiji.

V zvezi z oporoko se kot glavno zastavlja vprašanje, **zakaj je Fortunat Skubic posegel po slovenščini**, ko pa je vendar obvladal nemščino, v kateri se je tedaj pisalo skoraj vse. V njej je nesporno sestavljal dokumente in se k njej zatekel tudi v lastni oporoki, ko je moral v zadregi uporabiti nemški izraz *Tischlerzeug*. Nemško mu je v pisni obliki teklo veliko bolje, saj je bil v tem jeziku deležen šolske izobrazbe, njegova pisna slovenščina pa kaže nevajenost in improviziranje. Pisal je v glavnem tako, kot je govoril, saj iz besedila poleg tipičnih dolenjskih oblik (npr. *tu truplu, dvejma, preskrbejti*), tolče višnjegorsko akanje (npr. *maja zadna vola, prosem [...] ta presveta Trojica inu to brez madeža spočeta Marija Divica, pokapati*), pri zapletenejših konstrukcijah pa si je moral pomagati z nemškimi kalki (npr. *najniga pred rokami imeočiga premožejna, iz vsemi zraven šlišeočimi tali*). Skubičevo rabo pisne slovenščine bi bilo torej težko razložiti z argumentom, da jo je obvladal bolje kot pisno nemščino. Še manj, da je želel z njo komu kaj posebnega sporočiti, denimo rojakom Višnjanom in svojcem, ali da je manifestiral prožnost in enakovrednost pisane slovenščine s pisarniško nemščino. Kvečjemu je hotel spregovoriti članom svoje družine v edinem njim vsem dobro razumljivem jeziku, v vsakdanji slovenski govorici, in to zato, da bi si boljše zapomnili očetove besede, zlasti želje, kako naj ravnajo po njegovi smrti. Drugi razlog za uporabo slovenščine, morda odločilen, pa je dejstvo, da sta se kot priči oporoke s križcema podpisala dva nepismena človeka, ki torej besedila ne bi mogla razumeti, če ne bi bilo napisano v njuni materinščini. Fortunat Skubic ni ustvaril kakšnega posebno ličnega, jezikovno in pravopisno dodelanega besedila, ampak spada njegovo pisanje v isto vrsto kot drugi slovenski uradovadni teksti njegovega časa, katerih prvi namen je bila razumljivost.

Jezikovnih značilnosti smo se na kratko že dotaknili. Nekaj besed namenimo še terminologiji. Tudi tu je na prvem mestu razumljivost, zato so uporabljeni nemški pojem za mizarско orodje in vrsta prevzetih nemških besed, za katere Skubic kajpak ni iskal ali umetno skoval slovenskih ustrezníc. S šolskim področjem je povezana samo samooznaka *šulmašter: svidemskiga šulmaštra* (*Svidemskiga Shulmastra*). Zaradi nje si je njegova zadnja volja prislužila mesto, pogojno rečeno, najstarejše ohranjene učiteljske oporoke v slovenščini, čeprav vemo, da je »šolmošter« oziroma »šulmašter« Fortunat Skubic neprimerno manj poučeval kakor orglal in mežnaril. Poučevanje je sodilo med njegove postranske dejavnosti, tako kot mizarjenje in morda še kakšna veščina. Nedvomno je naučil brati in pisati nekaj višnjegorskih meščanskih otrok in svoje lastne, vsaj fante, več pa od njega niti niso pričakovali.

Pravopisne poteze njegove oporoke pričajo, da se je k slovenščini zatekal le v sili. Že združevanje in delitev besed kažeta na pisca, neveščega knjižne slovenščine. Gotovo je sicer prebiral prevod Svetega pisma in maloštevilne slovenske tiske, ni pa se trudil posnemati ne njihovega jezika ne pravopisa. Tako je, denimo, zapisal: *ve nem Miru* (v enem miru) in *steiga* (s tejga = iz tega). Dosledna raba bohoričice mu je bila tuja, čeravno se je šumevce in sičnike trudil zapisovati enotno. Slovenščino je očitno pisal

tako, kot se je navadil v mladosti, potem pa je morda deloma sledil tiskanim zgledom. Že če se ustavimo pri šumevcih, je najbolj očitno grafično nerazlikovanje med glasovoma [š] in [ž], ki ju je pisal enako, kot *sh* (*premosheinam*, *Sapushene*), enkrat pa se mu je za [ž] prikradel tudi nemški *sch* (*Perschenski*). Podobno velja za šumevec [č], ki ga je pisal kot bohorični *zh*, a se mu je v besedi vice zapisal napačno (*Vizhah*). Nemškega vpliva na pravopis sicer skoraj ni zaslediti. Skubic se je otresel pisanja *ch* za [h], nikjer se mu ni namesto *zh* za [č] prikradel nemški *tsch* ali kak drug sestavljen grafem, tudi glas [c] je vedno zapisoval kot *z*, le pri imenu hčerke Mice ga je zaneslo k nemški obliki (*Mitzi*). Gledano v celoti je bil kot »šolmošter« vendar doslednejši pisec od večine svojih sodobnikov, raznih uradnikov in zakotnih pisarjev, ki so v slovenščini največ pisali le oporoke in prisege drugih.⁶⁴

Prva stran Skubičeve oporoke,
napisane 30. marca 1801 na Svibnem
(foto Boris Golec).

Usoda Skubičeve zapuščine in družine

Na koncu se ustavimo še pri Skubičevi oporoki in zapuščini pred višnjegorskim mestnim sodiščem. Skupaj z oporoko, označeno kot priloga A, so iz svibenske gosposčinske pisarne poslali v Višnjo Goro še dve prilogi: inventar pokojnikove zapuščine (priloga B) in zapisnik dražbe njegove premožne zapuščine (priloga C). Vse se je odvijalo zelo hitro, saj ima zapuščinski inventar datum 21. april 1801, tj. tri dni po Fortunatovi smrti, dražba pa se je končala 18. maja. Oba dokumenta je sestavil (gosposčinski) uradni pisar Franc Semen in sta za razliko od oporoke, ki je v izvirniku, označena kot prepisa (*Abschrift*). Dan po dražbi, 19. maja, je zakupnik svibenskega gospostva Matija Žagar (*Schager*) vse tri priloge skupaj s spremnim dopisom poslal višnjegorske-

64 Za isti čas prim. zlasti nabor slovenskih priseg ljubljanskega škofijskega gospostva iz obdobja od 1752 do 1811 (Golec, Ljubljansko škofijsko gospostvo).

mu mestnemu magistratu.⁶⁵ Skubica imenujejo svibenski dokumenti zgolj organist na Svibnem, kot »šulmašter« pa se je označil le sam v oporoki. V inventarju je pokojnikovo premoženje razdeljeno v tri razdelke: Oblačila, Posteljnina ter Mizarsko orodje idr. Dva nepismena cenilca sta v pisarjevi navzočnosti ocenila celotno imetje na pičlih 26 goldinarjev in 56 krajcarjev. Če bi Skubic dal nase svojo obleko razen tiste, s katero so ga položili v grob, bi lahko oblekel: dva suknjiča, od tega enega ponošenega, telovnik, zelo ponošen kratek suknjič, troje hlač, dva klobuka, kratek podložen suknjič, dva para nogavic, tri srjace in prebarvan suknjič v kosih. Vsa navedena oblačila je pred smrtjo ustno volil zetu Antonu Kosmu, ki mu je stregel med boleznijo, tako da so ostali za dražbo le par čevljev, dvoje zaponk in trije robčki. Umrli svibenski »šolmošter« je premogel še skromno posteljnino, in sicer žimnico, dve pernati blazini, prešito odejo in dvoje lanenih rjuh, vse druge predmete pa so uvrstili kar k mizarskemu orodju, saj je bilo tega daleč največ. V isti rubriki so se poleg orodja znašli tobačnica, bakren kotel, majolika, dve knjigi (z notami) za organista (*Organisten Buch*) ter »instrument ali takoimenovani klavir« (*Instrument oder sogenanntes Clavier*). Skubičev instrument je bil pač prenosna skrinjica z registri, ocenili so ga na dva goldinarja, kar je po vrednosti takoj za prebarvanim suknjičem v kosih, vrednim tri goldinarje. Vse kaže, da svibenski »šolmošter« ni premogel lastne kuhinje in da se je kot vdovec hranil zunaj doma, a je vendar nenavadno, da ne bi imel niti lastnega krožnika in žlice. Na dražbi so se znašli vsi njegovi predmeti razen že omenjenih, ki so pripadli zetu. Skupna izklicna vrednost je znašala 14 goldinarjev in 38 krajcarjev, prodani pa so bili za slabih devet goldinarjev več (61 % vrednosti), za 23 goldinarjev in 33 krajcarjev, instrument denimo za tri goldinarje in pol. Ker pa so morali iz zapuščinske mase poravnati stroške za maše, inventuro, dražbo, prepisa dokumentov, vino, ki ga je pokojni kupil med boleznijo, in tisto, ki je bilo iztočeno na dan pogreba, ter nekaj manjših posojil, je ostalo na koncu le 7 goldinarjev in 22 krajcarjev, pa še te so izročili hčerki Mariji oziroma Mici na račun očetovega oporočnega volila 30 goldinarjev.

Višnjegorsko mestno sodišče kot zapuščinska instanca je sledilo Skubičevi volji in ker zoper določila v oporoki ni bilo ugovorov sorodnikov, ne razkriva zapuščinski spis ničesar bistveno novega. Tudi imen dedičev ne navaja, saj je Skubic razen volil zapustil vse imetje sinu Janezu, tako da ne vemo, koliko in kateri otroci so ga preživel. Iz oporoke izhaja samo, da je imel več živčih sinov in hčera, od katerih je bila ena hči omožena s Škodo. Da se je druga omožila s Kosmom, izvemo iz zapuščinskega inventarja, iz likvidacijskega zapisnika z datumom 20. januar 1802⁶⁶ pa zgolj, da je bila ena, Mica, neporočena.⁶⁷ Žene, ki je umrla dobri dve leti pred njim na Mirni, sicer ne navaja kot pokojne, ampak pravi zgolj, in to v sedanjiku, koliko skupaj namenjata

65 ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič Zapuščinski akt Fortunata Skubca 1801, 30. 3. 1801, 21. 4. 1801, 18. 5. 1801, 19. 5. 1801.

66 Prav tam, 20. 1. 1802.

67 Skubico so se rodile kar štiri hčerke z imenom Marija, od katerih je imela samo ena enojno ime, tri pa dvojnega (gl. op. 23).

višnjegorski župnijski cerkvi. To oporočiteljevo volilo Cerkev je bilo sploh največje in zelo širokogrudno, če ga primerjamo z vrednostjo njegovih premočnin v Višnji Gori. Iz izkupička za prodano njivo v Dolini je namreč župnijska cerkev sv. Tilna dobila 100 goldinarjev, celotna zapuščina pa je bila ocenjena na slabih 424 goldinarjev, od tega nepremičnine na 376, iz česar je bilo treba pokriti vse obveznosti (volila, dolgove, pisarniške takse).⁶⁸ Hišico v Višnji Gori so skupaj z zeljnikom in dvema gozdnima deležema ovrednotili na 168 goldinarjev in je pripadla sinu Janezu. Za njivo in gozd, ki so ju ocenili na 180 in 28 goldinarjev, skupaj 208, so na dveh dražbah spomladi 1802 iztržili 258 goldinarjev in pol.⁶⁹ Skupnih obveznosti je bilo za dobrih 349 goldinarjev, razpoložljivega premoženja, neupoštevaje hišo, pa manj, le slabe 304 goldinarje, tako da je moral glavni dedič, še mladoletni sin Janez Skubic, poravnati dobrih 46 goldinarjev iz svoje dediščine, tj. iz podedovane hiše št. 21 s pritiklinami. Hiša je bila sicer dotlej oddana v najem za nekaj več kot 8 goldinarjev letne najemnine.⁷⁰

Fortunatov glavni (univerzalni) dedič je torej postal njegov najmlajši sin Janez (imenuje ga: *zadniga sina Janeza*), tedaj star šele 19 let (roj. 1781).⁷¹ Drugi otroci razen Mice so v oporoki in zapuščinskem spisu omenjeni brez imen in jih ne zasledimo ne v Višnji Gori ne na Svibnem. Vsaj enega ali dva Skubičeva sinova srečamo v drugih okoljih – kar je pomenljivo – kot »šolmoštra«. Skoraj zagotovo, čeprav neposrednega dokaza za to nimamo, je bil Fortunatov sin **Jožef Skubic**, ki je umrl leto dni pred očetom kot »šolmošter« (*Schulmeister*) v Škocjanu pri Novem mestu. Življenjska pot se mu je iztekla 28. aprila 1800, po škocjanski mrliški matici pri 39-ih zaradi sušice (*Hecktik*), potem ko mu je dva meseca prej, 21. februarja, umrla 26-letna žena Marija Ana (*Schulmeisterin*).⁷² Ni gotovo, ali je ženo, ki se je kot dekle pisala Mrak, našel kje drugje ali šele v Škocjanu, kjer je leta 1792 ali 1793 zamenjal prejšnjega »šolmoštra« in kjer so se jima v letih 1794, 1797 in 1799 rodili trije otroci.⁷³ V Škocjanu po uradnih podatkih sicer ni bilo trivialke, tako da se poklicna dejavnost Jožefa Skubica ni

68 ARS, AS 166, Mesto Višnja Gora, šk. 6, snopič Zapuščinski akt Fortunata Skubca 1801, 19. 5. 1802.

69 Prav tam, 24. 4. 1802, 18. 5. 1802.

70 Prav tam, 19. 5. 1802, 26. 5. 1802.

71 O njegovi starosti gl. op. 23.

72 NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, Matične knjige, M 1798–1812, s. p., 21. 2. 1800, 28. 4. 1800.

73 Pred letom 1798 zija v škocjanskih poročnih maticah večdesetletna vrzel. 1. julija 1792 je v vlogi krstnega botra izpričan še Skubičev predhodnik Ferdinand Murn (*Schulmeister*), Jožef Skubic (*Schulmeister zu St. Kanzian*) pa kot boter prvič 16. oktobra 1793 (prav tam, R 1784–1798, s. p.). Otroci so se mu rodili 11. decembra 1794, 26. aprila 1797 in 20. junija 1799, vsi na h. št. 11; pri krstu prvega je oče naveden kot *Schulmeister*, pri drugih dveh brez poklica, ko je šel 19. januarja 1799 za krstnega botra, pa mu krstna matica pravi zgolj *Organist* (prav tam, R 1784–1798, s. p.; R 1798–1808, fol. 4, 9). Nasledil ga je *Schulmeister* Luka Gričar, čigar prvi v Škocjanu krščen otrok se je rodil v isti hiši, v Škocjanu št. 11, na silvestrovo 1800 (prav tam, fol. 27).

razlikovala od Fortunatove.⁷⁴ Glede na poklic in podatek o starosti ob smrti je najverjetneje identičen z Jožefom, sinom Fortunata Skubica, rojenim v Višnji Gori 10. januarja 1764;⁷⁵ ob smrti mu je bilo potemtakem 36 let, ne 39, kar ne moti glede na nezanesljivost tovrstnih podatkov v maticah. Škocjanski »šolmošter« Jožef Skubic je pritegnil pozornost iz zelo podobnega razloga kot svibenski Fortunat Skubic, in sicer zaradi kar dveh slovenskih oporok. Njegovo ime in poklic sta omenjena v oporoki klevevske podložnice Jere Globevnik (Globevnice), narekovani konec leta 1795.⁷⁶ Oporočiteljica ga je imenovala za svojega glavnega (univerzalnega) dediča, v primeru njegove smrti pa bi bila dedinja Skubičeva žena Marija Ana. Celotno Globevničino sorodstvo je bilo iz dedovanja izključeno. Jožefu Skubicu bi pripadla lepa dediščina: pol hiše z zemljiščem, dva vinograda in vse premičnine, vendar ni gotovo, ali je svojo dobrotnico preživel.⁷⁷ Oporoka je zanimiva predvsem po tem, da Skubica naslavlja škocjanski »šulmajster« (*tega u Shen Kozianu stojezhiga shulmaistra Joshefa Sk(u)bza*), in ker je oporočiteljica obdarovala z dvema goldinarjema tudi šolo, t. i. normalko (*sa Normal Shullo*). Omemba »normal šule« preseneča glede na uradne podatke, po katerih Škocjan ni imel »prave« šole, vendar ni mogoče, da bi bila mišljena šola v katerem drugem kraju, saj bi bilo to nedvomno povedano. Iz oporoke tako spoznamo živo slovensko terminologijo, povezano s šolo. Pri drugi, istega leta (1795) napisani oporoki, ki je prav tako shranjena v klevevškem graščinskem arhivu, narekoval pa jo je podložnik Andrej Česnovar, je Jožef Skubic sodeloval kot naprošeni podpisovalec prič (*NaprosHEN Fiertguaz Joseph Skubitz*). Oporoko je sam tudi zapisal.⁷⁸

Drugi verjetni sin svibenskega »šolmoštra« Fortunata Skubica (1736–1801) je bil **Sebastjan Skubic**, ki je preminil 2. septembra 1817 na Svibnem, v kraju Fortunatovega zadnjega službovanja in smrti. Pomenljiv je zapis v tamkajšnji mrliški matici, da je med lovom umrl za kapjo 50-letni brezposelni učitelj, organist in mežnar Sebastjan Skubic (*vacierender Lehrer, Organist und Meßner*). Kot kraj smrti so navedli (novo) župnišče pri sv. Janezu Evangelistu,⁷⁹ očitno njegovo začasno domovanje. Če je identičen s Fortunatovim sinom, rojenim v začetku leta 1771 v Višnji Gori, je bil v resnici malo mlajši, v 47. letu starosti.⁸⁰

74 Prim. poročila o t. i. nemških šolah na Kranjskem konec 18. in v začetku 19. stoletja (ARS, AS 14, Gubernij v Ljubljani, II. reg., fasc. 73, 21. 1. 1793; III. reg., fasc. 42, šk. 336, 6. 2. 1799, 10. 9. 1799; šk. 337, 14. 1. 1803).

75 Gl. op. 23.

76 ARS, AS 743, Gospodstvo Klevevž, fasc. 4, Rusticalia – Listine, Oporoke, 7. 12. 1795. – Oporoko s komentarjem je leta 2003 objavil Matevž Košir (Košir, Primeri starejših oporok, str. 112–114).

77 Smrti Jere Globevnik – tako se je v župniji Škocjan pisalo več družin – ni najti v mrliških maticah, pregledanih za čas do leta 1812 (NŠAL, ŽA Škocjan pri Novem mestu, Matične knjige, M 1784–1798, M 1798–1812).

78 Košir, Primeri starejših oporok, str. 111–112. – Košir je oporoko objavil po objavi iz leta 1971 v: Umek (ur.), *Slovenščina v dokumentih*, str. 15, 36–38. Tedaj je bila shranjena v istem fasciklu kot oporoka Jere Globevnik (gl. op. 76), danes pa je pogrešana.

79 NŠAL, ŽA Svibno, Matične knjige, M 1800–1837, s.p.

80 Gl. op. 23.

Kakor koli, verjetnost, da sta kar dva Fortunatova sinova, Jožef in Sebastjan, postala organista in učitelja, je zelo velika, če upoštevamo, da je bil Fortunat v svojem rodu najmanj četrta generacija organistov. Slovensko pisana oporoka, ki za izobraženega človeka tega časa nikakor ni bila samoumevna, je pritegnila pozornost, brez katere bi Skubici ostali anonimna, nezanimiva in zato neraziskana orglarska rodbina iz malega dolenskega mesta.

Povzetek

Oporoka učitelja Fortunata Skubica (1736–1801), nastala leta 1801 na Svibnem pri Radečah na Dolenjskem, je najstarejši znani testament osebe učiteljskega stanu, napisan v slovenskem jeziku. Kot glavno se postavlja vprašanje, zakaj je Skubic posegel po slovenščini, ko pa je vendar obvladal nemščino, v kateri se je tedaj pisalo skoraj vse. Članom svoje družine je hotel spregovoriti v njim vsem edinem dobro razumljivem jeziku, odločilen razlog pa je morda dejstvo, da sta se kot priči oporoke podpisala dva nepismena človeka, ki torej besedila ne bi mogla razumeti, če ne bi bilo napisano v njuni materinščini. Fortunat Skubic ni ustvaril kakšnega posebno ličnega, jezikovno in pravopisno dodelanega besedila, ampak spada njegovo pisanje v isto vrsto kot drugi slovenski uradovadni teksti njegovega časa, katerih prvi namen je bila razumljivost. Skubičev jezik je vsakdanja govorica, ni se trudil iskati čistih slovenskih izrazov, v pravopisnem pogledu pa je bil kot »šolmošter« vendarle doslednejši pisec od večine svojih sodobnikov, raznih uradnikov in zakotnih pisarjev, ki so v slovenščini največ pisali le oporoke in prisege drugih.

Viri in literatura

Viri:

Arhiv Republike Slovenije (= ARS):

AS 7, Deželno glavarstvo na Kranjskem, politični oddelek: šk. 23.

AS 14, Gubernij v Ljubljani: II. reg., šk. 81, III. reg., šk. 336, 337.

AS 166, Mesto Višnja Gora: šk. 2, 5, 6, 8.

AS 174, Terezijanski kataster za Kranjsko: šk. 142.

AS 175, Jožefinski kataster za Kranjsko: šk. 242.

AS 176, Franciscejski kataster za Kranjsko: N 346.

AS 1073, Zbirka rokopisov: II/51r.

Nadškofijski arhiv Ljubljana (= NŠAL):

NŠAL 10, Škofijski arhiv Ljubljana/Župnije (=ŠAL/Ž): fasc. 203, 352, 444.

NŠAL 100, Kapiteljski arhiv Ljubljana (= KAL): fasc. 119.

ŽA Kamnik, Matične knjige: R 1685–1699, R 1700–1710, R 1710–1727, P 1673–

- 1711, P 1712–1744, M 1707–1731.
ŽA Kranj, Matične knjige: Rep R 1640–1731, R 1676–1684, R 1684–1703, Ind M 1681–1779, M 1681–1733.
ŽA Krka, Matične knjige: P 1734–1756.
ŽA Ljubljana–Sv. Nikolaj, Matične knjige: Rep R 1692–1740, M 1658–1735.
ŽA Mirna, Matične knjige: R 1764–1795, R 1796–1808, M 1771–1801.
ŽA Svibno, Matične knjige: R 1788–1801, R 1800–1833, P 1777–1800, M 1777–1787, M 1788–1800, M 1800–1837,
ŽA Šentvid pri Stični, Matične knjige: P 1735–1770.
ŽA Škocjan pri Novem mestu, Matične knjige: R 1784–1798, R 1798–1808, M 1784–1798, M 1798–1812.
ŽA Šmarje-Sap, Matične knjige: Rep P 1674–1770.
ŽA Višnja Gora, Matične knjige: R 1691–1716, R 1718–1733, R 1734–1753, R 1754–1770, R 1770–1791, R 1784–1823, P 1713–1754, Ind P 1751–1829, P 1784–1832, M 1713–1748, M 1770–1791, M 1784–1832.

Literatura in objavljeni viri:

- Črničev, Živka (ur.): *Ljubljanski klasiki 1563–1965*. Ljubljana: Maturanti Klasične gimnazije (1941–1958), 1999.
Dodič, Milan: Absolventi novomeške gimnazije 1746–1971. V: Sever, Jože (ur.): *225 let Novomeške gimnazije*. Novo mesto: Gimnazija, 1971, str. 397–476.
Golec, Boris: Ljubljansko škofijsko gospostvo (Pfalz) – zakladnica slovenskih sodnih priseg (1752–1811). *Arhivi XXVIII* (2005), št. 2, str. 239–312.
Golec, Boris: Trg Mokronog od nastanka do odprave trške avtonomije. V: Kapus, Marko (ur.): *Trg Mokronog skozi stoletja*. Mokronog: Studio 5 Mirna, 2003 (Zbornik župnije Mokronog. 2. zvezek), str. 9–110.
Golec, Boris: Trgi, ki jih ni bilo? Prezra trška naselja Bele krajine in njen nikoli obstoječi trg. *Kronika* 58 (2010), št. 3. Iz zgodovine Bele krajine, str. 593–630.
Košir, Matevž: Primeri starejših oporok v slovenščini, ki jih hrani Arhiv Republike Slovenije. *Arhivi* 26 (2003), št. 1, str. 89–114.
Mikuž, Stane: *Umetnostnozgodovinska topografija grosupeljske krajine*. Ljubljana: Zavod SR Slovenije za spomeniško varstvo, 1978.
Mlinarič, Jože: Seznam imen iz latinske kronike. V: Teržan, Josip (ur.): *Ruška kronika*. Ruše: Krajevna skupnost, 1985, str. 133–247.
Pokorn, Frančišek: Pokorn, *Šematizem duhovnikov in duhovnij v ljubljanski nadškofiji l. 1788*. V Ljubljani: Knezo-škofijski ordinariat ljubljanski, 1908.
Umek, Ema (ur.): *Slovenščina v dokumentih skozi stoletja. Razstava ob 25-letnici samostojnega delovanja Arhiva Slovenije. Ljubljana, 8. do 17. februarja 1971*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1971.
Valvasor, Johann Weichart: *Topographia Ducatus Carnioliae Modernae. Wagensperg in Crain, 1679* (faksimilirana izdaja). Ljubljana: Cankarjeva založba, München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik, 1970.

*Zusammenfassung****Das älteste Testament eines Lehrers im Slowenischen******Kulturgeschichtliche Darstellung des Dokuments und seines Autors******Boris Golec***

Das Testament des Lehrers Fortunat Skubic (1736-1801), das im Jahr 1801 in Scharfenberg bei Ratschach in Unterkrain erstellt wurde, ist das älteste bekannte Testament eines Lehrers im Slowenischen. Als wichtigste stellt sich die Frage, warum Skubic zur slowenischen Sprache gegriffen hat, obwohl er der deutschen, in der damals fast alles geschrieben wurde, kundig war. Er wollte mit den Mitgliedern seiner Familie in der ihnen gut verständlichen Sprache sprechen, der entscheidende Grund könnte aber die Tatsache sein, dass sich als Zeugen zwei Analphabeten unterzeichnet haben, die den Text nicht verstehen würden, wenn er nicht in ihrer Muttersprache geschrieben wäre. Das Testament von Fortunat Skubic war sprachlich und orthographisch nicht ausgearbeitet. Das Hauptziel seines Schreibens, wie auch der anderen slowenischen amtlichen Texte seiner Zeit, war Verständlichkeit. Seine Sprache ist alltäglich. Er bemühte sich nicht slowenische Ausdrücke zu suchen, doch auf dem orthographischen Gebiet war er als Schulmeister im Vergleich zu seinen Zeitgenossen, verschiedenen Beamten und Winkelschreibern, die meistens nur Testamente und Eide schrieben, dennoch ein folgerichtiger Schreiber.

Miroslav Stiplovšek*

*Vpliv gospodarstva na razvoj izobraževanja
v domžalski občini 1864–2002*

*Od ustanovitve osnovne šole v Domžalah
do reorganizacije Srednje šole Domžale*

*Influence of the economy on the development of education
in the Municipality of Domžale 1864 – 2002*

*From the establishment of the primary school in Domžale
to the reorganisation of the Domžale Secondary School*

Izvleček

Prispevek prikazuje tesno povezanost in medsebojno pogojenost med razvojem industrije, obrti in trgovine ter poklicnim in strokovnim izobraževanjem na domžalskem območju, ki je gospodarsko naglo napredovalo od sredine 19. stoletja. V poklicnem šolstvu je pomembna prelomnica ustanovitev vajenske šole leta 1921, ki je po letu 1945 razširila svoj program. Začetek srednjega šolstva je bil ustanovitev Usnjarskega tehnikuma leta 1948, na strokovnem področju pa se je nato razvilo še izobraževanje galanterijskih, usnjarsko-konfekcijskih, ekonomskih, strojnih in računalniških tehnikov. Od leta 2002 je poklicno, strokovno in gimnazijsko izobraževanje združeno v Srednji šoli Domžale.

Abstract

The article shows the close connections between and mutual dependence of the development of industry, crafts and trade and the vocational and technical education in the Domžale area, which experienced fast economic progress from the mid-19th century onwards. In vocational education, an important turning point was the founding of the school for apprentices in 1921, which after 1945 widened its programme. Secondary school education began with the establishment of the leather technology school in 1948, followed by technical education in haberdashery, leather-clothing, business, engineering and computers. Since 2002, vocational, technical and gimnazija education are combined in the Domžale Secondary School.

Ključne besede: poklicno izobraževanje, strokovno izobraževanje, Občina Domžale, Srednja šola Domžale

Key words: vocational education, technical education, Municipality of Domžale, Domžale Secondary School

* Miroslav Stiplovšek, zaslužni prof., dr. zgodovinskih znanosti, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p., Domžale.

Sedanja Občina Domžale je z okoli 34.000 prebivalci med največjimi in tudi najbolj razvitimi občinami v Sloveniji. Mesto Domžale z okoli 14.000 prebivalci ni le sedež številnih medobčinskih upravnih organov ter gospodarskih, socialnih in kulturnih ustanov in zavodov, temveč tudi pomembno izobraževalno središče za sosednje občine oziroma južni del nekdanjega kamniškega okraja.¹ Industrija, obrt in trgovina so se na domžalskem območju od sredine 19. stoletja naglo razvijale. S svojimi kadrovskimi potrebami so vplivale zlasti na razvoj poklicnega in srednjega strokovnega izobraževanja, z demografskimi posledicami in prilivom njihovih velikih finančnih prispevkov v občinski proračun pa tudi na celotno šolstvo. Nastanek slamnikarske industrije in prve javne šole v Domžalah sta sovpadala. Velik napredek navedenih gospodarskih panog v obdobju med vojnama je vplival na nastanek obrtno-nadaljevalne šole (1921) in meščanske šole (1938) v Domžalah. V obdobjih razmaha industrije, obrti in trgovine po koncu vojne leta 1945 do začetka devetdesetih let se je naglo razvijalo tudi poklicno in strokovno izobraževanje, vzporedno pa osnovno šolstvo. Zadnja prelomnica v razvoju izobraževanja v domžalski občini je reorganizacija Srednje šole Domžale leta 2002 z oblikovanjem Poklicne in strokovne šole ter Gimnazije, kar pomeni pomembno širitev njenega izobraževalnega programa.²

Povezanost razvoja slamnikarske industrije in šolstva v Domžalah od sredine 19. stoletja do prve svetovne vojne

Domžale so bile pred letom 1850 kmečko naselje z okoli 900 prebivalci. Prve javne šole na domžalskem območju so nastale v starih cerkvenih središčih, najprej v dobski župniji leta 1787, Domžale pa so bile tedaj le podružnica mengeške fare. Domžalska trivialka je bila leta 1864 ustanovljena v času nastanka prvih slamnikarskih tovarn. Domžale pa so bile že od sredine 18. stoletja središče slamnikarske domače obrti. Prodaja slamnikov se je postopoma širila po vsej habsburški monarhiji in je pomembno povečala dohodek kmečkega prebivalstva na domžalskem območju. V drugi polovici 19. stoletja pa se je naglo razvijala tovarniška proizvodnja slamnikov. Velike tovarne so v Domžalah zgradili tirolski podjetniki, manjše obrate pa so ustanavljali tudi slovenski obrtniki. V začetku 20. stoletja je bilo v Domžalah 20 večjih in manjših tovarniških obratov, ki so sezonsko od jeseni do spomladi zaposlovali okoli tisoč delavk in delavcev. Kakovostni izdelki domžalske slamnikarske industrije so se uveljavili na evropskem tržišču. Posledica razmaha slamnikarstva je bila več kot podvojitev števila prebivalcev v Domžalah. Leta 1910 jih je bilo 1960, med njimi tudi okoli 280

1 Miroslav Stiplovšek, Nastanek Mestne občine Domžale leta 1952: pomembna prelomnica v razvoju domžalskega območja, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 103 in 106.

2 Opis razvoja vseh vrst šol v sedanji Občini Domžale je v knjigi Šolstvo v domžalski občini: zbornik ob 150-letnici ustanovitve osnovne šole v Domžalah (ur. Andreja Pogačnik Jarc), Domžale: Občina 2014, 272 strani.

pripadnikov nemške narodnosti, ker so tirolski podjetniki na vodilna mesta zaposlovali predvsem svoje rojake.³

Te velike gospodarske in demografske spremembe so vplivale na naglo rast osnovnega šolstva v Domžalah. Prva javna šola je začela delovati v neprimernih prostorih stare kmečke hiše. Občinski odbor je potem, ko se je s prilivi sredstev slamnikarskih podjetij znatno povečal občinski proračun, sklenil zgraditi novo šolo. V novi zgradbi se je pouk začel leta 1888. Od začetka do leta 1910 se je število učencev Osnovne šole Domžale skoraj potrojilo na 328, poučevali so jih štirje učitelji, iz enorazrednice pa se je do tedaj razvila v štirirazrednico. V tem letu je občina še znatno razširila šolsko zgradbo.⁴ V Domžalah pa je poleg slovenske šole od leta 1890 na pobudo Schulvereina v posebni stavbi delovala za otroke tirolskih priseljencev tudi zasebna dvorazredna nemška osnovna šola z največ 50 učenci. S poukom je prenehala ob nastanku jugoslovanske države leta 1918,⁵ s katerim se začenja tudi novo obdobje v razvoju gospodarstva in šolstva na domžalskem območju.

Velika okrepitev industrije in obrti med vojnama ter ustanovitev obrtno-nadaljevalne (1921) in meščanske šole (1938) v Domžalah

Z začetkom prve svetovne vojne se je končalo obdobje razcveta domžalske slamnikarske industrije, upadanje njene proizvodnje in števila zaposlenih pa se je končalo z njenim propadom v času velike gospodarske krize v prvi polovici tridesetih let. Temeljna vzroka za konec domžalske evropsko znane slamnikarske industrije sta bila izguba velikega tržišča s propadom habsburške monarhije in carinske ovire z nastankom novih držav.⁶ Vzporedno z njenim postopnim propadanjem so v Domžalah in okolici nastajali številni tovarniški obrati, hkrati pa sta se krepili obrt in trgovina. Na velik razmah industrije na domžalskem območju med vojnama so vplivali zlasti ugodna prometna lega, obilica vodne energije ob Kamniški Bistrici in številna delovna sila, ki si je pridobila izkušnje v slamnikarski industriji. Med vojnama je na območju sedanje Občine Domžale delovalo dvajset tovarniških obratov osmih industrijskih panog. V njih je bilo konec tridesetih let zaposlenih nad 1700 delavcev in delavk skozi

3 Začetke slamnikarstva in šolstva je prvi prikazal župnik Franc Bernik v Zgodovini fare Domžale, Kamnik: samozaložba, 1923, str. 175–187 in 216–235. Miroslav Stiplovšek, Razvoj Domžal od vaškega naselja do mesta in izobraževalnega središča, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 9–12.

4 Metka Karlovšek, Ustanovitev osnovne šole v Domžalah leta 1864 in njen razvoj do druge svetovne vojne, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 47–50.

5 Bernik 1923, str. 232.

6 Franc Bernik, Zgodovina fare Domžale, druga knjiga, Groblje: samozaložba, 1939, str. 23–28; Matjaž Brojan, Slamnata sled Domžal: 300 let slamnikarstva, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika, 2012, str. 255–259.

OBRATNO - NADALJEVALNA ŠOLA 1920 - 1941.

Šol. leto 1920 in 1921/2

Pred vojno že je bil nadzornik obrtnonadaljevalne šole Ing. Foerster Jaroslav, ki je del navodila za ustanovitev te šole.

6.10.1920. se je sestel pripravljalni odbor: Gerent tovarnice slaničnikov v Stobu Fr. Cerar, občin. svet. Slokar Andrej, Skok Anton in Adamič Josip ter učitelj Iv. Stenovec. Sestavi in odobri se pravilnik. Dolžni so šole obiskovati: iz Domžal Stoba, Stude, Depalje vasi, Trzina, Vira, Podrečja, Rodice, Sp. Jarš. Volitve v občinski svet so povzročile zastoj te ukoliže za eno leto.

Prejšnja Pripr. odbora je bila vložena 10.X.1921. po Okr. glavarstvu v Kamniku na Min. trg. in ind., oddel. v Ljubljani. - 30. novembra 1921., št. 7954/21 je prišla rešitev: Obrtno nadaljevalna šola je ustanovljena in bo po vsakolet. poudarju dobivala redno državno podporo. - Pouk prične 4. decembra 1921: 84 vajencev. Poučujeta Ivan Stenovec in Jeretina Karel.

Po vojni se ugotavlja, da mnogi ne znajo pisati in brati ter računati in je treba torej začeti s poukom od temeljev. V vsakem oddelku je 46 vajencev. Pouk se vrši dvakrat ob delavnikih od 18-20. ure in ob nedeljah od 8-11. u.

Šol. odbor z dne 2.2.1922: predsednik Skok Anton, župan, vodja Stenovec Ivan, ločar Miha, Kovač iz Dragomlja kot zast. obrtnikov, Cerar Franc, blagajnik in podpredsednik tovarne Stob/zast. ZFOI, Slokar Andrej/Haučns uprava/, Adamič Jos kot prispevalni faktor.

Vsega je obiskovalo to šolo prvo leto: 108 vajencev. Uspešno je opravi 10:49, neusp. 35, ostali so izstopili, ker jim je učna doba potekla. - Obračun: 6998 Din izdatkov, učiteljski honorar po 6 Din za uro. Pouk je zaključen 30.4 1922.

L. 1922 /3 :

Začetek 1.10.1922. Vpisanih: 111 učencev, razdeljenih v 2 pripravljalna razreda in 1. razred. Učijo: Odlašek Josip, Jeretina Karel, Stenovec Ivan. Nadzoroval je Miha Presl. Obračun izkazuje 13.032 Din/prispevki občin 4879 Din/V aprilu je bila prirejena prva razstava, katere obisk je bil dober in uspeh prav dobe

Iz kronike domžalske obrtno-nadaljevalne šole (hrani SŠM, dokumentacijska zbirka, Vajenska šola raznih strok Domžale).

vse leto, medtem ko so slarnikarske tovarne obratovale le sezonsko in so morali zaposleni v poletnih mesecih poiskati kmečka dela.⁷ Naraščala je tudi zaposlenost v obrti in trgovini. Pred razglasitvijo Domžal za trg leta 1925 je bilo že okoli 65 različnih obrti, 20 gostinskih lokalov ter 40 večjih trgovin in manjših prodajaln,⁸ do konca tridesetih let pa je število obrti v Domžalah naraslo že na okoli 110.⁹

Gospodarski napredek je imel velike socialne posledice, saj se je na ožjem domžalskem območju v tridesetih letih že večina prebivalstva preživljala z zaposlitvijo v industriji, obrti in trgovini. Velike demografske spremembe kaže porast prebivalstva v Domžalah, ki so imele v začetku dvajsetih let okoli 2000 prebivalcev, pred začetkom vojne pa že okoli 3000. Od dva do trikrat se je povečalo tudi število prebivalcev v drugih krajih, kjer so bile tovarne. Številni delavci iz kmečkih predelov so se priseljevali v kraje svoje zaposlitve.¹⁰ Demografske spremembe so vplivale zlasti na razvoj Osnovne šole Domžale, ki jo je v šolskem letu 1937/38 obiskovalo nad 400 učencev.¹¹ Občutno se je povečalo tudi število učencev v drugih šolah, ki so bile v novih industrijskih krajih.

Ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole

Kadrovske potrebe industrije, obrti in trgovine pa so imele za posledico tudi začetek poklicnega izobraževanja v Domžalah. Ob razglasitvi Domžal za trg so prav ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole leta 1921 poudarili kot posebej pomembno pridobitev za napredek gospodarstva. Med številnimi obrtniki je prevladalo spoznanje, da jim je »poleg praktičnega znanja, predvsem potrebno teoretično znanje«. Na predlog pripravljalnega odbora, ki so ga sestavljali večji obrtniki, je oddelek ministrstva trgovine in industrije v Ljubljani novembra 1921 izdal dovoljenje za ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole v Domžalah, že naslednji mesec pa se v prostorih osnovne šole začel pouk za vajence. Pobudnike je presenetil vpis 101 vajenca v prvem letu. Tudi posamezni obrtniki, ki »so smatrali šolo za krajo časa na račun delavnice«, so postopoma spoznavali njeno koristnost. Do šolskega leta 1924/25 jo je obiskovalo 453 vajencev, največ iz mehanične, gradbene in oblačilne stroke. Njeno uspešno delo kaže tudi sodelovanje nekaj deset njenih učencev na razstavi obrtnih del v Ljubljani leta 1925, med katerimi jih je bilo šest tudi nagrajenih. Šola je imela precejšnje probleme z naraščanjem stroškov za pripravljalni, prvi in drugi razred ter za nabavo opreme. Ker je bila državna dotacija nizka, so za njeno delovanje s finančnimi prispevki skrbeli zlasti Občina Domžale, Trgovska in obrtna zbornica ter domžalski obrtniki in podjetniki. V Domžalah je bilo za šolanje vajencev »precej dobro preskrbljeno«, kot ugotavlja list

7 Miroslav Stiplovšek, Propad slarnikarske industrije in razvoj novih industrijskih panog na domžalskem območju 1918–1941, *Zgodovinski časopis* 47, 1993, št. 3, str. 425–437.

8 Bernik 1923, str. 384–390.

9 Bernik 1939, str. 278–286.

10 Stiplovšek 2012, str. 43 in 56–57.

11 Karlovšek 2014, str. 53.

*Učenci in učitelji ob 10 letnici obrtno-nadaljevalne šole leta 1931
(Šolstvo v domžalski občini 2014, str. 14).*

Domžalec, in kot bodočo nalogo poudarja, da bo potrebno začeti tudi z izobraževanjem vajenk zlasti v oblačilni in slamninarski obrti.¹² Število učencev je bilo v obdobju med vojnama vsako leto nad 100, v šolskem letu 1938/39 pa poleg 87 vajencev tudi 15 vajenk, 11 predmetov pa je poučevalo pet učiteljev. Ob koncu šolanja so učenci opravljali zaključni praktični in teoretični pomočniški izpit za okoli deset obrtnih poklicev.¹³ Obrtno-nadaljevalna šola je delovala tudi vsa štiri leta med okupacijo. Nemški učitelji pa so poučevali predvsem splošno izobraževalne predmete, pouka strokovnih predmetov pa je bilo le za nekaj ur tedensko.¹⁴

Ustanovitev meščanske šole

Spomladi 1928 je trški odbor Domžale začel z akcijo za izpolnitev šolstva z ustanovitvijo meščanske šole, ki je imela splošno-izobraževalni značaj s strokovno usmeritvijo. Z zakonom iz leta 1931 so imele meščanske šole veljavo nižje srednje šole, dajale so večjo splošno izobrazbo kot višji razredi osnovnih šol, s posebnimi strokovnimi predmeti pa so usposabljele učence za obrtno-industrijske, trgovske in kmetijske

¹² Domžalec, št. 1, 23. 7. 1925.

¹³ Slovenski šolski muzej (SŠM), dokumentacijska zbirka, Vajenska šola Domžale, Obrtno-nadaljevalna šola 1920–1941; Bernik 1939, str. 174–176; Tanja Stergar, Srednja šola Domžale in njene predhodnice, *Šolstvo v domžalski občini 2014*, str. 172–173.

¹⁴ Stane Stražar, Domžale, mesto pod Goričico, Domžale: Kulturno društvo Miran Jarc Škokjan, 1999, str. 213.

poklice. Usposabljalne so jih tudi za nadaljnje izobraževanje na srednjih strokovnih šolah in učiteljskih. Meščanske šole so bile ustanovljene po državnih potrebah, lahko pa tudi na prošnjo občin, ki pa so morale poskrbeti za šolska poslopja, delavnice in vrtove, opremo in učila ter zagotoviti 30 učencev za začetni razred.¹⁵

Pripravljalni odbor, sestavljen predvsem iz obrtnikov, je ustanovitev meščanske šole v Domžalah utemeljeval z gospodarskimi, socialnimi in demografskimi razlogi ter ugodno prometno lego. Posebej je poudaril, da se je v Domžalah in okolici razvila industrija različnih panog in okrepilo obrtništvo, kar ima za posledico veliko prise-ljevanje. Delavci, obrtniki, uradniki in tudi kmetje čutijo za svoje otroke potrebo po »strokovni izobrazbi v domačem kraju, kjer stroški niso tako veliki«. Pripravljalni odbor je uspel doseči sklep trškega odbora, da bo zagotovil sredstva za izpolnitev vseh zakonsko določenih pogojev, za podporo ustanovitvi domžalske osnovne šole pa je organiziral tudi sestanek okoli sto predstavnikov vseh občin kamniškega okraja. Na njem so se pokazala nasprotja s kamniško mestno občino, ki je smatrala, da je le Kamnik kot sedež okrajnih oblasti upravičen do meščanske šole. Domžalski predstavniki so uteme-ljevali večjo ustreznost njene ustanovitve v trgu Domžale posebej z dejstvom, da nanj gravitira nad tisoč šoloobveznih otrok. Pripravljalni odbor je v okrožnici domžalskim občanom tudi zagotovil, da ne bodo dodatno davčno obremenjeni, in poudaril, da bo ustanovitev meščanske šole »okrepilo občinsko gospodarstvo«.¹⁶ Priprave na začetek delovanja meščanske šole v Domžalah pa so bile spomladi leta 1929 zaradi političnih sprememb po uvedbi kraljeve diktature prekinjene, nadaljevale pa so se šele po koncu velike gospodarske krize v novih političnih razmerah in po povišanju občinskega pro-računa s sredstvi ponovno okrepljenega gospodarstva.

Trški odbor Domžale je v začetku leta 1938 kupil stavbo za bodočo meščansko šolo, ki pa jo je moral na zahtevo banovinskih in okrajnih oblasti pred odprtjem adap-tirati. Po posredovanju slovenskih ministrov v osrednji vladi je minister za prosveto julija 1938 podpisal odlok o odprtju Državne mešane meščanske šole v Domžalah ter določil za plačevanje njenih materialnih stroškov poleg domžalske še 11 sosednjih ob-čin, ki so spadale v njen šolski okoliš. Največje finančno breme je prevzela trška občina Domžale, ki je v celoti krila vse stroške za prenovno šolske zgradbe, v kateri se je oktobra 1938 začel pouk. Velik vpis 126 učencev in učenk, samo iz Domžal 42, ki jih je vod-stvo šole razdelilo v tri razrede, kaže, kako velike so bile potrebe po »višji učenosti«, z njim pa je bil za več kot štirikrat presežen zakonski minimum za njeno ustanovitev. Le prvo leto je šolo obiskovalo tudi nekaj učencev s kamniškega območja,¹⁷ leta 1939 pa je bila ustanovljena meščanska šola tudi v Kamniku.

15 Melhior Rismal, Gradivo za zgodovino meščanske šole, druga knjiga, str. 353–355. Avtor je pro-blematiko meščanskih šol celovito obdelal v petih delih oziroma devetih knjigah, 1957–1960, rkp. v Knjižnici SŠM.

16 Domžalec, št. 1, 16. 7. in št. 2, 27. 7. 1929; Bernik 1939, 158–159; Občinski poročevalec, slav-nostna številka, 30. 11. 1964; Miroslav Stiplovšek, Meščanska šola v Domžalah 1938–1945, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 84–85.

17 Bernik 1939, 163–164.

Učitelji in učenci domžalske meščanske šole leta 1940 (hrani Milan Flerin).

Iz delno ohranjenega arhivskega gradiva meščanske šole je mogoče dobiti podatke o številu učencev in učenk v posameznih razredih kot tudi o uspešnosti njihovega šolanja. Največji osip je bil prvo leto, v šolskem letu 1941/41 pa je nad dvesto učencev in učenk obiskovalo tri razrede s šestimi vzporednicami, število predmetnih učiteljev pa se je od začetnih štirih povečalo na enajst.¹⁸ Ob začetku delovanja je bil ustanovljen upravni odbor iz predstavnikov domžalske in sosednjih občin, ki je skrbel za materialne izdatke šole. Leta 1940 se je odločil, da bo šolsko stavbo dozidal, končanje del pa je preprečila okupacija. Upravni odbor pa je moral skupaj z učiteljskim zborom in starši sprejeti tudi sklep o usmerjenosti šole po drugem letniku. Glede na značaj gospodarstva na ožjem domžalskem območju so sklenili, da bodo v tretjem razredu začeli izvajati program za industrijsko-obrtno smer, na željo okoliških občin pa je meščanska šola za potrebe kmečkega okoliša nudila učencem na šolskem vrtu tudi nekaj praktičnega znanja iz agrarnih panog.¹⁹ Meščanska šola »je pomenila veliko pridobitev ne le za Domžale, ampak tudi za vse okoliške občine«²⁰, bila pa je tudi predhodnica povojnega domžalskega srednjega šolstva.

18 Zgodovinski arhiv Ljubljana (ZAL), Dom (žale) 46, Državna meščanska šola Domžale 1938–1945, teh. enota 1.

19 Anton Gaspari (ravnatelj), Nekaj podatkov iz uničene kronike, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1945–1955, (ur. Etbin Bojc), Domžale: gimnazija, 1955, str. 14–16.

20 Milan Flerin, Domžalska gimnazija, *ibid.*, str. 5.

Učenci in učenske meščanske šole so septembra 1941 nadaljevali šolanje na nemški glavni šoli – Hauptschule, ki je delovala do marca 1945. Nemške šolske oblasti so leta 1942 končale dograditev šolske stavbe, v katero se je zlasti v zadnjem obdobju vojne občasno nastanila nemška vojska in s tem onemogočila izvajanje pouka, šolske prostore pa je tudi precej poškodovala. Glavna šola svojih ponemčevalnih in ideoloških ciljev zaradi odpora narodno zavednih učencev ni uspela uresničiti. Slovenski učenci so v njej »pridobili določena znanja, ki so jih z velikimi prizadevanji takoj po koncu vojne na tečajih dopolnili in nadgradili ter si ustvarili pogoje za nadaljnje šolanje ali za poklic.«²¹

Razmah poklicnega in strokovnega šolstva v Domžalah po velikem napredku industrije, obrti in trgovine 1945–1992

Po koncu vojne je v Domžalah in okolici prišlo do velikih sprememb na gospodarskem in šolskem področju. Za poveljna leta je bila značilna nagla rast industrije, po štiriletnem nemškem šolstvu pa sta na izobraževalnem področju prelomnici preoblikovanje meščanske šole v nižjo gimnazijo oktobra 1945 in tri leta kasneje ustanovitev Usnjarskega tehnikuma kot prve srednje šole v Domžalah. Velik gospodarski, socialni, demografski, šolski in kulturni napredek pa je bila leta 1952 temelj tudi za pomembno upravno spremembo z oblikovanjem Mestne občine Domžale z 9400 prebivalci, ki je bila v teritorialnem pogledu jedro sedanje Občine Domžale.

Na gospodarskem področju so predvojna industrijska podjetja, ki so bila po letu 1945 nacionalizirana, do srede petdesetih let število zaposlenih podvojila na okoli 3500. Poveljna državna politika je zavrla zasebno obrtništvo, vse privatne trgovine pa so bile ukinjene. Tako je bilo v Domžalah le okoli 150 zasebnih obrtnikov z okoli 300 zaposlenimi, nekaj državnih obrtnih delavnic, s trgovino pa sta se ukvarjali dve državni podjetji. V Domžalah je od leta 1950 delovala tudi banka.²²

Do leta 1958 so se z domžalsko občino združile štiri sosednje in tako je nastala nova Občina Domžale z okoli 27.500 prebivalci. Na gospodarskem področju je bila tudi v razširjeni občini najpomembnejša panoga industrija, naglo sta se krepili obrt in trgovina, osredotočeni zlasti na ožjem domžalskem območju, vzhodni del občine pa je bil pretežno kmetijski.²³ Sredi sedemdesetih let je bilo v industriji zaposlenih 6.600 delavcev in delavk,²⁴ največ v tovarni kovčkov in usnjenih izdelkov Toko (1200),²⁵ katera je bila največja v usnjarsko-galanterijski panogi v Jugoslaviji. Vsa velika pod-

21 Ibid., str. 7.

22 ZAL, Dom, 23, letna poročila Mestne občine Domžale; Stiplovšek 2012, str. 77–88.

23 Jernej Lenič, Nekaj poglobitvenih značilnosti razvoja domžalske občine po osvoboditvi, *Zbornik Občine Domžale*, Domžale: Kulturna skupnost, 1979, str. 243–245.

24 Milan Marolt – Franc Škerjanc, Gibanje gospodarstva v letih 1965 do 1975, ibd., str. 303.

25 Stražar, 1999, str. 465.

Učenci 3. razreda in učitelji Vajenske šole za razne stroke ob koncu šolskega leta 1957/58 (hrani Milan Flerin).

jetja so se uveljavila ne le kot najpomembnejši proizvajalci na jugoslovanskem trgu, temveč tudi kot pomembni izvozniki.²⁶ Medtem ko se je industrijska rast umirila, pa sta v sedemdesetih in osemdesetih letih razcvet doživeli trgovina in zlasti obrt. Sredi sedemdesetih let je bilo v trgovinah že okoli 750 zaposlenih.²⁷ Število obrti in v njej zaposlenih delavcev je do konca osemdesetih let naraščalo veliko hitreje od slovenskega povprečja. Leta 1988 je število obrtnih obratov naraslo na 1300, o izjemnih uspehih domžalskega drobnega gospodarstva pa je pisalo tudi jugoslovansko časopisje.²⁸ Samo od obrtnih dejavnosti se je v občinski proračun doteklo skoraj 60 odstotkov sredstev, kajti industrija je morala večino svojih finančnih obveznosti odvajati v državni proračun. Občina je lahko v svojem proračunu namenila večja sredstva tudi za šolstvo in izboljšanje gmotnega položaja pedagoškega kadra.²⁹

Uspešno domžalsko gospodarstvo zagotavlja dobre pogoje za šolstvo

Domžalska industrijska podjetja, trgovina in obrt so uspešno poslovala in zagotavljala dober zaslužek zaposlenim. To dejstvo je pomembno vplivalo na odločitev večine občanov, da so na treh referendumih od leta 1969 glasovali za petletne samo-

26 Karel Kušar, Razvoj nekaterih delovnih organizacij na območju domžalske občine, *Zbornik Občine Domžale* 1979, str. 323–367.

27 Marolt, Škerjanc 1979, str. 306.

28 Domžale – jugoslovanska Japonska, Občinski poročevalec, št. 78, 24. 4. 1988 (povzetek članka iz beograjskih Novosti, št. 8, 23. 3. 1988).

29 Peter Primožič, tedanji župan Občine Domžale, ustni vir.

prispevke zlasti za gradnjo šolskih prostorov. S sredstvi samoprispevka in občinskega proračuna so bili do konca osemdesetih let rešeni prostorski problemi vseh centralnih in podružničnih osnovnih šol, leta 1989 tudi za sedanjo Srednjo šolo Domžale. Pri zagotavljanju prostorskih pogojev in tudi opreme je bila domžalska občina med najuspešnejšimi v Sloveniji.³⁰

Nagla rast industrije, obrti in trgovine je na razvoj šolstva vplivala tudi z demografskimi posledicami. Domžale kot občinsko gospodarsko središče so imele v začetku sedemdesetih let že nad 8000 prebivalcev.³¹ Zato so po šolski reformi leta 1958 do začetka sedemdesetih let nastale v Domžalah tri osemletke, naraščalo pa je tudi število učencev v osemletkah v Dobu in Mengšu ter v novi osemletki v Preserjah pri Radomljah, ker so njihovi šolski okoliši obsegali tudi industrijske kraje.³²

Širitev poklicnega izobraževanja

Toda neagrarne gospodarske panoge so s svojimi kadrovskimi potrebami vplivale zlasti na povojni razmah poklicnega in strokovnega izobraževanja v Domžalah. Obrtno-nadaljevalna šola se je leta 1948 preimenovala v Šolo za učence v gospodarstvu, imenovali pa so jo tudi vajenska šola.³³ Nova prelomnica je bilo leto 1961, ko je nastal Strokovni izobraževalni center Domžale, pouk vajencev pa se je začel v novi šolski zgradbi. V prvih povojnih letih je vajensko šolo obiskovalo do največ 160 učencev. V obdobju 1951–1961 je obiskovalo šolo okoli 1200 vajencev, največ iz kovinarske, lesne, usnjarsko-galanterijske in oblačilne stroke.³⁴ V okviru Strokovnega izobraževalnega centra je prišlo do pomembne spremembe sredi šestdesetih let, ko so po dograditvi delavnic pedagoški delavci za vajence poleg teoretičnega pouka začeli izvajati še praktičnega, ki so se ga dotlej učili pri mojstrih. Letno se je šolalo okoli 300 vajencev, po sto v vsakem letniku. Poglavitni financer je postalo Industrijsko montažno podjetje IMP iz Ljubljane, za katerega so tudi usposabljali kvalificirane delavce. Nova pomembna organizacijska sprememba pa je bila leta 1972 oblikovanje Poklicne kovinarske in usnjarsko galanterijske šole, ki se je sedem let kasneje vključila v novi Center srednjih šol Domžale.³⁵

V izvajanje poklicnega izobraževanja se je sredi šestdesetih let zlasti za slušatelje ob delu vključila tudi Delavska univerza Domžale. Ta je z ustreznimi strokovnimi predavatelji organizirala izobraževanje za pridobitev visoke kvalifikacije za kovinarje,

30 Andreja Pogačnik Jarc, Prizadevanja za napredek šolstva v domžalski občini, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 32–36.

31 Jernej Lenič, Prebivalstvo domžalske občine, *Zbornik Občine Domžale* 1979, str. 260.

32 Jakob Černe, Nekateri kazalci razvoja družbenih dejavnosti v Občini Domžale, *ibid.*, str. 279–283.

33 SŠM, Vajenska šola raznih strok v Domžalah, statistično gradivo do leta 1951; Stergar 2014, str. 172–174.

34 Občinski poročevalec, slavnostna številka, 30. 11. 1964.

35 Stražar, 1999, str. 213–216, Stergar, 2014, str. 174–175.

*Nova šola za poklicno izobraževanje leta 1961
(Stane Stražar, Domžale – mesto pod Goričico 1999, str. 218).*

električarje in galvanizerje, ki se jih je udeležilo okoli 380 slušateljev. V okviru Delavske univerze je delovala tudi šola za poklicne šoferje, organizirala pa je tudi strokovno izobraževanje za predelavce iz tekstilnih tovarn.³⁶

Ob poklicnem izobraževanju se je razvijalo splošno in srednje strokovno šolstvo. Meščanske šole, iz katerih je bilo nadaljnje šolanje omejeno, so po koncu vojne zamenjale nižje gimnazije. Te so pomenile v primerjavi z osnovnim šolstvom višjo stopnjo splošnega izobraževanja, po opravljeni mali maturi pa je bilo mogoče nadaljevati izobraževanje na vseh srednjih šolah. Še v okviru domžalske meščanske šole je v poletnih mesecih 1945 tečaje za izpolnitev pogojev za šolanje na nižji gimnaziji obiskovali 320 kandidatov, učencev nekdanje nemške glavne šole. Oktobra 1945 se je začel pouk na nižji gimnaziji Domžale, v kraju pa je delovala tudi sedemletna osnovna šola. Ministrstvo za prosveto je v Domžalah dovolilo tudi odprtje petega razreda, torej prvega razreda višje gimnazije.³⁷ V domžalsko gimnazijo, ki je imela tedaj šolski okoliš razširjen na vse okoliške občine, se je prvo leto vpisalo 287 učencev v pet razredov, ob desetletnici pa je imela 540 učencev.³⁸ Njeno ravnateljstvo si je spomladi 1946

36 20 let Delavske univerze Domžale (ur. Karel Kušar), Domžale: Delavska univerza, 1979, str. 11–13.

37 ZAL, Dom. 46, teh. enota 3; Desetletno poročilo domžalske gimnazije, str. 44; Miroslav Stiplovšek, Nižja gimnazija Domžale 1945–1958, *Šolstvo v domžalski občini* 2014, str. 94–95.

38 Desetletno poročilo domžalske gimnazije, str. 44.

prizadevalo, da bi ministrstvo za prosveto dovolilo v Domžalah odprtje šestega razreda gimnazije, a ni uspelo. V prvi polovici leta 1948, ko se je odločalo o popolni gimnaziji v kamniškem okraju, je ravnateljstvo Državne nižje gimnazije v dopisih ministrstvu za prosveto ustreznost njenega sedeža v Domžalah posebej utemeljevalo z njihovo veliko gospodarsko vlogo. Poudarilo je, da petletni plan predvideva še nadaljnjo okrepitev Domžal kot največjega industrijskega centra v kamniškem okraju, že sedaj pa je število tovarniških delavcev nad 2000. Toda velika prizadevanja ravnateljstva za popolno gimnazijo niso dobila ustrezne podpore političnih forumov, občini pa tudi ni uspelo zagotoviti internata. Tako je bila s šolskim letom 1948/49 ustanovljena popolna gimnazija v Kamniku, kjer so nato nadaljevali šolanje domžalski dijaki.³⁹

Usnjarsko šolstvo v Domžalah, »žarišče jugoslovanskega usnjarstva«

Razočaranje zaradi neuspeha v prizadevanjih za popolno gimnazijo je delno ublažila ustanovitev Usnjarskega tehnikuma leta 1948 kot prve srednje šole v Domžalah. Na odločitev beograjske generalne direkcije in ljubljanske glavne direkcije za usnjarsko industrijo glede ustanovitve Usnjarskega tehnikuma za potrebe slovenske in jugoslovanske usnjarske industrije v Domžalah je vplivala krajevna tradicija te panoge. Po propadu slamnikarske industrije so v njenih opuščenih tovarniških zgradbah v drugi polovici tridesetih let začeli obratovati usnjarna ter dve usnjarsko-galanterijski podjetji.⁴⁰ V Usnjarskem tehnikumu je s šolskim letom 1948/49 začelo šolanje 38 dijakov. Njegovo vodstvo je moralo v sodelovanju z ustanovitelji in podjetji poskrbeti za zagotovitev ustreznih prostorov za teoretično in praktično izobraževanje. Zanj je bila leta 1949 pomembna izgradnja nove usnjarne, ustrezno izvajanje pouka številnih splošnoizobraževalnih in strokovnih predmetov je omogočila leta 1952 izgradnja nove šole, za sprejem dijakov iz vse Slovenije in drugih jugoslovanskih republik pa tudi iz tujine pa je bila pomembna leta 1955 izgradnja dijaškega doma z veliko zmogljivostjo. Naslednje leto se je Usnjarski tehnikum preimenoval v Tehniško srednjo usnjarsko šolo Domžale, v njenem okviru pa sta delovala tudi Inštitut za usnjarstvo in industrijski obrat. Tako so Domžale postopoma postale »žarišče jugoslovanskega usnjarstva« tako glede »vzgoje kot tudi napredka«. ⁴¹

39 ZAL, Dom. 49, Osnovna šola Šlandrove brigade, teh. e., 1; SŠM, šolska mapa nižje gimnazije Domžale; Milan Mehle, Deseta obletnica gimnazije v Domžalah, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije*, str. 17; Stiplovšek, 2014, str. 96–97.

40 Stiplovšek 1993, str. 434.

41 Domžalski vestnik, št. 1, 29. 8. 1954; Razvoj srednjega usnjarskega šolstva je podrobno osvetlila Tanja Stergar (Resinović) v delih 50 let: od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale, Domžale: Srednja šola Domžale 1999, str. 7–22; Od Usnjarskega tehnikuma do Gimnazije: iz zgodovine domžalskega srednjega šolstva, *Stiplovškov zbornik* (ur. Dušan Nečak), Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete (Historia št. 10), 2005, str. 477–484; Stergar 2014, str. 175–286.

*Usnjarski tehniki in prva generacija galanterijskih tehnikov
s profesorji ob zaključku šolskega leta 1963/64
(50 let: od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale 1999, str. 30).*

Začetek izobraževanja galanterijskih tehnikov

Zaradi srednjega izobraževanja galanteristov⁴² za potrebe treh slovenskih galanterijskih podjetij, predvsem za domžalski Toko, se je leta 1961 z razširitvijo šolskega programa dotedanje ime šole spremenilo v Tehniška srednja usnjarska galanterijska šola Domžale. Novi ustanovitelji šole so morali poskrbeti tudi za njeno financiranje, strokovne kadre ter opremo. Šolanje galanterijskih tehnikov se je uspešno razvijalo, kar so pokazale tudi letne razstave njihovih kakovostnih izdelkov. Program za usnjarske tehnike pa je bil tak, da je omogočal njihovo zaposlitev tudi v kemični industriji, ki je bila v Domžalah dobro razvita. Srednja šola je organizirala tudi večerni oddelek za galanteriste in usnjarje, za slednje tudi šolanje za dijakke iz tujine. Njeno delovanje pa so ovirale finančne težave. Te so rešili tako, da so delavnice in Inštitut za usnjarstvo priključili tovarni Toko, financiranje Dijaškega doma pa je prevzelo podjetje IMP, ki je imelo v kovinarskem oddelku poklicne šole največ vajencev. Ureditvi gmotne problematike je leta 1973 sledila ustanovitev Centra srednjih šol, v katerega so se združile Tehniška srednja usnjarska in galanterijska šola in Ekonomska srednja šola, leta 1979

⁴² Od šolskega leta 1954/55 je potekalo izobraževanje galanteristov le na vajenski šoli (Stergar 2014, str. 174).

pa se je vanj glede na uvajanje usmerjenega izobraževanja vključila še Poklicna kovinarska in usnjarsko galanterijska šola.⁴³ Tako je bilo poklicno in srednje strokovno izobraževanje združeno v okviru enega šolskega zavoda.

Potrebe po ekonomskih in administrativnih kadrih

Ekonomsko srednješolsko izobraževanje je imelo v Domžalah že daljšo tradicijo. V prizadevanjih za izboljšanje izobrazbene sestave zaposlenih v industriji, bančništvu in trgovini so že leta 1963 v okviru Ekonomske srednje šole v Ljubljani v Domžalah odprli oddelek za študij ob delu.⁴⁴ Leta 1973 pa je začela v okviru matične šole v Domžalah delovati redna Ekonomska srednja šola, v katero se je nato vsako leto vpisalo iz domžalske občine dovolj dijakov za dva oddelka v vseh štirih razredih.⁴⁵ Dopolnilno izobraževanje odraslih za kadrovske potrebe gospodarstva in javne uprave je v povezavi z matičnimi šolami v sedemdesetih letih organizirala tudi Delavska univerza Domžale. Največji obisk je imela dvoletna administrativna šola, za potrebe tekstilne industrije sta v Domžalah delovala oddelka Srednje tehniške tekstilne šole in delovodska šola tekstilne smeri, takšna šola pa je delovala tudi za strojnike. Te programe je obiskovalo nad 350 slušateljev ob delu.⁴⁶

Uspešno reševanje prostorskih pogojev za delovanje Srednje šole Domžale

V okviru Tehniške srednje usnjarske galanterijske šole so v začetku osemdesetih let glede na povečanje proizvodnje usnjarske konfekcije začeli z izobraževanjem usnjarsko-konfekcijskih tehnologov. Zaradi uresničevanja mreže šol usmerjenega izobraževanja so morali v okviru Centra srednjih šol prenehati z izvajanjem izobraževanja ekonomskih tehnikov, ki je bilo preneseno na Ekonomsko srednjo šolo v Kamnik. Ob tej programski spremembi se je Center srednjih šol leta 1984 preimenoval v Srednjo kovinarsko in usnjarsko šolo.⁴⁷

Srednja kovinarska in usnjarska šola je v drugi polovici osemdesetih let v sodelovanju z Občino Domžale posebno pozornost posvetila izboljšanju prostorskih pogojev za izvajanje teoretičnega in praktičnega pouka. Do leta 1988 so zgradili nove delavnice in učilnice pri vajenski šoli, z dvema velikima prizidkoma k zgradbi usnjarsko galanterijske šole pa so bili do šolskega leta 1989/90 izpolnjeni pogoji za sodobno izvajanje srednješolskega pouka.

Tako je bil do osamosvojitve Slovenije ugodno rešen dolgoletni pereč problem šolskih prostorov tudi za poklicno in strokovno izobraževanje, leta 1992 pa se je Srednja kovinarska in usnjarska šola preimenovala v Srednjo šolo (SŠ) Domžale.⁴⁸

43 Občinski poročevalec, št. 16, 21. 11. 1980; Stergar 2014, 174–183.

44 Stražar 1999, str. 219.

45 Občinski poročevalec, št. 11, 20. 12. 1973; Stražar 1999, str. 219.

46 20 let Delavske univerze Domžale 1979, str. 29.

47 Stergar 2014, str. 183–184.

48 Ibid., str. 184–186.

Združitev Poklicne in strokovne šole ter Gimnazije v Srednjo šolo Domžale leta 2002

Velike družbeno-politične spremembe na prelomu osemdesetih in devetdesetih let so imele velike posledice tudi v razvoju gospodarstva in šolstva v zadnjem desetletju 20. stoletja. Razpad Jugoslavije je pomenil za večino večjih podjetij na domžalskem področju izgubo pomembnega ali celo največjega trga, koncu usmerjenega izobraževanja pa so sledile nove šolske reforme. V procesu prilagajanja novim gospodarskim razmeram so številna podjetja z bogato tradicijo propadla. Še kasnejšo splošno gospodarsko krizo pa so preživela le tri domžalska podjetja kemične, papirne in tekstilne industrije, ki so leta 2010 zaposlovala okoli 1650 delavcev in delavk. Za razliko od industrije so krizo uspešno prestala manjša podjetja, ki jih je bilo v okviru Obrtno-podjetniške zbornice Domžale nad 3000 in so s 10500 delovnimi mesti v občini zagotavljala kar okoli 60 odstotkov zaposlitve. Izjemno je porasla trgovska dejavnost in na domžalskem območju je poleg manjših trgovin delovalo šest velikih trgovskih centrov. S petimi podružnicami bank se je do leta 2010 razmahnilo tudi bančno poslovanje. Za to obdobje je značilna nadaljnja demografska rast zlasti Domžal, tudi zaradi priseljevanja številnih prebivalcev, ki so bili sicer zaposleni v Ljubljani in sosednjih občinah.⁴⁹

S propadom usnjarske industrije – konec izobraževanja usnjarjev

Na izvajanje izobraževalnih programov SŠ Domžale sta v drugi polovici devetdesetih let vplivala zlasti propad usnjarsko-galanterijske industrije in hiter napredek trgovske dejavnosti. Tovarna Toko je za slovenski trg proizvajala le desetino galanterijskih izdelkov, s propadom Jugoslavije in Sovjetske zveze pa je izgubila skoraj dve tretjini tržišča. Sledilo je naglo upadanje proizvodnje in zaposlitve. Novi lastniki so do leta 1998 ukinili proizvodnjo v Domžalah in jo v skromnem obsegu z okoli 200 zaposlenimi preselili v nekdanjo čevljarstvo tovarno v Lukovici, kjer pa je Toko deloval le še kratek čas.⁵⁰ SŠ Domžale si je s številnimi ukrepi prizadevala ohraniti šolanje usnjarsko predelovalnih tehnikov. Toda proslavi 50-letnice tehniškega izobraževanja usnjarjev spomladi 1998 je jeseni sledil konec vpisa v ta program, za katerega po propadanju »paradne veje domžalske industrije in obrti« ni bilo zanimanja med osmošolci.⁵¹

Razcvet trgovine in začetek trgovskega izobraževanja

Ukinitev tega učnega programa je že v kratkem času nadomestil uspešen razvoj trgovskega izobraževanja, ki se je začel jeseni 1995. Največje trgovsko podjetje

49 Toni Dragar, Ob šestdesetletnici ustanovitve Mestne občine Domžale, *Nastanek Mestne občine Domžale leta 1952*, 2012, str. 4–5.

50 Franci Zupanc, tehnični direktor tovarne Toko, ustni vir.

51 Stergar 2014, str. 186–188.

Napredek je imelo leta 1994 že 780 zaposlenih. Tedaj se je po združitvi s še dvema trgovskima podjetjema preimenovalo v Vele Domžale s skoraj 1300 zaposlenimi. V domžalski občini so nastale tudi številne zasebne trgovine. Po oceni je bilo konec devetdesetih let v trgovinski dejavnosti v domžalski občini okoli tisoč zaposlenih, v kamniški Kočni, ki je bila v sestavi Vele, pa še okoli 250. Kadrovske potrebe trgovske stroke so izjemno porasle,⁵² kar je ugodno vplivalo na naglo povečevanje učencev v trgovskem programu. Tega so po triletnem šolanju trgovca leta 1998 nadgradili z dvoletnim diferencialnim programom, po katerem je bilo mogoče pridobiti naziv ekonomsko-komercialni tehnik.

SŠ Domžale je tak dualni sistem uvedla tudi za kovinarsko stroko. Po triletnem izobraževanju, v katerem so vajenci del praktičnega pouka spet opravljali pri delodajalcih, je bilo od šolskega leta 1993/94 mogoče nadaljevati dvoletno šolanje za pridobitev naziva strojni tehnik.⁵³ Pred reorganizacijo je SŠ Domžale v šolskem letu 2001/02 obiskovalo 751 učencev in dijakov. Na trgovskem programu jih je bilo 476, od teh 182 na ekonomsko-komercialni smeri in 255 na strojništvu, 20 usnjarjev, ki so se vpisali jeseni 1997, pa je zaključevalo šolanje.⁵⁴

V Srednji šoli Domžale tudi Gimnazija

Občina Domžale si je prizadevala, da bi čim večjemu številu osmošolcev v Domžalah omogočila tudi splošno gimnazijsko izobraževanje. Intenzivna prizadevanja za ustanovitev domžalske gimnazije so potekala pozimi 2001/02 in ponovila se je ostra polemična razprava z Občino Kamnik, kakršna je bila že leta 1948, ko sta ravnateljstvo nižje gimnazije in Občina Domžale predlagala, da bi bil zaradi velikega gospodarskega in demografskega napredka sedež popolne gimnazije v Domžalah. Akcija za ustanovitev domžalske gimnazije se je uspešno končala 31. decembra 2002 z vladnim ustanovnim aktom za SŠ Domžale.⁵⁵ Domžalski občinski svet je že na decembrski seji ob sklepu za prevzem soustanoviteljstva zagotovil tudi precejšnja sredstva za ureditev učilnic in opremo za kabinete za gimnazijski pouk.⁵⁶ Občinski svet je na korespondenčni seji 7. februarja 2002 sprejel Sklep o ustanovitvi SŠ Domžale z dvema enotama, Poklicno in strokovno šolo ter Gimnazijo.

Županja Cveta Zalokar Oražem je ob enotni podpori temu »zgodovinskemu« projektu poudarila, da z njim niso želeli nikomur škodovati in da je bil edini cilj Občine Domžale ustvariti »nekaj dobrega za svoj kulturni in gospodarski razvoj ter prihodnost svoje mlade generacije«. Gimnazija se je tako po enoletnem delovanju v šolskem letu 1945/46 »vrnila v Domžale«. Programska razširitev oziroma reorganizacija SŠ Domžale je tako zanjo velika priložnost, da poklicno in strokovno izobraževanje,

52 Peter Primožič, član uprave Vele, ustni vir.

53 Stergar 2014, str. 188.

54 Slamnik, št. 1, 25. 1. 2002.

55 Stergar 2014, str. 189.

56 Delo, 14. 12. 2001.

Srednja šola Domžale po dograditvi prizidkov (Šolstvo v domžalski občini 2014, str. 171).

ki ima v Domžalah bogato tradicijo, nadgradi še z gimnazijskim splošnim izobraževanjem, pedagoški kader pa si mora prizadevati, da postane domžalska gimnazija enako kakovostna kot že nekatere nove gimnazije zunaj velikih mest.⁵⁷ Za šolanje na domžalski gimnaziji se je odločilo ustrezno število osmošolcev za odprtje dveh oddelkov v šolskem letu 2002/03.⁵⁸

Odločitev za programsko razširitev SŠ Domžale se je izkazala za pomembno prelomnico v razvoju šolstva v domžalski občini, njena pričakovanja o pomembnem izboljšanju možnosti za nadaljnje izobraževanje po koncu osnovne šole pa so se v celoti izpolnila. V šolskem letu 2015/16 je SŠ Domžale obiskovalo 652 učencev in dijakov, od teh 474 v Poklicni in strokovni šoli in 178 v Gimnaziji, v 27 oddelkih in sedmih programih. Poklicno izobraževanje za potrebe obrti in trgovine se je izvajalo za inštalaterje strojnih instalacij, avtokleparje in trgovce (skupaj 220) učencev, na srednji strokovni stopnji pa so se šolali strojni in ekonomski tehniki ter tehniki računalništva. Štiriletna šola za računalniške tehnike je začela delovati leta 2010, v šolskem letu 2014/15 pa je imela že 174 dijakov. V poklicni in strokovni šoli prevladujejo dijaki z območja nekdanje velike domžalske občine, precej pa jih je tudi s kamniškega območja. Na osmih oddelkih Gimnazije je približno polovica dijakov iz treh domžalski devetletk, drugi pa so iz devetletk v Dobu, Lukovici, Moravčah, Mengšu in Trzinu. SŠ Domžale je med redkimi zavodi, ki združujejo poklicno, strokovno in splošno gimnazijsko izobraževanje. Vse tri vrste šolstva so dobro obiskane, kakovost izobraževanja pa kaže tudi devet gimnazijskih in strokovnih zlatih maturantov. Dijaki SŠ Domžale se uspešno uveljavljajo tudi v zunajšolskih dejavnostih. Sodelujejo tudi v mednarodnem programu MEPI, ki izvira iz Velike Britanije, ter so tudi med prejemniki zlatih odli-

57 Slamnik, št. 2, 15. 2. 2002.

58 Ibid., št. 8-9, 12. 7. 2002.

čij.⁵⁹ Reorganizacija SŠ Domžale leta 2002 je zlasti z novim gimnazijskim programom še povečala število dijakov z domžalskega območja, ki po opravljeni maturi lahko nadaljujejo visokošolski in višješolski študij, z njo pa si je mesto Domžale še utrdilo vlogo pomembnega območnega izobraževalnega središča.

Povzetek

Industrializacija domžalskega območja se je začela sredi 19. stoletja z nastankom slamnikarskih tovarn, s katerim je sovpadala ustanovitev prve osnovne šole v Domžalah leta 1864. Po prvi svetovni vojni je vzporedno s propadanjem slamnikarske industrije nastalo 20 podjetij osmih industrijskih panog z nad 1700 zaposlenimi. Naglo sta se razvijali tudi obrt in trgovina, kar je imelo za posledico leta 1921 ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole, leta 1938 pa začetek delovanja meščanske šole industrijsko-obrtni smeri.

Po letu 1945 se je z novim razmahom neagrarnih panog še razširilo poklicno izobraževanje, leta 1948 pa je v Domžalah začela delovati prva srednja šola Usnjarski tehnikum za potrebe jugoslovanske usnjarske industrije. Potrebe industrije, obrti in trgovine do konca 20. stoletja so vplivale na izobraževanje usnjarskih, galanterijskih, usnjarsko-konfekcijskih, strojnih, tekstilnih in ekonomskih tehnikov. Poklicno, strokovno in gimnazijsko izobraževanje je od leta 2002 združeno v Srednji šoli Domžale, ki je uvedla tudi program za računalniške tehnike. Velik gospodarski napredek v povojnih desetletjih je ugodno vplival tudi na reševanje problemov splošnega šolstva v domžalski občini. Domžale so postopoma postale pomembno izobraževalno središče tudi za sosednje občine.

Viri in literatura

Arhivski viri:

Arhiv SŠ Domžale, statistično gradivo.

SŠM, dokumentacijska zbirka, Vajenska šola raznih strok Domžale.

SŠM, dokumentacijska zbirka, šolska mapa nižje gimnazije Domžale.

ZAL, Dom. 23, letna poročila Mestne občine Domžale.

ZAL, Dom. 46, Državna meščanska šola Domžale 1938–1945, teh. e. 1.

ZAL, Dom. 49, Osnovna šola Šlandrove brigade, teh. e. 1.

59 Arhiv SŠ Domžale, statistično gradivo; mag. Primož Škofic, direktor SŠ Domžale in ravnatelj Gimnazije, ustni vir.

Časopisni viri:

Delo, 14. 12. 2001.

Domžalec, št. 1, 23. 7. 1925

Domžalec, št. 1, 16. 7. in št. 2, 27. 7. 1929.

Občinski poročevalec, slavnostna številka, 30. 11. 1964.

Domžalski vestnik, št. 1, 29. 8. 1954.

Občinski poročevalec, št. 11, 20. 12. 1973.

Občinski poročevalec, št. 16, 21. 11. 1980.

Občinski poročevalec, št. 78, 24. 4. 1988.

Slamnik, št. 1, 25. 1. 2002.

Slamnik, št. 2, 15. 2. 2002.

Slamnik, št. 8-9, 12. 7. 2002.

Rismal, Melhior, Gradivo za zgodovino meščanske šole, 1–9, 1957-1960, rkp. v knjižnici SŠM.

Ustni viri:

Peter Primožič, župan in član uprave Vele.

Mag. Primož Škofic, direktor SŠ Domžale in ravnatelj Gimnazije.

Franci Zupanc, tehnični direktor tovarne Toko.

Literatura:

Bernik, Franc, Zgodovina fare Domžale, Kamnik: samozaložba, 1923.

Bernik, Franc, Zgodovina fare Domžale, druga knjiga, Groblje – samozaložba, 1939.

Brojan, Matjaž, Slamnata sled Domžal: 300 let slamnikarstva, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika 2012.

Černe, Jakob, Nekateri kazalci razvoja družbenih dejavnosti v Občini Domžale, *Zbornik Občine Domžale* 1979.

Desetletno poročilo domžalske gimnazije 1945–1955 (ur. Etbin Bojc), Domžale: gimnazija 1955.

Dragar, Toni, Ob sedemdesetletnici ustanovitve Mestne občine Domžale, *Nastanek Mestne občine Domžale* leta 1952, 2012.

20 let Delavske univerze Domžale (ur. Karel Kušar), Domžale: Delavska univerza 1979.

Gaspari, Anton, Nekaj podatkov iz uničene šolske kronike, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1945–1955, 1955.

Flerin, Milan, Domžalska gimnazija, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1955.

Karlovšek, Metka, Ustanovitev osnovne šole v Domžalah leta 1864 in njen razvoj do druge svetovne vojne, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.

Kušar, Karel, Razvoj nekaterih delovnih organizacij v domžalski občini, *Zbornik Občine Domžale* 1979.

Lenič, Jernej, Nekaj poglobitvenih značilnosti razvoja domžalske občine po osvoboditvi, *Zbornik Občine Domžale* 1979.

- Lenič Jernej, Prebivalstvo domžalske občine, *Zbornik Občine Domžale* 1979.
- Marolt, Milan – Škerjanc, Franc, Gibanje gospodarstva v letih 1965–1975, *Zbornik Občine Domžale* 1979.
- Mehle, Milan, Deseta obletnica gimnazije v Domžalah, *Desetletno poročilo domžalske gimnazije* 1955.
- 50 let: od Usnjarskega tehnikuma do Srednje šole Domžale (ur. Tanja Resinovič- Stergar), Domžale: Srednja šola 1999.
- Pogačnik Jarc, Andreja, Prizadevanja za napredek šolstva v domžalski občini, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stergar, Tanja, Od Usnjarskega tehnikuma do Gimnazije: iz zgodovine domžalskega srednjega šolstva, *Stiplovškov zbornik* (ur. Dušan Nečak), Ljubljana: Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete (Historia 10) 2005.
- Stergar, Tanja, Srednja šola Domžale in njene predhodnice, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stiplovšek Miroslav, Propad slamnikarske industrije in razvoj novih industrijskih panog na domžalskem območju 1918–1941, *Zgodovinski časopis* 47, 1993, št. 3.
- Stiplovšek Miroslav, Nastanek Mestne občine Domžale leta 1952: pomembna prelomnica v upravnem razvoju domžalske občine, Domžale: Kulturni dom Franca Bernika 2012.
- Stiplovšek Miroslav, Razvoj Domžal od vaškega naselja do mesta in izobraževalnega središča, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stiplovšek, Miroslav, Meščanska šola v Domžalah 1938–1945, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stiplovšek, Miroslav, Nižja gimnazija Domžale, *Šolstvo v domžalski občini* 2014.
- Stražar, Stane, Domžale: mesto pod Goričico, Domžale: Kulturno društvo Miran Jarc Škocjan 1999.
- Šolstvo v domžalski občini: zbornik ob 150 – letnici ustanovitve osnovne šole v Domžalah (ur. Andreja Pogačnik Jarc), Domžale: Občina 2014.

*Zusammenfassung****Einfluss der Wirtschaft auf die Entwicklung der Bildung in der Gemeinde Domžale 1864-2002******Von der Gründung der Grundschule in Domžale bis zur Reorganisation der Mittelschule Domžale******Miroslav Stiplovšek***

Die Industrialisierung im Bereich Domžale begann in der Mitte des 19. Jahrhunderts mit der Gründung von Stroh-Fabriken, die mit der Gründung der ersten Grundschule in Domžale im Jahr 1864 zusammenfiel. Nach dem Ersten Weltkrieg entstanden, parallel zum Untergang der Strohindustrie, 20 Unternehmen aus acht Zweigen mit mehr als 1700 Angestellten. Handwerk und Handel haben sich schnell entwickelt, was zur Gründung der Handwerksschule in 1921 und der Gewerblich-Industriellen Bürgerschule in 1938 führte.

Der Aufschwung der nichtlandwirtschaftlichen Zweige nach dem Jahr 1945 verbreitete die Berufsbildung. In 1948 wurde in Domžale die erste Mittelschule, das Leder Technikum, für die Bedürfnisse der jugoslawischen Lederindustrie gegründet. Der Industrie-, Handwerks- und Handelsbedarf bis Ende des 20. Jahrhunderts beeinflussten die Ausbildung der Leder-, Galanterie-, Lederkonfektions-, Maschinen-, Textil- und Wirschaftstechniker. Seit 2002 sind die Berufs-, Fach- und Gymnasialbildung in der Mittelschule Domžale vereinigt, die auch ein Programm für Computertechniker einführte. Der große wirtschaftliche Fortschritt in den Nachkriegsjahrzehnten hatte einen positiven Einfluss auf die Lösung der Allgemeinbildungsprobleme in der Gemeinde Domžale. Schrittweise wurde Domžale auch für die benachbarten Gemeinden ein wichtiges Bildungszentrum.

Eva Premk Bogataj*

***Začetki šolanja prve dame slovenske slavistike prof.
dr. Marje Boršnik (1906–1982)***

*The educational beginnings of the first lady of Slovene studies in
Slovenia, Prof. Dr. Marja Boršnik (1906–1982)*

Izvleček

Prispevek predstavlja biografske zapiske Marje Boršnik o začetkih šolanja, ki so bili prvič javnosti predstavljeni v monografiji Prof. dr. Marja Boršnik, prva dama slovenske slavistike (avtorici ddr. Francka Premk in dr. Eva Premk Bogataj). Prikazuje pomen povezanosti z naravo in družino (skupnostjo, tradicijo), ki jo ponazarja rodna Borovnica na eni strani, in strah pred novim, neznanim, ki ga je poosebljala tuja Ljubljana in tudi vstop v šolo. Šola pa ji nepričakovano odpre vrata v nov svet, v katerem bo poslej našla svoje zatočišče: svet knjige.

Abstract

The article presents Marja Boršnik's biographical notes about the beginnings of her education, which were first revealed to the public in the monograph Prof. dr. Marja Boršnik, prva dama slovenske slavistike (by DDr. Francka Premk and Dr. Eva Premk Bogataj). The article contrasts the importance of connections with nature and family (community, tradition) represented by her birth place Borovnica, and the fear of the new and the unknown, embodied by Ljubljana and starting school. But unexpectedly, school opened for her a door into a new world in which she would find refuge: the world of books.

Ključne besede: Marja Boršnik, Borovnica, začetki šolanja

Key words: Marja Boršnik, Borovnica, educational beginnings

Uvod

Letos Marja Boršnik, naša prva univerzitetna profesorica literarnih ved na Filozofski fakulteti v Ljubljani, začetnica mladinske literarne vede in ženskih literarnih študij, praznuje stodesetletnico rojstva. Prispevek je poklon ne le njeni monumentalni knjižni zapuščini, pač pa tudi nepogrešljivi vlogi, ki jo je imela v slovenskem šolstvu.

* Eva Premk Bogataj, univ. dipl. profesorica ruskega, hrvaškega, srbskega in makedonskega jezika s književnostmi, magistra hrvaškega jezika in doktorica literarnih znanosti, samostojna projektna vodja in svetovalka za odnose z javnostmi.

Vsaka pot se začne s prvim korakom. V tem prispevku bom pisala o prvem koraku, o začetku šolanja.

Pred štirimi leti sva z mamo, ddr. Francko Premk, začeli sistemsko urejati zapuščino babice prof. dr. Marje Boršnik, ki je ostala v zasebni lasti: mama je prevzela osebne dnevnike (najstarejši ohranjeni dnevnik je iz leta 1921), jaz pa zapiske, tipkopise, predavanja, korespondenco (pisma in razglednice) in dragocene male lističe ter vse dokumente (od osebnih dokumentov, pogodb z založbami, potrdil o izplačilih honorarjev, potrdil o izobrazbi itn.). Čeprav je zajeten del korespondence mama leta 1982 zaradi prostorske stiske prepustila knjižnici SAZU, nekaj pa hranijo tudi drugi arhivi po Sloveniji in NUK, se je zapuščina v privatni lasti po najinem mukotrpnem urejanju, branju, razvrščanju in analizi izkazala za najbolj zanimivo ne le za raziskovalce literarne zgodovine in slovenske slavistike, pač pa za vse, ki se v svojih študijah kakorkoli dotikajo obdobja, v katerem je prva dama slovenske slavistike ustvarjala, ali pa področij, s katerimi so se njene raziskave prepletale: od ženskih študij, kulturne zgodovine, literarne geografije, mladinske književnosti, zgodovine itn.

V tem prispevku bom predstavila le segment biografskih zapisov, spominov Boršnikove na prve šolske dni in začetke šolanja kot uvod v življenje izredne ženske intelektualke. Poskusila bom ponazoriti simbolni pomen tega obdobja za njeno ploidno znanstveno ustvarjalnost.

Borovnica – Ljubljana

Boršnikova se je rodila v Borovnici, kjer je imela njena družina čudovito meščansko hišo nedaleč od šole, v kateri je prvi razred končala že starejša sestra Ančica.

Borovniško vaško okolje je otrokoma nudilo stalen stik z naravo, zaradi očetovega velikega vrta, ki ga je krasil in napajal potok, pa je imela Boršnikova stalen stik z zemljo, živalmi in rastlinami. Sadni in zelenjavni vrt ter še posebno cvetlični okrasni vrt okoli hiše so ji vse življenje nudili navdih za literarno ustvarjanje, hkrati pa je od tod izvirala tudi njen holističen pogled na življenje. Večkrat je pri znanstvenem delu poudarjala, da je vsak človek le del celote in da to celoto predstavlja še toliko drugih delov, ki so med seboj povezani. Zavedanje skupnosti, medsebojne soodvisnosti in povezanosti je Boršnikova iz borovniškega mikrokozmosa prenesla na ljubljansko šolsko obdobje, še posebej aktivno pa je to skupnost gradila sama s »slavistično kolonijo« v Kranju že kot univerzitetna profesorica. A o tem drugič, vrnimo se v Borovnico.

Borovniški čas prvih šestih let življenja, ki je bil Boršnikovi sinonim brezskrbnega, srečnega in idiličnega družinskega okolja, je v večji meri izrisal njeno osebno, kulturno in duhovno identiteto: začela je z detektivskim raziskovanjem na vrtu in v hiši, sodelovala pri domačem kulturnem (glasbenem in gledališkem) življenju, prevzemala pa so jo tudi lokalne specifične Borovnice (voda, gozd, Paplerjeva jablana, monumentalni viadukt itn.) in čudež življenja, narava. Ključni, s katerimi je odpirala vrata Tavčarjevih, Aškerčevih, Gradnikovih, Majcnovih literarnih del in stvaritev ne-

šteto drugih avtoric in avtorjev, so pobrani z vrta: tu je spoznavala popolnost reda, dinamičnost, večno ponavljanje, harmonijo, soodvisnost, pomembnost najmanjšega dela za ravnovesje celote, obstoj zakonitosti, ki so večne, ne glede na človekov pogled na stvari in končno – lepoto. Barve, vonji in oblike najrazličnejših cvetlic so ji kasneje poleg vode, oblakov, gora, zelenja in dreves prinašali notranji mir, občutek smisla, povezanosti z izvorom. Kot profesorica je ves čas poudarjala dve stvari, ki ju literarni zgodovinarji šele danes zopet upoštevajo: da je literarno delo povezano tako z avtorjem kot s časom in prostorom, v katerem je nastalo.

Vse življenje sta jo vodili dve lastnosti, ki sta *sine qua non* za humanista in še posebej za pedagoga: občutljivost in ustvarjalnost. Za tisti čas je bilo samoumevno, da tudi skromnost in poštenost, danes pa teh dveh besed ne doživljamo več kot odliko, prej nasprotno.

Boršnikovi je Borovnica tudi kasneje, celo še tik pred smrtjo, ko je kot že tolikokrat prej razmišljala o nakupu svoje rojstne hiše (v stiski sta jo po smrti očeta in sestre morali z mamo prodati), predstavljala popolnost in harmonijo, h kateri holističen pogled na svet teži.

Leta 1942 je v svoji avtobiografiji zapisala: »Ljubljana in Borovnica – pekel in nebesa. Anči in mama sta Borovnico mrzili, midva z očetom pa nisva mogla živeti brez nje. Borovnica – svoboda sama. Tu je sonce, tu so rože, drevesa, živali.«¹

Ljubljana je Boršnikovi predstavljala neznani, novi svet, nasproti staremu, varnemu zavetju doma v Borovnici. Tako je tudi šola sodila v novi svet, ki se ga je Boršnikova v začetku bala. Da bo prav v tem svetu razvila svoj ustvarjalni in raziskovalni potencial v največji meri, seveda takrat še ni mogla slutiti.

V nunskem vrtcu in na Mladiki

Sestra Ančica je prvi razred končala v Borovnici, nato pa so jo vpisali k ljubljanskim uršulinkam, medtem ko je Marja v Ljubljani obiskovala že vrtec: »Ko mi je bilo kakšnih pet let, so me vtaknili v nunski otroški vrtec, da me malo izgladijo za šolske težave. Spomin na te tedne mi je ostal vse življenje mučen: visok, tuj prostor, dolge vrste klopi, v njih naj utesnjeni otročajci pletejo košarice in rezljajo papir. Spredaj na vzvišenem mestu nuna kot policaj, ki z mrko kretnjo duši živžav. Nekaj vlažno sladkobnega se plazi po stropu, polzi po stenah. Kmalu sem nalezla ošpice in vzeli so me iz »šole«. »Počakaj, letos je šlo še lahko, prihodnje leto pa boš prikovana med klopi, hočeš ali ne!« so mi grozili s pravo šolo, da se je dušiče ulegla name.«²

Prava učenost se je za Boršnikovo začela leta 1912 s prvim razredom na Mladiki: »Našli so me skrito pod posteljo in me za noge siloma potegnili v šolo. Ne bi se je bila

1 Boršnik 1942, str. 43.

2 Boršnik 1942a, str. 23.

*V prvem razredu Mladike I. 1912, Boršnikova v četrti vrsti skrajno levo
(hrani Francka Premk).*

tako branila, če bi bila vedela za njeno osnovno obliko. To sta gradila učiteljica Milica Prosenc in katehet Janko Mlakar. Prva je bila tako drobna in skoraj tako ljubezniva kakor moje igračke, drugi je bil ustvarjalen humorist in je znal o največjih rečeh tega sveta govoriti s svojim značilnim pomežikovanjem z očesom.³

Prvi dve leti je hodila v Mladiko: »Pot v šolo je bila prijetna: dve beli cesti med vrtovi in vilami.«⁴ Bleščeče licejsko poslopje se ni dalo primerjati z mrkimi nunskimi zidovi. Prvo učenost so dekleta sprejemala v obliki povesti, med odmori so bila lahko na dvorišču, čeprav ne v najlepšem delu vrta, kjer se »med rožami sprehajajo gospodične licejke in predejo tajne pogovore«.⁵

Boršnikova je večkrat govorila o čudovitem okolju znanega Mestnega dekliškega liceja v Fabianijevi zgradbi: »Mladika se je imenovala osnovna šola poslopja, ki se je iz nekdanje višje dekliške šole razvilo v šestletni licej. To je bilo pred vojno najvišja izobraževalna šola za naša »boljša« dekleta, ki pa ni mogla tekmovati z moško osemletno gimnazijo niti s sedemletno realko, čeprav se je končevala z maturo. Predmeti na liceju so bili namreč prikriti ženski izobrazbi, ki ni bila namenjena visokošolskemu študiju, marveč uglednejšemu meščanskemu zakonu. Bodoče dame naj se predvsem humanistično usmerjajo s svobodno nacionalno vzgojo. Živahno poslopje na bivši Bleiweisovi, sedanji Prešernovi cesti, je bilo secesionistično zgrajeno z denarjem mecenca Gorupa in je s svojim zadnjim traktom dajalo prostor še dekliški gospodinjski šoli. Poleg te svetle šole je rasel negovan park, s prednje, dvoriščne strani omejen za

3 Boršnik 1942, str. 12.

4 Boršnik 1942a, str. 23.

5 Prav tam.

igre osnovnošolk, zadaj med žlahtnim drevjem in grmičjem pa prikrojen za resnejšo zasanjanost licejk. V parku okrog Mladike je bil krasen park, zadaj Tivoli, glicinije so se vzpenjale po stenah, skratka – tako okolje, kakršno bi bilo potrebno za vsako izobrazbo, zlasti pa za začetno.«⁶

Vstop v šolo je Boršnikovi odprl nov svet: »Nastopne ure ljubke učiteljice ne bom pozabila. Menda sem že povedala, kako je Iiida pogoltnila iiglo in tako je ta iigla obtičala v njenem drobovju. Tudi to sem najbrž že omenila, kako so v mojem duhovnem dnu obtičale strahotne grožnje o pogubljenju. Niti najmanj se jih ni držal katehetov groteskni pomežik. Vidim se razpeto med ta začetniški i in zadnji krog pogubljenja.«⁷

O verski vzgoji kateheta Mlakarja v spominih Boršnikove beremo:

»V drugem razredu pa reč z veroukom postaja resna. Ne samo spoved. Tistih devet grehov človek že spravi skupaj, saj nagaja ves dan in dela odraslim hudo. Meni pa je treba razbremeniti še posebno težko vest: kuharici Tončki sem se ponašala s komaj vidnimi steklenimi biserčki in jo navlekla, da so to drobceni cukrčki. Nisem ji branila, da jih je ta ščepec meni nič tebi nič s kruhom pojedla. Zdaj bo umrla in nihče drug ko jaz ne bo temu vzrok! Vsak čas jo bo pričelo zvijati.

Pa kot rečeno, ni bila samo spoved, ki me je plašila. Zlasti sprva ne, ko je bil naročeni spovednik mlad in ljubezniv gospod; celo zaradi mojega smrtnega greha se ni prijemal za glavo, marveč se je tako od srca nasmehnil, da sem pozabila, kje da sem. Kasneje, ko sem se sama in naskrivaj zatekala v tujo spovednico, je spoved postajala kočljivejša, često naravno neznosna. Zgodilo se je, da me je kak spovednik spraševal čudne reči, ki jih niti še slutila nisem. Silil je vame z vlažno sirupastim glasom, ki me je ob njem zazeblo. Za vsako spoved sem se vestno pripravljala in /.../ izpovedala več, kot sem zakrivila. Skoraj vsemu nerazumljivemu sem prikimavala kot krivka, pokoro pa opravljala dvakrat tolikšno, kot mi je bila naložena. Kljub temu sem hostije zauživala z bolečo bojznijo in večkrat se je dogodilo, da sem se zadnji hip odmaknila izpred obhajilne mize, ker me je prešinil strah, da Boga goljufam.

Pa to se je dogajalo kasneje, zlasti od tretjega razreda naprej, ko mi je šolska učenost že vso toplino prve vere pregnetla, s slepim strahom pred neprestano krivdo.

Doma o bogu nisem veliko zvedela. Oče je molčal, z mamo pa sva komaj vsak večer molili nežno molitevco k Angelčku varuhu. Ta Angelček je visel v zlatem ovalnem okviru v rožnati haljici z blestečimi perutmi nad mojo posteljo in budil v meni takšno zaupanje v mojo moč, da sva združeno prepodila vse moje strahove. Ti pa v moji domišljiji s cerkvijo niso bili v nikakršni zvezi.

Cerkev mi je bila poslopje kot vsako drugo, nič tajinstvenega nisem našla v njej. Ker smo spadali med najiminitnejše vaščane, smo imeli v farni cerkvi stalno klop tik ob oltarju. Oče je skrbel, da je bila ta klop ob nedeljah in praznikih zmerom polna,

6 Boršnik 1942, str. 14.

7 Boršnik 1942, str. 13.

sam jo je pa z družino bolj redko delil. Sicer pa jo je poleti tetka s svojimi košatimi krili vsako jutro napolnila in, če je poleg mene klečala kakor kol vzravnana, dostojanstvena teta, je bila cerkev že precej slovesno okrašena. Ančica je hodila na žagred med tujo gospodo, jaz pa sem se poleti večkrat stisnila v sosednjo klop k stari gospe Antončičevi. Od tam sem opazovala ministrantov hrbet, iz domače klopi pa sem desnega ministranta lahko pogruntala naravnost v lice. /.../ Duhovnik in oltar sta mi bila preblizu, da bi mogla občutiti kakšno skrivnostnost.

Od drugega razreda dalje pa so mi ljubljanske cerkve pričele vlivati bojazen, ki me ni več zapustila. Beseda smrt, ki mi je bila dotlej prazen zvok, je dobivala čedalje težji pomen. In pekel, pekel!

V spovednici sem prvič slišala besedo »šlatanje«, ki se mi je brezmejno zastudila. »Šlatanje« je smrtni greh, če se ga pravočasno ne spoveš ali vsaj ne obudiš kesanja, prideš po smrti v pekel, kjer je večni jok in škripanje z zobmi. Dotlej sem spala zmerom s punčko. Zvečer sem ji slekla oblekco in v postelji sem z materinsko naslado prižemala k sebi njene trde mrzle ude. Toda to je smrtni greh, ki me bo za večno pogubil! Večnost!? Dan na dan sem se mučila, da dojamem, kaj je to. Štela sem in štela, odmotavala čas, da bi dosegla v zamotanem klobčiču zadnjo nit, konca pa ni bilo! Kaj bi to drobno življenje pred tolikšno strahoto!

»Gospod, nisem vreden, da greš pod mojo streho, toda reci le besedo in ozdravljen bo moja duša!« Te čudovite besede te odrešijo pogubljenja. Če jih pozabiš – gorje! Tako sem razumela kateheta. Nekoč sem ždela v mračnem kotu Nunske cerkve in prav pri obhajilu, ko jih je potrebno obuditi, so mi odpadale iz spomina. Krčevito sem grebla po možganih – brezuspešno. Nikoli ne prej ne pozneje ni taka peklenska groza zazevala vame. Zdaj ni nobene pomoči, nobenega odrešenja, če me ta hip pograbi smrt! Zaječala sem. Ljudje, ki so ves čas pokašljevali krog mene in se prestopali, so se začudeno obrnili. Stisnila sem se k steni, da me je zazeblo, in tako nepremično obvisela, dokler me ni val odhajajočih zajel in sprostil v enakomerno vsakdanjost.

Zvečer sem dodajala mamini molitvici natihem še šolsko molitev angelu, očenaš, vero, molitev o božji kraljici in neštete druge, ki sem si jih sama izmišljala. Ko sem vse s trudom odmolila, sem začela vse po vrsti znova, v bojazni, če jih nisem nemara le preveč izblebetala. Ker je sedel spanec na mojo zavest, sem začenjala znova in znova. Bojazen pred pogubljenjem se je borila s spancem dolgo v noč, dokler se mu nisem končno umaknila v nemirno podzavest. Kljub vsem tem mukam ali pa prav zaradi njih so me ponoči grabile misli, ki sem jih s slastjo razpredala. /.../ Odslej sem živela svojo dnevno in nočno življenje: prvo tesno povezano z ljudmi, drugo zakopano v molk in grozo pred pogubljenjem.«⁸

Kmalu se je družina Boršnikove preselila v novo stanovanje na Ulico stare pravde 1, v nasprotni del mesta – pod Ljubljanski grad: »Vogalna Bezenškova vila je s svetlejšje, južne strani gledala preko vrta usmiljenk na Grad, s turobnejše zahodne pa na

nepregleden jarek, prekrit z grmičjem. Za njim je imel naš daljni sorodnik čudak don Antonio svoj vrt, ki nam ga nikoli ni pokazal. Nikjer ni bilo več prostora za široke radosti, nikjer za brezskrbnost nekdanjega drobiža.«⁹

Prva svetovna vojna

Vojska je naplavila obilo težav: »Ne samo izredno pusta črno-žolta vadniška šola na sivi Resljevi cesti, tudi dolgotrajna očetova bolezen z mamino odsotnostjo mi je legala na dušo.«¹⁰

»Pouk na polnemški šoli je bil čisto drugačen. Mrk, zame naravnost odvraten. Zlasti zaradi nemščine in zaradi vsega tistega okolja, ki me je spominjalo na cesarsko kraljevo usmerjenost. Mi smo bili z doma liberalno vzgajani in tudi licejska šola je bila liberalno vzgajališče in tam smo se učili v glavnem ljubiti naš narod. To je bila predvsem nacionalna vzgoja. Nič kaj cesarsko-kraljeva. S cesarsko-kraljevo vzgojo pa je pretil tudi nov hud pritisk, prva svetovna vojna. V našem okolju se je gojil srd, strah, gojila se je mržnja proti razdejanju svetovne vojne.«¹¹

Pred zunanjo nevarnostjo, ki se je vse bolj bližala tudi domači hiši in vrtu, je Boršnikova svoje zavetje in drugi dom, notranji mir in srečo našla v drugem svetu – svetu knjige. Čeprav prve otroške knjige niso bile tako barvite, kot so današnje, in čeprav jih je bilo malo, je njena domišljija dobila novo zatočišče. Med njimi je bil tudi prevod ameriške humoreske *Iz dnevnika malega poredneža*.¹² Ta ji je vzbudil posebno željo po porednosti, pa tudi po pisanju dnevnika. »S pisanjem dnevnika se začanja moja prva pismenost ali pismenstvo. Ko so starejši staknili moj dnevnik, so se seveda norčevali iz mene. Meni je bilo grozno, če sem pomislila, da kdo bere ta dnevnik. Šla sem, ga raztrgala na kosce in sem ga vrgla v domači vodnjak. Vendar dnevnika nisem nehala pisati.«¹³

Vojno obdobje je zaznamovalo pomanjkanje. Žalost in puščobo teh ljubljanskih vojnih let so ji poživljale tri prijateljice: »Nada je bila hči naše hišne posestnice, očetove daljne sorodnice, in je stanovala pod nami v visokem pritličju. Mico sem videla z okna, če je po vzpetem vrtu pod gradom na ukaz strogega mrkega očeta, upokojenega profesorja, trosila gnoj s ceste. Starši za pol glave višje Pavle so imeli za oglom gostilno. Naši trojici, ki je dve leti romala v isto šolo in se potila v istem razredu, se je pridružila šele v petem razredu, kjer smo lahko spet zadihale svobodnejši licejski zrak. Seveda je avstrijska vojska takoj ob pričetku vojne prijazno poslopje Mladike prekrojila za svoje potrebe in ga temu primerno opustošila. Razredi so morali iskati zatočišča pod

9 Boršnik 1942, str. 13.

10 Prav tam, str. 14.

11 Boršnik 1969, str. 5.

12 Gre za priredbo ameriške knjige *A bad boy's diary* Mette Victorie Victor, ki je izšla leta 1882, v slovenščini pa leta 1910 izpod peresa Janka Dolžana.

13 Boršnik 1969, str. 5.

drugimi manj primernimi strehami. Naša četverica je našla skromen prostor v petem razredu Cirile Pleškove v družbi mojih nekdanjih sošolk iz drugega razreda. Tam sem se razveselila tudi nekaj ustvarjalnejših deklet, kakor bodoče kemičarke Dane, Mete, Vere in še katere, ki takrat še ni izstopala, a je nakazovala ustvarjalnejšo pot od stisnjenk na vadnici. Učiteljica Pleškova je bila prej amazonka, ki se bori za socialno in žensko svobodo, kot pa nežna ustvarjalka, ki zna brenkati na harfo naših tenkih strun. Smejala pa se je z razkošnim altom, ki nam je omogočal sprostitvev.«¹⁴

Znala jim je utrditi samozavest in dekleta so odlično pripravljene presedlale na prvi licej.

»Prvo srednješolsko leto smo preždele pod zaprašeno streho takratne Glasbene matice v rokah skromne, a prizadevne glasbenice Milice Sadarjeve. Ta ljubezniva žena me je učila tudi zborovskega petja in teorije. Vendar tu nisem pokazala niti toliko elana kakor pri klavirju, kjer so me že od osmega leta naprej dolgočasile razne pianistke. Prva, najboljša med njimi, Jara Chlumecka, me je pač žalila s premajhno pozornostjo. /.../ Če bi me bila že takrat dobila v roke kakšna Marica Vogeltnik, ki je znala pokazati subtilno sodoživljanje in vnemo, bi bilo morda kaj nastalo iz mojega klavirskega klimpranja. Toda Marica je bila takrat še otrok, dobila me je prepozno, ko sem se usmerjala že čisto drugam. Kako važna je pri muzikalni vzgoji prizadetost učitelja! Kdor se tega loteva brezbrizno, morda le iz krušnih potreb, bo tenko muzikalno tkivo še tako nadarjenega otroka raztrgal. /.../ Na licejski šoli sem sicer igranje uspevala, ne odlično, a vsaj prav dobro, čeprav sem se zanjo bolj malo pripravljala. Na vadnico pa sem bila pristokala in sem se tam z grenkobo prerinila. Ne toliko zaradi nemščine, ki v Mladiki ni bila učni predmet, pač pa zaradi tamkajšnjih zastarelih metod in iz upornosti do ozračja, ki je tam prevladovalo.«¹⁵

Prva svetovna vojna je prišla tudi v rodno Borovnico: »Po vasi so bili pribiti veliki plakati, ljudje so se v razbeljenih gručah gnetli krog njih. »Kaj bodo tud očeta pobrali?« »Hvala bogu je že čez petdeset, ne bo mu treba v klavnico.« Čez noč se je življenje obrnilo. Napet direndaj je zagrabil tudi našo hišo, čeprav se je grozeča skrb še ni dotaknila. Ker je bila najiminitnejša in sredi vasi, so se koj vselili vanjo višji oficirji. Razlezli so se, kot da bi bili oni gospodarji. Po kuhinji in po hodnikih je mrgolelo puršev. Posedali so po škrinjah na mostovžu in uganjali norčije. Čistili so gospodarjem jahalne škornje, da so se kovinsko svetili, in lizali pločevinaste škatle od izpraznjenih kompotov.

Gospoda se je ugodno počutila. Iz večine so bili to Čehi in Nemci. Čehi so kmalu odhajali na fronto, nekateri Nemci pa so ostali po več let. Tudi žene in otroci so prihajali k njim na obisk. Nemški nadporočnik Bidelhorn, münchenski Žid, je koj prvi teden poslal po ženo, hčerko in psa. Ta klavrnodlaka mrha je zasmrajala vse kote

14 Boršnik 1942, str. 14–15.

15 Prav tam, str. 16.

in neprestano renčala. Družina se je ugnezdila v salonu, purš pa na mostovžu pred straniščem. Tam si je pred oknom vihal košate rdeče brke, pes pa je vsakomur, ki si je drznil mimo, kazal zobe. /.../

Kmalu je zmanjkalo moke in mleka in jajc in vsega. Zjutraj smo pili neoslajeno črno brozgo, zraven pa prigrizovali koruzen kruh, ki se je zoprno drobil. Nihče nam ni več hotel ničesar prodati. Oče je bil v vasi svoj čas župan, nekateri občinski veljaki so mu pa delo tako zagrenili, da se je brez besed umaknil in ni zahajal nikamor več. Tudi ostala družina je po navadi strica Juleta občevala samo še z učitelji iz občinske hiše, zaradi česar so nas imeli v vasi za prevzetneže in so nam z užitkom nagajali. Meni se z vaško otročadjo ni bilo dovoljeno igrati, kar sem bridko občutila v svoji osamelosti. Po cele ure sem preždela ob potoku, ki je brzel ob našem vrtu, in z zavistjo skozi ribez in mrežno ograjo motrila razigrane bosonožce, kako se valjajo po cestnem prahu ali pa škropijo z blatom. Najljubši šport jim je bil skakanje čez jarek in rabutanje našega »grozdja«. Ponoči sem večkrat slišala, kako sumljivo šumi naše sadno drevje, očetove skrbno negovane okrogle ribezove drevesčke pa so nekoč odsekali kar pri tleh. Ko je naslednje jutro oče namesto prelestnih dreves zagledal le nekaj količkov, je rezko zaklel. Edinič, da sem ujela očetovo kletev.

Sosedje so se maščevali nad »gospodo«, on pa je zelo trpel, ker jim ni znal dopovedati, da je vendarle njihov. Uničevali so mu tisto, na čemer je edino še visel, kot da ga hočejo s tem kaznovati, ker se je z družino oddaljil od njihovega življenja in mišljenja.¹⁶

S koncem vojne je družina Boršnikove doživela tudi tragedijo dveh smrti, ki v življenju bodoče znanstvenice in profesorice zaznamujeta konec otroštva, brezskrbnosti in sreče. Sreča, ki jo je doživljala na vrtu v Borovnici, in ljubezen do očeta ter hitra, prisilna ločitev od obeh, jo je trajno zaznamovala. Verjetno njena želja po znanju, ustvarjalnosti in iskanju resnice ne bi bila tako silna, če bi se idilično življenje nadaljevalo. Z gotovostjo pa lahko trdimo, da je njena znanstvena zapuščina in njen odnos do učenk/učencev in študentk/študentov globoko odražal zakonitosti naravnega okolja, v katerem je preživela prva leta svojega življenja. To, da je več kot dvajset let razvijala svojo *teorijo individualnih in generacijskih ustvarjalnih ritmov*, je povezano z opazovanjem narave, človek pa je vendar le del narave in tudi zanj veljajo naravne zakonitosti, je del celote, hkrati pa tudi socialno, kulturno in duhovno bitje.

Zaključek

Danes v šolstvu počasi iščemo pot nazaj k simbiotskemu odnosu z naravo in okoljem. Šolarji in učitelji se učimo socialnega, osebnega, kulturnega, naravnega in duhovnega sodelovanja z okoljem in sprejemanja drugega, drugačnega, ter s tem sebe. Sodobni znanstveniki pišejo o katastrofalnih posledicah antropocentričnega pogleda

16 Boršnik 1942a, 28–29.

na svet, o tem, da sodobni človek ni povezan z naravo in naravnim okoljem in se ne zaveda, da je del narave, po drugi strani pa vsakodnevno opažamo, kako najmanjši del narave lahko sproži pretres celote.

Boršnikova je svojo prvo učilnico na prostem doživljala na svojem vrtu v Borovnici. Od tod je vse življenje črpala neizmerno moč in hkrati boleče zavedanje svoje efemernosti. Kot pedagoginja si je Boršnikova kasneje v razredih in na univerzi prizadevala za to, da je čim več predavanj izvedenih na terenu (strokovne ekskurzije), da imajo učenke/učenci in študentke/študenti stik z zemljo (slavistična kolonija v Kranju) ter da v znanosti ves čas izprašujejo svoje stališče, razmišljanje in zaključke.

Povzetek

V prispevku smo predstavili prve korake Marje Boršnik v spoznavanju sebe, iskanju ravnovesja med Borovnico in Ljubljano, notranjim in zunanjim svetom, mikro in makrokozmosom, spreminjajočim se in stalnim, naravo in umetnim svetom. Skozi izpoved Boršnikove, ki jo je sama zapisala leta 1942, smo ponazorili občutenje strogega šolskega reda in prvega stika s katehetom ter strahu, ki ji ga je v začetku povzročala šola. Biografski zapisi Boršnikove ponazarjajo, da je zaradi izredno močne vpetosti v naravno okolje in skupnost v otroštvu oblikovala holističen pogled na svet, ki ga je kasneje uporabila tudi pri raziskovanju literature. Naravno okolje Borovnice je Boršnikovi v prvih letih življenja nudilo optimalen prostor za opazovanje, raziskovanje, ustvarjanje in razmišljanje, družinsko življenje pa poriv, zaradi katerega je s takšno vnemo in močjo (ona je to silo imenovala »ustvarjalni eros«) tudi v literarni znanosti in življenju iskala resnico in lepoto.

Viri in literatura

Literatura:

- Boršnik, Marja: Moja pot – avtobiografija. Arhiv prof. dr. Marje Boršnik. 1942.
Boršnik, Marja: Moja pot, druga varianta. Arhiv prof. dr. Marje Boršnik. 1942a.
Boršnik, Marja: Portret dr. Marje Boršnikove. RTVSLO, 27. 1. 1969. Arhiv prof. dr. Marje Boršnik. 1969.
Premk, Francka in Premk Bogataj, Eva: Prof. dr. Marja Boršnik, prva dama slovenske slavistike. Kranj 2015.

Erna Jurič*

***Šolska kronika štirirazredne ljudske šole
v Šmartnem pri Litiji (4. 11. 1876–28. 7. 1904)***

*The school chronicle of the four-year primary school
in Šmartno near Litija (4 November 1876–28 July 1904)*

Izvleček

Članek je posvečen 350-letnici ustanovitve prve šole v Šmartnem pri Litiji leta 1665.¹ V Zgodovinskem arhivu v Ljubljani hranijo Šolsko kroniko štirirazredne ljudske šole v Šmartnem pri Litiji, ki zajema obdobje od 4. novembra 1876 do 28. julija 1904. Pisali so jo nadučitelji in odstira pogled na osemindvajsetletno delovanje šole. Prvi nadučitelj Fran Serafin Adamič pričenja kroniko z obširnimi poročili o slovesnosti ob otvoritvi novega šolskega poslopja 4. novembra 1876. V kroniki so popisana imena učiteljev in učiteljic, ki so poučevali v šoli, slovesnostih ob različnih praznikih in jubilejih cesarske družine.

Abstract

The article is dedicated to the 350th anniversary of the establishment of the first school in Šmartno near Litija in 1665. The Historical Archives of Ljubljana keep the school chronicle of the four-year primary school in Šmartno near Litija, which encompasses the period from 4 November 1876 to 28 July 1904. It was written by the head teachers and reveals the school's activities during those 28 years. The first head teacher, Serafin Adamič, begins the chronicle with an extensive report about the festivity celebrating the opening of the new school building on 4 November 1876. The chronicle includes the names of teachers who taught at the school and the festivities to mark various holidays and anniversaries of the imperial family.

Ključne besede: šolska kronika, štirirazredna ljudska šola Šmartno pri Litiji, Fran Serafin Adamič, šolsko leto, šolske slovesnosti

Key words: school chronicle, four-year primary school in Šmartno near Litija, Fran Serafin Adamič, school year, school festivities

* Erna Jurič, univ. dipl. zgodovinarica, bibliotekarska specialistka, Knjižnica Litija, Parmova 9, 1270 Litija, e-naslov: erna.juric@gmail.com

1 Nataša Kolar, Prispevek k zgodovini šolstva v Šmartnu pri Litiji med letoma 1800 in 1850, *Kronika: časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 59, 2011, št. 3, str. 518.

Uvod

Šolstvo v Šmartnem pri Litiji ima bogato tradicijo, saj njegovi začetki segajo v leto 1665, ko je v takratni enorazrednici poučeval Janez Assole.² Za potrebe trivialne šole so v prvi polovici 19. stoletja uporabljali najete sobe v zasebnih hišah.³ Šola je bila leta 1853 dvorazrednica,⁴ štiri leta pozneje pa je postala trirazrednica.⁵ Že leta 1861 je bila šola v poročilu o pridnosti dečkov in deklic poimenovana kot slovenska farna šola, ki jo je obiskovalo 357 učencev.⁶ Vodja farne šole je bil dekan Jožef Burger, ki je poleg kateheta poučeval verouk, vse ostale predmete v redni, nedeljski in ponavljalni šoli pa učitelj Fran Serafin Adamič.⁷ Pouk je potekal v prvem nadstropju nekdanje mežnarije⁸ na današnjem Staretovem trgu. Število učencev je v naslednjih letih naraščalo, zato so leta 1875 začeli graditi novo šolsko poslopje nasproti cerkve sv. Martina.⁹ Slovesna otvoritev novega šolskega poslopja je bila 4. novembra 1876. Hkrati je šola postala štirirazrednica. Kljub temu pa je pouk drugega razreda še vedno potekal v stari mežnariji.¹⁰ Kmalu so se pojavile težave, saj je bila šola očitno slabo grajena. Tako že Kmetijske in rokodelske novice z dne 17. avgusta 1878 prinašajo kratko vest o dopisu deželnemu odboru glede posojila iz deželnega in iz t. i. normalnega šolskega sklada, ki ga je šmarska občina potrebovala za popravilo »*podrtih stropov*« v šoli.¹¹ Za odobritev posojila za popravilo šole pa se je v kranjskem deželnem zboru zavzemal tudi litijski poslanec Luka Svetec.¹² V Šmartnem je bila že od nekdanj dobro razvita domača obrt (kovaštvo, kolarstvo, krojaštvo, čevljarstvo itd.) in trgovina. Leta 1841 je bila ustanovljena Knafličeva tovarna usnja, leta 1850 pa Izgorškova tovarna pohištva.¹³ Vse to je imelo najverjetneje vpliv tudi na odprtje šolske delavnice leta 1890, kjer so se dečki učili mizarstva in rezbarstva ter v letu 1898 obrtno-nadaljevalne šole.

- 2 SŠM, Šolska mapa Državna ljudska šola Šmartno pri Litiji, Kronika iz leta 1939: Nekaj iz kronike šmarske šole.
- 3 Nataša Kolar, Šolstvo v Šmartnem pri Litiji v prvi polovici 19. stoletja, *Argo*, 1994, št. 36/37, str. 19–21.
- 4 SŠM, Šolska mapa Državna ljudska šola Šmartno pri Litiji, Kronika iz leta 1939: Nekaj iz kronike šmarske šole
- 5 Ibid.
- 6 *Pridnost dečkov in deklic slovenske farne šole v Šmartnem pri Litiji v dokončanem šolskem letu 1861*. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-V5SQPSRT> (pridobljeno: 27. 3. 2015).
- 7 *Pridnost dečkov in deklic slovenske farne šole v Šmartnem pri Litii v dokončanem šolskem letu 1863*. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-VXX7R2MJ> (pridobljeno 17. 6. 2015).
- 8 Kolar 2011, str. 518.
- 9 SŠM, Šolska mapa Državna ljudska šola Šmartno pri Litiji, Kronika iz leta 1939: Nekaj iz kronike šmarske šole
- 10 Viktor Steska, Fran Serafin Adamič, *Vestnik prosvetnih zvez v Ljubljani in v Mariboru*, 10, 1929, št. 9–10, str. 75.
- 11 Naši dopisi. Iz seje deželnega odbora 10. avgusta, *Kmetijske in rokodelske novice*, 36, 1878, št. 33, str. 261.
- 12 Iz deželnih zborov. Kranjski deželni zbor, *Slovenski narod*, 13, 1880, št. 151, str. 2.
- 13 Stane Granda, Gospodarska in socialna podoba Šmartna v 19. stoletju, *Davorin Hostnik med Slovenijo in Rusijo: simpozij ob 150-letnici rojstva* (ur. Irena Gantar Godina, Magda Breznikar), Šmartno pri Litiji 2004, str. 16–17.

Fot. št. 1: Fotografija šole v Šmartnem iz leta 1938. Zgradba nekdanje šole je do današnjih dni ostala skorajda nespremenjena (hrani Slovenski šolski muzej, fototeka).

Šolska kronika štirirazredne ljudske šole v Šmartnem pri Litiji (Chronik der vierklassigen Volksschule zu St. Martin bei Littai) obsega obdobje od 4. novembra 1876 do 28. julija 1904.¹⁴ Do aprila leta 1884 je pisana v gotici in v nemščini, od junija 1884 do julija 1904 pa v slovenskem jeziku. Tiskana je bila v Ljubljani pri Miliču, vanjo pa so pisali nadučitelji Fran Serafin Adamič, Valentin Pin, Jurij Adlešič, Ivan Bartl, Jernej Černe in začasni vodje šole Janez Kermavner, Janez Bele in Karol Pikel. Kronika ima popisanih 96 neoštevilčenih strani.

Otvoritev novega šolskega poslopja

Šolska kronika se prične z obširnim poročilom nadučitelja Frana Serafina Adamiča o slovesnosti ob otvoritvi novega šolskega poslopja 4. novembra 1876. Zapisal je: »4. novembra 1876 je bilo novo šolsko poslopje v Šmartnem pri Litiji slavnostno odprto in

¹⁴ SI ZAL, LIT 30 Osnovna šola Franc Rozman – Stane, MF 60 Šolska kronika štirirazredne ljudske šole Šmartno pri Litiji.

*predano svojemu namenu ...*¹⁵ Otvoritvene slovesnosti so se udeležili številni odlični gostje – predstavniki deželne oblasti in litijskega okrajnega glavarstva: deželni predsednik Widmann, litijski okrajni glavar Vesteneck, deželni glavar Kaltenegger, okrajni glavar Franz Schoenwetter, deželni šolski inšpektor Raimund Pirker in okrajni šolski inšpektor Johann Eppich. Visoke goste so med pokanjem možnarjev in potrkavanjem zvonov sprejeli občinski veljaki z županom na čelu, učitelji, šolarji, vaščani in drugi. Sledila je slovesna maša, po kateri je dekan Jakob Rus posvetil praznično okrašeno šolsko poslopje in njegovo notranjost. V učilnici prvega razreda so sledili slavnostni nagovori predsednika krajevnega šolskega sveta barona Rudolfa Apfaltrerna, deželnega predsednika viteza Widmanna, deželnega glavarja viteza Kalteneggerja in deželnega šolskega inšpektorja Raimunda Pirkerja. Iz govorov lahko razberemo, da je bila šola zgrajena z občinskimi sredstvi, z znatnimi sredstvi iz normalnega šolskega sklada in z državno pomočjo. Vsi govorniki so poudarili pomen nove šole za kraj, hkrati pa so učiteljem položili na srce, naj s svojim delom in zgledom prispevajo k utrditvi in zvestobi cesarstvu, otrokom pa vzbudijo ljubezen in navezanost na vladarsko rodbino. Na koncu slovesnosti so si zbrani ogledali še posamezne šolske prostore in učiteljska stanovanja.

Učiteljstvo

V naslednjih osemindvajsetih letih delovanja šole, popisanih v kroniki, se je v šoli vrstilo 36 učiteljev, učiteljic in katehetov,¹⁶ ki so se pogosto menjavali. Zapisi o njih so skopi, večinoma kronika omenja njihov prihod v šolo, učiteljsko mesto ter njihovo premestitev v drugo šolo. Največ podatkov sta kronista namenila le nadučiteljema Franu Serafinu Adamiču in Ivanu Bartlu ob njuni smrti. Svojo učiteljsko pot je v šmarski šoli začel tudi slovenski pesnik, pisatelj, dramatik in prevajalec **Anton Funtek**, ki je kot začasni učitelj službo nastopil v šolskem letu 1881/1882. Učil je do septembra 1884, ko je odšel v štirirazredno šolo v Šentvid pri Stični.

Vodstvo nove ljudske šole je kot prvi imenovani nadučitelj prevzel **Fran Serafin Adamič**, ki je še leta 1874 v trirazrednici učil sam.¹⁷ Z izgradnjo štirirazredne šole pa so leta 1876 učiteljsko službo nastopili še začasni učitelj **Janez Kermavner**, ki je učil tretji razred, **Adalbert (Vojteh) Ribnikar** drugi razred in prvi razred prva učiteljica v Šmartnem, **Marija Malec**. Četrti razred je poučeval Adamič.

Med najpomembnejše in najzaslužnejše učitelje v Šmartnem nedvomno sodi že zgoraj omenjeni **Fran Serafin Adamič**,¹⁸ ki je tu poučeval osemindvajset let. Rodil se

¹⁵ Ibid, str. 1.

¹⁶ Glej tabelo št. 1 v Dodatku.

¹⁷ *Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem t. j. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogerskem*, V Ljubljani: Slovensko učiteljsko društvo, 1874, str. 70.

¹⁸ Viktor Steska: *Fran Serafin Adamič, Vestnik prosvetnih zvez v Ljubljani in v Mariboru*, 10, 1929, št. 9–10, str. 74.

Fot. št. 2: *Nadučitelj Fran Serafin Adamič*
(Steska Viktor: *Fran Serafin Adamič,*
Vestnik prosvetnih zvez v Ljubljani in v
Mariboru 1929, št. 9–10, str. 75).

je 4. septembra 1829 v Ljubljani. Prvo učiteljsko službo je nastopil leta 1847 v Škofoji Loki, leta 1849 pa prišel v Šmartno na takratno enorazrednico v stari mežnariji. Kljub neredni in slabi plači je več kot 300 učencev učil sam po 42 ur na teden¹⁹ in na željo staršev tudi nemščino. S tedanjim dekanom in hkrati okrajnim šolskim nadzornikom Jožefom Burgerjem sta se dobro razumela. Oba sta bila velika domoljuba, navdušena za slovensko pesem. Imel je izreden posluh, prav tako se je neprestano glasbeno izpopolnjeval. Že v Ljubljani je orgljal v cerkvi sv. Petra, pri sv. Jakobu in v Trnovem.²⁰ Bil je skladatelj, vodja različnih glasbenih in pevskih skupin ter ustanovitelj šmarske čitalnice leta 1872. Njegove skladbe so izhajale tudi v Učiteljskem tovarišu. Poleg poučevanja je opravljal še delo organista v župnijski cerkvi, bil vodja cerkvenega zbora in tudi v šoli je skrbel za odlično petje. Teolog, kulturni in umetnostni zgodovinar Viktor Steska, ki je tretji in četrti razred obiskoval v

Šmartnem, je zapisal: »Med petjem je dajal Adamič znamenja za padec in porast glasov in pesem je valovila po učilnici, in če so bila okna odprta, tudi po vasi. Ljudje so mimogrede postajali in ginjeno poslušali blagolasno otroško petje. Menim, da se tedaj v Sloveniji po šolah ni nikjer lepše pelo ...«. ²¹ V kroniki je zapisano, da gre največ zaslug za razširitev šole v štirirazrednico prav Adamiču, ki je pogosto z lastnim denarjem priskrbel šolsko opremo in učne pripomočke. Prištevali so ga med »najinteligentnejše«, »najbolj odlične in večje učitelje na Kranjskem«. ²²

19 Pridnost dečkov in deklic slovenske farne šole v Šmartnem pri Litii v dokončanem šolskem letu 1864. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WKCU6RYV> (pridobljeno: 27. 3. 2015).

20 Viktor Steska, Fran Serafin Adamič, *Vestnik prosvetnih zvez v Ljubljani in v Mariboru*, 10, 1929, št. 11–12, str. 91.

21 Steska 1929, str. 76.

22 Dopisi in novice. 22. decembra p. l. (1877), *Učiteljski tovariš*, 18, 1878, št. 1, str. 16.

Ko se je 22. decembra 1877 zjutraj od jutranje maše vrnil domov, ga je zadela možganska kap.²³ Pogreba 24. decembra so se udeležili učenci vseh štirih razredov, učenci iz litijske šole, uradništvo, okrajni šolski svet, prijatelji in vsi vaščani.

V krajevno in šmarsko šolsko zgodovino pa so se s svojim delovanjem na področju šolstva, s kulturnim in javnim udejstvovanjem zapisali še nadučitelj **Jurij Adlešič** (poučeval od 1885 do 1895) in **Ivan Bartl** (poučeval od 1884 do 1900) ter učiteljica **Kristina Demšar**, ki je poleg Frana Serafina Adamiča v Šmartnem poučevala najdlje, dvaindvajset let.²⁴ Poučevali so v istem obdobju, ob koncu 19. stoletja, v času zaostrjenih nacionalnih odnosov med Slovenci in Nemci, ki so skušali svoj vpliv čim bolj okrepiti tudi na šolskem področju. Sadovi njihovega delovanja (pevska, tamburaška in gasilska tradicija) v Šmartnem pa so vidni še danes, zato je prav, da jih izpostavim.

Jurij Adlešič²⁵ je v Šmartno prišel iz Vipave. Kot nadučitelj in vodja šmarske šole je služboval od februarja 1885 do 1895. Bil je velik domoljub, zelo priljubljen in spoštovan med ljudmi in šolsko mladino. Na njegovo pobudo je bila leta 1885 ustanovljena požarna bramba,²⁶ katere načelnik je bil. Na podlagi odloka c. kr. deželnega šolskega sveta je bil septembra 1895 imenovan za nadučitelja in vodjo štirirazredne ljudske šole v Krškem. Ob njegovem odhodu v Krško je v časopisu Slovenec izšla pisna zahvala,²⁷ v kateri so se učenci iz šolskih let 1885–1887 zahvalili odhajajočemu nadučitelju za njegov trud, ljubezen in prijaznost do učencev.

Po odhodu Jurija Adlešiča je začasno vodstvo šole 3. oktobra 1895 prevzel **Ivan Bartl**.²⁸ C. kr. deželni šolski svet ga je 31. julija 1897 imenoval za nadučitelja in vodjo šole. Bil je izjemno glasbeno in pevsko nadarjen. Po njegovem prihodu v Šmartno so kmalu začele nastajati manjše pevske skupine. Leta 1890 je ustanovil pevsko društvo Zvon²⁹ in leta 1892 prvi tamburaški orkester na Kranjskem, oba delujeta še danes. Šolska kronika ob različnih slovesnostih omenja, da so pod njegovim vodstvom »šolarji in šolarice prav spodbudno in izbrano peli«. Za večglasni šolski zbor je skomponiral številne skladbe, a se niso ohranile. Umrli je 16. julija 1900 v starosti 40 let. Njegova priljubljenost med ljudmi se je izkazala na »veličastnem«³⁰ pogrebu, ki se ga je udeležila »velika množica pevskega ljudstva, šmartinska in litijska šolska mladež, večina litijskih c. kr. uradnikov, šmartinsko in litijsko pevsko društvo, šmartinska požarna bramba in skoro

23 Ibid.

24 Minka Kalinova, Kristini Demšarjevi v spomin, *Učiteljski tovariš*, 80, 1940, št. 38, str. 2.

25 Umrli 16. aprila 1930 v Krškem.

26 Sonja Perme, Jože Sinigoj, Jurij Adlešič, *Prostovoljno gasilsko društvo Šmartno pri Litiji: 130 let* (ur. Sonja Perme, Domen Merzel), Šmartno pri Litiji 2014, str. 10.

27 Zahvala, *Slovenec*, 23, 1895, št. 253, str. 4.

28 SI ZAL, LIT 30 Osnovna šola Franc Rozman – Stane, MF 60 Šolska kronika štirirazredne ljudske šole Šmartno pri Litiji, str. 58.

29 *Pevsko društvo Zvon Šmartno pri Litiji: 1890 – 1980* (ur. Boris Žužek), Šmartno pri Litiji 1980, str. 8–9.

Šolsko leto

O poteku pouka kronika ne navaja nikakršnih podatkov. Predmetnik za ljudske šole v tem obdobju je po zakonu iz leta 1869 obsegal: verouk, jezik, računstvo, najpomembnejše iz prirodoznanstva, zemljepisa in zgodovine, pisanje, petje, geometrijsko oblikoslovje, telovadbo za dečke in ročna dela ter gospodinjstvo za deklince.³⁴ Telovadbo je učil Janez Kermavner,³⁵ ženska ročna dela pa v kroniki za leto 1904 omenjena Marica Meško. Pouk je potekal v slovenskem jeziku. Slovenski narod je 20. septembra 1884 poročal o peticiji šmarske občine deželnemu šolskemu svetu o uvedbi poldnevnega pouka namesto celodnevnega in o omejevanju učenja nemškega jezika, češ naj se »*odpravi nemščina tako, da se je bodo učili samo tisti, katerih stariši bi to zahtevali.*«³⁶ Delo v šoli so večkrat letno nadzorovali deželni,³⁷ okrajni³⁸ in krajevni³⁹ šolski inšpektorji.

Šolsko leto se je sprva pričevalo v začetku oktobra ali sredi novembra s sv. mašo k sv. Duhu v župnijski cerkvi. Od leta 1881 do 1903 pa se je začetek šolskega leta pričeval sredi septembra in se ponavadi končal konec julija ali avgusta z zahvalno mašo in razdelitvijo šolskih naznanil. Včasih so imeli tudi krajšo slovesnost, na kateri so bili odlični in pridni učenci pohvaljeni. Ob koncu šolskih let 1878/1879, 1881/1882 in 1882/1883 kronika omenja tudi javna izpraševanja ali »*skušnje*«, na katerih so pred starši in ostalim občinstvom pod vodstvom okrajnega veljaka preverjali znanje, ki so ga učenci pridobili med letom. Preverjanje znanja je potekalo dopoldan od 9. do 12. ure in popoldan od 14. do 18. ure. Leta 1879 je na koncu izpraševanja baron Rudolf Apfaltrern za obdaritev najmarljivejših učencev izročil vodji izpraševalne komisije, okrajnemu šolskemu inšpektorju baronu Benu Taufererju, deset srebrnih goldinarjev.

Najbolj slovesno se je zaključilo prvo šolsko leto v novi šoli. Tako so se, kot je zapisano v kroniki 16. avgusta 1877, otroci s starši že navsezgodaj zbrali pred praznično okrašeno šolo. Od tu so v sprevodu, z zastavami na čelu, odšli v župnijsko cerkev k zahvalni maši. Nato so se vrnili v okrašeno učilnico prvega razreda, kamor so prišli tudi okrajni šolski inšpektor baron Tauferer, predsednik krajevnega šolskega sveta Apfaltrern in drugi gostje. Po nagovoru nadučitelja Adamiča je sledila ljudska himna in govori odhajajočih šolarjev v slovenskem in nemškem jeziku. Po prebranih in zapetih pesmih se je dopoldanska slovesnost zaključila s podelitvijo obvestil o uspehu. Ob tej

34 Janez Cvirn, Zakon o osnovni šoli, *Slovenska kronika XIX. stoletja 1861–1883* (ur. Janez Cvirn et al.), Ljubljana 2001, str. 191.

35 Steska 1929, str. 76.

36 Petición šmartinske občine, *Slovenski narod*, 17, 1884, št. 217, str. 2.

37 Raimund Pirker (1876/1877–1883/1884), Jakob Smolej (1885/1886), Jožef Šuman (1892/1893).

38 Baron Beno Tauferer (1876/1878–1887/1888), Josip Bezljaj (1888/1889–1893/1894), Fran Gabršek (1894/1895), Andrej Šest (1895/1896–1899/1900), Anton Maier (1901/1902), Ljudevit Stiasny (1902/1903–1903/1904).

39 Dekan Jakob Rus (1879/1880), dekan Ivan Lavrenčič (1901/1902), dekan Anton Žlogar (1902/1903–1903/1904).

priložnosti so odprli tudi razstavo učnih pripomočkov in izdelkov šolarjev, ki je bila množično obiskana. Ob treh popoldne pa se je s prihodom sindikalne godbe iz Zagorja pravo praznovanje šele začelo. Iz šolskega poslopja so se učenci z zastavonošami odpravili proti gradu Grmače, ki je bil v lasti rodbine Apfaltrern. *»Ko so prispeli pred grad, so se ustavili, s pesmijo pozdravili barona Apfaltrerna in se nato odpravili na čudovit senčen travnik, ki ga je dal gospodar gradu pokositi prav za ta dan. Pod močnimi hrasti, na katerih so v lahmem vetriču svečano plapolale raznobarvne zastave«,*⁴⁰ so postavili tabor, telovadili in peli, za veselo razpoloženje pa je poskrbela sindikalna glasba. Po malici (hladna pečenka, kruh, vino in sok) so na postavljenem odru šolarji deklamirali in se na koncu baronu Apfaltrernu zahvalili za uporabo igrišča. V mraku so se vrnili pred šolo, kjer se je *»ob slavnostnem streljanju iz možnarjev in velikem navdušenju razlegala ljudska himna. Da bi bil zaključek šolskega praznika še lepši, so zvečer prižgali še ognjemet in v čast visokih gostov priredili plesni venček, kar je trajalo do zgodnjih jutranjih ur. Šele ko se je začelo daniti, so se ljudje začeli razhajati z željo, da bi kmalu imeli priložnost doživeti podoben praznik.«*⁴¹

Med šolskim letom so se otroci udeleževali skupnih šolskih spovedi in obhajil, procesij v spremstvu učiteljev na god sv. Marka (v Vintarjevcu), na veliko soboto, na križev teden in na dan sv. rešnjega telesa. Veliko pozornosti kronika namenja tudi obhajanju prvega sv. obhajila in sv. birmi. Posebno mesto je imelo tudi praznovanje godu šolskega zavetnika sv. Alojzija (21. junij). Ponavadi je obisku sv. maše v župnijski cerkvi ali v Jablanici sledila pogostitev otrok s štrucami, vinom in češnjami. Leta 1885 pa so po maši odšli na Grmače, kjer so peli, deklamirali in telovadili. Otrokom pa se je razdelilo nad 700 žemelj in rogljičev ter šest jerbasov češenj.⁴²

Za revne otroke je učiteljstvo pripravljalo tombole, ki so se, kot poroča kronika, odvijale na vrtu trgovca Josipa Jakliča, v gostilni Ignacija Zoreta ali na šolskem dvorišču. Tako so od izkupička tombole decembra 1882 osemindvajset otrok oskrbeli z oblačili. Denar za šolske pripomočke so prispevali tudi šolski dobrotniki. Tudi pevsko društvo Zvon je za potrebe ubožne mladine pod vodstvom Ivana Bartla julija 1896 priredilo *»krasni koncert pri katerem so sodelovali kot goslači tudi drugi učitelji iz okraja.«* Na predlog nadučitelja Bartla so v zimskih mesecih pod njegovim vodstvom odprli šolsko kuhinjo za revne otroke. Tako je od decembra 1895 do aprila 1896 obedovalo povprečno štirideset otrok. Tudi v naslednjem šolskem letu, od 1. decembra 1896 do konca marca 1897, so revnejši otroci dobivali hrano. Hrano je šola dobivala od dobrotnikov ali pa so zanjo denar prispevali premožnejši vaščani (tovarnar Franc Knaflič, gostilničar Ignacij Zore, trgovec Jožef Wakonigg, Brezovar Ivan).

40 SI ZAL, LIT 30 Osnovna šola Franc Rozman – Stane, MF 60 Šolska kronika štirirazredne ljudske šole Šmartno pri Litiji, str. 11.

41 Ibid., str. 12.

42 Ibid., str. 33–34.

Šolske slovesnosti

Šolske slovesnosti, namenjene praznovanju različnih jubilejev in osebnih praznikov cesarske družine, so potekale javno. Šolarji z učitelji so izvedli kulturni program, poleg pomembnih gostov (občinski in okrajni predstavniki, duhovščina) pa so na njih prisostvovali tudi vaščani.

Iz kronike povzemam slovesno praznovanje srebrne poroke cesarja Franca Jožefa I. in cesarice Elizabete leta 1879 ter praznovanje ob 50-letnici cesarjevega vladanja 30. julija 1898.

23. aprila 1879 so se zvečer zbrali šolarji in številni vaščani pred šolskim poslopjem. Strelji iz možnarjev in zvonovi so naznanili začetek slovesnosti in vsi so pohiteli domov osvetlit hiše. Na srednjem oknu šole je visel transparent z napisom »*Splošna ljubezen, Vdanost Vama K in Ca Slavo Jubilanta Preblaga*«. Ob 9. uri je strel iz možnarja oznanil prihod okrajnega glavarja Vestenecka s spremstvom. Takrat je štirinajst v belo oblečenih deklic stopilo na podstavek, na katerem sta bili sliki cesarja in cesarice, dve izmed njiju pa sta nad njima držali venec. Osvetljene so bile z bengaličnim ognjem. Pod vodstvom nadučitelja so vsi stali mirno in tiho, šestnajst šolarjev pa je v 4. razredu ob klavirski spremljavi zapelo himno. Ko so pri zadnji kitici himne mali pevci izgovorili imeni Franc Jožef in Lizabeta, je iz navdušene množice privrel trikratni vzklík »*živio*«. Okrajni glavar Vesteneck je na koncu nadučitelju Valentinu Pinu izrazil zadovoljstvo in priznanje za trud in prizadevnost. Naslednjega dne so se vsi šolarji ob 9. uri zjutraj zbrali v okrašenem razredu, kjer je nadučitelj Pin v prisotnosti predsednika krajevnega šolskega sveta Alojza Rusa in ostalih učiteljev šolski mladini spregovoril o pomenu praznika. Nato so ob vzklíkanju cesarju in cesarici zapeli praznično pesem. Po deklamiranju so zapeli ljudsko himno in nato vsi skupaj odšli v župnijsko cerkev k sv. maši. S tem se je slovesnost zaključila. Za uspelo predstavo v obliki živih slik pred šolskim poslopjem in dekoracijo šole je okrajni šolski svet nadučitelju Pinu podelil odlok o zahvali.

50-letnico cesarjevega vladanja pa je 30. julija 1898 šolska mladina praznovala na okrašenem vrtu znanega šmarskega trgovca Josipa Jakliča. Na slovesnost so prišli okrajni glavar Matija Grill, dekan Ivan Lavrenčič, uradništvo iz Litije in domače občinstvo. Dopoldne so se vsi otroci udeležili sv. maše, po kateri so bili pogoščeni s kavo in kruhom. Popoldne je sledil program na Jakličevem vrtu. »*Tu so na nalašč postavljene odru deklamovali, in sicer Anica Knaflič, Rus, M. Benegalija, Leopolda Adamčič, Ana Božič, Fr. Ilovar »Štiri letni časi«; Franja Rovar »Umirajoči oče«; Martin Juhan »V opomin petdesetletnice Nj. vel. Fran Jožefa I.«; Ana Ravnika »Mejnik« in Marija Bartl »Nj. veličanstvo ob jubileju«. Vsi učenci, sosebno zadnje imenovana, deklamovali so svoje pesmi tako izborno, da so bili poslušalci do solz ganjeni. Mej posameznimi točkami deklamacij peli so otroci 2 in troglasno pod vodstvom g. I. Bartl-na nastopne pesmi: »Moja Avstrija«, »V naravo«, »En hribček« in »Slovensko dekle«. Za tem je bila telovadba v prostih vajah in vajah na drogu pod vodstvom g. Jern. Černeta.« Sledili sta igri »V Rim«*

Fot. št. 4: Živa slika litijskih otrok: Slava cesarju Francu Jožefu! (Razne stvari. Naše slike. Slava cesarju Francu Jožefu!, Dom in svet, 7, 1894, št. 16, str. 512–513).

in »Naš cesar«.⁴³ Nadučitelj Bartl je nato v nagovoru spregovoril o pomenu slovesnosti. Na koncu so otroci zapeli cesarsko himno, potem pa je sledila še pogostitev z raznim »pecivom, poviticami, sladčicami, kolači, svinjskim mesom, pečenko, kavo, sirom in vinom«. Za pogostitev otrok so bili zaslužni predvsem krajevni šolski svet, dekan Ivan Lavrenčič, Franc Knaflič in Ivan Razboršek, ki so prispevali večje vsote denarja ali hrano, prav tako so prispevali darila za slovesnost tudi vaščani Šmartna.

Šolarji so imeli prost dan tudi na god cesarja Franca Jožefa I., 4. oktobra, in 19. novembra na god cesarice Elizabete. V ta namen je v župnijski cerkvi potekala slovesna maša, ki so se je udeleževali učenci v spremstvu učiteljev. Po smrti cesarice Elizabete (19. novembra 1898) so se udeleževali maš zadušnic. Na dan pogreba princa Rudolfa, 5. februarja 1889, je šolska mladina s črno prepreženo šolsko zastavo odkorakala k sv. maši. Na šolskem poslopju pa je velika črna zastava visela pet dni, od smrti do pogreba cesarjeviča.

43 Ibid., str. 70–71.

Šolski obisk

Pred letom 1886 statističnih podatkov o številu otrok, ki so obiskovali šolo, v kroniko niso zapisovali. Od šolskega leta 1886/1887 sledi obdobje enajstih šolskih let, ko so kronisti zabeležili število učencev v redni in ponavljalni šoli,⁴⁴ od šolskega leta 1892/1893 dalje pa tudi napredek oz. učni uspeh otrok konec šolskega leta (število »odličnih«, »dobrih«, »slabih« učencev in od 1894/1895 do 1896/1897 število »odličnih«, »sposobnih«, »nesposobnih« učencev in »nerazdeljeni« učni uspeh). Od šolskega leta 1897/1898 do šolskega leta 1900/1901 v kroniki ponovno ni statističnih podatkov. V šolskem letu 1900/1901 je nadučitelj Jernej Černe zapisal število »šolodolžnih« in »šoloobiskujočih« otrok v redni in ponavljalni šoli. Kljub temu, da je bilo obiskovanje šole obvezno, niso vsi otroci redno prihajali v šolo. Tako je v kroniko konec šolskega leta 1901/1902 zapisal, da je »vsakdanjo šolo zelo pridno« obiskovalo 220 otrok, »pridno« 31, »ne posebno pridno« 12 otrok in »zanikrno« 4 otroci. Omenja tudi, da je veliko hribovskih naselij,⁴⁵ kjer otroci »niso nikamor všolani«. Vzroki za neredno obiskovanje šole so bili delo na kmetiji, bolezn, slabe vremenske razmere (npr. izredno huda zima leta 1893 in poplave marca 1895), oddaljenost od šole itd. Vrata šole so se za krajši čas zaprla v času epidemij, ki so razsajale med otroki. Šolska kronika omenja epidemije ošpic (1881/1882, 1896/1897), koz (1882/1883), davice in škrlatinke (1886/1887). Kar mesec in pol (30. 3.–13. 5.) je bila leta 1889 šola zaprta zaradi epidemije koz, mumpsa in ošpic. Mumps in škrlatinka pa sta v šolskem letu 1895/1896 med otroki terjala pet življenj.

Na koncu bi lahko rekli, da je do novega mejnika v razvoju šmarskega šolstva prišlo z izgradnjo nove štirirazredne ljudske šole leta 1876. Pouk ni več potekal v »tesni grdi šoli«,⁴⁶ ampak v novih, večjih prostorih; povečalo se je število učiteljev, izboljšala se je kakovost izobraževanja. Osemletna šolska obveznost, ki je po letu 1869 zajela vse otroke, je bila na Kranjskem za podeželske otroke skrajšana na šestletno.⁴⁷ Tako so otroci do dopolnjenega štirinajstega leta obiskovali ponavljalno šolo. Vsestransko izobraženi učitelji (Adamič, Adlešič, Bartl, Demšar) so s svojo prizadevnostjo in z zavzetostjo v šoli, z domoljubjem in delom v javnem življenju ostali v spominu šmarskih prebivalcev do današnjih dni. Kronika nam daje vpogled tudi v vsakdanje življenje na podeželski šoli, ki je teklo po bolj ali manj utečenih tirih, razpeto med šolskim delom in različnimi cerkvenimi ter državnimi prazniki.

Šola je svojemu namenu služila do potresa leta 1963, ko je bila hudo poškodovana in so pouk v njej opustili. V poznejših desetletjih je bila v njej pekarna. Leta 2007

⁴⁴ Glej tabelo št. 2 v Dodatku.

⁴⁵ Zelenc, Bukovica, Jablanški Potok, Lazi, Bič, Bernadovec, Jagodnik, Liberga, Lupinica, Marsko, Preska, Reber, Rodni Vrh, Stara Gora, Tisje.

⁴⁶ Dopisi. Iz Šmartnega pri Litiji, *Slovenski narod*, 9, 1876, št. 271, str. 3.

⁴⁷ Jože Ciperle, Andrej Vovko, Stane Okoliš: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja. II. (od 1848–1918)*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999, str. 66.

pa se je med njene stene ponovno vrnil duh izobraževanja in kulture, saj je po prenovi dobila prostore v prvem nadstropju Krajevna knjižnica Šmartno pri Litiji.

Dodatek

Tabela št. 1: Pregled učiteljev in učiteljic, zbranih po kroniki, ki so poučevali od leta 1876 do leta 1904:

Ime in priimek	Položaj	Leta službovanja
Fran Serafin Adamič	nadučitelj od leta 1876	1849–1877
Janez Kermavner	začasni učitelj, začasni vodja	1876–1878
Adalbert (Vojteh) Ribnikar	začasni učitelj	1876–1877
Marija Malec	začasna učiteljica	1876–1877
Justina Golč	začasna učiteljica	1877–1879
Janez Bele	začasni učitelj, začasni vodja	1877–1879
Ignacij Zor	pomožni učitelj	1878 (marec–julij)
Avgust Hoeger	začasni učitelj	1878–1879
Valentin Pin	nadučitelj	1878–1885
Jakobina Naglas	začasna učiteljica	1879–1881
Amalija Drenik	začasna učiteljica	1879–1881
Carl (Karol) Strel	začasni učitelj, stalni učitelj	1880–1884
Anton Funtek	začasni učitelj	1881–1884
Pavla Pfeifer	začasna učiteljica	1881–1883
Antonija Janočna	stalna učiteljica	1884–1888
Ivan Toman	učitelj	1884–1885
Luka Blejec	začasni učitelj	1885–1886
J. Pišel	absolvirani učiteljski pripravnik	1887 (januar–februar)
Jurij Adlešič	nadučitelj	1885–1895
Kristina Demšar	stalna učiteljica	1887–1912?
Ivan (Janez) Bartl	stalni učitelj, nadučitelj	1884–1900
Aleksandrina Adamič	stalna učiteljica	1889–1890
Karol Matajec	stalni učitelj	1891–1893
Helena Arko	stalna učiteljica	1894–1897
Ana Moos	stalna učiteljica	1897–1901
Jernej Černe	stalni učitelj, nadučitelj	1897–1904
Avgust Jensko	stalni učitelj	1901–?
Rudolf Pleskovic	začasni učitelj	1902–?
Karol Piki	učitelj, začasni vodja	1900–?
Marica Meško	suplentinja	1904–?
Rok Merčun	katehet	?–1887
Marko Pakiž	beneficiat, katehet	1887–1890?
Konrad Tehter	beneficiat, katehet	1890–1891
Franc Pavlič	beneficiat, katehet	1891–1896
V. Kochler	katehet	1896
Ivan Trpin	beneficiat, katehet	1897–1902?

Tabela št. 2: Število učencev v redni in ponavljalni šoli od leta 1886/1887 do 1896/1897

Šolsko leto	Redna šola	Ponavljalna šola	Število učencev	Število učencev konec šolskega leta
1886/1887	313	79	392	-
1887/1888	337	-	337	-
1888/1889	330	89	419	-
1889/1890	340	103	443	-
1890/1891	356	106	462	-
1891/1892	365	91	456	-
1892/1893	360	106	466	338
1893/1894	357	109	466	341
1894/1895	349	114	463	328
1895/1896	335	92	427	315
1896/1897	285	99	384	283

Povzetek

Prispevek odstira drobec bogate šolske zgodovine v Šmartnem pri Litiji. Začetki šolstva segajo v leto 1665, ko je bil kot prvi učitelj omenjen Janez Assole. Šola do odprtja novega šolskega poslopja leta 1876 ni imela svojih prostorov. Pouk je sprva potekal v najetih prostorih zasebnih hiš in nazadnje v stari mežnariji, ki je zaradi vse večjega števila otrok postala pretesna. Leta 1876 je bila šola razširjena v štirirazrednico, ki jih v tistem obdobju na Kranjskem ni bilo veliko. Šolska kronika obsega obdobje od otvoritve nove šole leta 1876 do leta 1904. Do leta 1884 je bila pisana v gotici in v nemščini, nato v slovenskem jeziku. V kroniko so nadučitelji pisali o vseh pomembnih dogodkih, ki so se odvijali v šolskem letu. Med navedenim učiteljstvom so neizbrisen pečat, ne samo v šolstvu, ampak tudi na področju narodnega gibanja in bogate kulturne dediščine v Šmartnem zapustili Fran Serafin Adamič, Jurij Adlešič, Ivan Bartl in Kristina Demšar. V šoli so razsajale številne otroške bolezni, ki so danes praktično izkoreninjene, takrat pa so med otroki zahtevale tudi življenja. Dobro razvita domača obrt in trgovina, prisotnost Knafličeve tovarne usnja in Izgorškove lesne tovarne so verjetno vplivale tudi na ustanovitev šolske delavnice za dečke, kjer so se učili mizarstva in rezbarstva, ter ustanovitev obrtno-nadaljevalne šole. Šolske slovesnosti ob cerkvenih in državnih praznikih ter praznovanja ob godovih in jubilejih cesarske družine izražajo povezanost šole s celotnim krajem. Šola je s svojim javnim kulturnim programom omogočila, da so na njih prisostvovali tudi prebivalci, ki so na svoj način pripomogli k lepšemu vzdušju, hkrati pa so s praznovanji utrjevali domoljubje in zvestobo cesarstvu.

Viri in literatura

Viri:

Domoznanska zbirka Knjižnice Litija

SI ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana, LIT 30 Osnovna šola Franc Rozman – Stane, MF 60.

Šolska kronika štirirazredne ljudske šole Šmartno pri Litiji.

SŠM – Slovenski šolski muzej, mapa šole Državna ljudska šola Šmartno pri Litiji, Kronika iz leta 1939: Nekaj iz kronike šmarske šole.

SŠM - Slovenski šolski muzej, fototeka, inv. št. 765.

Literatura:

Adresar: splošna naslovna knjiga za Kranjsko 1912, II. (ur. Mulley & Kamenšek), V Ljubljani: Mulley & Kamenšek, 1912.

Ciperle, Jože, Vovko, Andrej, Okoliš, Stane: *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja, II. (od 1848–1918)*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1999.

Cvirn, Janez: Zakon o osnovni šoli, *Slovenska kronika XIX. stoletja 1861–1883* (ur. Janez Cvirn et al.), Ljubljana 2001.

Dopisi. Iz Šmartnega pri Litiji, *Slovenski narod*, 9, 1876, št. 271.

Dopisi in novice. 22. decembra p. l. (1877), *Učiteljski tovariš*, 18, 1878, št. 1.

Granda, Stane: Gospodarska in socialna podoba Šmartna v 19. stoletju, *Davorin Hostnik med Slovenijo in Rusijo: simpozij ob 150-letnici rojstva* (ur. Irena Gantar Godina, Magda Breznikar), Šmartno pri Litiji 2004.

Imenik šolskih oblastnij, šol in učiteljev po Slovenskem t. j. na slovenskem Štajerju, Kranjskem, sl. Korotanu, Primorskem in slov. Ogerskem, V Ljubljani: Slovensko učiteljsko društvo, 1874.

Iz deželnih zborov. Kranjski deželni zbor, *Slovenski narod*, 13, 1880, št. 151.

Kalinova, Minka: Kristini Demšarjevi v spomin, *Učiteljski tovariš*, 80, 1940, št. 38.

Kolar, Nataša: Prispevek k zgodovini šolstva v Šmartnu pri Litiji med letoma 1800 in 1850, *Kronika : časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 59, 2011, št. 3.

Kolar, Nataša: Šolstvo v Šmartnem pri Litiji v prvi polovici 19. stoletja, *Argo*, 1994, št. 36/37.

Naši dopisi. Iz seje deželnega odbora 10. avgusta, *Kmetijske in rokodelske novice*, 36, 1878, št. 33.

Perme, Sonja, Sinigoj, Jože: Jurij Adlešič, *Prostovoljno gasilsko društvo Šmartno pri Litiji: 130 let* (ur. Sonja Perme, Domen Merzel), Šmartno pri Litiji 2014.

Peticija šmartinske občine, *Slovenski narod*, 17, 1884, št. 217.

Pevsko društvo Zvon Šmartno pri Litiji: 1890–1980 (ur. Boris Žužek), Šmartno pri Litiji 1980.

Pridnost dečkov in deklic slovenske farne šole v Šmartnem pri Litiji v dokončanem šolskem letu 1861. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-V5SQPSRT> (pridobljeno: 27. 3. 2015).

Pridnost dečkov in deklic slovenske farne šole v Šmartnem pri Litii v dokončanem šolskem letu 1863. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-VXX7R2MJ> (pridobljeno 17. 6. 2015).

Pridnost dečkov in deklic slovenske farne šole v Šmartnem pri Litii v dokončanem šolskem letu 1864. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-WKCU6RYV> (pridobljeno: 27. 3. 2015).

Razne stvari. Naše slike. Slava cesarju Francu Jožefu!, *Dom in svet*, 7, 1894, št. 16.

Steska, Viktor: Fran Serafin Adamič, *Vestnik prosvetnih zvez v Ljubljani in v Mariboru*, 10, 1929, št. 9–10.

Steska, Viktor: Fran Serafin Adamič, *Vestnik prosvetnih zvez v Ljubljani in v Mariboru*, 10, 1929, št. 11–12.

Zahvala, *Slovenec*, 23, 1895, št. 253.

Nevenka Hacin*

70 let gimnazije v Trbovljah

*Ne tistim, ki imajo, ampak tistim, ki znajo,
je namenjena prihodnost*

70 years of the gimnazija in Trbovlje

Not those who have, but those who know have a future

Izvilleček

Gimnazija v Trbovljah je v 70 letih delovanja doživela številne organizacijske in vsebinske spremembe, ki so odražale spremembe na področju osnovnega in srednjega šolstva. Šolstvo se je spreminjalo vzporedno s spremembami v družbi in tako odražalo aktualne potrebe po izobraževanju otrok po končani osnovni šoli na državni in lokalni ravni. Zato je na delovanje gimnazije (ustanovitev, reorganizacije, število vpisanih) skoraj 50 let vplivala pomembna vloga, ki so jo Trbovlje imele kot del Zasavja (Rdeči oz. Črni revir) v času jugoslovanskega socializma na političnem in gospodarskem področju. V zadnjih 20 letih pa se je na gimnaziji zaradi spremenjene vloge Zasavja v novonastali državi povečal vpliv širšega družbenega interesa in posameznikov, in sicer s pozitivnimi (večja vloga splošne izobrazbe) in negativnimi pojavi (registriranje enakih in sorodnih programov v neposredni bližini).

Abstract

During the 70 years of its existence, the gimnazija in Trbovlje experienced many organisational and other changes that reflected those in primary and secondary education. Education, in turn, changed in parallel with changes in society and reflected the current needs for the education of children after primary school at the national and local level. This is why the functioning of the gimnazija (its establishment, reorganisation, the number of students) was for nearly 50 years influenced by the important role Trbovlje played in the political and economic fields as part of the Zasavje mining region under Yugoslav socialism. In the last 20 years, due to the altered role of Zasavje in the newly formed country, the gimnazija has been influenced much more by wider social interests and by individuals, i.e. by positive phenomena (the greater role of general education) and negative ones (registration of similar or related programmes in the vicinity).

Ključne besede: Trbovlje, prva in druga Jugoslavija, meščanska šola, gimnazija, usmerjeno izobraževanje

Key words: Trbovlje, first and second Yugoslavia, town school, gimnazija, secondary specialised education

* Nevenka Hacin, profesorica zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka/kustosinja, Zasavski muzej Trbovlje, e-pošta: Nevenka.zmt@siol.net.

Pogled na stanje na področju izobraževanja v Zasavju pred letom 1945 nam kaže, da je glede na lokalne potrebe počasi razvijajočega gospodarstva in naraščanja števila prebivalstva kakor tudi miselnosti takrat t. i. vladajočega sloja vse do konca 19. stoletja zadoščalo osnovnošolsko izobraževanje oz. obrtno izobraževanje in tečaji za usposabljanje trenutno aktualnih poklicev, saj se ideja o ustanovitvi meščanske šole, ki bi njenim absolventom omogočila nadaljevanje šolanja na strokovnih šolah (ne pa tudi na gimnazijah), pojavi šele v začetku 20. stoletja, pa še to samo v Trbovljah. Ideja, sprejeta na občinski seji leta 1908, je bila v skladu s takratno zakonodajo, ki je že od leta 1883 dopuščala ustanavljanje meščanskih šol v vseh večjih industrijskih krajih (kamor so Trbovlje takrat vsekakor spadale), istočasno pa omogočala prilagoditev učnih načrtov¹ njihovim potrebam.

Vloga za ustanovitev meščanske šole v Trbovljah, poslana na Štajerski deželni zbor leta 1908, je bila zavrnjena zaradi zahtev po dvojezičnem pouku, saj so imele vse takratne srednje šole na Štajerskem nemški učni jezik. Tendence po meščanski šoli so zato zamrle (delno tudi zaradi vojne). Ponovno so oživele po prvi svetovni vojni in se po nekajletnem lobiranju realizirale leta 1926². Šolo je v celoti vzdrževala občina Trbovlje, čeprav so jo obiskovali tudi učenci iz sosednjih občin, in sicer vse do ustanovitve lastnih meščanskih šol, tako npr. iz Zagorja ob Savi do leta 1936. Tako je občina v celoti prispevala tudi sredstva za izgradnjo nove šolske stavbe leta 1928 (otvoritev 1. 10.). Do tedaj je potekal pouk v dveh učilnicah II. osnovne šole (danes OŠ Ivana Cankarja, Trg Franca Fakina 8). Število vpisanih se je v 'prvih petih letih gibalo med 111 in 161 učenci oz. v tridesetih letih med 214 in 255 učenci.³ V času druge svetovne vojne, ko je okupator šolo preimenoval v Hauptschule/glavna šola, pa zasledimo v prvih dveh letih porast vpisanih na '370 oz. 380 otrok, nato pa padec na 276.⁴ V četrtem letu vojne pa sploh ni bilo več vpisa, saj je okupator spremenil namembnost stavbe iz izobraževalne ustanove (ki je istočasno služila še potujčevanju) v bivalni prostor za nemške vojake.

Zakaj gimnazija v Trbovljah šele leta 1945

Gimnazija v Trbovljah je bila ustanovljena z »Uredbo ministrstva za prosveto o gimnazijah v šolskem letu 1945/46, kot mešana gimnazija od I. do V. razreda s pravico

1 Učne načrte, ki so jih predložili ministrstvu v potrditev, so sestavljali člani učiteljskega zbora ter zastopniki obrtnikov, trgovcev in kmetov.

2 Hacin 2014, str. 29.

3 GESŠ, arhiv, kronike: Kronika štirirazredne državne meščanske šole v Trbovljah (1926/27–1939/40).

4 GESŠ, arhiv, kronike: Die Leitung der Hauptschule Trifail/Sschulchronik (1926/27–1943/44).

postopnega odpiranja višjih razredov.«⁵ Tako so Trbovlje s popolno osemletno gimnazijo dobile prvo srednjo šolo, ki je poglobljala in širila splošno izobrazbo (do tedaj omejeno na meščansko šolo, ustanovljeno v Trbovljah »4. septembra 1926«⁶).

Zakaj gimnazija v Trbovljah šele leta 1945 oz. prav leta 1945 – zaradi spremene miselnosti o pravici otrok do splošnega izobraževanja (do vojne privilegij otrok elite, po vojni pravica vseh) in vloge, ki jo je Zasavje, t. i. »Rdeči revir«⁷, dobilo v povojni Jugoslaviji, oz. ciljev, ki jih je novo nastala država (ki je temeljila na socialistični ideologiji) želela doseči s spremembami v šolstvu, in jih lahko razberemo iz izjave v. d. ravnatelja Gimnazije v Trbovljah, podane na otvoritveni konferenci učiteljskega zbora (15. novembra 1945): »Cilj našega vzgojnega prizadevanja je, da se ohranijo in razširijo pridobitve osvobodilnega boja. Naš politični ideal je zedinjena Slovenija v Federativni Jugoslaviji in v socijalistični vzajemnosti vsega slovenstva pod vodstvom bratske ZSSR. Metoda, s pomočjo katere ta cilj dosežemo, je izobraževanje mladine. Izobraževanje pa ni samo hladno teoretiziranje ampak mladino je treba navduševati. Zato moramo biti najprej sami aktivni in vneti poborniki idej, za katere naj mladino navdušujemo.

V Trbovljah je letos prvič postavljena gimnazija, zato imamo še posebne težave. Niti javnost nima pojma, kaj je gimnazija, kaj šele mladina sama. Z vestnim in pridnim delom proforskega zbora in z železno doslednostjo bomo postavili solidne temelje trboveljski gimnaziji. Težkoče so zlasti v pomanjkanju znanja, ki bi ga nudila v rednih razmerah osnovna šola v materinščini. Toda to nas ne sme motiti. Česar učenci ne znajo, jih je treba naučiti ne glede na to ali to spada v učno stvarino gimnazije ali ne. Šele ko bomo te težave premagali, bomo imeli pravo gimnazijo. Tudi to imejmo vsi pred očmi, da imamo opravka z mladino, ki ima starše po večini iz delavskih slojev in da ta mladina nima tiste pomoči kakor v večjih mestih. Učenec je res navezan samo nase in na svojega profesorja ... «⁸ Zgoraj navedena trditev: »Niti javnost nima pojma, kaj je gimnazija, kaj šele mladina sama« ni bila v praksi v celoti potrjena, saj se je že prvo leto vpisalo na gimnazijo 345⁹ otrok, od tega 28 v V. razred mešane gimnazije (1. letnik gimnazije v današnjem pomenu besede). V šolskem letu 1948/49 pa je gimnazija, ko je dejansko postala osemletna šola, štela že 466¹⁰ učencev (od tega 117 t. i. višješolcev).

5 GESS, arhiv, dokumenti: Izpisek iz uradnega lista Slovenskega narodno-osvobodilnega sveta/SNOS, št. 32 (5. 9. 1945).

6 GESS, arhiv, kronike: Kronika štirirazredne državne meščanske šole v Trbovljah (1926/27–1939/40).

7 Rdeči revir – negativna oznaka za Zasavje iz časa Kraljevine Jugoslavije preide v pozitivno takoj po končani drugi svetovni vojni zaradi spremembe političnega sistema.

8 SI_ZAC 306, fond Gimnazija Trbovlje, A. Š. 5/13: Zapisniki konferenc učiteljskega zbora (1945–1952).

9 ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: Gimnazija Trbovlje, Poročilo za šolsko leto 1954/55 z izvlečki poročil za šolska leta 1945/46 do 1953/54, Trbovlje: Gimnazija Trbovlje, 1955, str. 50.

10 Prav tam, str. 51.

Glede na število, predvsem pa socialni izvor vpisanih (tabela 1) lahko sklepamo, da je vsaj polovica staršev, s tem pa tudi otrok, vedela, kaj lahko pričakuje od gimnazije. Zato trditev: »Tudi to imejmo vsi pred očmi, da imamo opravka z mladino, ki ima starše po večini iz delavskih slojev in da ta mladina nima tiste pomoči kakor v večjih mestih« ni bila odraz dejanskega stanja. To potrjuje tudi v letu 1948/49 (že popolna osemletna gimnazija) odstotek vpisanih iz delavskih družin, ki ni predstavljal večine oz. ne bi niti polovice (43,6 %), pa čeprav bi k otrokom delavcev-neposrednih proizvajalcev v gospodarstvu (maksimum 35,1 %) prišteli še učence iz kmečkih družin (maksimum 8,5 %). V takšni kombinaciji bi število otrok »delavcev« prvič preseglo 50 % leta 1952/53 (47,3 % iz delavskih in 7,3 % iz kmečkih družin).

Tabela 1: »Socialni sestav višješolcev«¹¹

Leto in vpisani/ Socialni izvor	Delavci: št. in %	Nameščenci: št. in %	Obrtniki: št. in %	Kmetje: št. in %	Ostali: št. in %
1945/46: 28	9 / 32,1	12 / 42,9	5 / 17,9	2 / 7,1	-
1946/47: 48	16 / 33,3	23 / 48,0	8 / 16,7	1 / 2,0	-
1947/48: 63	19 / 30,2	32 / 50,7	11 / 17,5	1 / 1,6	-
1948/49: 117	41 / 35,1	58 / 49,6	8 / 6,8	10 / 8,5	-
1949/50: 121	43 / 35,5	63 / 52,1	5 / 4,1	6 / 5,0	4 / 3,3
1950/51: 146	62 / 42,4	64 / 44,0	8 / 5,4	10 / 6,9	2 / 1,3
1951/52: 139	56 / 40,3	53 / 38,1	19 / 13,7	10 / 7,2	1 / 0,7
1952/53: 110	52 / 47,3	37 / 33,6	9 / 8,2	8 / 7,3	4 / 3,6
1953/54: 131	60 / 45,8	43 / 32,8	8 / 6,2	16 / 12,2	4 / 3,0
1954/55: 131	59 / 45,1	55 / 42,0	7 / 5,3	9 / 6,9	1 / 0,7

Naraščanje števila višješolcev po letu 1948/49 (iz 63 leta 1947/48 na 117 leta 1948/49) pa ni bil samo posledica večanja interesa otrok za gimnazijo ali posledica uvedbe popolne osemletne gimnazije (4 razredi višje gimnazije), pač pa tudi odraz organizacijskih sprememb mešanih gimnazij: »Nižja gimnazija je bila v letih 1945/46 do 1947/48 štirirazredna. Petletni gospodarski načrt, ki je bil uzakonjen leta 1947, je zahteval večje število srednje strokovno izobraženega kadra na vseh področjih dejavnosti, zato je bila s šolskim letom 1948/49 gimnazija reorganizirana v triletno nižjo in petletno višjo. Ta sprememba je bila v veljavi do leta 1952/53, ko je bila nižja gimnazija zopet razširjena na štiri leta.«¹² Kljub izpadu enega razreda pa po tem letu ni zaslediti bistvenega vpada števila višješolcev (tabela 1).

Na osnovi analize strukture vpisanih, ki so jo vodile različne šole v različnih časovnih obdobjih in pod različnimi kriteriji (npr. Industrijska kovinarska šola¹³), pa lahko

11 Prav tam, str. 53.

12 Prav tam, str. 9.

13 Hacin 2014, str. 54.

ugotovimo tudi spremembe v razmerju števila otrok iz obrtniških družin (upadanje iz 17,9 % leta 1945/46 na 8,2 % leta 1952/53) in otrok iz delavskih družin (naraščanje 32,1 leta 1945/46 na 47,3 % leta 1952/53). Razlog za to je bila verjetno posledica statusne spremembe obrtnika v socialističnem gospodarstvu. Že konec 40. let 20. stoletja »so bile večje zasebne obrtniške delavnice nacionalizirane oz. zaplenjene,«¹⁴ ali pa so »po zgledu industrije, kjer so se povezovale sorodne dejavnosti, iz bivših obrtnih delavnic začeli nastajati družbeni obrati-gospodarska podjetja, v katerih so se po večini zaposlovali nekdanji obrtniki.«¹⁵ Tako so nekdanje obrtnike zaradi družbenih sprememb, pri vodenju evidenc prevedli (prekvalificirali) v delavce oz. pod ostali.

Spremembe na gimnaziji v Trbovljah v prvih letih po vojni

Ustanovitev gimnazije v Trbovljah je bila pravzaprav politična odločitev, saj njeni začetki segajo v leto 1945, leto osvoboditve, ko je novo nastala Jugoslavija spričo socialistične ideologije in potreb takratne družbe z uredbami urejala in uvajala spremembe na področju šolstva. Ena takih je bilo ukinjanje meščanskih šol in njihovo preimenovanje v nižje gimnazije, tako tudi v Hrastniku in Zagorju. V posameznih krajih, mdr. v Trbovljah, pa je ministrstvo za prosveto ustanovilo mešane, t.i. popolne (8 letne) gimnazije. Tako so otroci spričo vloge, ki jo je Zasavje pridobilo v novo nastali državi zaradi svoje ideološke usmeritve (že pred vojno Rdeči revir¹⁶) ter potreb rudarstva in industrije (Črni revir¹⁷) v sklopu splošne gospodarske usmeritve povojne Jugoslavije, prvič dobili možnost obiskovati srednjo šolo v domačem kraju in pridobiti splošno izobrazbo, potrebno za nadaljnje šolanje.

Stavba je ponovno služila prvotnemu, izobraževalnemu namenu po osvoboditvi (prekinjeno v zadnjem letu vojne zaradi drugotnih potreb okupatorja), in sicer v Trbovljah prvič kot gimnazija. Pouk se je pričel 15. oktobra 1945 po t. i. obnovitveni dobi šolanja, ki je potekala od 15. junija do začetka oktobra v zasilno obnovljenih prostorih nekdanje meščanske šole (Trbovlje 110 a, danes Gimnazijska cesta 10). Obnovitvena doba šolanja je bila namenjena učencem (tečajnikom), ki so obiskovali Hauptschu-

14 Jana Mlakar Adamič, *Obrt v Zasavju, Šušter, šnajder, mojškra, O čevljarstvu, krojaštvu in šiviljstvu ali kar se obleče in obuže*, Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje, 2013, str. 28.

15 Prav tam, str. 26.

16 Rdeči revir - odraža tradicionalno navezanost delavskega gibanja, tako tudi Zasavčanov, na rdeče simbole v bojih zoper izkoriščanje delavstva, najprej za izboljšanje delovnih in življenjskih pogojev (stavke), kasneje, po oktobrski revoluciji v Rusiji leta 1917, pa tudi za politične pravice. Zato ne presenečajo dogodki, kot sta spopad z Organizacijo jugoslovanskih nacionalistov/Orjuno, 1. junija 1924 v Trbovljah, ali ustanovitev Komunistične partije Slovenije/KPS, 27. aprila leta 1937, na Čebinah.

17 Črni revir - odraža razvoj premogovništva in nanj vezanih industrijskih panog, ki so skupaj z izgradnjo južne železnice (odsek Ljubljana-Celje 1846/49) dale regiji svoj pečat (prehod iz redko poseljenega kmečkega v razvito rudarsko-industrijsko območje).

le/glavna šola v času okupacije, in so po opravljenih tečajih oz. dopolnilnih izpiti (slovenski jezik, narodna zgodovina, zemljepis Jugoslavije) dobili potrdila o uspešno zaključenem šolanju, kot tečajnikom, ki se v istem obdobju, zaradi različnih razlogov sploh niso šolali. Ti so v začetku oktobra, po končanem izobraževanju po skrajšanem učnem načrtu, opravljali posebne izpite. Število prvih oz. drugih tečajnikov je v dokumentih zavedeno različno, a skupaj naj bi jih bilo 392¹⁸. Pri tem ni upoštevanih 99 dijakov, »ki so sodelovali v narodno-osvobodilni borbi/NOB/ ali Osvobodilni fronti/OF/ najmanj eno leto, in so jim bili priznani med okupacijo dovršeni razredi brez dopolnilnega izpita.«¹⁹

Učenci, ki so se želeli vpisati v gimnazijo v šolskem letu 1945/46, so morali imeti končano nižjo gimnazijo (to je meščansko šolo) in opravljen nižji tečajni izpit, »v naslednjih dveh letih sprejemni izpit za višjo srednjo šolo, nato pa v letih 1948/49 do 1950/51 zopet nižji tečajni izpit. V naslednjih letih je bil nižji tečajni izpit dokončno ukinjen, za prestop na višjo gimnazijo ali druge višje srednje šole pa predpisan sprejemni izpit, ki so ga dijaki opravljali na šoli, kjer so nadaljevali šolanje.«²⁰

Gimnazija pa se je, tako kot že pred njo meščanska šola, vse od ustanovitve srečevala s prostorskimi problemi (kapaciteta stavbe ob izgradnji do 150 učencev). Delno jih je zaradi »prednostnih potreb«²¹ širšega družbenega interesa omilila 1. oktobra 1952 s pridobitvijo 6 učilnic oz. dozidavo stranskih kril šolskega poslopja, dodatno pa še v letu 1957/58 z njuno nadzidavo (4 učilnice), in adaptacijskimi deli (pridobitev jedilnice in shrambe za živila, kabinetov za učila in dijaške knjižnice, sanitarij v drugem nadstropju). Vse to je izboljšalo pogoje za izvajanje pouka '770 učencem oz. 606 v 17 oddelkih nižje in 164 v 6 oddelkih višje gimnazije,²² ni pa zadostilo vsem potrebam, zato so posamezni oddelki še vedno »gostovali« v posameznih stavbah, npr. na glasbeni šoli (Okrajni trg 12, danes Mestni trg 6), izven matične ustanove. Ravno tako je pouk potekal še naprej v dveh izmenah.

Situacija pa se je bistveno spremenila šele po šolski reformi konec 50 let 20. stoletja. Reorganizacija gimnazije je pripomogla k zmanjšanju vpisanih že v šolskem letu '1958/59 (iz 770 na 190 dijakov) oz. v letu 1959/60 omogočila 214 vpisanim v 8 oddelkih uvedbo enoizemskega pouka. Žal pa je to trajalo samo do leta 1964/65, ko je bil zaradi pomanjkanja učilnic (tudi zaradi leta 1956 ustanovljene in leta 1958 preseljene

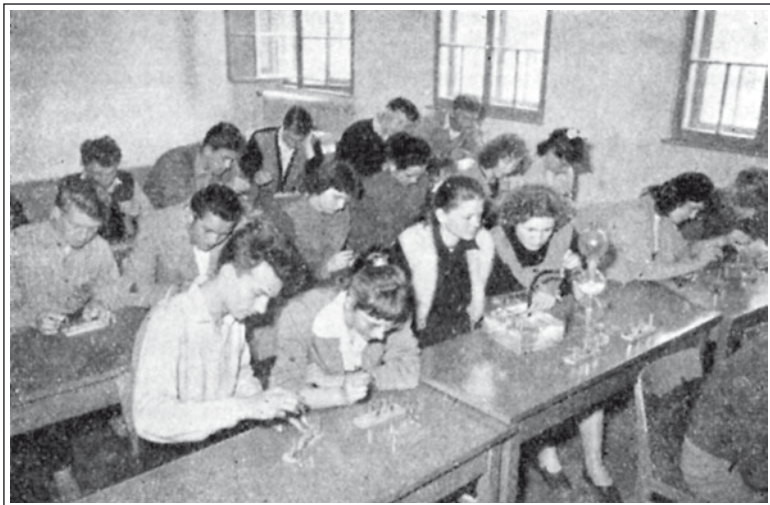
18 ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: Gimnazija Trbovlje, Poročilo za šolsko leto 1954/55 z izvečki poročil za šolska leta 1945/46 do 1953/54, Trbovlje: Gimnazija Trbovlje, 1955, str. 8.

19 Pav tam.

20 Hacin 2014, str. 32.

21 Širjenje šolskega poslopja se je začelo spomladi 1949, ko so izkop za temelje brezplačno opravili dijaki in profesorski zbor, postavitve temeljev do betonske plošče v podprtiličju pa je izvedlo Okrajno gradbeno podjetje. Nato se je gradnja ustavila do počitnic leta 1952, ker so bila vsa dela podjetja usmerjena v realizacijo načrtov industrije, predvidenih v prvem petletnem gospodarskem načrtu.

22 ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: Gimnazija v Trbovljah, Poročilo za šolsko leto 1957/58, Trbovlje: Gimnazija Trbovlje, 1958, str. 23.

Pri kemijskih vajah v višjih razredih gimnazije, 1958 (hrani ZMT, fototeka).

Ekonomске srednje šole²³ v izpraznjene oz. dogovorjene prostore gimnazijske stavbe ponovno uveden dvoizmenski pouk²⁴ (dokončno ukinjen šele v samostojni Sloveniji).

Gimnazija kot štiriletna šola

Že v letu 1958 je gimnazija doživela prvo pomembnejšo prelomnico. Šolska reforma²⁵, ki je ukinila dotedanje mešane (8 razredne) gimnazije, je gimnazijo izenačila z drugimi srednjimi šolami (gimnazija je obdržala samo štiri razrede t. i. višje gimnazije). Tako tudi v Trbovljah, ko je Svet za šolstvo Okrajni ljudski odbor/OLO Trbovlje, v skladu z novo šolsko reformo, s 1. 8. 1958²⁶ reorganiziral obstoječo gimnazijo v 4-letno splošnoizobraževalno srednjo šolo druge stopnje. Po ukinitvi okraja Trbovlje²⁷ so pravice in dolžnosti do šole prešle na Okrajni ljudski odbor/OLO Ljubljana, ta pa je leta 1960 vse pravice s 1. januarjem 1961²⁸ prenesel nazaj na občino (Svet za

23 Hacin 2014, str. 34–36.

24 GESŠ, arhiv, kronike: Kronike gimnazije (1959–1960, 1964–1965).

25 Splošni zakon o šolstvu iz leta 1958 je uveljavil enotno obvezno osemletno osnovno šolo/OŠ, saj je z ukinitvijo nižjih gimnazij odpravil paralelno šolanje (4 razrede OŠ in 4 razrede višje OŠ ali 4 razrede OŠ in 4 razred nižje gimnazije), in tako omogočil vsem otrokom z raznovrstnimi ustvarjalnimi sposobnostmi, ne glede na njihov družbenoekonomski status, višjo splošno izobrazbo in enakopravnejše možnosti za nadaljnje izobraževanje v različnih zavodih druge stopnje – gimnazijah, tehničnih šolah, učiteljskih, strokovnih šolah, s tem pa tudi oblikovanje vsestranske človeške osebnosti v duhu samoupravnih socialističnih družbenih potreb.

26 GESŠ, arhiv, dokumenti: Odločba št. 01-4535/6 (23. 6. 1958).

27 1. julija 1958 je bili ukinjeni okraj Trbovlje, Občine Trbovlje, Zagorje in Hrastnik, ter večji del občine Radeče, so bile priključene okraju Ljubljana. Ostale občine bivšega okraja Trbovlje so bile priključene okraju Novo mesto, delno pa okraju Celje.

28 GESŠ, arhiv, dokumenti: Odločba št. št. 04/2-44/1-60 (4. 11. 1960).

Pohod gimnazijskih maturantov, 1963 (hrani Justi Jerman).

prosveto in kulturo pri Občinskem ljudskem odboru/ObLO Trbovlje oz. leta 1968 na skupščino občine).

Celoten proces t. i. reformirane gimnazije, ki je potekal v skladu s takratno zakonodajo²⁹, je vključeval uvajanje novih učnih vsebin³⁰, kot so osnove umetnostne vzgoje (1958/59), sociologijo, tehnično vzgojo z delom v proizvodnji in praktičnimi znanji kot izbirnim predmetom (1966/67), družbeno in politično ureditev Socialistične federativne republike Jugoslavije/SFRJ (1973/74), kakor tudi sodobne oblike dela: seminarske naloge, laboratorijske vaje in proizvodno delo (izvajano v delovnih organizacijah/DO zasavskih podjetij) ter v skladu z zahtevami za verifikacijo (odločba 23. 11. 1966³¹), preurejanje klasičnih učilnic v sodobno opremljene kabinete za pouk kemije, biologije in fizike do leta 1966, leta 1973 pa še za tuj jezik (fonolaboratorij, ki so ga intenzivno uporabljali pri pouku angleščine prvih osem let, nato pa manj zaradi neažurnega usklajevanja gradiva z učnimi načrti). Istočasno pa so iz predmetnikov izpadli t.i. elitistični predmeti, kot sta npr. latinski (1966/67) in francoski jezik (1970/71 so ga nadomestili z nemščim).

29 Resolucija o vlogi in nalogah gimnazije v vzgojno-izobraževalnem sistemu, Ljudska skupščina Ljudske republike Slovenije/LRS 19/12, 1961; Navodila o pogojih za in o verifikaciji gimnazije, Svet za šolstvo, 28/1, 1962.

30 Pomembnejše spremembe predmetnikov, *40 let ...* (ur. odbor), Trbovlje: Temeljna organizacija združenega dela/TOZD Srednja šola naravoslovno-matematične in ekonomske usmeritve Trbovlje, 1985, str. 33–37.

31 Frančiška Mlakar, Mihelina Nučič, *Zgodovina gimnazije v Trbovljah, 40 let ...* (ur. odbor), Trbovlje: Temeljna organizacija združenega dela/TOZD Srednja šola naravoslovno-matematične in ekonomske usmeritve Trbovlje, 1985, str. 6.

Vsebinske spremembe na področju vzgojno-izobraževalnega dela so tako mdr. odražale tudi etična načela socialistične družbe, katerih cilj je bil razviti vsestransko osebnost učenca. Šole naj bi to dosegle s postopnim uvajanjem enotne splošne izobrazbe na srednji stopnji. Temu cilju so bile podrejene organizacijske spremembe v 70. in v začetku 80. let 20. stoletja. Prva leta 1973, ko so delavci gimnazije na osnovi Zakona o konstituiranju organizacij združenega dela sprejeli sklep³² o ustanovitvi delovne organizacije, vpisane v sodni register šele leta 1975³³, druga leta 1975³⁴, ko so zaposleni in delegati gimnazije z večino glasov sprejeli sklep o združitvi gimnazije in ekonomske šole v enovito t.i. temeljno organizacijo združenega dela/TOZD Gimnazija-ekonomska šola, in tretja, ki je potekala v istem letu kot združitev³⁵, pa je delovanje tako reorganizirane šole v sklopu srednješolskega centra Trbovlje.

Z ustanovitvijo delovne organizacije Šolski center Trbovlje/DO ŠCT³⁶ so bile uresničene dolgoletne težnje povezovanja srednjega šolstva v Zasavju, ki naj bi zagotovil »ugodnejše eksistenčne pogoje srednjim šolam v regiji, enake pogoje izobraževanja za vse dijake, ne glede na smer šolanja, in omogočil hitrejšo prilagajanje potrebam združenega dela. Šolski center Trbovlje/ŠCT se je po vključitvi obeh srednjih šol iz Zagorja (1983 TOZD Srednja šola elektro usmeritve, 1984/85 TOZD Rudarski šolski center) leta 1982/83 preimenoval v Zasavski srednješolski center/ZSC oz. leta 1985 v ZSC Miha Marinko/MM. Leta 1990 pa so se šole, vključene v ZSC MM, ponovno osamosvojile.«³⁷

Organizacijske spremembe pa niso vplivale na izobraževalne programe gimnazije, ki so še naprej poglobljali in širili splošno izobrazbo vpisanih ter usposabljali za višji in visokošolski študij. V skladu s tem so se učne vsebine³⁸, ki so jih izvajali šest oz. od leta 1971/72 po pet delovnih dni v tednu, še vedno delile na družbeno-jezikovne in matematično-naravoslovne, vključujoč tudi telesno in predvojaško vzgojo, tehniško vzgojo s proizvodnim delom in praktičnim znanjem ter prostovoljne dejavnosti. »V šolskem letu 1974/75 je bil v 1. razred z novim učnim načrtom uveden nov predmet – samoupravljanje s temelji marksizma/STM, ki naj bi še poglobljal idejno naravnost pouka.«³⁹

32 GESŠ, arhiv, dokumenti: Priglasitev za vpis konstituiranja delovne organizacije (26. 12. 1973).

33 Sprememba naziva šole: Delovna organizacija/DO s firmo Gimnazija Trbovlje, p. o., Trbovlje, Gimnazijska cesta 10, je bila vpisana v sodni register na Okrožnem gospodarskem sodišču v Ljubljani pod REG. 1081/00 dne 7. 5. 1975.

34 GESŠ, arhiv, dokumenti: Sklep o organiziranju temeljne organizacije združenega dela (6. 5. 1975).

35 GESŠ, arhiv, dokumenti: Sklep o spojitvi v delovno organizacijo Šolski center Trbovlje/DO ŠCT (22. 4. 1975).

36 DO ŠCT/Delovna organizacija Šolski center Trbovlje je bila vpisana v sodni register 10. 3. 1976, vendar so se Gimnazija in Ekonomska šola Trbovlje, Tehniška strojna in elektro šola, ter Revirska delavska univerza že ob konstituiranju v temeljne organizacije združenega dela/TOZD leta 1975 izrekle za delovanje v njenem sklopu.

37 Hacin 2014, str. 37.

38 Lipičnik, Mlakar, Simončič 1985, str. 35–36.

39 Hacin 2014, str. 33.

Namesto gimnazije Srednja šola naravoslovno-matematične usmeritve

Največje vsebinske spremembe pa je gimnazija doživela po prenovi srednjega šolstva z uzakonitvijo usmerjenega izobraževanja/UI leta 1981. Cilj prenove celotnega izobraževanja po osnovni šoli je bil širjenje enotne splošne izobrazbe na srednji stopnji in s tem poudarjanje produkcijske vloge šole v družbi. Tako bi odpravili dualizem srednjega šolstva, ki je učencem poklicnih šol zapiral pot k nadaljnjemu izobraževanju oz. omogočili vsem učencem pridobiti splošno strokovno izobrazbo, praktična znanja, sposobnosti in spretnosti za začetek dela tako v določeni stroki (smeri), kot tudi za nadaljnje izobraževanje. V skladu s tem je bila sprejeta odločitev, da dijaki končajo srednjo šolo brez mature oz. zaključnega izpita. Prva generacija t. i. »usmerjencev« je zaključila tako reformirano srednje šolanje v šolskem letu 1984/85, zadnja pa leta 1994/95.

Temelj usmerjenega izobraževanja/UI je postala t. i. skupna vzgojna izobrazbena osnova (dveletni program enotne šole), ki naj bi bila podlaga za vsako nadaljnje šolanje, ter enoinpolletna skupna izobrazbena osnova, kot enotna vsebina vseh srednješolskih programov. »Tako zastavljeno izobraževanje pa so spremljali pozitivni in negativni oz. sporni pojavi. Povečala sta se obseg in raznovrstnost splošne izobrazbe v strokovnih in zlasti poklicnih šolah, poklicno izobraževanje se je podaljšalo na najmanj tri leta, nastajali so šolski centri, kar je odločilno vplivalo na decentralizacijo šolske mreže; sporni pa so bili poenotenje splošne izobrazbe in ukinitvev gimnazij, uveljavitev vertikalne povezanosti izobraževanja, ki daje prednost pri vpisu na univerze izobraževanju enake strokovne usmeritve na srednji stopnji, in zahteva, da mora biti proizvodno delo obvezna sestavina vsakega izobraževanja po osnovni šoli zaradi uveljavljenega načela, da ima proizvodno delo samo po sebi vzgojno vrednost.«⁴⁰ Slovenija usmerjenega izobraževanja/UI ni realizirala v celoti, zato je lahko mdr. ohranila gimnazijsko izobraževanje v t.i. srednjih šolah s široko strokovno usmeritvijo (splošno-kulturna, naravoslovno-matematična, družboslovno-jezikoslovna in pedagoška srednja šola). To je veljalo tudi za gimnazijo v Trbovljah, ki se je leta 1981 preimenovala v Srednjo šolo naravoslovno matematične in ekonomske usmeritve⁴¹ v sklopu delovna organizacije Zasavski srednješolski center/DO ZSC. Na osnovi sklepa Izobraževalne skupnosti Slovenije⁴² je izvajala program naravoslovno-matematične tehnologije in izobraževala učence za poklic naravoslovno-matematični tehnik.

Temu je prilagodila učne načrte tako po vsebini kot številu izvedenih ur specifičnih za predmete posamezne usmeritve (matematični, fizikalni, biološko-kemijski tehnik), ohranila splošne, uvedla izbirne predmete in dejavnosti oz. proizvodno delo/delovno prakso.

40 Prav tam, str. 16.

41 GESŠ, arhiv, dokumenti: Sklep sodišča/izbris oz. vpis zaradi formiranja nove delovne organizacije (1. 1. 1983).

42 GESŠ, arhiv, dokumenti: Sklep Izobraževalne skupnosti Slovenije (19. 5. 1983).

Vse spremembe in pritiski okolja po preusmerjanju dijakov v proizvodne poklice, za katere so bile razpisane štipendije, in še v 80. letih več ali manj zagotovljena delovna mesta, so samo sprva vplivale na vpis dijakov na naravoslovno-matematično usmeritev. »Tako beležimo v letu 1984/85 padec dijakov na 198 (v 70 letih je bilo letno povprečje 250), v letu 1989/90 pa ponovno dvig na 227 oz. 1990/91 porast na 312 dijakov (zaradi reorganizacije šole upoštevane vse razpisane smeri: naravoslovno-matematična, splošna gimnazija).«⁴³

Pri tem seveda ne upoštevamo števila učencev ekonomske usmeritve (npr. 420 leta 1989/90), čeprav šola funkcionira kot enovita temeljna organizacija združenega dela Srednja šola naravoslovno-matematične in ekonomske usmeritve/TOZD SŠNMEU, in se kot taka še vedno srečuje s prostorsko stisko. Za vse učence je bilo na razpolago 15 učilnic, zato so bile nepretrgoma zasedene, tudi med dopoldanskim in popoldanskim turnusom. »Zbiranje sredstev za dozidavo je tudi po dveh razpisanih referendumih za samoprispevek zadoščalo zgolj za novo, moderno opremljeno telovadnico v letu 1982/83, ki pa je bila na voljo tudi učencem drugih smeri usmerjenega izobraževanja v Trbovljah, preureditev specialnih učilnic za kemijo, biologijo in fiziko leta 1986, novo računalniško učilnico s sodobno opremo in povezavo v mrežo ter fasado na šolski stavbi.«⁴⁴

In ponovno gimnazija

Temeljna organizacija združenega dela Srednja šola naravoslovno-matematične in ekonomske usmeritve/TOZD SŠNMEU se je 19. 9. 1990 v skladu z zakonskimi spremembami iz leta 1989 preimenovala v delovno organizacijo/DO Gimnazija-ekonomska šola⁴⁵. 30. 1. 1992⁴⁶ je Republika Slovenija/RS izdala odlok o ustanovitvi vzgojno-izobraževalnega zavoda/VIZ Gimnazije in ekonomske šole, ki se je leta 1994⁴⁷ preimenoval v Gimnazijo in ekonomsko srednjo šolo, in šola pod istim imenom (kljub enoletni vmesni spremembi) deluje še danes.

Vzporedno z reorganizacijo je šola doživljala vsebinske spremembe, kot npr. ukinitvev predmeta obrambe in zaščite ter samoupravljanja s temelji marksizma (1990/91) že pred uradno odpravo usmerjenega izobraževanja⁴⁸, uvedbo novega vzgojno-izobraževalnega programa/VIP gimnazija (prva generacija 1990/91), ponovno uvedbo

43 Kronike gimnazije (1959–1973, 1984–1995).

44 Hacin 2014, str. 38.

45 GESŠ, arhiv, dokumenti: Sklep sodišča o preimenovanju (1. 9. 1990).

46 GESŠ, arhiv, dokumenti: Ustanovitveni akt (30. 1. 1992).

47 GESŠ, arhiv, dokumenti: Sklep sodišča/sprememba imena (25. 3. 1994).

48 Usmerjeno izobraževanje–reformirano izobraževanje po osnovni šoli v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji/SFRJ od 1974 do 80. let 20. stoletja. V Sloveniji uzakonjeno leta 1981, v celoti odpravljeno leta 1996 s sprejetjem Zakona o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja ter sistemskih zakonov o osnovnih šolah, gimnazijah ter poklicnem in strokovnem izobraževanju.

*Tradicionalni Miklavžev sejem, kot simbol dobrodelnosti na šoli, 2011/12
(hrani GESŠ, fototeka).*

mature (1994/95), ki so odraz spreminjanja dotedanje (socialistične) miselnosti na področju izobraževanja in zakonskih sprememb po ustanovitvi samostojne Slovenije.

Spremembe in novosti so se nadaljevale tudi v novo tisočletje. Tako npr. na področju vzgojno-izobraževalnega/VI dela, ki se kaže v pridobivanju dodatnih (2003/04 maturitetni tečaj) in posodabljanju obstoječih programov (2010/11 izbira drugega tujega jezika), v uvajanje novih (2014/15 športni oddelek) in bogatenju obstoječih smeri (od 2010/2011 do 2013/2014 poskusno izvajanje projekta »Preverjanje nekaterih elementov gimnazijskega programa v obliki nivojskega pouka pri matematiki in angleščini ter uvajanje nove metode ustnega ocenjevanja z vodenno razpravo).⁴⁹

Novitete pa lahko spremljamo tudi pri izvajanju in organiziranju številnih obšolskih dejavnosti (društva, krožki, projekti: od 2007 sodelovanje v mednarodnem projektu Euroweek⁵⁰, od 2008 Miklavžev sejem, kot simbol dobrodelnosti na šoli⁵¹,

49 Učitelji matematike so spomladi 2014 prejeli srebrno priznanje Gospodarske zbornice Slovenije za inovacijo Ustno ocenjevanje pri matematiki z vodenno razpravo.

50 Kot edini predstavniki Slovenije vsako leto predstavljajo slovensko kulturo v drugi državi.

51 Večino zbranega denarja, ki ga pridobijo dijaki s prodajo darilc (izdelajo in zberejo sami) na stojnicah, podarijo preko Rdečega križa/RK socialno ogroženim družinam, del pa ga namenijo šolskemu skladu (ustanovljen 1998) in tako zagotovijo sredstva za izvedbo nadstandardnih dejavnosti in finančno pomoč socialno šibkim dijakom.

Šola po izgradnji prizidka 1997 (hrani GESŠ, fototeka).

od 2009/10 tutorstvo, ...), ki naj bi, poleg rednega in obogatenega izobraževanja (od 2005 matematični maraton, od 2007 matematični vikend kot oblika povezovanja matematike in športa⁵², debatni klub Logos, ki dosega mednarodne uspehe, ...), zadostile različnim interesom dijakov (elektronski časopis GobecNews, tradicionalna mednarodna izmenjava dijakov in profesorjev z Gimnazijo Scheinfeld, ...).

Šola pa ves čas delovanja izboljšuje tudi pogoje za delo dijakov in zaposlenih. Tako je npr. uvedla enoizmenski pouk leta 1998, ki ji ga je omogočila izgradnja prizidka (otvoritev 28. 5.) oz. ureditev in posodobitev 16 splošnih in 5 posebnih učilnic. Skrb za stavbo se je nadaljevala v 21. stoletje (2011 prenova strehe). Ravno tako posodabljanje učilnic, ki se odraža v intenzivni informatizaciji šole, npr. od leta 2004 z optično povezavo z medmrežjem (v šolskih prostorih gostuje Arnes-ovo vozlišče, edino v Zasavju), h kateremu so pritegnili dijake, ki skrbijo za tehnično podporo (kot skupina GimTeam) oz. z multimedijско opremo učilnic (projektorji, računalniki), kar pa seveda omogoča mdr. posodabljanje dela učiteljev, npr. 2011/2012 zamenjava papirnatih dnevnikov in redovalnic z elektronskimi.

Vse novosti gimnazije v zadnjih 20 letih niso samo ohranjale, pač pa v prvem desetletju celo vplivale na porast vpisanih (tabela 2). Situacija se začne spreminjati po letu 2000 (ne glede na odzivnost šole potrebam okolja, otrok oz. staršev), ko sledimo zmanjševanju števila dijakov na gimnaziji (tabela 2), kar pa je posledica, kot se ugo-

⁵² Navdušenje nad t. i. tridnevnimi vikendi se odražajo v nadaljevanju organiziranja različnih vikendov: od 2009 pevski, od 2011 sprostitveni, od 2014 naravoslovni.

tavlja tudi na ostalih srednjih šolah v Zasavju, manjše rodnosti oz. številčno šibkejših generacij in slabših pogojev za zaposlitev po končanem šolanju (recesija) oz. poostrenih pogojev za vpis v nadaljnje izobraževanje, in ne nazadnje možnosti večje izbire hitro menjajočih programov šolanja v lokalnem okolju (Srednja tehniška in poklicna šola Trbovlje⁵³, Srednja šola Zagorje⁵⁴), ki naj bi nudili večjo možnost zaposlitve. Gimnazija se tako v zadnjem obdobju 2010–2014 po številu vpisanih približuje stanju šolajočih v obdobju 1970–1975 (med 227 in 261 dijaki).

Tabela 2 »Število dijakov (primerjava vpisanih: gimnazija – ekonomska) na Gimnaziji in ekonomski srednji šoli/GESŠ v Trbovljah«⁵⁵

GESŠ	1990/1991	1999/2000	2006/07	2010/11	2013/14	2014/15
gimnazija ⁵⁶	312	407	350	281	246	255
ekonomska ⁵⁷	344	306	254	133	86	70+22 ⁵⁸
Skupaj	656	713	604	414	332	347

Ne glede na "trenutno" (že večletno) situacijo (tabela 2), pa šola še naprej deluje skladno s svojo vizijo: »Vzgajali in delovali bomo v skladu z načeli etičnega kodeksa Gimnazije in ekonomske srednje šole/GESŠ Trbovlje ter izvajali kvaliteten in sodoben pouk. Šola bo integrirana v okolje in v širši evropski prostor ter v okolju prepoznavna, hkrati pa bo prispevala k ohranjanju naravne in kulturne dediščine domačega okolja.«⁵⁹ Izpolniti zastavljene cilje pa naj bi ji olajšalo mdr. tudi sodelovanje z vsemi splošnimi gimnazijami v projektu Posodobitev gimnazijskih programov.

Povzetek

Gimnazija v Trbovljah je bila ustanovljena z uredbo ministrstva za prosveto leta 1945. Ustanovitev mešane gimnazije takoj po osvoboditvi je bila pravzaprav politična odločitev, pogojena s spremenjeno vlogo, ki so jo Trbovlje dobile kot del Zasavja zaradi ideološke usmeritve (Rdeči revir) in utemeljeno povečane vloge na področju gospodarstva (Črni revir) v sklopu splošne gospodarske usmeritve poveljne Jugoslavije. Število vpisanih otrok, ki so tako prvič dobili možnost obiskovati srednjo šolo v domačem kraju in pridobiti splošno izobrazbo (do tedaj omejeno na meščansko šolo), potrebno za nadaljnje šolanje, pa potrjuje upravičenost njene ustanovitve.

53 Hacin 2014, str. 61–64.

54 Prav tam, str. 68–70.

55 GESŠ, arhiv, kronike: Kronike gimnazije (1984–1995, 1995–2000, 2000–2009, 1. 9. 2009–2015).

56 Gimnazija: upoštevani različni vzgojno-izobraževalni programi/VIP (gimnazija, naravoslovno-matematična smer, splošna gimnazija) v posameznem šolskem letu.

57 Ekonomska srednja šola: različni vzgojno-izobraževalni programi/VIP (poslovno-finančna in trgovska smer, ekonomsko-komercialni tehnik, ekonomska gimnazija, ekonomski tehnik) v posameznem šolskem letu.

58 Maturitetni tečaj.

59 ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: GESŠ/ Šola danes-za jutri, tipkopis (2002–2014), str. 3.

Izobraževanje po končani osnovni šoli je tako postalo v času jugoslovanskega socializma dosegljivo vsem zainteresiranim (če so izpolnjevali pogoje vpisa), ne glede na socialni izvor, kar potrjuje mdr. struktura šolajočih na gimnaziji (večanje odstotka otrok delavcev). Kakšna je ta v zadnjih 20 letih oz. v samostojni Sloveniji, pa ni znano, saj šola o tem ne vodi evidenc.

Gimnazija je v svojem 70-letnem delovanju doživljala številne organizacijske (reforme) in vzporedno s tem tudi vsebinske spremembe (vzgojno-izobraževalni programi/VIP), ki so odražale aktualne potrebe po različnih vrstah in zahtevnosti izobraževanja po osnovni šoli tako na državni kot lokalni ravni, istočasno pa so odražale miselnost trenutno vladajoče ideologije (reorganizacija gimnazije v srednjo šolo, ukinitvev oz. uvedba mature ...). Ne glede na to pa na gimnaziji prvih 60 let njenega delovanja spremljamo naraščanje števila šolajočih. Situacija se v tem pogledu spreminja na slabše zadnjih 10 let (približuje se stanju v 70. letih 20. stoletja), kar pa ni posledica zmanjšanja odzivnosti šole na potrebe in interes družbe, še bolj pa otrok in njihovih družin iz lokalnega okolja, pač pa številčno šibkejših generacij (rodnost) in slabših možnosti za zaposlitev (recesija) oz. poostrenih pogojev za nadaljnje izobraževanje (matura), in ne nazadnje številnih, hitro menjajočih programov šolanja v lokalnem okolju (Srednja tehniška in poklicna šola, Srednja šola Zagorje), ki naj bi nudili mladim možnost večje in hitreje zaposlitve.

Viri in literatura

Viri:

- Gimnazija in ekonomska srednja šola/GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Izpisek iz uradnega lista SNOS, št. 32 (5. 9. 1945).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Odločba (23.6.1958), Odločba št. 04/2-44/1-60 (4. 11. 1960).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Priglasitev za vpis konstituiranja delovne organizacije (26. 12. 1973).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Službeni list SFRJ-Objava vpisa konstituiranja DO (7. 5. 1975).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Sklep o organiziranju temeljne organizacije združenega dela (6. 5. 1975).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Sklep o spojitvi v DO Šolski center Trbovlje (22. 4. 1975).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Sklep sodišča /izbris oz. vpis zaradi formiranja nove delovne organizacije (1. 1. 1983).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Sklep Izobraževalne skupnosti Slovenije (19. 5. 1983).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Priloga k programski zasnovi, ISS (21. 12. 1983, 7. 2. 1985).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Sklep sodišča o preimenovanju (1. 9. 1990).

- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Ustanovitveni akt (30. 1. 1992).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, dokumenti: Sklep sodišča/sprememba imena (25. 3. 1994).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, kronike: Kronika štirirazredne državne meščanske šole v Trbovljah (1926/27–1939/40).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, kronike: Die Leitung der Hauptschule Trifail/Sshulchronik (1926/27–1943/44).
- GESŠ Trbovlje, arhiv, kronike: Kronike gimnazije (1959–1973, 1984–1995, 1995–2000, 2000–2009, 1. 9. 2009–2015).
- Signatura_Zgodovinski arhiv Celje/SI_ZAC 306, fond Gimnazija Trbovlje, A.Š. 5/13: Zapisniki konferenc učiteljskega zbora (1945–1952).
- SI_ZAC 306, fond Gimnazija Trbovlje, A.Š. 5/16: Sprejemni izpiti (1945).
- SI_ZAC 306, fond Gimnazija Trbovlje, A.Š. 6/18: Izpiti-vpisnice (1945).
- SI_ZAC 306, fond Gimnazija Trbovlje, A.Š. 7/27: Nadzidava in adaptacija Državne gimnazija Trbovlje (1957).
- SI_ZAC 306, fond Gimnazija Trbovlje, A.Š. 7/25: Gimnazija Trbovlje, 1949–50. Partijski kadri in delo na šoli (1949–50).
- Zasavski muzej Trbovlje/ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: Gimnazija v Trbovljah, Poročilo za šolsko leto 1954/55 z izvlečki poročil za šolska leta 1945/46 do 1953/54, Trbovlje: Gimnazija Trbovlje, 1955.
- ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: Gimnazija v Trbovljah, Poročilo za šolsko leto 1957/58, Trbovlje: Gimnazija Trbovlje, 1958.
- ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: 20 let Ekonomske šole Trbovlje, Poročilo 1956–1976, Trbovlje: Tozd gimnazija-ekonomska šola, 1977.
- ZMT, arhivska zbirka, fond šolstvo: GESŠ/ Šola danes-za jutri, tipkopis (2002–2014).

Literatura:

- Čibej, Danijela, Bizjak, Marjetka, Gulič, Aleš, ect.: *Gimnazija Trbovlje 1945–1995*, Trbovlje: Gimnazija Trbovlje, 1995.
- Hacin, Nevenka: *Kam po končani osnovni šoli: poklicno in srednje šolstvo v Zasavju*, Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje, 2014.
- Lipičnik, Darka, Mlakar, Frančiška, Simončič, Vlado: *40 let ...*, Trbovlje: TOZD Srednja šola naravoslovno-matematične in ekonomske usmeritve Trbovlje, 1985.
- Mlakar Adamič, Jana: *Obrt v Zasavju, Šušter, šnajder, mojškra, O čevljarstvu, krojaštvu in šiviljstvu ali kar se obleče in obuje*, Trbovlje: Zasavski muzej Trbovlje, 2013.

Rebeka Lovrec Kvartič*

*Šolanje in poučevanje Alme M. Karlin**The education and teaching of Alma M. Karlin**Izvleček*

V članku je predstavljena učiteljska pot Alme M. Karlin. Alma bi lahko sledila svoji materi in tudi sama postala učiteljica, a si je v življenju postavila drugačne cilje. Želela je pisati in oditi na pot okoli sveta ter tako svet približati vsem, ki so ostali doma. Poučevanje ji je služilo kot sredstvo, ki ji je omogočilo potovanje, saj se je na poti preživljala sama. S potovanja se je vrnila zelo utrujena, posledice pa je njej pustila druga svetovna vojna. Umr-la je v hudi revščini in brez velike slave, po kateri je tako hrepenela vse življenje.

Abstract

The article presents the teaching path of Alma M. Karlin. Alma could have followed her mother and become a teacher; but decided on different life goals. She wanted to write and set off on a journey around the world, bringing it closer to those who remained behind. Teaching only served as a means of making a living while travelling. She returned home exhausted and was then strongly affected by World War Two. She died in extreme poverty and without the fame she had craved so much all her life.

Ključne besede: Alma M. Karlin, poučevanje, pot, pisati, cilj**Key words:** Alma M. Karlin, teaching, journey, writing, goal

Alma Ida Willibalda Maximiliana Karlin se je rodila 12. oktobra 1889 v Celju. Njeno rojstvo je presenetilo vse. 43-letna mama Vilibalda Miheljaka, spoštovana in priljubljena učiteljica na nemški dekliški šoli, se je leta 1887 poročila z upokojenim majorjem avstro-ogrske vojske Jakobom Karlinom.¹ Vilibalda se je odpravila h ginekologu z namenom, da bi ji odstranil polip, a ji je ta odvrnil, da to ne bo potrebno, kajti »čez štiri mesece bo sam prišel na plano in hotel jesti in piti.«² Za mater, ki ni bila več mlada, je bil to šok, Almin oče pa je dejal: »Vedno se me je držala smola, a nekaj časa bom verjetno še živel in s sedmimi leti bodo dečka lahko sprejeli v kadetnico.«³

* Rebeka Lovrec Kvartič, prof. inkluzivne pedagogike in teologije, univ. dipl. soc. kulture, OŠ Milana Šuštaršiča, Ljubljana, e- pošta: rebeka.lovrec@gmail.com

1 Barbara Trnovec, *Kolumbova hči: življenje in delo Alme M. Karlin*, Celje: Pokrajinski muzej, 2011, str. 6–9.

2 Alma M. Karlin, *Sama: iz otroštva in mladosti*, Celje: In Lingua, 2010, str. 6.

3 Prav tam.

Namesto dečka pa je prišla na svet drob-cena Alma in njeno življenje je prvo leto viselo tako rekoč na nitki. Almi je bilo ves čas žal, da se je takrat odločila za življenje: »Da sem kljub temu ostala na tej zemeljski in vodni obli, sem vse življenje bridko obžalovala.«⁴

Celju je pomen narastel z industrializacijo na začetku 90-ih let 19. stoletja. Čeprav so do razpada Avstro-Ogrske celjski Nemci ostali dominantna skupina, se je slovensko meščanstvo krepilo in začelo močno konkurirati nemškemu gospodarstvu. To je vodilo v procese asimilacije in preoblikovanja narodne identitete. Vsak Celjan se je moral opredeliti; Slovenci in Nemci so obiskovali vsak svoje gostilne in društva, kršitve so bile sankcionirane. Zanimivo je, da je o Almini materi Dragotin Šauperl,

Alma M. Karlin v prvem letu življenja z mamo Vilibaldo (www.almakarlin.si)

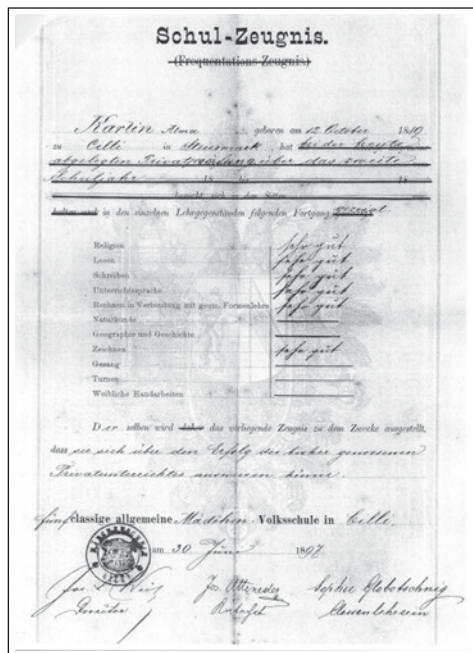
prvi prevajalec Hamleta na Slovenskem, pisal kot o zgledu domorodne slovenske gospodične.⁵ Vilibalda je bila od leta 1870 do 1906 zaposlena kot učiteljica na celjski mestni dekliški šoli, ki je bila nemško naravnana. Ko so se nacionalna trenja v Celju začela stopnjevati, je bila Vilibalda neporočena in služba učiteljice ji je predstavljala pomemben vir sredstev za preživetje. Učiteljskemu poklicu se po poroki zaradi želje po neodvisnosti ni odpovedala. Zaradi pronemške usmeritve celjske šole si je veliko učiteljev ponemčilo priimke, nekdanja »Villika« pa se je začela podpisovati kot Waldi. »Zdi se, da se je Vilibalda sčasoma opredelila za celjsko Nemko iz pragmatičnih razlogov, med drugim zaradi koristi, ki jih je prinašala služba.«⁶ Na spremembo njene identitete je gotovo vplivala tudi poroka. Jakob Karlin je bil sin slovenskega kmeta, kot pripadnik avstroogrske vojske pa je rad govoril: »Avstrijski oficir nima narodnosti! Njegovo življenje pripada cesarju in domovini.«⁷ Major Karlin se je letu 1848 izogibal vsakršni delitvi na »nemško« in »slovensko« ter se izogibal volitvam. Čeprav je bil javno zvest

4 Prav tam, str. 7

5 Trnovec 2011, str. 6.

6 Prav tam, str. 7.

7 Karlin 2010, str. 41.

*Zaključno spričevalo drugega razreda
Celjske dekleške šole (www.almakarlin.si)*

državljan habsburške monarhije, si je v domačem okolju želel predvsem mir.⁸

Starša sta vzgajala Almo v nemškem duhu in nemščina je bila edini jezik, ki so ga govorili doma. »Celo v hiši moje slovenske tete so z menoj govorili nemško, zato mi ne smete očitati pripadnosti nemškemu narodu in naravnega dejstva, da sem rezultate svojih raziskovanj in dosežke na področju literature v prvi vrsti namenila temu narodu. Človek je sad svoje vzgoje.«⁹ Alme torej niso vzgajali v Slovenko, o svoji nacionalni identiteti pa se je ponovno začela spraševati v času med in po drugi svetovni vojni.

Alma je bila introvertiran otrok, medtem ko se je Vilibalda v družbi odlično znašla ter je želela, da bi bila tako družabna tudi njena edinka. Vilibalda ni bila zadovoljna s hčerinim videzom; motilo jo je nesimetrično levo oko in Almina

štrleča ušesa, zaradi česar je Alma morala zunaj nositi klobuk. Ni se smela družiti z otroki nižjega stanu, prisilili so jo, da je začela pisati z desno roko, kasneje pa je morala hoditi tudi k ortopedu in delati razne težke vaje za hrbtenico. Vse to je Almo utesnjevalo in vplivalo na njeno samopodobo. »Eno človeško življenje ni zadostovalo, da bi se sprijaznila s svojo zunanostjo.«¹⁰ Alma se je veliko bolje ujela z očetom, ki ji je dovolil čofotati po lužah, jo vodil na sprehode in izlete ter jo učil vojaško korakati. »Njegovi vzgojni načrti se niso prekrivali z materinimi. Hotel me je okrepiti telesno in duševno in je zatorej izključeval vsakršen strah.«¹¹ Dovolil ji je hoditi zunaj brez rokavic in jo dal ostriči povsem na kratko, na kar je bila Alma zelo ponosna. Tako kot oče je bila tudi Alma zadržana, rada je imela samoto in ni marala dotikov. Na žalost je Alma že pri osmih letih izgubila očeta. Močno navezanost nanj izkazujejo Almine besede: »Dokler je živel moj oče, nisem bila niti sramežljiva niti nisem poznala občutka manjvrednosti.«¹²

8 Jerneja Jezernik, *Alma M. Karlin, Državljanica sveta: življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950)*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009, str. 12.

9 Karlin 2010, str. 43.

10 Prav tam, str. 8.

11 Prav tam, str. 12.

12 Prav tam.

Odprtost za znanje in svet

Nekaj mesecev po očetovi smrti je Alma prvič za dlje časa odpotovala, skupaj z materjo, iz Celja, in sicer v Dalmacijo ter Bosno in Hercegovino. V Trebinjah je prvič videla mošeje, stopila je celo v harem. Drugačnost tujih kultur je v njej prebudilo zanimanje, ki jo je kasneje gnalo na pot okoli sveta. Nič manjša kot hrepenenje po tujih krajih ni bila njena želja po znanju. Zaradi slabega zdravstvenega stanja je začela s šolanjem na domu pri sedmih letih; učila jo je mama po eno uro na dan. V tretji razred pa je začela hoditi skupaj z drugimi otroki. Sprva je bila nemiren otrok, nato se je umirila in postala marljiva učenka. Zaradi slabega vida je bila opravičena risanja in ročnih del. Pri devetih letih je na skrivaj pisala pesmi, predvsem z ljubezensko vsebino, ter romane. Pri dvanajstih je brala »Ekkeharda, Rückerta, Bürgerja, antične pripovedke in križemkražem lahkotne romane«. Ko je bila stara trinajst let, je mama opazila, da ima Alma desno ramo višjo od leve. Mama jo je vodila k raznim ortopedom, nazadnje pa jo je želela pustiti na zdravljenju v Gradcu, a se je hči uprla. Namesto tega je morala telovaditi več ur na dan, učila se je lahko samo med korakanjem po sobi. Almo je vse to prizadelo, posebej jo je mučilo, da je mama razumela to telesno "napako" kot sramoto, nekaj, kar je potrebno skriti. Čutila je, da ne sodi v to družino.¹³ Med sorodniki je veljala že v mladosti za čudaško in pogosto je prišla v konflikt z okoljem. Drugo globoko razočaranje v tem že tako občutljivem najstniškem obdobju je bilo potegavščina njene služkinje in zaupnice Mimi. Ta je Almi pisala ljubezenska pisma v imenu izmišljenega mladeniča, in to kar pet let. »Plavala sem v vodah brezmejne blaženosti – mimogrede naj omenim, da je bilo to prvič in zadnjič v mojem življenju – v teh kratkih tednih prve prevare.« Spoznanje, da gre za prevaro, jo je pustilo »hladno, zagrenjeno in nesposobno ljubiti.«¹⁴

Ko je zavrnila ortopedsko zdravljenje v Gradcu, se je Alma morala zagovarjati pred stricem Lovrom Bašem, ki je postal po očetovi smrti njen skrbnik. Kot razlog je navedla, da noče več manjkati pri pouku. Nekaj tednov za tem je sprejela zdravljenje v ortopedskem zavodu v Ljubljani, a po tem, ko je z materjo sklenila tale dogovor: »Danes ti želiš, da grem. Daj mi častno besedo, da me boš pustila oditi, ko bom jaz hotela, brez nasprotovanja, brez vmešavanja skrbnika, čim bom sposobna skrbeti zase!«¹⁵

Pot do osamosvojitve

S šestnajstimi leti se je odločila, da se ne bo več zdravila v ortopedskem zavodu. Na romanju na sv. Višarjah je kleče prosila za moškega, ki bi jo rešil iz osamljenosti, in dodala: »... a če bi bilo nemogoče, da mi daš venec iz mitre, mi daj lovorov venec!

13 Prav tam, str. 24–75.

14 Prav tam, str. 76.

15 Prav tam, str. 87.

To je druga najboljša stvar, tolažilna nagrada, a vendarle edina, ki se mi jo zdi vredno imeti ...»¹⁶ Čeprav se je Alma M. Karlin na poti zaljubljala, celo zaročila, v ljubezni do moškega ni našla izpolnjenosti. Na tem romanu se ni zavedala, da je šele na začetku svoje življenjske poti, ki jo bo v nadaljnjih letih prehodila kot popotnica in pisateljica.

Francoščino se je začela učiti že pri desetih letih, jeseni 1905 pa se je v Celje preselila gospa Sidonia Pervanje-Kotalik, ki je pripravila Almo na državni izpit iz francoščine. To je pomenilo, da bi lahko samostojno učila francoščino, kar bi predstavljalo velik korak k njeni samostojnosti. Gospa Pervanje-Kotalik je imela nanjo velik vpliv in jo je navdušila za branje francoskih klasikov. V istem času se je pri neki Američanki učila tudi angleščino. Učiteljici, sploh učiteljica P., kot jo v avtobiografiji imenuje Alma, sta imeli nanjo velik vpliv: »Madame P. je v vsakem pogledu z mano ravnala kot z odraslim in se z menoj odkrito pogovarjala o vseh življenjskih pojavih«. Alma je celo zapisala, da se ima zahvaliti madame P., da v naslednjih dveh letih ni storila samomora.¹⁷ V zameno, da ji je mama plačevala učne ure tujih jezikov, je Alma morala opravljati naporno telovadbo in nositi steznik ter gumijast pas okrog ramen in kolkov, ki ji je povzročal podplutbe. Ko je kmalu po osemnajstem letu oba izpita uspešno opravila, je odvrгла steznik in gumijast pas ter se odločila, da bo odtlej služila sama in nikakor ne bo več izplačevala svojih obveznosti s prestajanjem telesnih bolečin.¹⁸

Z mamo sta se odpravili na potovanje po Evropi (Italija, Švica, Francija, London, Belgija). Alma je materi prevzela vlogo vodičke, kar ji je dvignilo samozavest. Ko sta se vrnila v Celje, je dala v lokalni časopis *Deutsche Wacht* oglas, da poučuje francoski in angleški jezik, ter začela poučevati nekaj učencev. V tem času se je odločila tudi za učenje italijanščine. V zameno, da jo je učiteljica učila italijanščino, je Alma njo učila angleško.¹⁹ Materina in Almina ideja o njeni prihodnosti sta se razlikovali. »Njen sen je bila imenitna poroka, moj sen sta bila znanje in svoboda.«²⁰ Ker je mama videla hčerino žalost, ji je dovolila, da odpotuje v Anglijo in ji obljubila finančno podporo, dokler tam ne najde službe.

»Biti jaz v popolni svobodi!«

Alma je z devetnajstimi leti začela uresničevati pot osvoboditve, po kateri je hrepenela od desetega leta. »Predvsem sem imela željo, da se iztrgam iz dejanske okolice.«²¹

V Londonu ji je na začetku kazalo slabo, zato je bila toliko bolj hvaležna za mamino podporo. Čeprav je bila pripravljena vzeti tudi delo vzgojiteljice, službe kar ni

16 Prav tam, str. 101.

17 Karlin 2010, str. 102.

18 Trnovec 2011, str. 17–18.

19 Prav tam, str. 18.

20 Karlin 2010, str. 121.

21 Prav tam, str. 53.

dobila. V začetku februarja 1909 pa se je sreča obrnila na njeno stran in dobila je delo na prevajalskem uradu in jezikovni šoli gospodične Ainslie. Tri mesece se je brezplačno učila strojepisja, nato pa bila od junija 1909 zaposlena kot samostojna prevajalka in učiteljica. Poučevala je na jezikovni šoli v Ealingu, in sicer na začetku dvakrat tedensko po dve uri.²² Iz potrdila, ki ga je ta jezikovna šola, The City School of Languages, izdala, je razvidno, da je bila zaposlena kot učiteljica in prevajalka za nemščino od oktobra 1909 do dne izdaje potrdila, 3. aprila 1911. V potrdilu je ravnatelj šole K. G. Sanrey zapisal, da je bila pri poučevanju zelo uspešna in zanesljiva v vseh pogledih.²³

Vsak prosti čas je Alma izkoristila za učenje; tako ji je sodelavec Van Andel ponudil brezplačno učenje norveščine, sama pa je poučevala Japonca gospoda Nobuji-ja G. Učila ga je angleško, on pa je njej pripovedoval o japonski kulturi. Ker je zaslužila dovolj, si je kasneje privoščila učenje španščine. Profesor jo je navdušil za Južno Ameriko. Učila je tudi Indijca Asudija G., ki se ji je zdel izjemno lep, čeprav len za učenje. Razložil ji je pomen Mahabharate in jo navdušil za sanskrt. Ko jo je nekega večera spremljal domov, se je je želel dotakniti, nje pa njegov dotik ni ganil. Poučevanje je prekinila, ta dogodek pa je samo povečal njen občutek osamljenosti. V času bivanja v Londonu se je navdušila za azijsko kulturo in si zaželela kitajskega učenca; L. P. K. Tao jo je vpeljal v kitajsko filozofijo, na njegovo prošnjo pa je učila še nekega drugega mladega Kitajca. Hsi Sing Jung Lung, kot mu je bilo ime, je bil izredno vljuden in je nanjo naredil vtis. V tistem času je bila Alma v slabem psihičnem stanju, mislila je celo na samomor. Nekega dne jo je Hsi Sing zaprosil za roko. Verjetno je zaradi osamljenosti in odrešitve, ki jo je videla v odhodu iz Evrope, zaroko sprejela. Menila je, da ga bo lahko spremenila in iz njega naredila moškega, ki se bo zanimal za poezijo in za abstraktno. Z njim se je decembra 1913 odpravila v Celje, kjer je dokončno spoznala, da ni moški zanj in po vrnitvi v London zaroko razdrla.²⁴

Vsak prosti čas je Alma izkoristila za učenje jezikov, kar se ji je obrestovalo. Marca 1914 je na Royal Society of Arts v Londonu z odliko opravila izpite iz angleščine (na najvišji zahtevnostni ravni), švedščine, norveščine, danščine, francoščine in italijanščine. Dva meseca kasneje je na London Chamber of Commerce uspešno opravila še izpite iz francoskega, španskega in ruskega jezika.²⁵

Čas prve svetovne vojne

»Vojna, vsaka vojna, ali med narodi ali med posamezniki, je napačna, destruktivna in nesmiselna.«²⁶ Alma ne vidi v vojni ničesar dobrega in za izbruh vojne krivi

22 Prav tam, str. 143–147.

23 Trnovec 2011, str. 19.

24 Karlin 2010, str. 143–203.

25 Trnovec 2011, str. 21.

26 Karlin 2010, str. 225.

*Alma M. Karlin maja 1914 v Londonu
(www.almakarlin.si)*

vse sile, ki bi bile sposobne preprečiti izbruh vojne, pa tega niso storile: Cerkev, armado pacifistov, politične voditelje. Življenje v Angliji je postalo zanjo kot za državljanko Avstro-Ogrske nevarno, zato se je proti koncu leta 1914 odločila, da bo odpotovala v nevtrarno državo in izbrala je Norveško. Tam jo je sprejela ga. Karro, norveška teozofinja, s katero sta se spoznali v Londonu.²⁷

Tu je obiskovala predavanja, študirala in poučevala ter začela pisati svoj prvi roman *Moj mali Kitajec*. Prišla je do usodnega spoznanja, ki je dokončno zaznamovalo njeno življenjsko pot. »Moja usoda je bila zapečaten. Končno sem odkrila vodilni motiv svojega življenja. Napolnjeval me je s spoštovanjem, strahom in z veseljem.«²⁸ Zavedala se je, da je umetniška kariera trnova, a hotela je le eno: pisati in to posredovati drugim. »Ne smeš stremeti za tem, da daješ svoje najboljše le v umetnosti, kateri odslej služiš, temveč si dolžan vse svoje življenje posve-

titi tej in samo tej stvari in zatorej zaživeti življenje tako, kot zahtevajo visoke dolžnosti.«²⁹ Vse življenje je Alma sledila temu cilju: pisati. Kot izobrazena ženska tistega časa bi si lahko ustvarila mirno življenje – kot njena mati bi tudi sama lahko (p)ostala učiteljica in živel samostojno življenje, vendar je izbrala težjo pot. Zavedala se je, da se bo morala na tej poti marsičemu odreči, tudi tistemu, kar je morda ženski najtežje, to je ljubezni.

Hkrati je v tem času začela razmišljati o potovanju okoli sveta. Pri tem je ni zanimala toliko zunanost kot notranost stvari, s čimer je mislila na »dušo narodov, cvetlice in živali iz notranosti dežele, predvsem pa vraževerje tujih delov sveta.«³⁰

Poleti 1918 se je na mamino prošnjo vrnila domov, kjer so jo presenetile posledice vojne. Vojna se ji je studila. »A tudi če opazuješ najnižkotnejše in recimo najbolj nepomembne učinke vojne iz zaledja, bi lahko takoj postal pacifist.«³¹ Motilo jo je, da so vsa njena dela morala skozi cenzuro in trdno je bila odločena, da se bo po vojni odpravila na pot okoli sveta.

27 Prav tam, str. 225–246.

28 Prav tam, str. 248.

29 Prav tam.

30 Prav tam, str. 251.

31 Prav tam, str. 281.

Priprave na potovanje

Da bi si zaslužila denar za potovanje, je Alma v Celju odprla svojo jezikovno šolo, za katero je bilo veliko zanimanja. Poučevala je od sedmih do dvanajstih in od enih do sedmih, pogosto tudi ob nedeljah. Po pol leta vnetega poučevanja je zaslužila toliko, da si je kupila pisalni stroj, eriko, ki ga kasneje večkrat omenja v potopisih. Hkrati pa je zapisala, da je bila ta šola zanjo predvsem vir znanja, saj se je do takrat bolj kot z ljudmi družila s knjigami. Enkrat na mesec so se pri njej na zabavnih večerih zbirali mladi Nemci in Slovenci.³² To nakazuje, kako se je Alma že tedaj zavedala nesmiselnosti sovraštva, ki izvira iz nacionalnega nasprotja. Govorila je, da vse zlo na svetu v prvi vrsti izvira iz »globoke nevednosti.«³³ Ne vemo, kje bi naj njena šola bila, najverjetneje pa je poučevala na svojem domu. To tezo podpira tudi oglas v *Deutsche Wacht*, glasilu celjskih Nemcev, objavljen septembra 1908, v katerem je Alma pred odhodom v London oglaševala poučevanje nemščine in francoščine na naslovu Ljubljanska cesta 6.³⁴

Alma je prekipevala od zmagoslavja, ko so njeno delo *Moj mali Kitajec* sprejeli založniki, njeno mamo pa je skrbelo, da bodo ljudje mislili, da se je Alma dejansko poročila s Kitajcem. Ne čudi, da si je želela čim prej oditi. Istočasno pa je hrepenela po maminem priznanju: na vprašanje, kdaj se vrne, je odgovorila, da najkasneje v treh letih, in dodala: »Potem boš imela tehten razlog, da boš ponosna name.«³⁵ Ko je uredila vse papirje in dobila potni list ter dovoljenje za izhod iz države, je nič več ni moglo ustaviti. Želji po učenju in raziskovanju tujih kultur sta jo gnali na pot. S pisanjem se je želela uveljaviti v družbi ter posredovati znanje tistim, ki so ostali doma.

Pot okoli sveta

Alma M. Karlin se je na pot odpravila 24. novembra 1919. Na pot se je odpravila sama, prav tako se je na poti preživljala sama, in sicer s poučevanjem in pisanjem. S skromnimi prihranki od poučevanja jezikov, s slovarjem v desetih jezikih, ki ga je napisala, z enim kovčkom in pisalnim strojem eriko se je podala na pot. Časopisu *Cillier Zeitung* je pošiljala članke, naslovljene na »dragega bralca«, v katerih je opisovala krajske in etnografske navade ter delila tudi kmetijske in kuharske nasvete.³⁶ V letih od 1920 do 1928 je v nemščini izšlo kar 136 njenih člankov, katerih izbor v slovenščini je izšel šele leta 1997, zbranih v delu *Popotne skice*.³⁷

32 Prav tam, str. 280–283.

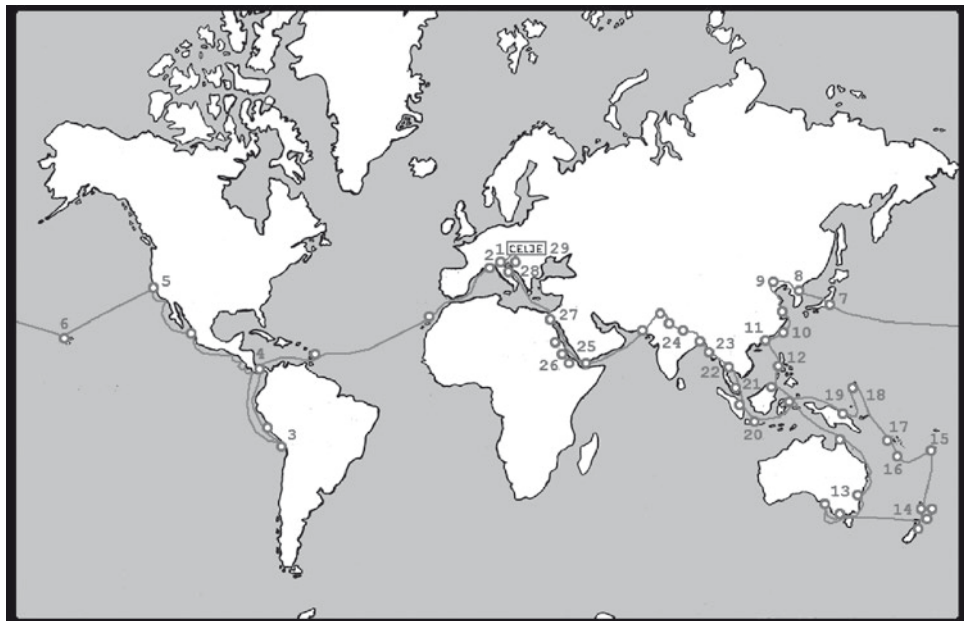
33 Prav tam, str. 283.

34 Trnovec 2011, str. 22–23.

35 Karlin 2010, str. 307.

36 Irena Weber, *Ženski itinerariji: med antropologijo potovanja in literaturo*, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2003, str. 108.

37 Jezernik 2009, str. 55–56.

Pot okoli sveta (www.almakarlin.si)

Napisala je tri potopise. Prvi potopis *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske* je izšel (v nemščini) leta 1928, naslednje leto pa je že izšel drugi del z naslovom *Urok Južnega morja*. Tretji del potopisa, *Doživeti svet*, je izšel v samostojni knjižni obliki leta 1933. Slovenci smo dobili prvi prevod prvega dela potopisa šele 1969, drugi del leta 1996 in zadnjega šele leta 2006. Še vedno pa je kar nekaj Alminih proznih del, ki so do danes ostala neprevedena.

Na potovanje se je odpravila s precej romantično predstavo. »Bledla sem zaradi lastne veličine, se videla v vlogi modernega Kolumba, kako odkrivam novi svet in se začela resno pripravljati na osvajalni pohod.«³⁸ Njen popotniški načrt ni bil povsem izdelan, sprti ga je prilagajala finančnim zmožnostim, notranjim vzgibom in družbenim okoliščinam v času po prvi svetovni vojni. Čeprav je bila njen prvi cilj Japonska, se je zaradi bistveno cenejšega prevoza in pomanjkanja ustreznih potrdil odločila za potovanje proti Periju.

Samotno potovanje

Peru je Almo razočaral. Kmalu je postala žrtev nasilja – ko se je šla k nekemu odvetniku predstaviti za domačo učiteljico, je na poti do tja prišlo do poskusa posilstva.

³⁸ Alma M. Karlin, *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*, Celje: Mohorjeva družba, 2006b, str. 7.

Rešila se je s tem, da je napadalca ugriznila v roko in stekla stran. Ta dogodek jo je močno zaznamoval. »... vendar mi je vse življenje ostal strah pred moško človeško živaljo in del otroške zaupljivosti, ki sem jo imela ob vsem teoretičnem znanju o tem področju, se je za vedno izgubil.«³⁹ V naslednjih mesecih je doživela še en poskus posilstva. Ko so jo zamenjali za čilskega in bolivijskega vohuna ter hoteli preveriti njen spol, je bila Alma tako na robu z živci, da je mislila na samomor. Šele po dolgotrajnem prepričevanju je policijski inšpektor razvneteže prepričal v Almino nedolžnost. Alma je zapisala: »Zajela me je čudna, brezupna pobitost, ki me je navdajala s strahom, da nikoli več ne bom zapustila Peruja, ali vsaj ne v takšnem stanju, kot sem stopila vanj.«⁴⁰

V Peruju se je preživljala s poučevanjem in največ je zaslužila s poučevanjem trinajstih otrok premožnega odvetnika. Peru je psihično izčrpana zapustila 10. oktobra 1920. Preden je državo zapustila, so jo nadlegovali štirje moški in nekemu uradniku je morala izročiti ves denar, da jo je zaščitil. V Panamo je tako odpotovala z desetimi dolarji, ladijsko vozovnico, kovčkom in eriko ter se poslovila z besedami: »Dežela zločincev, zbogom! Ne bi te hotela več obiskati tudi za največji inkovski zaklad ne! Dežela, kjer vladajo nagoni in vsako boljše čustvo molči!«⁴¹

V Panami, kjer je ostala do konca junija 1921, se je sreča obrnila na njeno stran, ker je po večmesečnem životarjenju dobila dobro plačano delo sodne prevajalke. Almi se je s tem močno zvišal ugled in družbeni status, saj je postala »prvi uradni tolmač ženskega spola v zgodovini Panamskega prekopa.«⁴² Zanimivo je, da so jo večinoma naslavljali z »gospod sodni prevajalec.«⁴³

Tu je zaslužila dovolj za nadaljevanje potovanja. Mimo dežel Srednje Amerike (Kostarika, Nikaragva, Honduras, El Salvador, Gvatemala, Mehika) je prišla do ZDA. Kritizirala je njihovo navidezno demokracijo in bolešno hrepenenje po zaslužku. Čeprav je tudi drugod potovala v tretjem razredu, niso nikjer ravnali z njo »tako slabo in žaljivo, kot ravno v tej "svobodni" deželi.«⁴⁴

Na Havajih, kamor je prispela 14. 10. 1921, je stežka prišla do denarja; večinoma je prevajala strokovna besedila za lokalni inštitut. A nekdo jo je oropal in skupaj z denarjem je izginil tudi njen potni list. Na tem mestu v potopisu *Samotno potovanje: Tragedija ženske* opozarja ženske, ki »naj vedo, s kakšnimi tegobami se moraš boriti, če potuješ sam in imaš v daljnih deželah na razpolago skromna sredstva (denarju se vsi priklanjajo), ker pač hočeš živeti od umetnosti.«⁴⁵ Konec maja 1922 po tem, ko so ji z objavo oglasa pomagali najti potni list, se je odpravila na Japonsko. Tu se je navduševala nad budizmom in skušala povezati »univerzalnost krščanstva in budizma

39 Prav tam, str. 87.

40 Prav tam, str. 99.

41 Prav tam, str. 118.

42 Jezernik 2009, str. 46.

43 Karlin 2006b, str. 143.

44 Prav tam, str. 193.

45 Prav tam, str. 213.

ter vzpostaviti skupne etične vrednote med Zahodom in Vzhodom.«⁴⁶ K dobremu razpoloženju je vplivala tudi dobra služba na nemškem veleposlaništvu. Alma piše, da politično kot Jugoslovanka sicer ne bi smela dobiti tega delovnega mesta, a so zamižali na eno oko. Primernejše osebe ni bilo, pripomoglo pa je tudi to, da je Alma izdajala dela pri nemških založbah in pisala za nemške časopise.⁴⁷

Na Kitajskem je ostala šest mesecev in njeni prebivalci je niso tako navdušili kot Japonci. »Na vsak način pa moram povedati, da so Kitajci kot narod grobi do tujcev, da so videti gnusni, ko pljuvajo naokoli (tudi Evropejci bodo sčasoma prevzeli to slabo navado) in da jim beseda "čistoča" nič ne pove.«⁴⁸

Otok sanj, kot je Alma poimenovala Tajvan, jo je globoko zaznamoval. Tu se je zaljubila v prijatelja nekega svojega japonskega učenca; Alma je svojo zaljubljenost poimenovala »bolezen "otekle glave"«. «⁴⁹ »To je bil ponoven Peru, le da je bil iz basa prenesen v visoki mol.«⁵⁰ Nazadnje se je odločila, da svoje rase ne sme zatajiti in je otok zapustila. »Me, bele ženske, pa ne smemo pustiti na cedilu svoje rase. Ne gre! To je zločin zoper nas same in zoper druge.«⁵¹

Po nekaj tednih na Filipinih je v Avstralijo prispela konec februarja 1924. Takrat so službo v Avstraliji dobili samo Avstralcji. Dodatno jo je bremenila novica, da njene-mu literarnemu zastopniku, ki je šele po dveh letih izvedel, da se pod podpisom »A. M. Karlin ne skriva moški, pač pa celjska popotnica,« v povojnih razmerah nikakor ne uspe prodajati Alminih romanov. Na tem mestu je Alma prvič začutila odpor do sil, ki ji krojijo usodo, in povsod se je soočala s starimi odrekanji.⁵²

Južno morje

Septembra 1924 se je za Almo začel najtežji del njenega potovanja. Nanj se je odpravila duševno in telesno oslABLJENA ter z zelo skromnimi sredstvi. Na južnopacifiških otokih je hotela ostati šest ali osem mesecev, dejansko pa je odšla po več kot dveh letih – »z zdravjem, ki sem si ga uničila za vse večne čase.«⁵³ O tem delu potovanja piše v potopisu z naslovom *Urok Južnega morja*, v predgovoru pa je napisala, da »je bilo napisano z mojo srčno krvjo.«⁵⁴

46 Jezernik 2009, str. 73.

47 Karlin 2006b, str. 247.

48 Prav tam, str. 281.

49 Prav tam, str. 325.

50 Prav tam, str. 336.

51 Prav tam, str. 337.

52 Prav tam, str. 383–385.

53 Prav tam, str. 419.

54 Alma M. Karlin, *Urok Južnega morja*, Celje: Mohorjeva družba, 1996, str. 7.

V prvi polovici leta 1925 je Alma potovala po Novi Kaledoniji in Novih Hebriidih. Upala je, da bo v pismih literarnega agenta prebrala spodbudne novice, a je bila razočarana. Hammer kot urednik lokalnega časopisa Knittelfelder Zeitung ni imel dovolj vez in znanja, da bi iz Alme naredil slavno osebo. Alma je zaradi tega morala stradati, še dodatno so jo izčrpavali napadi mrzlice in visoke vročine.⁵⁵ Mislila je celo na samomor, »kajti neprestana razočaranja, povezana z groznimi odrekanji in čezmernim delom, ki sem si ga zadala, so me začela duševno in telesno lomiti.«⁵⁶

Papua – Nova Gvineja

Ta del poti, ki je potekal v prvi polovici leta 1926, je bil za Almo najbolj izčrpavajoč. Živela je v nemškem misijonu sv. Marka in se spoprijateljila s sestro Marie-Claver. V Malaguni so jo sprejeli v misijonu Božjega srca Jezusovega, kjer je dobila v dar stekleničko popra, ki ji je kasneje rešila življenje. Kljub svarilom, naj ne potuje s pomočjo Wutungovcev, se je odpravila na pot z nekim domačinom. Domorodci so ji ukazali, naj stopi na kopno, okoli nje pa so začeli plesati bojni ples. Alma se je spomnila na poper in z vsebino zamahnila proti očem domorodcev. Med paniko, ki je nastala, je zbežala in se zatekla k nekemu malajskemu zakonskemu paru. S tem težav še ni bilo konec. Malajec si je zaželel bele ženske, a Alma se ni vdala – možakarja je udarila tako močno, da je začel tuliti. Naslednje jutro sta prišla dva uradnika in z njima je odšla v Hollandio.⁵⁷

Doživeti svet

Almino potovanje okoli sveta, še posebej njen zadnji del, lahko razumemo kot duhovno potovanje. To pot Alma opiše v tretjem delu potopisa *Doživeti svet*. V predgovoru zapiše, da je bil ta del potovanja najpomembnejši za njeno notranje življenje. Pot domov je pomenila pot k njej sami.⁵⁸

Po potovanju na Javo in Tajsko je prispela v Indijo tako utrujena, da je niti Tadž Mahal ni navdušil. »Tiho stojim pred čudom in se bolj kot spomeniku čudim temu, da sem tudi jaz prišla sem.«⁵⁹ Po sedmih letih stalnega odrekanja in potovanja v težkih razmerah je bila telesno in psihično izžeta. Njen ton v tretjem delu potopisa je drugačen kot v prvih dveh. V potopisu *Doživeti svet* se večkrat pritožuje nad svojo usodo in se počuti posebej osamljeno in nesrečno. »Kamorkoli pridem, je zato, da trpim, najsi bo v tem življenju ali v kakšnem drugem, v Indiji ali doma, zame ni ne miru ne sreče.«⁶⁰

55 Jezernik 2009, str. 106.

56 Karlin 1996, str. 49.

57 Alma M. Karlin, *Popotne skice*, Ljubljana: Kmečki glas, 1997, str. 160–169.

58 Alma M. Karlin, *Doživeti svet*, Celje: Mohorjeva družba, 2006a, str. 5.

59 Prav tam, str. 166.

60 Prav tam, str. 182.

Tretji del potovanja je bil za Almo najbolj fizično naporen, a je tu imela tudi največ stika s pripadniki največjih religij. Do vseh religij goji spoštovanje, sama pa se ne čuti kot pripadnica določene religije, ampak bolj pripadnica filozofske struje – teozofije, oziroma kot je zapisala v prvem delu potopisa: »Vse gre, če hočeš, in v svojem bistvu dosežejo vse veroizpovedi svoj vrhunec v dobrem, v samoodrekanju, v bratovski ljubezni in v želji, da se osvobodiš nadvlade čutov.«⁶¹

Pot domov

Alma je prejela več maminih pisem, v katerih Vilibalda pritiska na edinko, naj se vrne domov. Od doma so ji poslali denar, s katerim si je Alma lahko plačala pot. Vrnitev pa ni bila takšna, kot je popotnica pričakovala na začetku svoje poti okoli sveta. V Trstu je obujala spomine na začetek osemletnega potovanja: »S kakšnim upanjem sem takrat odpotovala, s kakšnim pogumom, s kakšnim zdravjem! Kako sijajno sem si zamišljala vrnitev!«⁶²

V Celje je prispela 28. decembra 1927. Pričakovala je slaven sprejem, a se to ni zgodilo. Na železniški postaji jo je pričakal tuj moški in jo spremil proti domu. Verjetno jo je najbolj bolelo snidenje z materjo. Kljub temu da se nista videli osem let, sta ostali tujki. Umrla je pol leta po hčerini vrnitvi. Nato pa je vendarle prišel njen čas. O njeni vrnitvi so pisali časopisi, obiskali so jo someščani, s honorarji, ki jih je prejela od svojih člankov, je poplačala dolgove in veliko je predavala. Po drugi strani pa je čutila, da si jo ogledujejo kot posebnost, kot del njene zbirke. »Razen redkih ni nihče niti poizkusil, da bi v posebnežu poiskal srce, zato ga tudi skoraj nihče ni našel.«⁶³

V času po vrnitvi domov je napisala veliko proznih del, predvsem s teozofsko vsebino. Približno štirideset del z duhovno vsebino je ostalo neobjavljenih, od izdanih pa sta najbolj znana romana *Modri mesec* in *Isolanthis*. Zaradi Almine izrazito protinacistične drže so leta 1941 nacisti njena dela uvrstili na seznam prepovedanih knjig, po vojni in po njeni smrti pa so založbe Almine knjige le redko sprejele v program.⁶⁴

Alma M. Karlin je bila vzgojena v nemškem duhu, čeprav njen oče ni neposredno izražal svoje politične in narodne identitete. V otroštvu so z njo govorili izključno v nemščini, svoje pomanjkanje slovenščine pa prvič obžaluje v mariborskem zaporu, kjer je bila kot nasprotnica nacističnega sistema nekaj časa zaprta skupaj s Slovenci. Težko ji je bilo sprejeti Nemce v tako slabi luči in v delu *Moji zgubljeni topoli* je zapisala, da jima je bilo s prijateljico Theo Schreiber Gamelin težje kot Slovencem, saj sta bili med dvema taboroma; »vseeno pa je prevladal občutek za pravičnost.

61 Karlin 2006b, str. 404–405.

62 Karlin 2006a, str. 241.

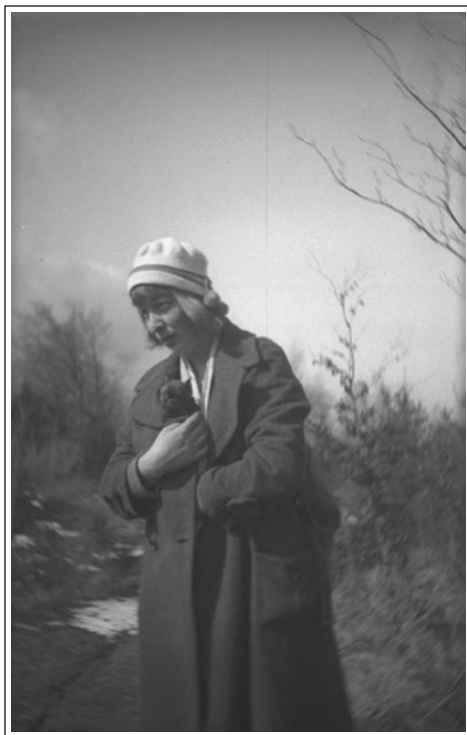
63 Prav tam, str. 250.

64 Jezernik 2009, str. 145–146.

Zgodila se je krivica, zato mora priti tudi kaznen.«⁶⁵ Kasneje se je pridružila partizanom in zaradi svojega nemškega jezika se je počutila drugačno. Napisala je nekaj partizanskih del, in sicer v nemščini, preseneča pa njena trditev, da je prevajala dela iz slovenščine v angleščino. Ko se je vrnila iz partizanov v Celje, se je v Potrdilu o prijavi opredelila kot Jugoslovanka in Slovenka. To odločitev pa je potrebno presojati v duhu tistega časa in najverjetneje se je za to odločila iz povsem pragmatičnih razlogov.⁶⁶

Alma je zadnja leta preživljala s prijateljico in slikarko Theo. Čeprav sta sodelovali v narodnoosvobodilnem boju, sta ostali po vojni brez finančnih sredstev. Že leta 1941 so jima Nemci zaplenili vilo, a sta še naprej živeli v njej, po vojni pa sta se preselili v skromno hišico na hrib Pečovnik.⁶⁷

Alma M. Karlin je ta svet zapustila 14. 1. 1950, hudo izčrpana zaradi raka na prsni in tuberkuloze. Umrta je v hudi revščini ter brez velike slave, po kateri je tako hrepenela. Svoje delo, potovanje in pisanje kot logično posledico potovanja je sprejemala za svojo življenjsko nalogo in usodo. Poučevanje ji je vedno pomenilo zgolj sredstvo za preživetje, čeprav lahko rečemo, da je ljubila učenje. S svojo življenjsko potjo in s pisanjem je želela učiti ljudi o tujih kulturah, o svetu zunaj njihovih meja in o pomenu duhovnosti. »Moje bivanje je pripadalo peresu. Zato sem se odrekla tudi najsijajnejšim ponudbam. Svoje moči sem hranila le za en cilj.«⁶⁸

Alma M. Karlin (www.almakarlin.si)

Povzetek

Alma M. Karlin (1889–1950) je s svojo življenjsko potjo in z nesprejemanjem vloge spodobne malomeščanske ženske iz začetka 20. stoletja kršila vse tedanje družbe-

65 Alma M. Karlin, *Moji zgubljeni topoli: spomini na drugo svetovno vojno*, Ljubljana: Mladinska knjiga Založba & Muzej novejši zgodovine Celje, 2007, str. 99.

66 Trnovec 2011, str. 8.

67 Prav tam, 61–62.

68 Karlin 2006b, str. 94.

ne norme. Rodila se je v Celju in bila vzgojena v nemškem oz. staroavstrijskem duhu, kar je najverjetneje razlog, da v slovenskem okolju postaja znana šele zadnja leta. Na njeno življenjsko pot je močno vplival način vzgoje, posebej njen odnos z materjo, ki je bila spoštovana učiteljica. Danes je Alma M. Karlin večini poznana kot potopiska in zbirateljica eksotičnih predmetov, nekoliko manj znana pa je po svojih teozofskih delih, ki jih je napisala, ter po svoji učiteljski poti. Najbolj slavno je gotovo njeno potovanje okoli sveta, kamor se je odpravila kmalu po svojem tridesetem rojstnem dnevu, 24. novembra 1919. Pričakovala je, da se bo domov vrnila po dveh, največ treh letih, a se je potovanje raztegnilo na kar osem let. Posebej nenavadno za tisti čas je, da se je na pot odpravila sama, prav tako pa si je denar za pot in na potovanju prislužila z lastnim delom – s pisanjem in poučevanjem. Alma je bila zelo vedoželjna in je oboževala učenje tujih jezikov, prav tako pa je poučevala tudi sama. Poučevanje ji je predstavljalo predvsem sredstvo za potovanje, medtem ko sta bila njena glavna življenjska cilja potovati in pisati. Z zaslužkom, ki ga je pridobila pri poučevanju v Celju, se je odpravila na pot okoli sveta, prav tako ji je poučevanje v tujih deželah na sami poti omogočalo bolj ali manj spodobno življenje. Potovanje je bilo naporno in domov se je vrnila zelo utrujena. Almino slavo je prekinila druga svetovna vojna, ki je pustila težke posledice na njenem zdravju. Po vojni je živela v precejšnji revščini na hribu Pečovnik nad Celjem skupaj s prijateljico in slikarko Theo Schreiber Gamelin. Nekaj utehe je našla v duhovnem prijateljstvu s Theo, teozofiji in predvsem v pisanju knjig z duhovno vsebino. Poučevanje je opustila, želela pa je, da bi se bralci učili iz njenih knjig. Hotela je približati tuje kulture tistim, ki sveta ne morejo videti. Umrla je leta 1950 zaradi posledic raka na dojki in tuberkuloze, brez velike slave, po kateri je hrepnela vso svojo življenjsko pot.

Viri in literatura

Literatura:

- Jezernik, Jerneja: *Alma M. Karlin, Državljanica sveta: življenje in delo Alme Maximiliane Karlin (1889–1950)*, Ljubljana: Mladinska knjiga, 2009.
- Karlin, Alma M.: *Doživetji svet*, Celje: Mohorjeva družba, 2006a.
- Karlin, Alma M.: *Moji zgubljeni topoli: spomini na drugo svetovno vojno*, Ljubljana: Mladinska knjiga Založba & Muzej novejši zgodovine Celje, 2007.
- Karlin, Alma M.: *Popotne skice*, Ljubljana: Kmečki glas, 1997.
- Karlin, Alma M.: *Sama: iz otroštva in mladosti*, Celje: In Lingua, 2010.
- Karlin, Alma M.: *Samotno potovanje v daljne dežele: tragedija ženske*, Celje: Mohorjeva družba, 2006b.
- Karlin, Alma M.: *Urok Južnega morja*, Celje: Mohorjeva družba, 1996.
- Trnovec, Barbara: *Kolumbova hči: življenje in delo Alme M. Karlin*, Celje: Pokrajinski muzej, 2011.
- Weber, Irena: *Ženski itinerariji: med antropologijo potovanja in literaturo*, Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, 2003.

*Zusammenfassung**Ausbildung von Alma M. Karlin und ihr Lehren**Rebeka Lovrec Kvartič*

Mit ihrem Lebensweg und ihrer Ablehnung der Rolle einer anständigen kleinbürgerlichen Frau aus dem frühen 20. Jahrhundert brach Alma M. Karlin (1889-1950) alle damalige gesellschaftliche Normen. Sie wurde in Celje geboren und im altösterreichischen Geiste erzogen, was höchstwahrscheinlich der Grund ist, wieso sie erst vor kurzem im slowenischen Raum bekannt wurde. Die Erziehungsweise, vor allem aber ihre Beziehung zu ihrer Mutter, die eine angesehene Lehrerin war, beeinflussten ihren Lebensweg. Heute ist Alma M. Karlin am meisten als Reiseschriftstellerin und Sammlerin von exotischen Gegenständen bekannt. Etwas weniger ist sie für ihre theosophische Werke und ihren Beruf als Lehrerin bekannt. Am bekanntesten ist ihre Reise um die Welt, auf die sie sich kurz nach ihrem dreißigsten Geburtstag, am 24. November 1919 machte. Sie war überzeugt, dass sie in zwei bis drei Jahren nach Hause kehren würde, doch am Ende dauerte die Reise acht Jahre. Besonders ungewöhnlich für diese Zeit war, dass sie alleine reiste. Das Geld für die Reise und auch während der Reise verdiente sie sich ebenso selbst – mit Schreiben und Lehren. Alma war sehr neugierig und lernte am liebsten Fremdsprachen, unterrichtete aber gleichzeitig auch selbst. Lehren brachte ihr finanzielle Mittel fürs reisen, doch ihre Lebensziele waren zu reisen und zu schreiben. Mit dem Einkommen, das sie durchs lehren in Celje verdiente, machte sie sich auf die Reise um die Welt. Lehren in fremden Ländern ermöglichte ihr ein mehr oder weniger anständiges Leben. Die Reise war anstrengend und sie kehrte sehr müde nach Hause. Almas Ruhm wurde durch den Zweiten Weltkrieg, der schwere Folgen auf ihrer Gesundheit ließ, unterbrochen. Nach dem Krieg lebte sie in großer Armut auf dem Hügel Pečovnik oberhalb von Celje zusammen mit Thea Schreiber Gamelin, ihrer Freundin und Malerin. Sie fand Trost in der geistigen Freundschaft zu Thea, in Theosophie, und insbesondere im Schreiben von Büchern mit geistigem Inhalt. Sie hörte zwar auf zu unterrichten, wollte aber, dass ihre Leser aus ihren Büchern lernen. Sie wollte Menschen, die keine Möglichkeit hatten die Welt zu sehen, fremde Kulturen näher bringen. Sie starb im Jahr 1950 an Brustkrebs und Tuberkulose, ohne Ruhm nach dem sie sich das ganze Leben sehnte.

KOLEDAR SŠM 2017

Leto 2017 bo bolj prijazno in naklonjeno s koledarjem
Slovenskega šolskega muzeja. Letošnja tema je

LINGUA LATINA

dnevi prazniki svetovni dnevi lunine mene z uro sončni vzhodi in zahodi
godovna imena pomembni dnevi ikone godovnih imen vremenski pregovori
rimski mozaiki predhodni in prihodni mesec zodiakalna znamenja
slovenska in latinska imena mesecev začetki letnih časov počitnice
Drakoncijevi verzi o mesecih v latinskem jeziku in slovenščini rimske številke

VAŠ LOGOTIP IN PODATKI

format (odprt): 32 x 62,2 cm

Naj vas in vaše bližnje lepe podobe mozaikov iz preteklosti spremljajo iz meseca v mesec.
Naročite koledar po ugodni ceni 8,00 €, za večje količine (nad 10 izvodov) nudimo popust!

Naročila in informacije: tel.: 01 251 30 24, e-pošta: solski.muzej@guest.arnes.si

Iz muzejskega dela

UDK 060.016(497.5)»2015«

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 8. 11. 2016

Poročilo o delu Slovenskega šolskega muzeja 2015 *Slovenian School Museum in 2015 – Report on Activities*

Izveleček

V letu 2015 je muzej deloval po potrjenem letnem delovnem in finančnem načrtu ter v skladu z letno pogodbo, ki je bila sklenjena z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport za izvajanje javne službe na področju dediščine šolstva in za projekte, ki so bili dogovorjeni z Uradom za razvoj izobraževanja. Muzej je ohranil visoko raven obiska, ki mu omogoča razvoj novih programov in nemoteno izvajanje javne službe.

Abstract

In 2015 the museum carried out its activities on the basis of the approved annual work and financial plans, and in line with the annual contract concluded with the Ministry of Education, Science and Sport for performing a public service in the field of school heritage and for projects agreed with the Education Development Office. The museum has maintained a high number of visitors, which enables it to develop new programmes and to carry out its public service without interruption.

Uvod

Muzej je deloval po letnem delovnem in finančnem načrtu, ki ga je 6. maja 2015 na svoji 11. seji sprejel svet muzeja, ter v skladu z letno pogodbo, ki je bila pred iztekom veljavnosti začasnih pogodb 16. junija 2015 podpisana z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport za izvajanje javne službe na področju dediščine šolstva in za projekte, za katere se je muzej dogovoril z Uradom za razvoj izobraževanja.

Izpeljane so bile vse načrtane naloge. Prav tako se je v muzeju ohranila visoka raven obiska. Z vključevanjem v skupne projekte z drugimi kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami je bil precejšen del, posebej pedagoške dejavnosti, izveden tudi zunaj matičnih muzejskih prostorov. Iz pregleda opravljenih nalog je opazna izrazita pedagoška usmerjenost muzeja, ki izhaja tudi iz poslanstva muzeja, da obiskovalcem ponudi in omogoči neposredno doživetje pouka v preteklosti. Muzej je z aktivnimi metodami muzejske prezentacije, ki temeljijo na starih učnih vsebinah, starih didaktičnih načelih in vzgojnih metodah, zainteresirani javnosti (pri čemer izstopajo osnovnošolske skupine) odpiral vpogled v zgodovino pouka v osnovnih šolah na Slovenskem na zanimiv in za današnji čas privlačen način.

Poleg razvejanih pedagoško-andragskih projektov, ki so k obisku muzeja tudi v letu 2015 spodbudile največ obiskovalcev, je muzej pripravil več razstavnih projektov, med katerimi je bila glavna razstava o pouku latinskega jezika v javni osnovi šoli – Lingua Latina, odprta 28. maja 2015 v muzejski avli. S priložnostno manjšo razstavo Pot domov se je muzej na primeru

učiteljske zgodbe 18. junija 2015 vključil v medmuzejski projekt, ki ga je zasnoval in vodil Muzej novejšje zgodovine Slovenije. Ob celoletni ponudbi ogleda razstave Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri, ob kateri je na razstavno temo skozi celo leto potekal raznovrstni pedagoško-andragoški program, je muzej v svojih prostorih po sklenitvi razstave o matematiku Francu vitezu Močniku jeseni v muzejski knjižnici gostil še razstavo Mestnega muzeja v Krškem o znamenitem učitelju Ivanu Lapajnetu in razstavo v muzejskem hodniku, ki je nastala v sodelovanju z zasebnim zbiralcem in kulturnim društvom iz Frankolovega o prof. Antonu Bezenšku. Veliko dela je bilo vloženega v pripravo razpisa in v izbiro koncepta nove postavitve stalne razstave o šolski preteklosti na Slovenskem, ki bo glavna tema razstavnih aktivnosti muzeja v prihodnjih letih.

Muzej je nadaljeval z uveljavljenim pristopom k muzejskemu delu tako, da je razstavne vsebine preko pedagoško-andragoške dejavnosti ob razstavi razširil na muzejske delavnice, muzejske učne ure, tematsko številko revije Šolska kronika in na tematiko muzejskega koledarja ter na izdelavo didaktičnih iger in muzejskih replik za muzejsko trgovino. Prav tako so na razstavne teme izšli muzejski tiski, razstava Šola iz zemlje – učenje visokih Andov pa je bila tudi na gostovanju. Na vse pobude za sodelovanje se je muzej v okviru svojih zmožnosti pozitivno odzival.

Z aktivnimi udeležbami v skupnih projektih je muzej povečal svojo prepoznavnost in prisotnost v medijih in v javnosti. Z Učno uro v antični Emoni je muzej na razpisu pri Turizmu Ljubljana čez poletje pripravil več nastopov za naključne obiskovalce Ljubljane na Kongresnem trgu. Zanimanje za pouk na prostem je pokazalo več skupin tujih turistov, ki jih je bilo v letu 2015 tudi v muzeju opazno več kot prejšnja leta. Zelo uspešno se je muzej predstavil tudi na Kulturnem bazarju in Znanstivalu, ki ga je 6. junija 2015 na prostem pripravila Hiša eksperimentov. Muzej je aktivno sodeloval tudi na drugih muzejskih, vzgojno-izobraževalnih in sejmskih prireditvah, na katerih je predstavil svoje dejavnosti in nove projekte na področju zgodovine slovenskega šolstva. Z dnevi odprtih vrat, ki že vrsto let potekajo na podlagi medmuzejskega povezovanja, je štirikrat v letu omogočil prost vstop in brezplačen ogled razstavnih in pedagoških programov širšemu krogu zainteresirane javnosti.

Do pobud za skupne projekte z drugimi ustanovami in organizacijami, posebej s šolami, je v okviru svojih zmožnosti izkazoval odprtost in pripravljenost za sodelovanje. Navzočnost v javnosti je ob občasnem pojavljanju v množičnih občilih utrjeval z uporabo sodobnih elektronskih medijev in komunikacijskih poti. Ob mnogovrstnih muzejskih projektih je bilo razgibano tudi mednarodno sodelovanje, ki je posebej aktualno v stikih s primerljivimi sorodnimi šolskimi muzeji po svetu.

Z izidom treh števil strokovno-znanstvene revije Šolska kronika je bila, kakor zaporedoma že več let, izkazana visoka raven strokovnega in raziskovalnega dela v muzeju. Prav tako je muzej svoje dejavnosti promoviral z izdajami drugih muzejskih tiskov: z razstavnim katalogom, muzejskim koledarjem za leto 2016, brošuro o pedagoških programih muzeja v šolskem letu 2015/2016 in drugimi manjšimi tiski in letaki ob posameznih muzejskih projektih. Še več promocijskega gradiva in obvestil je bilo objavljenega v e-obliki na svetovnem spletu in na spletnih socialnih omrežjih.

Navkljub načrtnemu prizadevanju za vključitev v projekte ESS je področje razpisov ostalo brez večjih uspehov. Razlogi so večplastni, med njimi pa je največja ovira majhen finančni in kadrovski potencial muzeja. Zaenkrat so brez večjih premikov ostala tudi prizadevanja za dolgoročno rešitev prostorske problematike, ki so bila v stikih z Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport intenzivna predvsem v drugi polovici leta.

Ne glede na obseg muzejskega dela in izjemnega povečanja obiska v zadnjih letih je število zaposlenih ostalo nespremenjeno. Od devetih redno zaposlenih so v muzeju delovali štirje kustosi v muzejskih zbirkah in oddelkih, bibliotekarka v muzejski knjižnici, konservatorsko-restavratorski tehnik v muzejski delavnici in depojih. V upravi muzeja so bili, kot vrsto zadnjih let, trije zaposleni. Poleg direktorja sta bila na svojih delovnih mestih v tajništvu muzeja še informator/organizator in kustos/strokovni sodelavec za računovodsko in kadrovsko službo ter investicije z vzdrževanjem muzeja v eni polovici in kot muzejski kustos v drugi polovici. Bibliotekarka Polona Koželj je bila od začetka leta do 29. aprila 2015 na porodniškem dopustu. V obdobju njene odsotnosti jo je nadomeščala bibliotekarska pripravnica Neža Trdin, ki je sodelovanje z muzejem po potrebi nadaljevala do konca leta v precej omejenem obsegu.

Zastavljeni program, posebej pedagoških dejavnosti, je bilo mogoče izpeljati le s sodelovanjem zunanjih sodelavcev. Na sprejemnici, v muzejski trgovini in pri izvajanju muzejskih učnih ur (učne ure lepopisa in računstva) je večji del leta delovala zunanja muzejska sodelavka Natalija Žižič. Do odhoda na porodniški dopust avgusta 2015 je po pogodbi o delu za pedagoško delo, spremljanje razpisov, promocijo muzeja in za druga potrebna muzejska dela skrbela Maja Hakl Saje. Pogodbi o delu pri izvajanju pedagoške dejavnosti prek dejavnosti s. p. sta bili sklenjeni še z vodičema in animatorjema učnih ur Matejem Hrastarjem in Matejo Pušnik. S pogodbami o študentskem delu so večino pedagoškega dela opravili vodiči in animatorji učnih ur, ki so imeli status študenta.

Muzej je za druga specializirana dela pri postavitvi razstav in oblikovanju muzejskih tiškov, v specialni muzejski knjižnici in pri drugih projektih sodeloval tudi z drugimi zunanjimi sodelavci, ki so se že v preteklosti izkazali za zanesljive in učinkovite. Za izpeljavo celotnega pedagoškega programa je namenil svoja lastna sredstva od prodaje vstopnic in muzejskih brošur ter replik muzejskih predmetov. Iz istih virov je sofinanciral tudi druge muzejske dejavnosti.

Stanje požarne varnosti v muzeju je 17. junija 2015 preveril požarni inšpektor Peter Rojč z Inšpektorata za požarno varnost pri Ministrstvu za obrambo. Ugotovljene pomanjkljivosti, potrebne dopolnitve in uskladitev veljavnega Požarnega reda z novo požarno zakonodajo v RS je muzej izvedel do 30. septembra 2015. Pri izvedbi potrebnih ukrepov za zagotovitev ustrezne požarne varnosti, za katere je moral muzej zagotoviti tudi potrebna finančna sredstva, so sodelovala podjetja VGS – Varnost Vič, Varnost 4 in Esist d. o. o. Poleg pregleda sistema javljalcev požara in elektro inštalacij, njunih dopolnitev ter dopolnitev zasilne razsvetljave je bil po novi zakonski ureditvi sestavljen nov požarni red, 25. septembra 2015 pa se je pet zaposlenih in en zunanji sodelavec usposabljal na tečaju za gašenje začetnih požarov.

Računovodstvo muzeja je izvajal računovodski servis Truden & Truden-R, protipožarno ter protivlomno varovanje muzeja pa je bilo pod nadzorstvom podjetja FIT varovanje. Čiščenje muzeja je opravljalo podjetje Sijaj Treven. Za reševanje pravnih vprašanj in dilem se je muzej obračal na Šolski pravni servis.

Muzej je uspel zagotoviti razvoj vseh muzejskih dejavnosti. Pred koncem leta je bilo od Zavoda RS za blagovne rezerve v depolu v Zalogu najetih dodatnih 100 m² depojske površine. Poleti je Uršulinski samostan prenovil sistem ogrevanja v prostorih, ki jih ima muzej od samostana v najemu. Vodstvo muzeja si je med letom prizadevalo za dopolnitev in posodobitev Sklepa o ustanovitvi javnega zavoda, ki bi muzeju omogočil trdnjšo statusno osnovo na pristojnem Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, ter možnost neposrednega financiranja za razvojno-strokovne naloge, ki jih je muzej za potrebe ministrstva opravljal že v preteklih letih.

Med zaposlenimi, zunanjimi sodelavci, vodiči in animatorji učnih ur je pri izpolnjevanju muzejskih projektov prevladovala pozitivna naravnost in ugodna delovna klima. Enoten

navdih odgovornosti je bil razviden tudi pri izbiri koncepta idejne zasnove in ekipe arhitektov ter oblikovalcev, ki bodo v naslednjem letu sooblikovali največji in najpomembnejši razstavni projekt – novo postavitev stalne razstave o šolski preteklosti na slovenskih tleh. Veliko zavzetost in pripravljenost pri izpolnjevanju svojega poslanstva je muzej pokazal v odnosu do šol, s katerimi na številnih področjih tudi najbolj tvorno sodeluje. Direktor muzeja je ob praznovanju 200-letnice začetka pouka v Zrečah in v Smledniku na prošnjo šolskih vodstev pripravil dve tehtni raziskavi za priložnostna zbornika: najprej krajši pregled zgodovine šolstva na Slovenskem, nato pa razpravo o začetkih elementarnega pouka v izbranem kraju. Potrditev uspešnega sodelovanja s posameznimi šolami je tudi že utečena vsakoletna udeležba in pozdrav direktorja Slovenskega šolskega muzeja na strokovnih posvetih Društva učiteljev podružničnih šol, ki je bil 22. maja 2015 na OŠ Frana Albrehta v Kamniku in na njenih štirih podružnicah.

Redna dejavnost – javna služba

Evidentiranje muzejskih predmetov

Kustos Anton Arko je v sistem Galis evidentiral učbenike – dvojnike, ki jih ob redni knjižni obdelavi ureja v posebno zbirko muzejskih predmetov. Največ učbenikov je evidentiral za šolski predmet fizika (69), drugi pa so za latinščino (12), grščino (4), ruščino (4), francoščino (3) in italijanščino (1). Velika večina učbenikov je bila na zapuščeni polici v knjižnici, neznanih darovalcev, za nekaj posameznih primerkov pa je bilo znano, da sta jih muzeju podarila gospod Marjan Dolgan in gospa Božena Dirjec. V letu 2015 se je izdatno izpopolnila zbirka učbenikov dvojnikov pri predmetu fizika, ki predstavlja dokaj dobro pokritost tega šolskega predmeta. Zbirka učbenikov dvojnikov omogoča hiter, priročen in neposreden vpogled v vsebine pouka fizike v izbranih časovnih obdobjih in kot zgodovinski vir odpira velike možnosti za preučevanje izbranih obdobji.

Kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec je muzejske predmete evidentirala v programskem urejevalniku besedil Word in v sistemu Galis. V Wordu je evidentirala 10 skupin predmetov, v katerih je bilo 460 muzejskih predmetov in šolskega gradiva. Evidentirala je naslednje skupine predmetov/gradiva: obleke in dodatki, izdelki učencev in učiteljev, šolska dokumentacija, fotografije (filmi-negativi), učila in učni pripomočki. Gradivo so darovali zasebniki (dr. Anja Dular, učitelj Jože Zabukošek, učiteljica Jožica Rupar, Tatjana Hojan, Eva Debevec) ter vrtci in šole (OŠ Bučka, OŠ Nove Fužine, Vrtec Borovnica, OŠ Loka Črnomelj, OŠ Danile Kumar Ljubljana, Gimnazija Poljane Ljubljana). Največ predmetov in gradiva sta podarila Vrtec Borovnica (287) in upokojeni učitelj Jože Zabukošek iz OŠ Loka Črnomelj (170 filmov – negativov fotokrožka OŠ Črnomelj). Vsi evidenčni popisi so dostopni na muzejski mreži: SŠM odprto, v mapi Marjetka 2, popisi. V sistem Galis je do 31. 12. 2015 kustosinja evidentirala 6 predmetov, preostalih 19 pa je do načrtovane količine izvedla do sredine februarja 2016. Vsi evidentirani predmeti/gradivo spadajo v vrsto predmetov: obleka in dodatki.

Kustos Marko Ljubič je evidentiral šolske potrebščine (puščice in pisala) iz tridesetih let 20. stoletja, ki so dar Iva Saksida. Nekateri predmeti so po nastanku tudi mlajši, tudi iz konca 70. let 20. stoletja. Uporabljala naj bi jih g. France Bremsak in Albert Čebulj iz Kamnika med njunim izobraževanjem in na njuni poklicni poti. Prevladujejo pisala, predvsem navadni, tehnični in kopirni svinčniki. Poleg teh je kustos evidentiral tudi dve kovinski peresi s peresnima, dve kovinski puščici za shranjevanje pisal, nalivno pero in 12-delni set pastelnih kred. Vse skupaj je bilo evidentiranih 34 predmetov pod 23 evidenčnimi številkami. Kustos je v

sistem Galis naknadno evidentiral tudi pisala, ki jih je muzej leta 2012 odkupil od zasebnega zbiralca Marka Černehe. Računalniško je evidentiral 22, in če upoštevamo še etuije, v katerih so pisala shranjena, 33 predmetov pod 16 evidenčnimi števiki. Večinoma so seti nalivnih peres in kemičnih oz. tehničnih svinčnikov (v paru ali posebej), ki so bili last članov družine Černeha. Uporabljali so jih pri izobraževanju in v poklicih. Med evidentiranimi predmeti je poleg omenjenih pisal tudi garnitura šestil Richter in troje primerkov kovinskih (kaligrafskih/damskih) peres. Peresa izvirajo od nekoč znane in pomembne ljubljanske družine Mikuš. Zbirka pisal se je z omenjenimi predmeti popolnila in obogatila ter tako izboljšala vpogled v pretekla obdobja, v katerih so omenjena pisala uporabljali.

Kustosinja Mateja Ribarič je evidentirala stara učila za pouk fizike (ampermeter, volt-meter, tuljava, ...) v OŠ Ivana Cankarja na Vrhniki, ki jih je muzej prevzel 2. aprila 2015. 17. septembra 2015 je evidentirala več raznovrstnih šolskih predmetov na Gimnaziji Tolmin, ki jih je muzej prav tako prevzel v svoj depo v Zalogu. Kustosinja je predmete predhodno pregledala, jih fotografirala in popisala ter v skladu z zbiralno politiko muzeja določila oz. izbrala tiste, ki sodijo v Slovenski šolski muzej, in sicer: priznanja in odlikovanja, zemljevide, dia filme, stare gramofonske plošče, grafoskop, diaprojektor, stari gramofon, ciklograf, episkop, staro avstro-ogrsko učilo o delovanju motorja, ruski tipkalni stroj ter stara fizikalna in kemijska učila z omarami vred. Iz ponudbe za odkup razglednic zasebnega zbiralca dr. Alojza Cindriča je prav tako v skladu z zbiralno politiko izbrala 10 starih razglednic z motivi šolskih stavb, znanih osebnosti in podob šolarjev, ki jih je muzej v letu 2015 tudi odkupil. Kustosinja je 17. novembra 2015 prevzela in popisala tudi dia filme iz Viških vrtcev iz Ljubljane. Vsi popisi so narejeni v elektronski obliki v Wordovem formatu in so shranjeni na omrežnem serverju. V sistem Galis jih je načrtovano število za leto 2015 evidentirala do sredine februarja.

Kustos dr. Branko Šuštar je med letom 2015 zaradi večmesečnih del pri obnovi toplotne napeljave ter beljenja v delovnih prostorih evidentiral omejeno število muzejskih predmetov (šolski zvezki, šolska dokumentacija). Evidentiranje načrtovanega števila muzejskih predmetov za leto 2015 je opravil v začetku leta 2016.

Evidentiranje muzejskih predmetov 2015

Kustos/kustodinja	Realizacija 2015	načrt 2015	index
Anton Arko, kustos	90	50	1,80
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	25	25	1,00
Marko Ljubič, višji kustos	39	30	1,30
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	30	30	1,00
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	25	25	1,00
Skupaj	209	160	1,30

Dokumentiranje muzejskih predmetov

Kustos Anton Arko je v sistem Galis dokumentiral vse predmete, ki jih je predhodno evidentiral in jih pod poglavjem redna dejavnost – javna služba ter pod podnaslovom evidentiranje muzejskih predmetov tudi opisal.

Kustosinja M. B. Debevec je nadaljevala z dokumentiranjem predmetov v sistem Galis v zbirki obleka in dodatki, saj si prizadeva najprej čim bolj celovito urediti tekstilno zbirko muzeja, ki je pomemben del šolske dediščine. Zanimanje širše javnosti je ob razstavi in izidu publikacij o obleki v šolstvu to ugotovitev nedvomno potrdilo. Popisovanje gradiva je bilo ob

prenovitvenih delih v muzeju nekoliko oteženo zaradi nekajmesečne nedostopnosti gradiva. Načrtovano število inventariziranih predmetov za leto 2015, večinoma iz zbirke Irene Zore iz Ljubljane (odkupljenih in podarjenih), je zato izvedla do sredine februarja 2016.

Kustos Marko Ljubič je vse predmete, ki jih v letu 2015 v sistemu Galis evidential, prevzel v akcesijo in jih tudi inventariziral. Računalniško je na ta način dokumentiral 56 muzejskih predmetov s 50 inventarnimi številkami.

Kustosinja Mateja Ribarič je v skladu z zbiralno politiko v letu 2015 v zbirki razglednic na novo inventarizirala 13 razglednic, vse preostale po načrtu za leto 2015 pa zaradi intenzivnega dela na drugih področjih v začetku leta 2016. Odkup evidenciranih razglednic od zasebnih zbiralcev (M. Gorič, A. Cindrič) je bil v letu 2015 v celoti realiziran. Odkup razglednic se je razširil tudi na motive šolskih zgradb iz krajev, ki jih zbirka do zdaj še ni pokrivala, in na motive skupinskih fotografij učencev, predvsem pa na notranjost šolskih razredov in šolske vrtove. V zbirki fotografij je kustosinji pomagala inventarizirati zunanja sodelavka Neža Trdin, ki je v letu 2015 iz stare inventarne knjige v Galis prenesla podatke za 324 fotografij z 271 inventarnimi številkami.

Kustos dr. Branko Šuštar je dokumentiranje za leto 2015 načrtovanih šolskih zvezkov in predmetov šolske dokumentacije zaradi že navedenih razlogov in oviranega dostopa do muzejskih predmetov izvedel do sredine februarja 2016.

Dokumentiranje muzejskih predmetov 2015

Kustos/kustodinja	Realizacija 2015	načrt 2015	index
Anton Arko, kustos	90	90	1,00
Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica	30	30	1,00
Marko Ljubič, višji kustos	56	40	1,40
Mateja Ribarič, muzejska svetovalka	100	100	1,00
Dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik	30	30	1,00
Skupaj	306	290	1,05

Digitalizacija muzejskih predmetov in gradiva o zgodovini šolstva

Po skrbnem pregledu digitaliziranega gradiva map osnovnih šol je vodič in animator učnih ur Marko Novak v prvem polletju opravil potrebne popravke, vodič in animator učnih ur Matej Hrastar pa je v drugi polovici leta pri vpisovanju obsežne zbirke spričeval v sistem Galis spričevala tudi digitaliziral. Digitalizirano je bilo tudi večje število fotografij iz zbirke fotografij šolskih stavb. Ob posebnih muzejskih projektih je bilo po potrebi digitalizirano tudi drugo muzejsko gradivo in predmeti šolske dediščine. Kustos Anton Arko je digitaliziral čitanko Šolo smo odprli, ki jo je leta 1944 priredil Ivan Bertonec po čitanki Preljubo veselje, o kje si doma Ferdinanda Bobiča. Čitanka je bila digitalizirana za simpozij o začetnicah, ki so v Evropi izšle okrog leta 1945. Simpozij je potekal od 13. do 14. novembra v Braunschweigu v Nemčiji. Kontaktna oseba, s katero je kustos pri tem delu sodeloval, je bil dr. Wendelin Sroka, sodelavec Nemškega inštituta za mednarodno raziskovanje vzgoje. Kustosinja mag. M. B. Debevec je digitalizirala slikovno gradivo in primere ustrezne literature za računalniške predstavitve predavanj in javnih nastopov, tako npr. o šolskih praznikih in praznovanjih, o šoli in njenemu pomenu za napredovanje v družbi. Podobno so za svoje potrebe dostopno muzejsko gradivo in predmete digitalizirali drugi muzejski sodelavci. Digitalizirano gradivo je v celoti dostopno na omrežnem muzejskem serverju. Iz zbirke fotografij in razglednic ter iz drugih muzejskih zbirk je bilo slikovno gradivo večkrat digitalizirano za razstave, kataloge, brošure, letake, za objavo v reviji Šolska kronika in druge muzejske potrebe.

Novi muzejski predmeti in gradivo o zgodovini šolstva

Daleč največ novih muzejskih predmetov je bilo muzeju podarjenih. Velik del predmetov, čeprav v manjšem obsegu, so darovalci navadno sami prinesli v muzej, v večjem obsegu pa so bili darovani raznovrstni predmeti šolske dediščine rezultat sodelovanja muzeja s posameznimi šolami. V letu 2015 so muzeju svoje šolsko gradivo in predmete podarili naslednji posamezniki: Aleksandra Pirkmajer Slokan, Alenka Rismal, Anja Dular, Božena Dirjec, Dragica Blenkuš, Gregor Vrančič, Igor Jenčič, Ivo Saksida, Jana Urbas, Marjetica Pirkmajer Kregar, Marko Šuklje, Metka Sivec, Tita Porenta in Vida Koporc. Učni načrt za nižje razrede gimnazij in višje razrede osnovnih šol iz leta 1954 je podaril Muzej krščanstva na Slovenskem. Drugo predmetno gradivo so muzeju podarile šole: OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, OŠ heroja Janeza Hribarja Stari trg, Srednja frizerska šola Ljubljana in Gimnazija Tolmin, kakor tudi Vrtec Borovnica in Viški vrtci iz Ljubljane. Veliko podarjenih predmetov je bilo knjižnega izvora, med katerimi prevladujejo posebej učbeniki. Knjižno gradivo so muzeju podarili: Božena Dirjec, Tanja Grünfeld, Veselko Guštin, Janez Hrovat, Stanislav Kocjan, Polona Koželj, Miloš Mikolič, Jasmina Oblak, Polonca Steinmann, Janez Strgar, Martina Wagner ter naslednje ustanove: Knjižnica Dušana Černeta Trst, Muzeji Radovljiške občine, Narodna in študijska knjižnica Trst, OŠ Franceta Prešerna Črenšovci, OŠ Loški Potok, Založba Mladinska knjiga in Zavod RS za šolstvo. Za pridobitev posameznih predmetov šolske dediščine so bili v sklopu aktivne javne službe zaslužni posamezni kustosi. Kustos Anton Arko je med pripravo razstave *Lingua Latina* pridobil učbenike za pouk latinščine v javni osnovni šoli iz druge polovice dvajsetega stoletja. Med temi so bili nekateri uvrščeni v sistem cobiss, dvojniki pa v sistem Galis. Prvi se nahajajo v knjižnem depozitu, kjer so sestavni del knjižnega fonda, drugi pa v čitalnici v predalih zbirke učbenikov dvojnikov. Kustosinja mag. M. B. Debevec je spodbudila pridobitev velike črne šolske table (dim. 3,75 m x 1,5 m), kakršne muzej v svojih zbirkah še ni imel. Črno tablo je opazila pri ogledu stare šolske stavbe v Kočevskih Poljanah, ki je nazadnje prišla v zasebno last Petra Finka in v kateri je za muzej še nekaj zanimivih predmetov; tako npr. štedilnik v šolski kuhinji. Na praznovanju 25-letnice samostojne šole Loka Črnomelj se je ob ogledu razstave fotografij iz življenja šole v različnih obdobjih z ravnateljico šole Damjano Vraničar in z upokojenim učiteljem Jožetom Zabukoškom dogovorila za prevzem filmov foto krožka šole. Za muzej je tako pridobila 170 filmov negativov, ki so pod mentorstvom J. Zabukoška nastali pri delovanju šolskega foto krožka med letoma 1960 in 1990. Filmi so razdeljeni v 10 tematskih sklopov in so izjemen dokument, ki predstavlja različne dejavnosti šole skozi čas. Kustosinja je v muzeju naredila osnovni popis, v nadaljevanju pa bo celotno filmsko gradivo v dogovoru z odgovorno kustosinjo Matejo Ribarič za tovrstno gradivo evidentirano in dokumentirano v sistemu Galis. Mag. M. Balkovec Debevec je tudi spodbudila muzejsko bibliotekarko dr. Anjo Dular, da je Slovenskemu šolskemu muzeju iz zbirke njene sorodnice podarila ročna dela in prav tako izjemne »plonk listke« iz obdobja 1934–1939. Prav tako je nagovorila učiteljico Jožico Rupar, da muzeju redno posreduje izdelke učencev, fotografije in drobn tisk iz OŠ Danile Kumar Ljubljana. Za muzejske zbirke je pridobila raznovrstno gradivo dijakinje Eve Debevec (2011–2015) iz Gimnazije Poljane. Ker je kustosinja ob prevzemu pohištva pri obnovi šole predhodno že sodelovala s šolo v Borovnici, so jo poklicali tudi iz vrtca Borovnica in muzeju ponudili različna učila in pripomočke za delo v vrtcu iz obdobja med letoma 1970 in 2010 v skupni seštevku 287 predmetov. Ob zborovanju SMD v Bistri 9. 10. 2015 je kustos dr. Branko Šuštar prevzeto gradivo prepeljal v muzej, kjer ga je popisala Neža Trdin in je v pripravi za evidentiranje in dokumentiranje v sistem Galis. Tudi kustosinja Mateja Ribarič je bila pobudnica pridobitve večjega števila novih muzejskih predmetov iz Gimnazije Tolmin ter iz Viških vrtcev,

ki jih bo v prihodnjih letih v muzejskih depojih potrebno dokumentirati v sistem Galis. Večino novih predmetov je v muzejske depoje prepeljal samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec. Med podarjenimi predmeti naj na koncu posebej omenimo še spričevalo o usposobljenosti za poučevanje francoščine, ki ga je 16. novembra 1889 izdala izpraševalna komisija za splošne ljudske in meščanske šole v Mariboru, muzeju pa ga je februarja 2015 v sodelovanju z Veleposlaništvom Republike Slovenije v Berlinu po pošti izročil gospod višji državni tožilec Christoph Winkelmann iz Swistala.

Odkupi muzejskih predmetov

Kot v preteklih letih si je muzej v skladu s finančnimi možnostmi in po kriterijih zbiralne politike prizadeval odkupiti vsaj del evidentiranih muzejskih predmetov za odkup. Po načrtu za odkupe v letu 2015 je bil po predlogu kustosinje mag. Marjetke Balkovec Debevec v prvi polovici leta v predvideni višini 380 EUR izpeljan odkup predmetov za tekstilno zbirko. Kustosinja jih je evidentirala ob razstavi Kaj naj oblečem za v šolo? Odkupljeni so tekstilni predmeti iz učiteljske družine: črn dekliški plašček iz okrog leta 1940, škatla z moškimi kravatami (18) in metuljčki (3) iz okrog leta 1927, kompleti gumbov iz trgovine v Vevčah iz obdobja med letoma 1918 do 1945 in ročno izdelan prt. Poleg tega je bila iz Kočevskih Poljan za 150 EUR odkupljena večja šolska tabla. Za odkup je bilo v prvi polovici leta evidentiranih deset razglednic s šolsko tematiko, ki jih je muzeju iz svoje zasebne zbirke ponudil dr. Alojz Cindrič. Za 550 EUR so bile plačene pred koncem leta. Za fotografiji 4. razreda I. deške meščanske šole Prule iz leta 1934 in za fotografijo učencev pri pouku iz prvih poveljnih let je muzej plačal 40 EUR Lilijani Krstevski, Veselku Guštinu pa 660 EUR za obsežno zbirko šolske zapuščine njegove tete Nevenke Peterlin (1930–2010) iz Trsta, ki se je rodila v Skopju, šolo obiskovala v Zagrebu, v Kočevju in Ljubljani ter nato še v Kopru in Trstu, kjer je diplomirala in pozneje tudi poučevala. Muzej je tako v letu 2015 za odkup muzejskih predmetov namenil skupaj 1780 EUR lastnih prihodkov.

Izposoja muzejskih predmetov

Muzej je iz svojih zbirk v letu 2015 izposodil predmete šolske dediščine naslednjim organizacijam:

- 11. februarja 2015, Gimnazija Jožeta Plečnika, Anamarija Štimec
- 20. aprila 2015, OŠ Luisa Adamiča, PŠ Kopanj, Lidija Čepe
- 22. maja 2015, Pedagoška fakulteta Koper, Vinka Mijuškovič
- 9. junija 2015, OŠ Zreče, ravnatelj Ivan Olup
- 9. junija 2015, Danijel Haromet
- 12. junija 2015, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Marko Štepec
- 9. oktobra 2015, Elektrotehniška-računalniška strokovna šola in gimnazija Ljubljana, Veruška Stanislav Karlo
- 5. novembra 2015, Osnovna šola Poljane, Metka Debeljak
- 15. decembra, Srednja šola za oblikovanje in fotografijo, Alenka Podlogar

Koordinacijo izposoje muzejskih predmetov je v tajništvu muzeja vodila Ksenija Guzej, ki je strankam za izposojene predmete izstavila reverz. Pri zagotavljanju iskanih muzejskih predmetov je poleg Francija Kadivca, ki je v depojih za večje muzejske predmete, med katerimi je bilo največje zanimanje predvsem za opremo učilnice: za šolske klopi, šolsko tablo in šolske tablice, najpogostejše sodeloval kustos Marko Ljubič. Predmeti iz zbirk šolskih učil in potrebščin, ki so v njegovi pristojnosti, so bili najbolj zaželen predmet za izposajo. Za Pedagoško

fakulteto Koper je pripravil repliko šolske tablice, original štilčka, repliko voščene tablice z lesenim stilusom, nojevo pero, zvezek lepopisnih vaj ter dve repliki glinenih tablic z lesenima paličicama. Nekdanjemu zunanjemu sodelavcu Slovenskega šolskega muzeja Danijelu Harometu je pripravil originalno skrilasto tablico (inv. št. TABL-10), za izposojno OŠ Poljane nad Škofjo Loko pa originalni črnilnik in peresa. Za razstavni projekt Pot domov, ki ga je pripravil in vodil Muzej novejšje zgodovine Slovenije, njegov koordinator pa je bil mag. Marko Štepec, je izposodil pisalni pribor, ki so ga sestavljali damsko pero (inv. št. PISALA-42), črnilnik (inv. št. 6124), šolski zvezek Jezikovnica (inv. št. SOLZV 220) in šolski zvezek Slovenska spisovnica (inv. št. SOLZV 309).

Konservatorsko-restavratorski posegi in izdelava replik

Restavratorsko-konservatorska delavnica Slovenskega šolskega muzeja je v letu 2015 kot vrsto zadnjih let delovala v prostorih nekdanje delavnice litostrojske poklicne šole na Srednji šoli tehniških strok Šiška v Ljubljani, kjer je svoje delovne naloge pretežno del delovnega časa opravil samostojni restavratorsko-konservatorski tehnik Franci Kadivec. Njegove glavne delovne naloge v konservatorsko-restavratorski delavnici so bile restavriranje in konserviranje muzejskih predmetov, izdelava replik muzejskih predmetov za pedagoške dejavnosti v muzeju, priprava predmetov za izposojno, sodelovanje pri pripravi razstav, skrb za depoje in hrambo predmetov ter popravila in vzdrževanje muzeja na matični lokaciji na Plečnikovem trgu 1. Ker je srednja šola januarja 2015 začela prazniti večji odlagalni prostor, v katerem so bili začasno odloženi tudi muzejski predmeti s terena, ki jih je bilo pred popisom potrebno še očistiti in konzervirati, je samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec najprej poskrbel za njihovo selitev v depo Zalog. V letu 2015 je restavriral 5 muzejskih predmetov. Za izvajanje muzejske učne ure Fizika in posebej za predstavitev fizikalnega poskusa na izobraževalno-sejemski prireditvi Znanstival je usposobil vakuumsko črpalko. Za pouk fizike je pripravil tudi učilo »trk kroglic.« Restavriral je staro pločevinasto svetilko iz šolskega podstrešja in veliko šolsko računalno iz proizvodnje Učil Zagreb. Utrdil, pokital, na novo obarval in zlepil je štirisedežno šolsko klop francoske izdelave, ki je razstavljena v Srednji šoli tehniških strok Šiška. Delno restavriran je ostal kovinski šolski zvonec. Konserviral je 49 muzejskih predmetov za muzejske učne ure, za izposojno in preventivno hrambo. Pri konserviranju je muzejske predmete praviloma najprej očistil, jih impregniral in poliral. Občutljive predmete je zaščitil pred zajedavci. Pred mehanskimi poškodbami je za transport zaščitil predmete, ki so bili izposojeni. Iz tekstilne zbirke je očistil pet maturantskih oblek in jih zaščitil pred molji. Očistil in za izposojno Parku vojaške zgodovine v Pivki je pripravil dvanajst učil za vojaško-obrambno vzgojo (šolska pehotna mina, šolska protitankovska mina, vžigalniki, šolski naboji) iz sedemdesetih let 20. stoletja. Iz prevzetega gradiva iz Hribarjeve vile pod Rožnikom v Ljubljani je očistil, razplesnil in osušil več učbenikov in druge strokovne literature, za hrambo pa prav tako pripravil pločevinasti krožnik šolske luči. Pred uničenjem je rešil tudi delno poplavljen papirnato gradivo iz priročnega depoja na Plečnikovem trgu med popravilom toplotne napeljave. Vodi izpostavljeno gradivo je osušil, očistil, zaplinil in zaščitil pred zajedavci. Izdelal je 48 replik muzejskih predmetov, ki so bile v pretežni meri namenjene izvajanju muzejskih učnih ur. Med replikami prevladujejo voščene tablice za Učno uro iz antične Emone, ki jih je potrebno po nekajkratni uporabi očistiti in naliti z novim voskom, in pisalni pripomočki. Za izvajanje učnih ur je izdelal tudi dve repliki klečalnika na koruzi in pripravil deset kosov šib. Poleg tega je za učno uro Nedeljska šola izdelal tudi sliko mladega cesarja Franca Jožefa. Konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec je pri svojem delu tesno sodeloval s kustosi, ki so glede na potrebe muzejskih dejavnosti sproti uravnavali njegovo delo. Opravil je glavnino terenskega

dela pri prevzemu, prevozi in spravilu predmetov ter gradiva o zgodovini šolstva, še posebej: Muzej Cerkno, Kočevske Poljane, Vegova Ljubljana, Kemijski inštitut, Gimnazija Tolmin, OŠ Ivana Cankarja Vrhnika, Grad Turjak in pogosti prevozi na relaciji matična muzejska stavba – konservatorsko-restavratorska delavnica Litostroj in depo Zalog, v katerem je skrbel za ustrezno hrambo predmetov, posebej pred visoko vlago, in zagotavljal varstvo pred škodljivci. Pomagal je pri pripravi na razstave, pri namestitvi in zagonu merilcev temperature, vlage in prašnosti (datalogerjev), pri obnovi senzorjev in javljalcev različnih alarmov, pri prenovi električnih napeljav, urejanju klime v upravi muzeja. Sodeloval je pri zagotavljanju protivlomne in protipožarne varnosti v muzeju in pripravi novega požarnega reda. Pri delovanju muzeja in pripravi posameznih muzejskih projektov je pomagal zlasti pri nakupih potrebnih materialov in izdelavi zadevnih predmetov. Pri strokovnem delu je sodeloval in si pomagal z nasveti in stroji konservatorsko-restavratorskih kolegov iz drugih muzejev. Tako se je 7. maja 2015 udeležil strokovnega srečanja Društva restavradorjev Slovenije v Narodni galeriji na temo čiščenja slik in barv.

Konservatorsko-restavratorski posegi/izdelava replik 2015

Vrsta posega	Opravljen dala	realizacija 2015	Načrt 2015	index
Konserviranje:	čiščenje, impregnacija, politura (šolska oprema, učila, učni pripomočki)	49	37	1,30
Restavriranje:	utrjevanje, kitanje, barvanje, lepljenje, (šolski zvonec, šolska oprema, učila)	5	5	1,00
Izdelava replik:	Kopije predmetov za muz. delavnice in učne ure (voščene tablice, pripomoči za kaznovanje, c. slika)	48	17	2,80

Pedagoška knjižnica

Delo bibliotekarke v specialni muzejski knjižnici je do 29. aprila 2015 opravljala bibliotekarska pripravnica Neža Trdin, ki je nadomeščala Polono Koželj na dopustu za nego in varstvo otroka. Kustos Anton Arko je redno pomagal pri vsakodnevnom knjižničnem delu. Tudi upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan je bila v knjižnici redno prisotna in je prostovoljno pomagala pri svetovanju uporabnikom. Na projektu vpisovanja starega knjižnega fonda v sistem COBISS pa je delo nadaljevala zunanja sodelavka višja knjižničarka v pokoju Darja Tavčar.

V specialni muzejski knjižnici je bilo v letu 2015 evidentiranih in popisanih 607 enot podarjenega knjižničnega gradiva, za depo v Zalogu pa še 480 enot. Sprejet je bil nov dogovor o shranjevanju knjižnega gradiva v depolu, po katerem se gradivo za depo od sredine leta 2015 naprej shranjuje po predmetnih področjih in ne več kronološko, kot je veljalo do zdaj. Namen tega dogovora je boljša organiziranost in najdljivost gradiva v depolu. Knjižnica je usklajevala tudi nakupe in pridobivanje novega knjižnega gradiva ter vodila izbor in prevzem ponujenega gradiva iz sorodnih ustanov. Z odkupom je knjižnica letos prevzela 42 enot gradiva, z darovi 674 in z izmenjavo 22.

Knjižnično osebje je v prvi vrsti poskrbelo za zadovoljstvo uporabnikov. Pomoč pri iskanju informacij je obiskovalcem nudilo z referenčnimi pogovori in pripravo gradiva. Iskane informacije so bile 78-krat posredovane tudi po telefonu in 68-krat po e-pošti. Za uporabnike

knjižničnega gradiva je bilo izdelanih 741 fotokopij, posredovano pa jim je bilo tudi 211 posnetkov digitalnih fotografij. Za medknjižnično izposajo je bilo posredovanih 6 publikacij. Redno se je beležila statistika knjižnice, podatke pa se je sproti pošiljalo v Center za razvoj knjižnic v NUK. Odgovorna bibliotekarka je posebno pozornost posvetila tudi urejenosti čitalniškega prostora, kar je bilo pomembno zlasti pred prireditvami in po njih.

Bibliotekarka Polona Koželj je po prihodu z porodniškega dopusta v sistem COBISS dokumentirala 505 enot knjižničnega gradiva; 86 enot je kreirala sama, 32 jih je inventarizirala kot dvojnike, 387 pa jih je prevzela iz vzajemne baze COBIB. V bazo CONOR je vpisala 59 novih normativnih vpisov. Od novembra do konca leta 2015 je v zalogi novih, a že vpisanih serijskih publikacij dopisala 48 primerkov. Do novembra je to delo popravljala zunanja sodelavka Darja Tavčar. Med 19. in 23. oktobrom 2015 se je Polona Koželj udeležila tečaja Uporaba programske opreme COBISS 3/Katalogizacija – nadaljevalni tečaj na IZUM-u v Mariboru ter nato v testnem okolju kreirala 10 zapisov za sestavne dele (članke), ki so pogoj za pristop k izpitu za dovoljenje B1 (kreiranje zapisov za članke v COBISS3).

Bibliotekarska pripravnica Neža Trdin, ki je v prvi polovici leta opravljala bibliotekarske naloge in skrbela za brezhibno delovanje specialne muzejske knjižnice, je tedaj popisala tudi 186 enot darovanega knjižnega gradiva, za depo Zalog pa še dodatnih 335 enot. S knjižnico so zlasti pri nakupu strokovne literature in s posredovanjem podarjenega knjižnega gradiva tesno sodelovali tudi kustosi.

Statistika knjižnice 2015

Pregledane publikacije	2015	2014	index
Pregledane monografske publikacije (n. in z. uporabniki)	14.550	15.200	95,7
Pregledane serijske publikacije (n. in z. uporabniki)	15.492	18.300	84,6
Popis različnih publikacij za depo v Zalogu	480	538	89,2

Rahel upad pregledanih monografskih publikacij sovpada z manjšim številom obiskovalcev specialne knjižnice. Večja razlika se kaže pri pregledanih serijskih publikacijah, kar je glede na vse večjo dostopnost gradiva po elektronskih medijih popolnoma razumljivo. Mnoge stare serijske publikacije, ki so bile v muzejski knjižnici pred leti v vsakodnevni uporabi, so sedaj dostopne prek spletnih servisov (d-lib ipd.), o čemer so uporabniki vedno bolj osveščeni, k njihovi uporabi pa jih usmerjajo tudi bibliotekarji. Na ta način je porabnikom omogočeno udobno raziskovanje od doma, po drugi strani pa se bolj ohranjajo tudi originali v knjižnici.

Uporabniki knjižničnega gradiva	2015	2014	index
Zunanji uporabniki	127	150	84,7
Notranji uporabniki	9	9	100,0
Vsakodnevni zunanji uporabniki	606	672	90,2
Starejši zunanji uporabniki	525	539	97,4
Mlajši zunanji uporabniki (študenti)	81	133	60,9
Vsakodnevni notranji uporabniki	1.620	1.620	100,0
Število informacij po telefonu	78	181	43,1
Število informacij po e-pošti	68	47	144,6
Število posnetkov fotokopiranega gradiva	741	583	127,1
Število digitaliziranih posnetkov gradiva	211	252	83,7

Število obiskovalcev specialne muzejske knjižnice se je v letu 2015 nekoliko zmanjšalo. Tak trend se povezuje z razširitvijo in dostopnostjo digitalnih sredstev, ki omogočajo uporabnikom prenos iskanih informacij na digitalne medije in nato dostop do vsebin od doma. Ker se novi načini v pristopu do knjižnega gradiva uveljavljajo zlasti pri mlajših generacijah, je vpad obiska v starostni skupini mlajših obiskovalcev tudi večji. Zmanjševanje posredovanih informacij po telefonu je na drugi strani povečalo število informacij, posredovanih po e-pošti. Zanimivo je, da se ni zmanjšalo tudi število izdelanih fotokopij za uporabnike, saj bi pričakovali, da bi jih nadomestili digitalizirani posnetki.

Gradivo specialne knjižnice	2015	2014	index
Število enot knjižničnega gradiva (do 31. 12. 2015)	53.837	53.099	101,4
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z nakupom	42	45	93,3
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z izmenjavo	22	18	122,2
Število enot knjižničnega gradiva, pridobljenega z darovi	674	1005	67,1
Skupaj	738	1068	69,2
Število strokovnih delavcev v knjižnici	1	1	100,0
Število zunanjih uporabnikov v knjižnici	606	672	90,2
Dostopnost do elektronskih publikacij	da	da	
Površina prostorov, ki so namenjeni specialni knjižnici	166,00 m ²	166,00 m ²	100,0
Višina sredstev državnega proračuna, porabljenih za nakup knjižničnega gradiva	EUR 1.332,83	EUR 4.511,69	29,5

Letošnji prirast gradiva je predvsem zaradi knjižničnih darov precej manjši od lanskega. S preteklim letom je primerljiv nakup knjižničnega gradiva. Tudi izmenjava strokovne in druge muzejske literature s sorodnimi ustanovami je na primerljivi ravni z lanskim letom. Pri sprejemanju podarjenega knjižnega gradiva v muzejski knjižni fond so bili tudi zaradi vse bolj omejenega prostora na knjižnih policah postavljeni nekoliko strožji kriteriji. Čitalnica je poleg osnovnega namena pri uporabi knjižnega gradiva služila tudi kot osrednji prostor za predavanja, prireditve in izvedbo delavnic.

Prireditve v muzejski čitalnici 2015

Datum	Prireditev	Obisk.
1.04.	Pomladni dan v Slovenskem šolskem muzeju (predstavitve tiskov)	28
21.04.	Mladina, veselje, poslanstvo ... (predavanje Rajka Bošnjaka)	13
5.05.	Mladina, veselje, poslanstvo ... (predavanje Rajka Bošnjaka)	22
28.05.	Odprtje razstave Lingua Latina	121
1.06.	Šolska reforma v Boliviji (predavanje Tine Zgonik)	41
29.09.	Šolski prazniki in praznovanja (predavanje M. B. Debevec)	6
26.10.	Delavnica: Svet antike	5
28.10.	Delavnica: Strip – deveta umetnost ni deveta briga	21
30.10.	Delavnica: Strip – deveta umetnost ni deveta briga	5

27.11.	Odprtje razstave in okrogla miza: Ivan Lapajne	25
3.12.	Delavnica: Svet antike	3
3.12.	Predavanje dr. Alojza Cindriča ob izdaji njegove knjige	5
14.12.	Odprtje razstave in okrogla miza o prof. Bezenšku	54
2014	Skupaj obiskovalcev	463
2015	Skupaj obiskovalcev	349
	index	75,4

V letu 2015 je bilo v čitalnici manj prireditev kot prejšnje leto. Ker je bilo precej muzejskih prireditev vezanih na občasno razstavo Šolski vrt: včeraj, danes, jutri, so predavanja ter delavnice potekale tudi v razstavnici sobi, kjer je bil prijeten in vsebinam primeren ambient.

Vnos knjižničnega gradiva v sistem COBISS

Vpise v sistem COBISS, ki jo široko dostopno vhodno okno za pridobivanje iskanih informacij za knjižno gradivo, je za tekoče novo pridobljeno gradivo do 29. aprila 2015 opravljala zunanja sodelavka, višja knjižničarka Darja Tavčar. Po prihodu z porodniškega dopusta pa je to delo ponovno prevzela bibliotekarka Polona Koželj. Ker se je posvetila predvsem vnašanju tistega gradiva, ki se je nabralo med njeno odsotnostjo, se je število vnosov v COBISS v letu 2015 opazno povečalo.

Na novo pridobljeno knjižnično gradivo v sistemu COBISS

Leto	2015	2014	Index
Kreirani zapisi	33 + 086*	22 + 080*	116,7
Prevzeti zapisi	138 + 387*	144 + 109*	207,5
Inventarizirani zapisi	88 + 032*	82 + 020*	117,6
Vse skupaj	259 + 505*	248 + 209*	167,2

*Število knjižničnih enot, ki jih je v sistem COBISS po prihodu s porodniškega dopusta vnesla bibliotekarka Polona Koželj.

Vnos starega knjižnega fonda v sistem COBISS

Na projektu vnašanja starega knjižničnega fonda v sistem COBISS je tudi v letu 2015 delala zunanja sodelavka, višja knjižničarka Darja Tavčar. Projekt dokumentiranja oz. vnosa starega knjižnega fonda v sistem COBISS poteka v okviru finančnih zmožnosti muzeja že od leta 2007 in je trenutno na polovici. Velik del vnosov je opravila tudi kot prostovoljka. Med odsotnostjo bibliotekarke Polone Koželj je poleg 1733 enot gradiva iz starega knjižničnega fonda vnesla tudi 259 enot tekoče pridobljenega gradiva in kreirala 161 normativnih zapisov v CONOR bazi.

Knjižnično gradivo iz starega fonda v spletnem sistemu COBISS

Leto	2015	2014	indeks
Kreirani zapisi	349	388	87,37
Prevzeti zapisi	1113	992	112,19
Inventarizirani zapisi	271	329	82,97
Vse skupaj	1733	1709	101,4

Število vnesenih enot gradiva iz starega knjižničnega fonda se je v letu 2015 v primerjavi

s predhodnim letom malenkostno povečalo. Odvisno je bilo predvsem od finančne zmožnosti muzeja. Vnešeno gradivo v letu 2015 obsega inventarne številke od 19511 do 17922. Med vnesenimi publikacijami je čez 450 takih, ki jih v Sloveniji hrani le knjižnica Slovenskega šolskega muzeja. Med temi je bila *HÜLFBUCH für die Schüler der dritten Grammatikklasse* natisnjena leta 1799, kar 23 pa je takšnih, ki so bile natisnjene v obdobju med letoma 1813 in 1896. Omenjene enote knjižnega gradiva so predvsem učbeniki, prozna dela, poezija v nemškem in slovenskem jeziku ter nekaj tudi v latinščini in francoščini, in tri serijske publikacije. Med drugim gradivom je tudi 75 publikacij (učbeniki, zakonodaja, priročniki in zborniki), ki jih glede na sedanje zapise v COBISS-u hrani le knjižnica Slovenskega šolskega muzeja in so izšle v prvi polovici 20. stoletja, v obdobju do konca druge svetovne vojne.

Dokumentacijski center za zgodovino šolstva in pedagogike

V Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike, ki hrani izredno pomembno dokumentacijsko gradivo za preučevanje zgodovine šolstva (register šol, zbirka šolskih map, zbirka letnih poročil, kartoteka biografskih podatkov za učitelje, hereroteka, sezname drobnega tiska in informativne publikacije šol), so bila v celoti opravljena načrtovana dela za leto 2015. Izdelan je bil inventurni pregled šolskih map in podroben popis osnovnih in drugih šol, dopolnjen z aktualnimi podatki (imena krajev, občine), kar omogoča večjo preglednost in lažje iskanje podatkov. Popisi so dostopni na omrežnem serverju pod oznako SŠM odprto, dokumentacijska zbirka. Pod vodstvom mentorice mag. M. B. Debevec je to delo, ki se je začelo že v letu 2014, v prvi polovici leta 2015 izvedla bibliotekarska pripravnica Neža Trdin. Po inventurnem predhodnem pregledu šolskih map osnovnih šol je pregledni popis dopolnila s poklicnimi, srednjimi in drugimi šolami. Vse šolske mape so bile preložene v nove arhivske škatle z novimi preglednimi napisi in dodanimi podatki s sedanjimi imeni krajev in občin. Gradivo Dokumentacijskega centra je tako za uporabnike še lažje dostopno.

Po statističnem pregledu je bilo v letu 2015 v Dokumentacijskemu centru 1.573 map osnovnih šol in 892 map drugih šol, ki še niso digitalizirane. V muzeju je skupaj 2.465 map šol, v katerih je shranjeno edinstveno gradivo o zgodovini posameznih šol na Slovenskem. V mapah šol je temeljno gradivo Dokumentacijskega centra, ki je ob drugi ustanovitvi muzeja nastalo s podporo Prosvednega oddelka Kraljevske banske uprave Dravske banovine, ki je leta 1938 izdal okrožnico o zbiranju in navodila za zbiranje gradiva za šolski muzej. Podobno je leta 1947 Ministrstvo za prosveto izdalo odlok z določilom, po katerem so morale vse šole odgovoriti na vprašalnik o delovanju šole med drugo svetovno vojno. Dokumentacijski center se ves čas izkazuje kot vezni člen med muzejem in sodobnim šolstvom, med šolsko preteklostjo in sedanjostjo. V muzeju je pogosto nekakšno izhodišče pri navezovanju stikov s šolami in z raziskovalci šolske zgodovine. Z njim se širi pomen kulturne dediščine šolstva in zavedanje do odgovornega odnosa pri ohranjanju šolskega zgodovinskega gradiva. Ob posredovanju muzejskih podatkov so bili njihovi uporabniki naprošeni, da muzeju posredujejo gradivo, ki ga morda hranijo. Je že več primerov, da uporabniki muzeju podarijo učbenike, šolske predmete, fotografije ali kakšno drugo šolsko gradivo iz zasebne zbirke ali iz zbirk oz. iz gradiva, ki ga hrani posamezna šola. Za uspešno delovanje Dokumentacijskega centra za zgodovino šolstva in pedagogike je bilo tudi v letu 2015 potrebno, da je odgovorna kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec tesneje sodelovala tudi z drugimi strokovnimi sodelavci in upravo muzeja.

Pod vodstvom mentorice mag. M. Balkovec Debevec je študentka Mateja Lapuh pri opravljanju študentske prakse aprila 2015 izdelala popis drobnega tiska in gradiva šol iz zadnjih nekaj let. V popis je zajetih 352 enot raznovrstnega gradiva šol. Popis je dostopen na omrežnem serverju v mapi dokumentacijska zbirka. Med letom 2015 so bile zbrane tri arhivske škatle drobnega tiska šol. Iz Dokumentacijskega centra je bilo, podobno kot vrsto predhodnih let, posredovano več raznovrstnih podatkov iz šolske preteklosti: različnim šolam, drugim zainteresiranim organizacijam in zasebnim raziskovalcem. Z digitalizacijo dokumentacijskega gradiva map osnovnih šol je omogočen lažji in hitrejši dostop do gradiva, izdajanje gradiva pa tudi ni več omejeno samo na kustosinjo Dokumentacijskega centra, pač pa to gradivo uporabnikom posreduje tudi bibliotekarka in drugi zaposleni, ki imajo dostop do skupne baze podatkov na muzejski mreži.

Število posredovanih podatkov iz Dokumentacijskega centra v letu 2015

Posredovani podatki	2015	2014	index
- osnovne šole	84	75	112,0
- gimnazije	15	12	125,0
- srednje strokovne šole in učiteljišča	9	14	64,2
- obrtne in poklicne šole	2	2	100,0
- druge šole in vzgojno-izobraževalni zavodi	7	9	77,7
- učitelji/profesorji, posamezni učenci	11	19	57,9
- druga vprašanja s področja šolske preteklosti	41	39	105,1
- glasbene šole	1	8	12,5
- vrtci	2	3	66,6
Podatki iz Dokumentacijskega centra – skupaj	172	181	95,0
drugi podatki o muzeju, razstavah, prireditvah	312	314	99,4
- podatki, posredovani medijem	9	17	52,9
Vsi posredovani podatki in obvestila kustosinje	493	512	96,3

Skupno število različnih informacij kustosinje mag. M. B. Debevec (podatki iz Dokumentacijskega centra, podatki, povezani z aktualnimi razstavnimi/raziskovalnimi temami in splošni podatki o muzeju, prireditvah, podatki, posredovani medijem, ter predvsem veliko različnih podatkov v zvezi z uredniškim delom pri Šolski kroniki) v letu 2015 je bilo 493. V primerjavi s preteklim letom, ko je kustosinja posredovala veliko informacij tudi v zvezi z odmevno monografijo Obleka v šoli, je ta številka sicer nekoliko manjša, kljub temu pa ohranja zelo visoko raven posredovanja podatkov iz zadnjih nekaj let.

Kustosinja je še naprej zbiralala podatke o lastnikih gradiva, prevzemala in popisovala gradivo in predmete za Dokumentacijski center in za muzejske zbirke. Pri posredovanju gradiva različnim šolam in raziskovalcem zgodovine šolstva tudi ni zaslediti bistvenih odstopanj, saj je bilo vedno posredovano različno gradivo; daleč največ je še vedno šolskih map osnovnih šol. Ker je veliko gradiva digitaliziranega, ga uporabnikom lahko posredujejo tudi drugi muzejski strokovni sodelavci. Iz Dokumentacijskega centra je bilo porabljeno naslednje gradivo:

šolstvo med 1. svetovno vojno (večkrat), prehrana v šolstvu, OŠ Adlešiči, podatki o učencih in učiteljih, podatki o učiteljicah med NOB, OŠ Dobrova pri Ljubljani, podatki iz

Popotnika, Učiteljskega tovariša, mreža srednjih šol, razvoj šolstva po 2. sv. vojni, šolski dnevniki, OŠ Loka Črnomelj, OŠ Porezen, učitelji Črna na Koroškem, šolstvo v obdobju cesarja Franca Jožefa, šolstvo Brežice, šola za orgle, učitelja Gregor Tribnik, Karel Brvar, učiteljica Alojzija Brus, pregled personalnih map, Gimnazija Celje, OŠ Logatec, šolstvo in 1. vojna, šolstvo pred 50 leti, osnovne šole Ljubljana, OŠ Škocjan, gimnazije Ljubljana, šolstvo med 2. svetovno vojno, učitelj Pavel Klobl, OŠ Prestranek, OŠ Vrba, strokovno in srednješolsko izobraževanje, OŠ Cerknica, OŠ Šinkov Turn, učiteljica Josipina Hudovernik, učiteljica Nada Vreček, OŠ Trava, OŠ Dobropolje, OŠ Muta, OŠ Postojna, OŠ Kranj, OŠ Višnja Gora, OŠ Velika Kostreznica, OŠ Javorje pri Litiji, šola na gradu Ponoviče, gimnazija Hrastovec, Gimnazija Novi Sad, II. državna gimnazija Poljane, Mladika Ljubljana, Lichtenturnov zavod, ženska realna gimnazija, Gimnazija Jesenice, gimnazija Kočevje, Dom Anice Černejeve, žensko šolstvo, srednje šole v Ljubljani, šolstvo v Dravski banovini, Realka Trst, Realka Idrija, idrijsko šolstvo, Škofijska klasična gimnazija Ljubljana, Klasična gimnazija Ljubljana, Uršulinska šola Ljubljana, Gimnazija Poljane Ljubljana, Dr. Krekova višja gospodinjska šola Ljubljana, Gimnazija Novo mesto, Realna gimnazija Maribor. Mape šol: Ledina, Hruševlje, Bela Cerkev, Žužemberk, Kanal, Gradišče, Šmartno, Kanomlja, Puštale, Lendava, Trnje, Artiče, Gorenje Polje; srednje šole: Podkovska šola Ljubljana, Srednja veterinarska šola Ljubljana, Kmetijska šola Ljubljana, Kmetijska šola (Marijanišče) Ljubljana, Poljedelska šola Ljubljana, strojne šole, realna gimnazija Hrastovec, Stari trg pri Ložu – nižja gimnazija, Strojna – osnovna šola, Gorenji Logatec – osnovna šola, Dolenji Logatec – osnovna šola. Osnovna šola Ravne na Koroškem, Šelenberg, Prevalje, Tolsti Vrh, Gimnazija Kočevje, X. gimnazija Ljubljana (Moste), OŠ Zidani Most, Sedraž (Sv. Jedrt), Lažiše (Sv. Miklavž), Jurklošter, Henina, Lokavec, Rimske Toplice, Vodice, Utik (Šinkov Turn), OŠ Dobrovci, OŠ Sv. Miklavž na Dravskem polju, OŠ Videm ob Ščavnici, Pilštanj, Tomaj, Ribnica, Višnja Gora, Kranj, Postojna, Ajdovščina, Donačka Gora, Logatec, Hotedrščica, šole Ptuj in okolica, OŠ Mirna, Gimnazija Vegova, OŠ Mozelj, OŠ Leskovec, obrambna vzgoja v šoli, mape šol Kozjansko (35 šol), podatki o personalnih mapah učiteljev (Žekar Franc, Benko Leopolda, Benko Vekoslav), prehrana v vrtcih in šolah skozi čas, Edvarda Vaupotič, OŠ Sv. Jurij ob Ščavnici, OŠ Mirna, OŠ Mozelj, OŠ Sabonje, OŠ Podgrad – Račice, OŠ Kropa, Gimnazija Brežice, OŠ Drašiči, Srednja tekstilna šola Metlika, oblačilni videz v šolstvu, prehrana v šolstvu, OŠ Janeza Mraka Vrhnika, Trbovlje – Vode – dekleška šola, OŠ Metlika; Primskovo, Planina pri Rakeku, Postojna, Ligojna, Šmartno pod Šmarno goro. Večkrat posredovano: Učni načrt za učiteljišča, učni načrti po 1960, vsi učni načrti, učni načrti po 1945, staleži šolstva – ročni zapisniki 1895–1915, popis personalnih map.

Med uporabniki je bilo največ učiteljev, ki so pripravljali zgodovinsko gradivo za šole ob raznih šolskih praznovanjih in jubilejih. Zaznati je bilo tudi več zanimanja za šolstvo med 1. svetovno vojno, ki je bila tema raziskovanja zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije. Nekoliko več je tudi povpraševanja za podatke za posamezne učitelje. O pomenu dela v Dokumentacijskem centru pa poleg statističnih podatkov govorijo tudi odzivi uporabnikov. Naj navedemo nekaj primerov: »Stokrat hvala za vaš prijazen in uporaben odgovor.« 10. 11. 2015; »Najlepše se vam zahvaljujem za tako bogat odgovor in predloge za nadaljnje iskanje.« 18. 11. 2015; »Vesela sem, da ste mi poslali odgovor in poskenirane listine. Najlepše se vam zahvaljujem.« 26. 10. 2015; »Pozdravljeni, najlepša hvala za hiter odgovor in posredovan material.« 9. 7. 2015; »Hvala za vaše e-pismo in poslane dokumente. Izredno hitro in učinkovito.« 7. 7. 2015; »Lepo ste me presenetila z učinkovitim odgovorom s prilogami. Zahvaljujem se vam vključno za dobre nasvete.« 12. 2. 2015.

Arhiv

Arhivska zbirka hrani arhivsko gradivo o zgodovini šolstva, ki je pretežno zasebnega izvora. Med najbolj dragocenim arhivskim gradivom so arhivski fondi učiteljskih organizacij. Zadnje pridobitve zbirke so projektne naloge, ki nastajajo na vsakoletnih tekmovanjih zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije. V zadnjem obdobju je bilo v sodelovanju s portalom Sistory največ narejenega pri digitalizaciji matičnih listov iz obdobja med obema vojnama. Odgovorni kustos arhivske zbirke dr. Branko Šuštar je glede uporabe arhivskega gradiva pojasnil, da je »evidenca tematike uporabe vidna iz vpisnih listov, saj so uporabniki iskali gradivo, vezano na temo ne glede na to, ali gre za dokumentacijo, knjižnico ali arhivsko zbirko.«

V letu 2015 je bilo arhivsko gradivo prevzeto neposredno od izročiteljev na muzejski sprejemnici (0,3 tm), po drugi strani pa je muzej v arhivsko zbirko po uveljavljeni poti prevzel raziskovalne naloge učencev zgodovinskih krožkov osnovnih šol, ki so se udeležili tekmovanja v organizaciji Zveze prijateljev mladine Slovenije. V letu 2015 je na raziskovalno temo Sledi spomina na prvo svetovno vojno nastalo 43 nalog ali 0,3 tm arhivskega gradiva. Poleg raziskovalnih nalog je kustos arhivske zbirke prevzel šest arhivskih škatel arhivskega gradiva posameznih učencev, ki je bilo muzeju prav tako podarjeno. Med prevzetim gradivom po svojem pomenu izstopata babiški diplomi družine Rupnik iz leta 1849 in 1886, zanimivi so šolski in osebni dokumenti družine Baumgartner–Remic in različni šolski zvezki. Ob prihodu gradiva v muzej so bili narejeni osnovni prevzemni popisi.

Manjši del arhivskega gradiva je bil med letom tudi digitaliziran in na ta način tudi posredovan uporabnikom. Tovrstna praksa se je uveljavila zlasti pri pripravi razstav. In tudi razstava o znamenitem stenografu prof. Antonu Bezenšku, ki jo je kustos arhivske zbirke v sodelovanju z zasebnim zbiralcem decembra 2015 postavil v Slovenskem šolskem muzeju, temelji prav na digitaliziranem arhivskem gradivu iz arhivov v Bolgariji. Kustos arhivske zbirke je pripravil osnovne evidence arhivskega gradiva v zbirki za preoblikovanje v elektronsko obliko, kar bo v letu 2016 omogočilo boljši pregled nad gradivom. Obiskovalcem muzeja in uporabnikom gradiva iz arhivske zbirke je posredoval iskane informacije tako o muzeju kot tudi o arhivskem gradivu ter zgodovini šolstva osebno in po drugih sodobnih komunikacijskih tehnologijah.

Fototeka

V fototeki Slovenskega šolskega muzeja je zbirka fotografij, zbirka razglednic in zbirka audiovizualnega gradiva, ki se glede na tematiko, izvor ali nosilce medija delijo na več skupin muzejskih predmetov. Za delovanje zbirke je odgovorna kustosinja Mateja Ribarič. V zbirki fotografij je največ fotografij šolskih stavb, manj pa fotografij iz šolskega življenja (fotografije učencev, učiteljev, šolska oprema, učila, učenci v razredu, pri učenju, pri igri). Vzporedno z dokumentiranjem fotografij iz stare inventarne knjige v sistem Galis se je od začetka projekta leta 2011 fotografije tudi digitaliziralo. Pod vodstvom kustosinje Mateje Ribarič je v letu 2015 na projektu dokumentiranja fotografij šolskih stavb iz stare inventarne knjige v sistem Galis delala bibliotekarska pripravnica in zunanja sodelavka Neža Trdin, ki je v sistem Galis na novo dokumentirala 334 fotografij in več let trajajoči projekt dokončala z opravljeno inventuro vseh dokumentiranih in digitaliziranih fotografij v sistemu Galis. Večinoma muzejski zunanji sodelavci so tako od začetka projekta leta 2011 do konca leta 2015 v sistem Galis dokumentirali 5214 fotografij iz zbirke šolskih stavb in jih 4057 tudi digitalizirali.

Zbirka starih razglednic s šolskimi motivi je ena redkih zbirk s to tematiko v Sloveniji. Med njimi so nekatere tudi zelo dragocene, saj so, kot npr. litografije šolskih motivov v Ljubljani in Kranju, na kartofilijskem trgu zelo iskane. Zbirka je nastala v zadnjih desetih letih in šteje 600 enot. Dopolnjuje se v glavnem z odkupi, kustosinja pa pri tem sodeluje z več zasebnimi zbiralci in antikvariati. Kustosinja je v letu 2015 v sistem Galis dokumentirala 13 razglednic. Muzej je uspel odkupiti 10 razglednic in dve stari fotografiji učencev.

Zbirka avdiovizualnega gradiva se glede na izvor deli na gradivo kot učni pripomoček, na gradivo o zgodovini šolstva in na gradivo lastne produkcije Slovenskega šolskega muzeja. Glede na nosilce medija to zbirko delimo v naslednje skupine: stereoskopske slike, filmi (16 mm, super 8 mm), diafilmi, diapozitivi, gramofonske plošče, avdiokasete, videokasete in CD ter DVD. Prevzeto gradivo iz leta 2015 je v zbirki AV gradiva še precej neurejeno, ker je veliko takšnega, ki je nepopisano in ne neinventarizirano. Ob prevzemu so bili narejeni osnovni prevzemni popisi v Wordu.

Kustosinja je imela v letu 2015 več strokovnih razgovorov z obiskovalci muzeja, jim posredovala informacije o fotografijah in drugih vsebinah o zgodovini šolstva. Največ iskalcev podatkov je bilo učiteljev iz osnovnih šol, raziskovalcev in študentov. Po e-pošti je posredovala več digitalnih posnetkov: dva posnetka OŠ Skomarje, enajst posnetkov o begunskem šolstvu med prvo svetovno vojno za razstavo na Oddelku za zgodovino FF (Mikša), trije posnetki OŠ Vodice (Tomaž Miško), en posnetek Leona Žlebnika (Alojz Cindrič za objavo v knjigi), dva posnetka Tolminskega učiteljišča (Zvonko Perat), posnetki dokumentacijske mape OŠ Odranci (Ivanka Tompa), dva posnetka OŠ Šmartno pod Šmarno goro (Jurij Silc), posnetki šolskih vrtov po Sloveniji (Ona, Katja Cah), šest posnetkov OŠ Miklavž na Dravskem polju (Ana Motnikar – za jubilejni zbornik), trije posnetki šolske stavbe OŠ Sv. Jurij ob Ščavnici (Anita Zelenko OŠ Sv. Jurij ob Ščavnici), en posnetek šolske stavbe OŠ Mirana Jarca Ljubljana (Iris Kolenc Slabe), štirje posnetki šolske stavbe OŠ Miklavž na Dravskem polju (Ana Koritnik), en posnetek šole na vasi okoli 1890 (Anja Leskova – Ciciban), pet posnetkov šolskih stavb (Rosalija Arnšek), trije posnetki šolskih stavb (Marinka Svetina), osem posnetkov šolske stavbe OŠ Rimske Toplice (Jasmina Oblak) in informacije o šolanju Antona Hausa (Milan Štruc), o uršulinski šoli v Škofji Loki (Vera Senica Pavletič), o šolskem radiu (Maša Belak) in o gimnaziji Kranj – letna poročila (Franci Kuzmič).

Preučevanje in interpretacija premične kulturne dediščine ter sodelovanje z znanstveno-izobraževalnimi ustanovami

Anton Arko, kustos.

a) Ideologizacija v učbenikih v dvajsetem stoletju

Kustos je v okviru sodelovanja med ustanovama posredoval digitalizirano slovensko začetnico iz prvih povojnih let nemškemu inštitutu za mednarodno raziskovanje vzgoje za simpozij o začetnicah v Evropi po koncu druge svetovne vojne. Začetnice iz omenjenega obdobja so še posebej zanimive, saj so prepredene z ideološkimi vstavki, sporočili in slikovnim gradivom.

b) Najdbe v starih knjigah.

Pri pregledovanju knjižnih darov v muzejski knjižnici je kustos v letu 2015 našel 17 zanimivih najdb, med katerimi so trije poškodovani fašistični bankovci za eno liro iz leta 1939, glasovnica za državni zbor iz časa Avstro-ogrske, na roko napisan šolski urnik iz obdobja Kra-

ljevine Jugoslavije, opravičila za izostanek od pouka: iz obdobja Kraljevine Jugoslavije, iz leta 1961 in iz leta 1966, odposlana razglednica učenke svoji učiteljici iz leta 1946, odposlana italijanska dopisnica iz leta 1943, posetnica pariškega hotela, risba s svinčnikom – akt iz leta 1969, stara posetnica Minke Oblak/Terezije Merhar, ocenjena kontrolna naloga iz angleščine iz leta 1998, na roko napisan pozdrav dekana pedagoške akademije iz leta 1978, novejši na roko napisan majhen sklanjatveni obrazec za pouk latinščine, ocenjen šolski spis iz leta 2001, ocenjen test iz verouka iz leta 2006 ter v učbeniku Občni zemljepis prof. Romana Savnika najdena avtorjeva osmrtnica.

c) Šolske glasbene skupine.

V preteklem letu je kustos obiskal Zavod sv. Stanislava v Šentvidu ter pridobil pisno in ustno gradivo za zgodovino in razvoj šolskih glasbenih skupin na Škofijski klasični gimnaziji.

d) Pouk klasičnih jezikov.

Kustos je pri projektu klasičnih jezikov v sodelovanju z upokojeno profesorico latinščine Aleksandro Pirkmajer Slokan v letu 2015 zbiral podatke o pouku latinščine v osnovni šoli ter pripravil razstavo z naslovom *Lingua Latina*. Odprtje je potekalo 28. maja 2015, udeležilo se ga je 121 gostov, razstava pa bo na ogled še v letu 2016. Od odprtja dalje kot spremljevalni program potekajo tudi delavnice Svet antike, ki jih vodi kustos Anton Arko.

O priložnostni razstavi ob 200-letnici rojstva znamenitega matematika, deželnega svetovalca in nadzornika ljudskih šol dr. Franca Močnika, ki sta jo leta 2014 skupaj pripravila Mestni muzej Idrija – Cerkljanski muzej in Slovenski šolski muzej, je objavil prispevek z naslovom: *Razstava Z vrlino in delom: Občasna razstava ob 200-letnici rojstva dr. Franca Močnika (1814–1892)*, v: *Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje*, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, str. 55–56.

Kot sourednik je za tisk pripravil *Šolsko kroniko – revijo za zgodovino šolstva in vzgoje*, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, 1–256 str.

Mag. M. Balkovec Debevec, muzejska svetnica.

a) Etnološka in zgodovinska podoba šolstva in vzgoje skozi čas

Kustosinja je zbirala, hranila, preučevala in predstavlja različne segmente etnološke in zgodovinske podobe šolskega vsakdana skozi čas. Izsledki preučevanja so predvsem namenjeni pripravam za prenovi stalne razstave. Teme so zanimive tudi za medije. Kustosinja mag. M. B. Debevec se je odzvala povabilu novinarjev in odgovarjala na njihova vprašanja o življenju šolarjev v preteklosti, o počitnicah, prvem šolskem dnevu, šolskih praznikih idr. (8 objav, glej: Muzej v medijih). Po izidu monografije *Obleka v šoli*, ki je nastala po intenzivnejšem ukvarjanju s temo o oblačilni kulturi v šolstvu v zadnjem obdobju, je imela v letu 2015 še tri predstavitve s predavanji: v Muzeju novejših zgodovine Celje, 5. 3. 2015, na Filozofski Fakulteti Maribor, 23. 4. 2015 in v Črnomlju, 16. 10. 2015. Knjiga *Obleka v šoli* je naletela na lep odziv, med drugim je po podatkih v sistemu COBISS na voljo 145 izvodov v 82. knjižnicah. Na spletem naslovu http://www.tms.si/index.php?e_id=494 je bil objavljen njen zapis o tekstilni dediščini v Slovenskem šolskem muzeju v knjigi *Tekstilne poti po ljubljanskih ulicah*. Med letom je večkrat vodila posamezne obiskovalce po stalni in občasni razstavi in imela tudi posebno predavanje/vodstvo o zgodovini šolstva za skupino upokojenih učiteljev (6. 6. 2015). Ob Dnevi evropske kulturne dediščine – DEKD 2015 je imela predavanje *Šolski prazniki in praznovanja: Od prvega šolskega dne do obletnic matur* – v Slovenskem šolskem muzeju (29. 9.), objavljena pa je bila tudi v Cankarjevo knjižnico na Vrhniko (30. 9.) in v Pokrajinski mu-

zej Maribor (1. 10.) Za seminar za mentorje zgodovinskih krožkov pri ZPMS v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije 23. 10. 2015 je pripravila prispevek o šoli kot pomembnem elementu pri napredovanju posameznika in družbe in ga predstavila na predavanju z računalniško projekcijo. Objavljen je bil v zborniku seminarja.

b) Šolska kuhinja in prehrana

Kustosinja mag. M. B. Debevec je nadaljevala s preučevanjem teme šolska kuhinja in prehrana skozi čas. Pripravila je osnutek članka O šolskih malicah v šolah na Slovenskem v stoletju med 1890–1960 za predvideno objavo v zborniku zborovanja Zveze zgodovinskih društev. Še naprej je zbirala gradivo in podatke o tej temi, ker pa je načrtovana razstava o šolski kuhinji in prehrani v načrtih muzeja zaradi aktivnega dela pri prenovi stalne razstave nekoliko prestavljena, so v prihodnost preloženi tudi načrti za gostujočo razstavo o kuharskih bukvah (zasebni zbiralec Janez Janežič iz Kopra). Razstava o šolski kuhinji je predvidena v načrtih muzeja za prihodnja leta kot nadaljevanje razstave o šolskem vrtu, pri kateri je mag. M. B. Debevec med drugim sodelovala kot recenzent člankov za tematsko številko Šolske kronike 2015, št. 3.

c) Učiteljstvo in njihova društva kot spodbujevalci pedagoškega razvoja

Kustosinja je nadaljevala s preučevanjem pedagoškega delovanja učiteljstva, posebej s pogledom na vlogo učiteljstva pri zbiranju in ohranjanju etnološke in kulturne dediščine. Nadaljevala je s preučevanje delovanja učiteljstva na primeru Bele krajine. Posredovala je podatke o posameznih učiteljih raziskovalcem, ki prihajajo po informacije v Slovenski šolski muzej. Posebej aktivno je pomagala avtorici Vesni Tomc Lamut pri pripravi podatkov o učitelju Antonu Lamutu za članek, ki je bil objavljen v Šolski kroniki 2015, št. 3. Ob gostujoči razstavi Mestnega muzeja Krško v Slovenskem šolskem muzeju o učitelju Ivanu Lapajnetu je pripravila okroglo mizo in imela tudi predavanje: Poslanstvo učiteljskega poklica na prelomu iz 19. v 20. stoletje in vloga Ivana Lapajnetu (SŠM, 27. 11. 2015). Pri preučevanju učiteljstva je na prošnjo Inštituta za kulturno zgodovino ZRC SAZU sodelovala pri pripravi Slovenskega biografskega leksikona kot koordinatorka gesel osebnosti za šolstvo (črka B do Bla).

Bibliografija:

1. Šola "svetišče vede in omike" kot pomemben element v napredovanju posameznika in družbe. Družbeni status – zgodbe o uspehih in porazih : zbornik strokovnih prispevkov za mentorje zgodovinskih krožkov. Ljubljana: Zveza prijateljev mladine Slovenije, 2015, str. 27–37.

2. Valvasorjeve nagrade, priznanja in diplome za leto 2014. Ljubljana : Slovensko muzejsko društvo, 2015 [besedila Marjetka Balkovec Debevec ... [et al.]

3. Gimnazija Črnomelj po sedmih desetletjih (1944/45–2014/15) Mozaik, Glasilo Srednje šole Črnomelj, jubil. izdaja ob 70-letnici Gimnazije Črnomelj. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, str. 238–241.

4. Šola v mozaiku časa: zbornik ob 25-letnici OŠ Loka Črnomelj. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, str. 246–248.

Uredniško delo:

1. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, 1–256 str. (sourednik Anton Arko).

2. Slovenski šolski muzej, Pedagoški programi v šolskem letu 2015/16. Publikacija muzeja (brošura) št. 128, 50 str.

Polona Koželj, bibliotekarka.

Bibliotekarka Polona Koželj je po prihodu s porodniškega dopusta poleg bibliotekarskih opravil preučevala tudi zgodovino osnovne šole v Rovtuh, z namenom priprave obširnejšega članka za objavo v reviji Šolska kronika in v prilagojeni obliki tudi za objavo v zborniku o zgodovini omenjene vasi, ki naj bi izšel v prihodnjih letih. V ta namen je večkrat obiskala Zgodovinski arhiv Ljubljana. Preučevala je tudi poučevanje lepopisja v 30-ih letih prejšnjega stoletja: metodiko, strukturo učnih ur, pravila lepega vedenja itd. z namenom priprave lastnega scenarija učne ure lepopisa. Pripravila je krajši zapis o zgodovini in sedanjem delovanju knjižnice Slovenskega šolskega muzeja, ki bo v letu 2016 objavljen v predstavitveni knjižici muzejskih in galerijskih knjižnic. Izdana bo v okviru Sekcije za muzejske in galerijske knjižnice pri Skupnosti muzejev Slovenije.

V Šolski kroniki – reviji za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, str. 244–245, je objavila oceno knjige Pol stoletja našega poslanstva v slovenski šoli »Stati inu ob-stati«, zbornik dijakov Tolminskega učiteljskega generacije 1960–1965 ob 50-letnici zaključka šolanja.

Marko Ljubič, višji kustos.

a) Tehnična dediščina šolstva

Kustos aktivno sodeluje v sekciji za tehnično dediščino pri Skupnosti muzejev Slovenije od njene ustanovitve. Opravil je pripravljalna dela in izoblikoval zamisel postavitve muzejskih predmetov za razstavo 70 let tehničnega izobraževanja, ki jo Slovenski šolski muzej načrtuje postaviti ob jubileju Litostrojske šole leta 2017 skupaj s Srednjo šolo tehniških strok Šiška. Kustos se je v začetku maja udeležil uvodnega sestanka z vodstvom Srednje šole tehniških strok Šiška in upokojenimi učitelji, ki bodo z muzejem sodelovali pri pripravi razstave. 19. maja 2015 je opravil prvi intervju z upokojenim učiteljem strokovnih predmetov g. Francijem Rihtaršičem.

b) Preučevanje in promocija pisal in šolskih tabel

Kustos je nadaljeval aktivnosti pri promociji pisal, vključno s prodajo ekskluzivnih ring penov v muzejski trgovini. V prvi polovici leta je izvedel nakup nove pošiljke ring penov za muzejsko trgovino. Posredoval je strokovne informacije o uporabnosti in dostopnosti tovrstnih pisal več zainteresiranim obiskovalcem muzeja. 29. 1. 2015 je sodeloval tudi v izobraževalni TV oddaji Ugriznimo znanost z naslovom »Ali naj ohranimo pisanje z roko?« V oddaji je s pomočjo muzejskih predmetov predstavil zgodovino pisal. Vir:

<http://cobiss.izum.si/scripts/cobiss?command=DISPLAY&base=COBIB&RID=56636770>

c) Didaktične igre

Kustos Marko Ljubič je polovično zaposlen kot kustos, vendar je edini diplomiran pedagog v muzeju. Že v preteklosti je pokazal več zanimanja za didaktično-metodično vlogo muzejskih predmetov pri delu z obiskovalci. V prvi polovici leta je sodeloval pri pripravi didaktične igre leseni osel in spomin, ki sta bili konec junija testno izdelani. Pri pripravi so sodelovali tudi Ksenija Guzej in zunanja sodelavca Marijan Javoršek in Anja Petek. Testni izvod je naredil Matjaž Kavar, Raora d. o. o.

Kustos Marko Ljubič je pridobil naziv višji kustos. Recenziral je štiri članke za tematsko številko Šolske kronike št. 3/2015 in sodeloval predvsem pri finančni in organizacijski izpeljavi muzejskih projektov.

Mateja Ribarič, muzejska svetovalka.

a) Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri

Razstavo Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri je bila postavljena na ogled čez celo leto, ob njej pa je potekal razvejan pedagoško-andragoški program. Kustosinja Mateja Ribarič je razstavo dopolnjevala v skladu z letnimi časi (sejanje, vzgajanje sadik, sušenje zelišč, zalivanje, nakup zelišč). Na razstavno temo o šolskih vrtovih je pripravila in uredila tematsko številko muzejske revije Šolska kronika, ki je izšla kot drugi zvezek revije za leto 2015. Kustosinja je k sodelovanju povabila več strokovnjakov in poznavalcev obravnavane tematike, ki so z različnih vidikov napisali prispevke o šolskem vrtu. V pripravo člankov za objavo je vložila veliko dela in se pri tem izkazala s potrpežljivostjo in vztrajnostjo, da je revija v takšnem obsegu lahko izšla. Jeseni 2015 je izšel tradicionalni muzejski koledar, ki predstavlja vsebino občasne razstave o šolskih vrtovih. Kustosinja je izbrala 12 črno-belih fotografij šolskih vrtov v preteklosti, izreke o naravi in vrtu ter velik izbor učnih slik in ilustracij za prirodopis za posamezne mesece. Pri oblikovanju je sodelovala s Simono Čudovan, ki je oblikovala fotografski del koledarja. Koledar vsebuje tudi setveni koledar (za podatke je kustosinja zaprosila Meto Vrhunc, ki jih je brezplačno odstopila muzeju). Spodnji del koledarja sta uredila Marijan Javoršek, zunanji sodelavec muzeja, in Laura Bolčina d. o. o., Raora. Kustosinja je pripravila tudi reklamni letak in pomagala pri prodaji koledarja. Odziv na izid koledarja v 1500 izvodih je bil lep, saj je bil ob koncu leta že v celoti razdeljen in razprodan. Kustosinja Mateja Ribarič se je v okviru projekta Šolski vrt udeležila tudi več predstavitev in predavanj po šolah v Sloveniji: odprtje šolskega vrta na strehi Gimnazije Jožeta Plečnika (21. 4.), preнове šolskih vrtov Šolskega centra za pošto, ekonomijo in telekomunikacije za Bežigradom (20. 5.), ogled inovativnega obdelovanja vrtov na Krasu v Tomaševici v sklopu prireditve Vseživljenjskega učenja (29. 5.) in predavanja Zeliščarstvo je več kot hobi v Knjižnici v Hotedršici (24. 4.).

b) Življenjske zgodbe učiteljev

Kustosinja Mateja Ribarič je napisala geslo o pedagoginji Milici Bergant za Slovenski biografski leksikon, ki je bilo oddano septembra 2015, a še ni objavljeno. Milica Bergant je utemeljiteljica pedagoške sociologije na Slovenskem, ki je s svojim delom pomembno zaznamovala povojno slovensko pedagoško misel, vanjo uvedla izrazito družbeno kritično noto in vzgojila več generacij pedagogov, ki nadaljujejo tradicijo razvoja pedagoške sociologije in pedšolske pedagogike. Kustosinja je v okviru preučevanj življenjskih zgodb učiteljev pregledala opravljeno delo in preučila nove obravnave na področju begunskega šolstva, kjer je v preteklosti že pripravila občasno razstavo. S krajšo razpravo o življenjski zgodbi učiteljice Drage Medic Lušicky po prvi svetovni vojni, ki je bila objavljena v zborniku Pot domov, in s postavitvijo manjše občasne razstave v prostorih muzeja je sodelovala v skupnem projektu slovenskih muzejev Pot domov, ki ga vodi Muzej novejšje zgodovine Slovenije. Draga Medic je bila begunska učiteljica, opravljala je tudi pomembno delo vzgojiteljice, zaupnice, zaščitnice in svetovalke med mladino, pa tudi med materami in begunci nasploh.

c) Razvoj pedagoških programov

Kustosinja je bil v sklopu preučevanja Razvoj pedagoških programov aktivna pri delu v več projektih in komisijah. V Komisiji za delovanje zgodovinskih krožkov pri ZPMS je kot članica komisije pregledala in ocenila devet nalog mladih zgodovinarjev, ki so v šol. letu 2014/15 raziskovali dogodke med prvo svetovno vojno. Udeležila se je več sestankov in zaključnega srečanja 26. maja 2015 v Tehniškem muzeju Bistra in srečanja v OŠ Polje. V sekciji za izobraževanje in komuniciranje pri Skupnosti muzejev Slovenija se je kot predstavnica Slovenskega

šolskega muzeja udeležila sestankov sekcije v Moderni galeriji 2. marca, v Slovenskem etnografskem muzeju 4. maja in v Prirodoslovnem muzeju 14. septembra 2015. Sodelovala je na prireditvah in projektih v okviru Sekcije za izobraževanje in komuniciranje: Kulturni bazar, Z igro do dediščine, e-knjižica Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2014–2016. Udeležila se je seminarja Načrtna kulturno-umetniška vzgoja v vzgoji in izobraževanju – Kako s kulturo izboljšamo otrokov in mladostnikov vsakdan, v Kulturnem domu v Krškem in na gradu Rajhenburg 1. 10. 2015; tečaja Nega glasu in kultura govora, ki ga je 19. 10. 2015 v okviru Sekcije za izobraževanje vodila Neža Rojko; konference Dostopnost v Cankarjevem domu 18. 11. 2015 in strokovne ekskurzije sekcije v Gradec 27. 11. 2015, na kateri so udeleženci obiskali otroški muzej in se srečali s kolegi kustosi iz graških muzejev. V Sekciji za avdiovizualno gradivo pri Skupnosti muzejev Slovenije je kot predstavnica šolskega muzeja za e-zbornik, ki predstavlja AV zbirke v slovenskih muzejih, pripravila prispevek, v katerem je opisala AV zbirko v Slovenskem šolskem muzeju. E-zbornik je na ogled na spletni strani Skupnosti muzejev Slovenije. V sklopu Muzeoforuma, ki ga vsako leto organizira Skupnost muzejev Slovenije, se je udeležila strokovnega predavanja Grahama Blacka, Muzeji za 21. stoletje – obdobje sodelovanja (12. 10.) in okrogle mize o Dostopnosti do kulturne dediščine v muzejih in galerijah (11. 5.). Udeležila se je XVI. zborovanja Slovenskega muzejskega društva v Bistri (9. 10.) in strokovnega posvetovanja o tehniški kulturni dediščini na temo In vendar se vrti, v okviru sekcije za dokumentacijo pri SMS pa 17. in 19. junija izobraževanja z naslovom Identifikacija čb fotografij, 27. septembra pa praktično delavnico cianotipija v Arhivu Republike Slovenije.

Kustosinja Mateja Ribarič je ob aprilskem potresu v Nepalju v muzeju organizirala humanitarno pomoč za porušeno šolo, o kateri je leta 2008 pripravila razstavo Šola pod Everestom. V spodnjem hodniku je bil postavljen razstavni pano s fotografijo šole, ki je bila v potresu porušena. Zbrana denarna sredstva so bila poslana Ang Dawi Sherpa, ki je kustosinji pomagal pri pripravi razstave.

Bibliografija:

1. Kdor zaseje vrt, zaseje ljubezen. V: Šolski razgledi, št. 13, 4. 9. 2015, str. 13 (intervju, Nejka Golič)
2. Muzeji in avdiovizualno, e-priročnik, SMS december 2015, dostopno na spletni strani Skupnosti muzejev Slovenije.
3. Mateja Ribarič: Draga Medic Lušicky. V: Pot domov, Muzej novejšje zgodovine Slovenije, Ljubljana 2015, str. 16–18.

dr. Branko Šuštar, muzejski svetnik.

a) Učiteljska društva in šolski muzeji

Kustos dr. Branko Šuštar je ob preučevanju šolskih muzejev, učiteljskih društev in njihovega povezovanja pripravil prispevek o razvoju šolskih muzejev, ki je v letu 2015 izšel v ugledni mednarodni muzeološki zbirki ICOFOM Study Series. Zgoščen članek o novih in tradicionalnih usmeritvah šolskih/pedagoških muzejev »How can museums of education create links? New and traditional orientation of school/pedagogical museums in Europe« je izšel v Parizu v elektronski in tiskani publikaciji z naslovom »New trends in museology/Nouvelles tendances de la muséologie/Nuevas tendencias de la museología« (ICOFOM Study Series, Vol. 43a, 2015). Tradicijo in inovacije v delovanju šolskih muzejev je obravnaval tudi v zborniku Nacionalnega muzeja izobraževanja v Gabrovu, kjer je izšel bolgarski prevod obsežnejšega prispevka »Istorija na obrazovanieto i učilišnite/pedagogičeskite muzei v Evropa meždu tradicijata i ino-

vacijata«. Objavljen je v zborniku Istorija na prosvetnoto delo – novi izsledovanija, unikalni kulturni cennostii muzejni kolekcii, inovativni formi na predstavjane : meždunarodna naučna konferencija, Gabrovo, 2014 g. : sbornik dokladi. Gabrovo: "EKS-PRES", 2015, str. 5–22.

b) Vprašanja zgodovine šolstva okoli 1900

Kustos v letu 2015 objavil članek o izobraževanju elit na jugu habsburške monarhije pod naslovom The historical development of the formation of the elite in the south of the Habsburg Empire. Slovenes and the schooling of the intellectual class in the late 1800s and early 1900s, ki je izšel v tiskani in internetni izdaji mednarodne revije HECL (History of Education & Children Literature), ISSN 1971-1093, 2015, vol. 10, no. 1, str. 505–526. Revijo izdaja italijanska Univerza Macerata, kustos pa je članek na povabilo uredništva objavil v jubilejni številki ob 10-letnici revije. Na konferenci ECER 2015 (The European Conference on Educational Research), ki je v Budimpešti potekala od 7. do 11. 9. 2015, je predstavil dejavnost šolskih muzejev v prispevku From the promotion of education to the critical reflection : the changes among school/pedagogical museums in Europe. Prispevek je bil objavljen na spletni strani konference pod naslovom Education and transition – contributions from educational research.

<http://www.eera-ecer.de/ecer programmes/conference/20/contribution/33967/>.

Na ISCHE konferenci v Istanbulu 2015 je zgodovino šolstva med letoma 1880 in 1980 predstavil s spremembami šolske kulture od obdobja Avstro-Ogrske do obdobja držav naslednic (Changes in the school culture during the period of the Austro-Hungarian empire and the successor states: Slovenian school in Yugoslavia, Italy, Austria and Hungary between 1880 and 1980). Povzetek je bil objavljen v 37 ISCHE International Standing Conference for the History of Education 2015, Culture and education : abstracts. Istanbul: Hünkar Organizasyonu, 2015, str. 467–468. Kustos se je v letu 2015 ukvarjal tudi s tematiko Spomini na šolo, ki jo je obravnaval že pri pripravi razstave leta 1997. V preučevanje je poleg pisnih virov vključil tudi spomenike na terenu. V analitičen razmislek na spomine učiteljev so mu še posebej služili učiteljski nagrobni spomeniki. S prispevkom Faded memories carved in stone – teachers' gravestones as a form of collective memory of people connected with school in Slovenian lands in the 19th and early 20th century je nastopil na mednarodnem simpoziju School memories v Seville v Španiji. Povzetek prispevka je objavljen v School memories : new trends in historical research into education, heuristic perspectives and methodological issues : Seville, 22–23 September, 2015, Sevilla: Universidad de Sevilla, 2015, str. 73 in dostopen na

http://memoriaescolar.es/onewebmedia/Memoria%2520escolar_2015.pdf

c) Šola v učbenikih

Kustos dr. Šuštar je preučevanje o španski državljanski vojni v učbenikih v letu 2015 realiziral z objavo prispevka v angleškem jeziku Perceptions of the spanish civil war in the history textbooks in Slovenia, ki je izšel v elektronski obliki kot priloga publikaciji GÓMEZ BRAVO, Gutmaro (ur.), PALLOL, Rubén (ur.). Actas del Congreso Posguerras : 75 aniversario del fin de la guerra civil española. Madrid: Pablo Iglesias, 2015. Kustos je obravnavo španske državljanske vojne v učbenikih, ki jih povečini hrani Slovenski šolski muzej, zaključil z razširitvijo prispevka v slovenščini, ki je pripravljen za objavo v tematskem sklopu Prispevkov za novejšo zgodovino št. 1/2016. Za objavo v mednarodni internetni reviji RPI št. 11/2015 je pripravil prispevek o šolskem delovanju in učbenikih Vinka Moederdorferja, ki ga je sestavil skupaj z nemškim raziskovalcem učbenikov dr. Wendelinom Sroko: Vinko Möderndorfer (1894–1958) - Slovenian teacher, ethnographer, political activist and author of primers. Reading primers international newsletter, 2015, no. 11, str. 19–25, ilustr. Soavtor. Kustos je z izmenjavami informacij sodeloval tudi z mednarodnim društvom za preučevanje šolskih knjig International Society for Historical Research on Textbooks.

d) Izobraževanje v obdobju razsvetljenstva

Šolstvo v času razsvetljenstva, ki je bilo v muzeju v letu 2014 ob 240-letnici izida Splošne šolske naredbe deležno gostujoče razstave Muzejev Radovljiske občine o Blažu Kumerdeju in priložnostne okrogle mize, je ob raznovrstnem delu v muzeju ostalo bolj daljnosežen projekt. Kustos je na to temo v letu 2015 recenziral prispevek, v katerem je predstavljena okrogla miza, in članek ene od nastopajočih. Oba prispevka sta bila objavljena v redni številki Šolske kronike št. 1–2/2015.

e) Različne oblike sodelovanje s strokovnimi društvi

Kustos je nadaljeval sodelovanje pri delu strokovnih društev s področja delovanja muzeja: ICOM Slovenija, Slovensko muzejsko društvo in Skupnost muzejev Slovenije, med katerimi sta zadnji dve v letu 2015 tudi finančno podpirali njegove mednarodne aktivnosti. Udeleževal se je predstavitev društvenega dela Arhivskega društva Slovenije in strokovnih predavanj Muzeoforuma pri SMD. Sodeloval je v Komisiji za delo zgodovinskih krožkov pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije na temo šole med prvo svetovno vojno, v odboru za pripravo mednarodne konference *School Memories* v Sevilli 2015 in pri drugih oblikah mednarodnega povezovanja. Na konferencah v tujini je obiskal šolske muzeje in muzeje z vzgojno-izobraževalnimi vsebinami v Budimpešti, Carigradu, Sevilli, Granadi in jih predstavil na rednih kolegijih zaposlenih v muzeju. Kustos Šuštar je zelo intenzivno deloval v Zvezi zgodovinskih društev Slovenije, ki bo leta 2016 pripravila svoje 38. zborovanje na temo »Zgodovina izobraževanja«. V navezi z ZZDS in s Forumom slovanskih kultur si je prizadeval za predstavitev izobraževanja pri Slovanih, ki bi med seboj povezala tako šolske muzeje kot tudi raziskovalce zgodovine izobraževanja v različnih ustanovah. Na povabilo Elektrotehniško-računalniške strokovne šole in gimnazije Ljubljana <http://www.vegova.si/>, ki deluje v stavbi nekdanje ljubljanske realke, je 22. 10. 2015 ob obeležitvi 20. obletnice začetka izobraževanja po programu tehniška gimnazija na slavnostni prireditvi Realka integralno predstavil Arhitekturo in zgradbo realke. Za predstavitev je pripravil tudi Power point projekcijo s slikami šolskega objekta in opozoril na digitalizirano gradivo Šolski listi iz arhivske zbirke Slovenskega šolskega muzeja.

f) Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja

Kustos je sodeloval na predstavitvah predlogov koncepta idejne zasnove nove stalne razstave. Izbiri najbolj ustreznega predloga za Slovenski šolski muzej je bilo posvečeno največ pozornosti. V iskanju dobrih rešitev so potekale številne razprave in razmišljanja. Kustos dr. Šuštar je pri tem upošteval tudi poznavanje drugih šolskih muzejev. Z izbrano ekipo oblikovalcev in arhitektov načrtuje pregled razstav v šolskih muzejih v tujini.

Razstavna dejavnost

Lingua latina – pouk latinščine v javni osnovni šoli, občasna razstava, odprta od 28. maja 2015 do konca leta. Soavtorja razstave: kustos Anton Arko in nedavno upokojena profesorica latinščine in angleščine Aleksandra Pirkmajer Slokan, ki je latinščino vrsto let poučevala na OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani. Odprtja v muzejski čitalnici se je udeležilo 121 obiskovalcev. Kulturni program je vodila muzejska svetnica, mag. Marjetka Balkovec Debevec, med nastopajočimi pa je poleg obeh soavtorjev razstave in direktorja muzeja mag. Staneta Okoliša spregovoril tudi slavnostni govornik akad. prof. dr. Kajetan Gantar. Za glasbeno spremljavo prireditve je poskrbela muzejska glasbena zasedba Muzealije, ki jo sestavljajo muzejski vodiči.

Odprtje razstave Lingua Latina 28. maja 2015 v SŠM (hrani SŠM, fototeka, foto K. Guzej).

Razstava je postavljena v muzejski avli na štirinajstih panojih, eksponati pa so predstavljeni v treh vitrinah. Digitalno postavitve in grafično podobo sta ji dala oblikovalca Matjaž Kavar in Laura Bolčina, postavil pa jo je muzejski zunanji sodelavec Marijan Javoršek. Razstava predstavi zgodovino pouka latinščine v javni osnovni šoli od leta 1958 dalje, ko je splošni zakon o šolstvu uzakonil enotno osemletno osnovno šolo in gimnazijo spremenil iz osemletne v štiriletno šolo. Sprejet je bil tudi sklep, da se Klasični gimnaziji v Ljubljani in v Mariboru, ki sta po letu 1945 delovali v Sloveniji, ukineta in priključita gimnazijam splošnega tipa. Takrat je latinščina prvič prišla v predmetnik osnovne šole in se do današnjih dni v slabih šestdesetih letih pojavljala na različnih osnovnih šolah po vsej Sloveniji, nepretrgoma pa je ves čas obstala le na OŠ Prežihovega Voranca v Ljubljani, katera je nekaj časa imela vlogo neuradnega področnega centra za latinski jezik. Kljub večkratnemu preganjanju latinščine iz šolskih klopi se je po zaslugi prizadevnih profesorjev in vodstev šol, ki so ji bila naklonjena, ohranila do današnjih dni. Poleg zgodovine pouka latinščine je na razstavi mogoče spoznati tudi zanimive latinske interesne dejavnosti, ki so potekale v okviru pouka in kot priložnosti. Za povezavo latinščine v preteklosti in sedanjosti so služili izleti, tabori in ekskurzije, na katerih so učenci lahko antiko občutili v živo. Latinščina je na državni ravni zaživela s podeljevanjem nagrad za raziskovalne naloge in z latinskimi tekmovanji, na katerih podeljujejo Sovretova priznanja in pohvale. Na razstavi so na ogled postavljeni tudi osnovnošolski latinski učbeniki in zvezki ter izdelki spretnih učencev. Ob razstavi je v petstotih izvodih izšel istoimenski katalog, ki ga večji del pripravila soavtorica razstave Aleksandra Pirkmajer Slokan. Obsega 34 strani, ki govorijo o zgodovini poučevanja latinščine na javni osnovni šoli od leta 1958 do današnjih dni.

Pot domov. Razstavni projekt slovenskih muzejev ob stoletnici začetka bojev ob reki Soči (1915–2015) in ob 70-letnici konca druge svetovne vojne (1945–2015), ki je bil na po-

budo avtorjev mag. Marka Štepc in mag. Monike Kokalj Kočvar zasnovan v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije. Slovenski šolski muzej je v projektu z življenjsko zgodbo učiteljice Marije Koršič, ki jo je za razstavo v prostorih Muzeja novejšje zgodovine Slovenije pripravila upokojena bibliotekarka in zunanja sodelavka Tatjana Hojan, sodeloval neposredno, s postavitvijo večjega razstavnega panoja, razstavne vitrine in priložnostne police o učiteljski poti begunske učiteljice med prvo svetovno vojno Drage Medic Lušicky, v prostorih na Plečnikovem trgu št. 1 pa tudi posredno. Življenjsko zgodbo begunske učiteljice Medic Lušicky je za razstavi projekt v Slovenskem šolskem muzeju izbrala kustosinja Mateja Ribarič, ki je pripravila tudi besedilo za skupni katalog. Pri oblikovanju panoja in postavitvi gradiva ter predmetov na pano in vitrino je sodelovala z oblikovalko razstave v Muzeju novejšje zgodovine Slovenije Mojco Turk, pomagala pa sta ji tudi Marijan Javoršek in Matjaž Kavar. Besedilo na panoju je v angleščino prevedla Eva Žigon. Razstavni projekt v Slovenskem šolskem muzeju je bil odprt 18. junija 2015. V kulturnem programu sta sodelovala tudi oba snovalca razstave, mag. Marko Štepec in mag. Monika Kokalj Kočvar, za glasbeno spremljavo pa sta poskrbela člana glasbene zasedbe Muzealije kustos Anton Arko in bibliotekarka Polona Koželj. Učiteljska zgodba Drage Medic, poročene Lušicky, je bila na podestu vhodnega hodnika v muzeju na ogled do decembra 2015. Draga Medic je bila ena prvih političnih zapornic na Slovenskem med prvo svetovno vojno. Kot begunska učiteljica v Raschali na Moravskem je opravljala tudi pomembno delo vzgojiteljice, zaupnice, zaščitnice in svetovalke med mladino, pa tudi med materami in begunci nasploh. V svojih Spominih na Raschalo je med drugim napisala, da je bila tamkajšnja begunska šola izredno socialno okolje, v kateri so se poleg slovenskih begunskih otrok vzgajali in učili še italijanski in hrvaški otroci iz Istre in Dalmacije, dva Poljaka, dva Malorusa, med starejšimi dekleti pa Ukrajinke iz Bukovine.

Z vrlino in delom, manjša občasna razstava, ki sta jo jeseni leta 2014 ob 200-letnici rojstva znamenitega matematika dr. Franca Močnika skupaj pripravila Slovenski šolski muzej in Mestni muzej Idrija – podružnica Cerkljanski muzej. Razstava, ki je bila v Cerkljanskem muzeju odprta 30. septembra 2014, je bila v prostore Slovenskega šolskega muzeja prepeljana januarja 2015. Razstavne panoje, na katerih sta bila predstavljena življenjska pot in delo, ki ga je Močnik opravil kot matematik, učitelj in pisec matematičnih učbenikov ter šolski svetnik in nadzornik najprej na Kranjskem in kasneje na Štajerskem, si je bilo mogoče ogledati v spodnjem muzejskem hodniku do decembra 2015. Ob razstavi je izšel istoimenski katalog, ki z različnih vidikov osvetljuje življenje in poslanstvo dr. Franca Močnika

Ivan Lapajne (1849–1931): učitelj, ravnatelj, publicist, Krčan in svetovljan. Gostujoča občasna razstava Mestnega muzeja Krško, odprta 27. novembra 2016 v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja. Razstava je bila v Mestnem muzeju Krško, enota Kulturnega doma Krško, na ogled od 4. oktobra 2013 do 5. septembra 2014 in nato podaljšana do 15. maja 2015, v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja je bil do 20. januarja 2016 predstavljen del te razstave. Pobudo za gostovanje razstave o Ivanu Lapajnetu je posredovala kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki je strokovno sodelovala že pri pripravi razstave v Krškem. Ker je bilo do zdaj v Slovenskem šolskem muzeju predstavljenih že več pomembnih učiteljev, je predlagala, da se uvede nov sklop tovrstnih predstavitev, ki bi bil kot nekakšen Ciklus predstavitev znamenitih osebnosti v šolstvu lahko tudi medijsko bolj privlačen. Kustosinja je ob postavitvi razstave v Slovenskem šolskem muzeju organizirala okroglo mizo. Pripravila je tudi besedilo predstavitev razstave za spletni in za medije ter prireditve z okroglo mizo povezovala. Pri koordinaciji, pripravi razstave in prireditve je sodelovala z vodjo Mestnega muzeja Krško, dr.

Heleno Rožman. Razstava predstavlja učiteljsko pot, življenje in delo enega najbolj dejavnih učiteljev v obdobju druge polovice 19. in v začetku 20. stoletja, ki so imeli izjemno vlogo ne le pri izobraževanju in vzgoji šolske mladine, pač pa so bili nosilci kulturnega in gospodarskega napredka. Ivan Lapajne je prišel v Krško leta 1878 kot uveljavljen učitelj, pisec knjig, ustanovitelj in urednik novega pedagoškega lista Slovenski učitelj, ustanovitelj Pedagogičkega društva Krško in kasneje Slovenske šolske matice, ustanavljal je posojilnice in zadruge ter na splošno narodno-napredno deloval. Ob odprtju razstave je Ivana Lapajneto s kratkima odlomkoma iz časopisa Slovenski učitelj uprizoril kustos Anton Arko, sledila je okrogla miza, pri kateri sta sodelovala tudi sorodnika Ivana Lapajneto, ki živita v Zagrebu. Dr. Helena Rožman, vodja Mestnega muzeja Krško, je na okrogli mizi predstavila razstavo, mag. Marjetka Balkovec Debevec pa poslanstvo učiteljskega poklica na prelomu iz 19. v 20. stoletje in vlogo Ivana Lapajneto. Za pripravo knjižnega gradiva na razstavi sta poskrbela bibliotekarka Polona Koželj in kustos Anton Arko, za postavitev razstave v muzejski knjižnici pa Marijan Javoršek.

Vse za slovanski kulturni razvoj! Kulturno in šolsko delovanje prof. Antona Bezenška (1854–1915) na slovanskem jugu. Gostujoča razstava v Slovenskem šolskem muzeju je bila 14. decembra 2015 postavljena na podestu vhodnega stopnišču in na delu spodnjega hodnika, na večjem razstavnem panoju, v štirih razstavnih vitrinah, na razstavno oblikovani pisalni mizi in v knjižni omari. Predstavlja glavna področja Bezenškovega delovanja, kot učitelja (profesorja) in kot vnetega kulturnega delavca. Razstavo je pripravil kustos dr. Branko Šuštar. Z obeležitvijo 100-letnice smrti prof. Antona Bezenška je razstavo umestil v sklop projekta Pot domov kot nekakšno nadaljevanje prejšnje teme o begunskem šolstvu. Pri pripravi razstave je sodeloval z OŠ Frankolovo, ki se imenuje po Antonu Bezenšku, z galerijo Piros (g. Jože Žlaus), ki hrani in razstavlja gradivo o njem, in z Regionalnim muzejem v Plovdivu. Na odločitev za postavitev razstave je vplivalo tudi zbrano gradivo in odnos domačinov iz Frankolovega do svojega rojaka. Razstava o Antonu Bezenšku je zato tudi prispevek slovenskega nacionalnega muzeja do rojaka, ki je v Bolgariji bolj poznan kot v Sloveniji. Na razstavi si je mogoče poleg gradiva galerije Piros ogledati tudi zgodovinsko gradivo, ki ga je avtor razstave o Bezenšku pridobil iz Bolgarije, ter gradivo, ki ga o Bezenšku hrani knjižnica Slovenskega šolskega muzeja in ga je za razstavo v razstavnih vitrinah pripravila bibliotekarka Polona Koželj. Na novo je bil predstavljen prispevek o Bezenškovi 100-letnici smrti. Za tehnična dela in postavitev je poskrbel Marijan Javoršek, za oblikovanje uvodnega panoja pa Raora d. o. o. Postavitev razstave o Antonu Bezenšku je 14. 12. 2015 v knjižnici Slovenskega šolskega muzeja spremljala lepo obiskana okrogla miza, na kateri so sodelovali učenci in učitelji OŠ Antona Bezenška Frankolovo, domača društva, predstavniki veleposlaništva Republike Bolgarije v Sloveniji (Julia Tzerova), lektor za bolgarski jezik in kulturo na Univerzi v Ljubljani, prof. dr. Ljudmil Dimitrov s študenti, sorodniki prof. Bezenška in poznavalci njegovega dela (mag. Franci Pivec, Branko Ternovšek). Kustos dr. Šuštar je predstavil Bezenškova poročila o bolgarskem šolstvu, ki jih je zavzeto pošiljal slovenskim časnikom po letu 1879. Razprava mag. Francija Pivca o Bezenškovem učbeniku etike ter poznejša diskusija kažeta na zanimanje slovenskih raziskovalcev za njegovo delo. V diskusiji so namreč uvodne prispevke dopolnili tudi sorodniki: pravnukinja Antonia Bezenshek iz Italije in Bezenškov sorodnik iz Bele Krajine ter muzejska raziskovalca mag. Franc Kuzmič o Bezenškovem prispevku k stenografiji in mag. Marko Štepec o njegovem poročanju z vojnih bojišč. Razstavo in okroglo mizo sta dopolnjevala knjižica povzetkov Vse za slovanski kulturni razvoj! (20. str.) in krajši informativni list.

http://www.ssolski.muzej.si/files/events/79852015_bezensek_povzetki

Šola iz zemlje – učenje visokih Andov, razstava na gostovanju v Knjižnici Maribor: d. e. Duplek. Razstava je bila odprta od septembra 2014 do februarja 2015. Gostovanje je koordinirala avtorica razstave kustosinja Mateja Ribarič. Razstavo, ki je bila leta 2014 še v dveh drugih splošnih knjižnicah, si je v Dupleku v času gostovanja ogledalo 523 obiskovalcev, samo v januarju 2015 pa 127 obiskovalcev.

Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja

Pri projektu nove postavitve stalne razstave, ki se je začel jeseni 2014 in nadaljeval v letu 2015, so po posameznih področjih sodelovali vsi strokovni delavci muzeja. Največjo težo pri koordinaciji projekta pa sta nosili Ksenija Guzej po organizacijsko-administrativni strani in mag. Marjetka Balkovec Debevec kot vodja projekta po vsebinski strani. Za izvedbo projekta je bilo najprej potrebno pripraviti izbor ekipe oblikovalcev in arhitektov, s katerimi bo muzej zastavil načrtovano delo in uresničil pričakovanja. Kustosinja mag. Marjetko Balkovec Debevec je v sodelovanju s Ksenijo Guzej za izpeljavo projekta najprej v grobem načrtala Povabilo k oddaji ponudbe s predstavitvijo koncepta idejne zasnove. Ob upoštevanju pripomb strokovnih delavcev muzeja je bilo povabilo 28. avgusta 2015 s postavljenimi smernicami in kriteriji za izbor poslano devetim ustvarjalcem muzejskih razstav, ki so se v slovenskem muzejskem prostoru s postavitvami podobnih razstav že izkazali in s katerimi je muzej v preteklem obdobju za izkazano delo že vzpostavil potrebne stike. Vse zadevne dopise in e-dopise ter vso korespondenco z arhitekti je vodila Ksenija Guzej v tajništvu muzeja. Povabilu k oddaji koncepta idejne zasnove se je glede na postavljena izhodišča in kriterije odzvalo šest povabljenih skupin arhitektov/oblikovalcev in relevantnih posameznikov z bogatimi referencami: 1. Mi ka do d. o. o., Polona Zupančič, Slovenska cesta 6, 30. 9. 2015, 2. SVET VMES, arhitekturno projektiranje d. o. o., Slovenska cesta 27, Ljubljana, 1. 10. 2015, 3. MTA design, Mojca Turk Avsec s. p., Ažbetova ul. 1, Ljubljana, 1. 10. 2015, 4. Evita Lukež, arhitekt – oblikovalec, Mencingerjeva 81, Ljubljana in sodelavci Barbara Filipčič, Žiga Okorn, Metka Žerovnik, 2. 10. 2015, 5. Zavod Trans, Sanja Jurca Avci, Mestni trg 17, Ljubljana, 5. 10. 2015 in 6. Špela Rogel, u.d.i.a., Šubičeva 3, Ljubljana in Anja Koršič Mravljje, u.d.i.a. in m.i.a., Vogelna 6, Ljubljana 6. 10. 2015. Ksenija Guzej je po pretečenem roku za predložitev ponudbe sestavila urnik informativnih pogovorov s prijavljenimi arhitekti in oblikovalci, ki so potekali meseca oktobra. Na pogovorih so bili večinoma v polnem številu prisotni vsi strokovni delavci muzeja. Po vsakokratni predstavitvi idejnih zasnov nove stalne razstave se je razvila živahna debata, v kateri so se razjasnjevala številna strokovna in druga muzejska vprašanja. V polni zasedbi so bili tudi kolegiji zaposlenih, na katerih se je pretresal širši in nazadnje še ožji izbor. Z velikim soglasjem vseh zaposlenih je bil izbran koncept idejne zasnove, ki ga je izdelala skupina arhitektov SvetVmes: Jure Hrovat, Ana Kosi, Ana Kreč, Tereza Korbelova. Mag. Marjetka Balkovec Debevec in Ksenija Guzej sta sodelujočim arhitektom in oblikovalcem med celotnim postopkom izbora pripravljali in pošiljali dopise in z njimi komunicirali. Ksenija Guzej je pripravila tudi zaključno poročilo z dokumentacijo za podpis pogodbe z izbrano ekipo arhitektov, mag. M. B. Debevec pa odgovor vsem arhitektom, ki so sodelovali v izboru. V pripravah za prenovno stalno razstavo so posamezni kustosi, posebej vodja projekta mag. Marjetka Balkovec Debevec, začeli preučevati ustrezno strokovno literaturo, si ogledovati primerljive razstave in se udeleževati predavanj, kakor polnoštevilno na Muzeoforumu v NMS, 12. 10. 2015, na katerem se je predavatelj dr. Graham Black iz Velike Britanije spraševal Stalna razstava da ali ne?

Pedagoško-andragoški programi ob razstavah.

Kustos Anton Arko, soavtor razstave *Lingua Latina*, ki predstavlja pouk latinščine v javni osnovni šoli, je ob razstavi pripravil delavnico *Svet antike*. Delavnico, ki traja uro in pol, je kustos imel dvakrat, prvič med jesenskimi počitnicami na Latinski dan in drugič na Ta veseli dan kulture. Obakrat so sodelovali otroci, ki so se k delavnici prijavili posamično.

Kustosinja Mateja Ribarič je pripravila obsežen pedagoško-andragoški program ob občasni razstavi *Učilnica v naravi: šolski vrt* včeraj, danes, jutri za različne muzejske dogodke in ob raznovrstnih priložnostih, povezanih z naravnim ciklom v šolskih vrtovih. Za zimske počitnice je pripravila tri delavnice, za katere je poleg vsebine in organizacije izdelala tudi letak in jih reklamirala. Kustosinja je 25. februarja 2015 sama izvedla delavnico z didaktičnimi kartami *Zelišča* na šolskem vrtu, pri kateri obiskovalci z zeliščnimi didaktičnimi kartami spoznavajo čudoviti svet zelišč, zdravilne lastnosti posameznih zelišč, katero zelišče je primerno za prehlad, kako diši meta, kakšne cvetove ima rožmarin in kakšne liste melisa. Na koncu si obiskovalci delavnice pripravijo svoj zeliščni čaj. Zeliščne didaktične karte je kustosinja izdelala z oblikovalko razstave in avtorico ilustracij Simono Čudovan. Lahko se uporabljajo posebej na delavnici *Zelišča* na šolskem vrtu, lahko tudi samostojno kot del razstave. Delavnico *Mandala – zahvala Zemlji*, na kateri so se obiskovalci seznanili z različnimi vrstami semen in vprašanji, zakaj so semena pomembna, kaj so avtohtona semena in katera slovenska avtohtona semena poznamo, je kustosinja s posvetitvijo semen zemlji izvedla 27. februarja 2015. Vsebinsko delavnice je prilagodila letnemu času, v katerem jo je izvedla. Delavnico *Izdelajmo prtičo hišico*, na kateri so otroci izdelovali unikatne prtiče krmilnice iz recikliranih materialov in jih napolnili s semeni, je 23. februarja 2015 izvedel Marijan Javoršek. Kustosinja Mateja Ribarič je imela na Prešernov dan 8. februarja 2015 vodstvo po razstavi *Učilnica v naravi: šolski vrt* včeraj, danes, jutri. Za *Dan zemlje*, 22. aprila 2015, je organizirala predavanje Rajka Bošnjaka: *Mladina, veselje, poslanstvo, svoboda, narava*, ki je bilo namenjeno učiteljem mentorjem šolskih vrtov. Z muzejsko vodičko in absolventko inkluzivne pedagogike Rebeko Lovrec je takrat izvedla veččutno delavnico za slepe in slabovidne, pri kateri so otroci spremljali dogodivščine sovice Zofi, ki je pripravila zabavo na šolskem vrtu. Otroci so prepoznavali različne zvoke ptic, vonjali različna sveža zelišča, prepoznavali oblike semen in okušali zeliščne čaje. 5. maja 2015 je v muzeju pripravila zgoraj omenjeno predavanje Rajka Bošnjaka tudi za študente Biotehniške fakultete. Na mednarodni dan muzejev 18. maja 2015 sta z Rebeko Lovrec izvedli delavnico *Mandala – zahvala Zemlji*. O pomenu delavnice je dala kratko izjavo za Infodrom na RTV SLO ter za Planet TV, kjer so predstavili dogodke na Mednarodni dan muzejev v Slovenskem šolskem muzeju. 1. junija 2015 je v razstavnici sobi muzeja pripravila predavanje Tine Zgonik, avtorice razstave *Šola iz zemlje – učenje visokih Andov, o šolski reformi v Boliviji in vrnitvi šole zemlji*. Na Poletno muzejsko noč 20. junija 2015 je imela vodstvo po razstavi in izvedla delavnico *Zelišča* na šolskem vrtu z didaktičnimi kartami, delavnico *Mandala – zahvala Zemlji* ter veččutno delavnico za skupino otrok iz Centra za usposabljanje, delo in varstvo Dolfke Boštjančič. Pri izvedbi ji je pomagala muzejska vodička Mateja Pušnik. Za Dneve evropske kulturne dediščine, ki so bili od 29. 9. do 3. 10. 2015 posvečeni praznovanju, je koordinirala prireditve v Slovenskem šolskem muzeju. Mag. Marjetka Balkovec Debevec je imela 29. 9. 2015 predavanje o šolskih praznikih, kustosinja Mateja Ribarič pa je 1. 10. 2015 pripravila delavnico *Mandala – zahvala Zemlji*. Veččutno delavnico je pripravila tudi za projekt *Z igro do dediščine*, ki jo je tudi v letu 2015 organizirala Sekcija za izobraževanje in komuniciranje. Predstavitve programa je bila v skupnem katalogu. Vodstvo po razstavi *Učilnica v naravi: šolski*

vrt včeraj, danes, jutri in veččutno delavnico za 10 otrok je 6. novembra 2015 izvedla tudi kot del rojstnodnevne zabave. Nazadnje je 8. decembra 2015 v muzejski razstavnici sobi pripravila predstavitev slikanice Romane Ercegovič in Simone Čudovan z Manco Košir Vedno te ima nekdo rad. V sklopu razstave in spremljevalnih programov ob razstavi je kustosinja sodelovala z zunanjimi sodelavci in se udeležila dejavnosti v okviru projektov, ki se navezujejo na vsebino razstave Učilnica v naravi, npr.: odprte šolskega vrta ŠCPET za Bežigradom, obisk perma-kulturnega posestva na Krasu, projekt z vrtcem Vodmat Naš vrt. Kustosinja je 26. 10. 2015 organizirala srečanje vzgojiteljic vrtca v muzeju s predstavitvijo razstave in predavanjem Rajka Bošnjaka. Sodelovala je pri vsebinski pripravi srečanja v Vrtcu Vodmat 23. 11. 2015, kjer je Tomaž Simetinger predaval o Etnobotaniki. S podjetjem Posadi.si je na razstavo postavila računalniško aplikacijo. Z Biotehniškim centrom Naklo je za projekt Erasmus+ pripravljala skupen projekt na temo Šolski vrt kot didaktični pripomoček.

Drugi pedagoško-andragoški projekti

Kulturni bazar, Cankarjev dom v Ljubljani, 18. marec 2015. Namen bazarja je bil med drugim doseči boljšo obveščenost o kulturni ponudbi v Sloveniji ter strokovni in širši javnosti prebuditi interes za kulturno-umetnostno vzgojo oziroma za kulturo. Celotno organizacijo sodelovanja muzeja, pripravo programa in besedila za brošuro, vsebino panoja in letakov, postavitev priložnostne razstave, dežurstvo na stojnici in organizacijo pedagoškega programa je vodila kustosinja Mateja Ribarič. Muzej se je predstavil s samostojno z razstavo Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri na sejemskega prostora Ministrstva za kmetijstvo. Z muzejsko vodičko in animatorko učnih ur Majo Hakl Saje sta izvedli delavnico z didaktičnimi kartami Zelišča na šolskem vrtu, na kateri so obiskovalci s pomočjo didaktičnih kart spoznavali zelišča in njihove lastnosti. Delavnica je bila prvotno na programu le enkrat, vendar je stojnico muzeja čez ves dan obiskalo zelo veliko obiskovalcev (predšolski otroci, osnovnošolci, dijaki, študenti, odrasli in upokojenci), zaradi česar jo je animatorka Maja Hakl Saje večkrat ponovila. Kustosinja Mateja Ribarič je s predstavitvijo razstave sodelovala na okrogli mizi (Pre)hrana in kultura. Na skupnem prostoru Pedagoške sekcije Skupnosti muzejev Slovenije je učenik Marko Novak izvedel z učno uro Nedeljska šola. Udeležba Slovenskega šolskega muzeja na Kulturnem bazarju je vsekakor pripomogla k njegovi večji prepoznavnosti.

9. Mednarodni festival Igraj se z mano, Park Zvezda Ljubljana, 26.–28. maj 2015. Glavna organizatorja festivala sta bila Center Janeza Levca Ljubljana in Društvo za kulturo inkluzije. Eno vodilnih načel festivala je povezovanje skozi igro ter spodbujanje socialne integracije med otroci, mladostniki in odraslimi osebami s posebnimi potrebami ter večinsko populacijo vseh generacij. Slovenski šolski muzej je v sklopu festivala na Kongresnem trgu 26. maja 2015 pripravil Sumersko delavnico, ki jo je izvedla animatorka Maja Hakl Saje. Delavnico je prilagodila osebami s posebnimi potrebami. Udeležili so se je naključni mimoidoči in udeleženci festivala. Poleg domačih obiskovalcev so se v klinopisu preizkusili tudi tujci, ki so imeli priložnost za povezovanje in spoznavanje.

7. Znanstival dogodivščin, Hiša eksperimentov Ljubljana, 5.–7. junij 2015. Hiša eksperimentov je že sedmič organizirala Znanstival dogodivščin, ki je namenjen promociji znanosti in izobraževanja. Tridnevni dogodek je bil sestavljen iz znanstvenih dogodivščin, delavnic – DRZNI eksperimenti, znanstveno-promocijskih predavanj, znanstvenega performansa ter vrta eksperimentov. V sklopu vrta eksperimentov je 6. in 7. junija 2015 na festivalu sodeloval tudi Slovenski šolski muzej. Na stojnicah vrta eksperimentov so se predstavile ustanove, ki delujejo

Znanstival 7. junija 2015 na Tromostovju (hrani SŠM, fototeka, foto M. Javoršek).

na področju promocije znanosti in izobraževanja. Muzejski vodič in animator učnih ur Matej Hrastar je nastopil v vlogi gospoda učenika Matevža Groma in je skupaj z animatorjema Majo Hakl Saje in Markom Novakom predstavil skrivnosti šole nekdanih dni. Skupaj z obiskovalci Znanstivala ter naključnimi obiskovalci so izvajali poizkus s sto let staro vakuumsko črpalko in poseben poizkus s črnilom. Preizkusili so tudi klečanje na koruzi, polenu in grobi soli ter skupaj ugotavljali, katera podlaga za klečanje najbolj boli in zakaj. Najmlajše obiskovalce je kratkočasila radoživa sovica Zofi. Slovenski šolski muzej je s predstavljenimi poizkusi združil fiziko, kemijo in zgodovino. Stojnico Slovenskega šolskega muzeja je obiskalo precejšnje število domačih in tujih obiskovalcev. Pri postavitvi stojnice in izvedbi poizkusov je sodeloval tudi zunanji sodelavec Marijan Javoršek.

Otroški bazar, Gospodarsko razstavišče Ljubljana, 18. september 2015. Skupni projekt Sekcije za izobraževanje in komuniciranje (Pedagoške sekcije) pri Skupnosti muzejev Slovenije. Projekt časovno ni bil najbolj izbran in ni doživel večjega odziva in ne odmeva. Kustosinja Mateja Ribarič je izvedla delavnico ob razstavi Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri Mandala – zahvala Zemlji.

Ave Emona 2000, Park Zvezda Ljubljana, 25.–27. september 2015. Kustosinja Mateja Ribarič je v navezi z društvom Carniola in v koordinaciji z vodjo prireditve Natašo Gliha organizirala sodelovanje Slovenskega šolskega muzeja v projektu, ki je bil iztopajoč v letu 2014, ko je Ljubljana praznovala 2000-letnico ustanovitve svoje antične predhodnice. Animatorja Učne ure v antični Emoni Gašper Kvartič in Matej Prevc sta v času projekta izvedla šest ponovitev zelo uspešne učne ure z naključnimi mimoidočimi.

Pedagoška dejavnost

Pomen pedagoških dejavnosti za delovanje in obstoj Slovenskega šolskega muzeja se je v zadnjih letih izjemno povečal. Usmerjenost v pedagoško dejavnost ni samo vsebinsko, ampak tudi eksistenčno vprašanje. Pedagoško področje je postalo središče in stičišče muzejskih aktivnosti. Razvoj muzejske pedagogike je zato strateško pomemben. V delo na tem področju so vključeni vsi zaposleni, za izpeljavo programov tudi zunanji sodelavci. V pedagoških projektih se kaže izjemna pestrost dejavnosti. Poleg muzejskih učnih ur so tudi muzejske delavnice, lutkovne igrice, vodenja in animacija po razstavi z lutko za najmlajše in drugi inovativni projekti pri predstavljanju šolske preteklosti.

Muzejske učne ure

Muzejske učne ure so najuspešnejši muzejski projekt zadnjega obdobja. V letu 2015 je bila ohranjena visoka raven njihovih izvedb, s tem pa je prišlo v muzej tudi veliko obiskovalcev. Muzejska hrbtnica sloni na pedagoški dejavnosti, ta pa na muzejskih učnih urah. V zadnji tretjini leta se je ob nenavadnem spletu okoliščin pokazalo pomanjkanje izvajalcev učne ure lepopisa. Po prihodu s porodniškega dopusta se je zato tudi bibliotekarka Polona Koželj, ki je že od prej imela muzejsko-pedagoške izkušnje pri izvajanju učne ure Ročna dela, na hitro usposobila tudi za izvajanje učne ure lepopisja. Od začetka šolskega leta 2014/2015 do konca koledarskega leta 2015 je lepopisno učno uro izvedla kar 23-krat, po potrebi pa je lepopisje izvajal tudi učenik Marko Novak. Do konca leta se je za gospodično učiteljico lepopisja usposobila še ena od muzejskih vodičk. Izvajanje učnih ur je navkljub začasni odsotnosti Natalije Žižič s sprejemnice v oktobru in novembru potekalo brez zastojev.

Učni uri Nedeljska šola in Vodnikova šola je v letu 2015 večkrat po potrebi zaradi takšnih okoliščin izvedel tudi kustos Anton Arko, ki je pred leti sodeloval pri scenariju za prvo in drugo učno uro.

Muzejske delavnice

Poleg Mateje Ribarič, ki je muzejske delavnice izvajala v sklopu pedagoško-andragoškega programa ob razstavi Učilnica v naravi, kustos Anton Arko pa v sklopu pedagoško-andragoškega programa ob razstavi Lingua Latina, je delavnico Strip – deveta umetnost ni deveta briga med jesenskimi počitnicami dvakrat izvedla Polona Koželj. Pred odhodom na porodniški dopust je Sumersko delavnico pisanja iz klinopisja na posameznih sejemskih prireditvah in tudi v muzejskih prostorih izvajala muzejska vodička, animatorka učnih ur in zunanja sodelavka Maja Hakl Saje. Kustos Anton Arko je delavnico Svet antike oblikoval tako, da se je z otroki pogovarjal o Rimskem cesarstvu in nekaj vidnejših vladarjih. Vstopili so v svet mitologije in spoznali rimske bogove ter njihove atribute, se seznanili z osnovami latinskega jezika in skupaj prevedli pet latinskih pregovorov. V sklepnem delu delavnice so si izdelali igralne karte na tematiko antičnega sveta. Delavnica je trajala uro in pol ter je vključevala učni list, predlogo za karte, prezentacijo in ogled kratkega filma o rimskih bogovih.

Vodstva po razstavah

Po potrebi, glede na zahtevnost in želje obiskovalcev ter glede na druge okoliščine, so nekatere skupine in posamezne obiskovalce po stalni razstavi poleg muzejskih vodičev popeljali tudi muzejski kustosi. Večja obveznost vodenja po razstavah je bila za avtorje občasnih razstav, ki so za vodenje šolskih skupin informirali in pripravili tudi muzejske vodiče. V letu 2015 je tudi zato več vodstev po razstavi Učilnica v naravi izvedla kustosinja in avtorica razstave Mateja

Ribarič, po razstavi *Lingua Latina* pa kustos in soavtor razstave Anton Arko. Kustosinja Mateja Ribarič je po občasni razstavi *Učilnica* v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri vodila Špelinice, Darjo Štirn, Leopoldino Plut Pregelj, Jano Gačnik, študente Biotehniške fakultete, Urško Kleč iz Biotehniškega centra Naklo, Leonoro Jakovljevič – Užitni park Fužine, 23 upokojencev Lavričeve knjižnice iz Ajdovščine itd.

Muzejski vodiči

V letu 2015 so naloge muzejskih vodičev opravljali Maja Hakl Saje, Neža Trdin, Matej Hrastar, Marko Novak, Mateja Pušnik, Klara Pavlinič, Rebeka Lovrec, Tevž Globokar, Rok Kastelic in Matej Prevc. Izbora novih vodičev ni bilo. Tudi ponatis delovnih listov za II. triado OŠ Iz starih šolskih klopi še ni bil potreben. Pripravljen je bil seznam kandidatov za nove vodiče, ki so se zanimali za pedagoško delo v muzeju. Na povabilo k sodelovanju v letu 2016 se je pozitivno odzvalo vseh 9 kandidatov.

Animatorji učnih ur

Po programu iz prejšnjih let je Taja J. Gubenšek čez celo leto izvajala učni uri *Lepo vedne* in *Prirodopis: Domača mačka*. Natalija Žižić je čez celo leto, razen v oktobru in novembru, izvajala učni uri *Lepopis* in *Računstvo*. Do avgusta 2015 je učne ure *Ročna dela*, *Lepopis* in *Učno uro* za tujce izvajala Maja Hakl Saje. Čez celo leto v dopoldanskem terminu je učne ure *Nedeljske šole* in *Učne ure* v antični Emoni izvajal Marko Novak. Ob koncu leta je po potrebi izvedel tudi nekaj učnih ur *Lepopisa*. Matej Hrastar je izvajal učne ure *Fizika*, *Nedeljska šola* in *Vodnikova šola* čez vse leto. Matej Prevc je *Učno uro* v antični Emoni izvajal od marca, učno uro za tujce pa od jeseni naprej. Gašper Kvartič je *Učno uro* v antični Emoni izvajal do meseca septembra. Po opravljeni poskusni učni uri, na kateri so sodelovali zaposleni strokovni delavci muzeja in zunanji sodelavci, so z izvajanjem učnih ur na novo začeli naslednji animatorji: Matej Hrastar z učno uro *Vodnikova šola* (poskusno 22. 4. 2015), Rok Kastelic z učno uro *Nedeljska šola* (poskusno 14. 10. 2015) in Mateja Pušnik z učno uro *Lepopis* (poskusno 12. 11. 2015). V izjemnih primerih je učni uri *Nedeljska šola* in *Vodnikova šola* izvajal kustos Anton Arko, učni uri *Ročna dela* in *Lepopis* (poskusno 9. 9. 2015) pa tudi bibliotekarka Polona Koželj.

Redna srečanja in delo z vodiči in animatorji učnih ur

Strokovna srečanja z vodiči in animatorji učnih ur so bila 22. aprila 2015, 7. julija 2015 in 15. septembra 2015. Poleg vodstva muzeja so se vseh srečanj vedno udeležili odgovorni strokovni delavci za pedagoško dejavnost: kustosinji Mateja Ribarič in mag. Marjetka Balkovec Debevec in Ksenija Guzej. Ob izmenjavi izkušenj se je na njih redno obravnavalo aktualna vprašanja, novosti in probleme izvajanja učnih ur. Za razpored obveznosti vodičev in animatorjev učnih ur ter usklajevanje urnika je na muzejski sprejemnici skrbela zunanja sodelavka Natalija Žižić, ki je bila z njimi v stalnem kontaktu in se je udeležila tudi vseh strokovnih srečanj. Pri reševanju posameznih vprašanj, ki so se pojavljala pri tekočem delu in usklajevanju pedagoških programov z animatorji, je v tajništvu muzeja sodelovala tudi Ksenija Guzej. Pri projektu nabave rimskih obuval za magistre Gašperja Kvartiča, Mateja Prevca in Marka Novaka je sodelovala od zamisli do izvedbe. V rednih stikih z vodiči in animatorji učnih ur so z nasveti, priporočili in opozorili sodelovali tudi drugi strokovni delavci muzeja. Posebej aktivno je bilo sodelovanje v primerih, ko je bilo potrebno urgentno reševati določena vprašanja. Starejši in bolj izkušeni animatorji učnih ur so pomagali pri uvajanju novincev. Kustos Anton Arko je tako opravil dve hospitaciji pri učni uri *Nedeljska šola*, ki jo je izvajal animator Rok Kastelic, ga opozoril na pomankljivosti ter mu posredoval nasvete in smernice pri nadaljnjem izvajanju učne ure.

Gradiva in materiali za izvedbo učnih ur

Poleg novih oblek, obuval, klopi, voščenih tablic in pisal, ki jih je muzej za Učno uro iz antične Emone pridobil v projektu s Turizmom Ljubljana, so bila za delovanje pedagoških dejavnosti v letu 2015 porabljena finančna sredstva tudi za nakup materialov in izdelavo obleke za gospodično učiteljico (Maja Hakl Saje), izdelavo čevljev za drugo gospodično učiteljico (Taja J. Gubenšek), za sliko mlajšega cesarja Franca Jožefa za učno uro Nedeljska šola iz leta 1865. Za nakup predmetov in materialov za delovanje pedagoške dejavnosti, posredno pa tudi za muzejsko trgovino, je skrbela Ksenija Guzej v navezi z Natalijo Žižić in Markom Ljubičem ter v sodelovanju z mag. Marjetko Balkovec Debevec v primerih izdelave oblek in obutve za animatorje učnih ur. Oblačila animatorjev učnih ur se je opralo meseca aprila in decembra 2015, oblačila za obiskovalce pa petkrat, in sicer: februarja, maja, julija, septembra in decembra. Pranje oblek za učence in animatorje je bilo predano zunanji sodelavki Nataliji Žižić in pralnici Realstar. Za izvajanje učnih je bilo v letu 2015 pri JBB d. o. o. ponatisnjeno tudi 6.000 učnih listov za učno uro Lepopis in 1.000 učnih listov za učno uro Lepo vedenje.

Muzejsko mentorstvo.

Vlogo mentorja je v muzeju za najrazličnejše potrebe v zadnjih letih opravljala mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki ima med zaposlenimi za to vlogo največ izkušenj in je za njo tudi najbolj usposobljena. V letu 2015 je nadaljevala mentorstvo pri opravljanju pripravništva Neže Trdin, univ. dipl. soc. kult. in zgod., za delovno mesto bibliotekar. Kot mentorica je sodelovala pri pripravi programa pripravništva, pri njenemu izpolnjevanju in usmerjala njeno delo ter ji v nejasnih okoliščinah svetovala.

Med opravljanjem pripravništva je Neža Trdin pod njenim mentorstvom opravila tudi pomembna dela v Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike. Po večletnem zelo uspešnem sodelovanju v muzejski pedagoški dejavnosti je 29. maja 2015 pripravila mentorsko poročilo za študenta Marka Novaka za Oddelek za razredni pouk Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani. Aprila 2015 je bila mentorica študentki etnologije in kulturne antropologije Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani Mateji Lapuh pri opravljanju študentske prakse. Poskrbela je, da je spoznala raznovrstno muzejsko delo in jo vanj tudi vpeljala. V Dokumentacijskem centru za zgodovino šolstva in pedagogike je izdelala popis drobnega tiska.

Pedagoški programi v projektih slovenskih muzejev

Slovenski šolski muzej se je s svojimi razvejanimi pedagoškimi programi pridružil projektom slovenskih muzejev pri promociji kulturne dediščine in širjenju zavesti o pomenu njenega ohranjanja za nacionalni obstoj. Na Prešernov dan 8. februarja, na svetovni dan muzejev 18. maja, na Poletno muzejsko noč 20. junija in na Ta veseli dan kulture 3. decembra 2015 je pripravil bogat pedagoški program muzejskih učnih ur, delavnic in vodstev po razstavah ter obiskovalcem v okviru dnevov odprtih vrat omogočil brezplačen ogled in aktivno sodelovanje na vseh aktivnostih. Odprta vrata in odprtost do zunanjih pobud je pokazal tudi s sodelovanjem v drugih tovrstnih projektih, kot so: Dnevi evropske kulturne dediščine, Z igro do dediščine, Teden študentske kulture, pedagoški program med zimskimi šolskimi počitnicami itd. Sodelovanje muzeja pri omenjenih pedagoških projektih je temeljilo tudi na zavzetosti v muzejskem tajništvu pri pripravi programov, usklajevanju z nosilci in izvajalci programov ter zavzetosti pri promociji programov od izdelave idejne zasnove letakov, plakatov, bannerjev in brošur do promocije dogodkov na socialnih omrežjih, spletni strani, po e-pošti in navadni pošti.

Učna ura Antična Emona 12. junija 2015 v SŠM (hrani SŠM, fototeka, foto M. Javoršek).

Poseben pedagoški projekt – Učna ura v antični Emoni

Muzej je projekt Učne ure v antični Emoni prijavil na razpis pri Turizmu Ljubljana, ki je njegovo izvedbo po izboru tudi sofinanciral. Projekt je potekal v parku Zvezda na Kongresnem trgu v poletnih mesecih, od junija do septembra 2015. Na prostem v parku je bilo mogoče predstaviti najbolj pristen pouk iz antične dobe. Projekt je v celoti dosegel želene cilje in učinke, kar so potrdili tudi pozitivni odzivi obiskovalcev. V projektu je bilo izvedenih sedem učnih ur: 29. in 30. junija, 4. in 7. julija, 8. in 12. avgusta ter 8. septembra 2015. Učne ure so izvajali animatorji Matej Prevc, Gašper Kvartič in Marko Novak. Matej Prevc in Gašper Kvartič sta pripravo na učno uro popestrila tudi z izvajanjem antične glasbe, s katero sta k učni uri privabljala mimoidoče. Vseh aktivno sodelujočih obiskovalcev, ki so oblekli rimsko tuniko in zavzeto sledili navodilom rimskega magistra, je bilo 70, vseh drugih, ki so se ob učni uri ustavljali in ji prisluhnili, pa se zaradi neopredeljene dolžine postanka sploh ni štel. Njihovo število je v vročem poletju, posebej avgusta, preseglo vsa pričakovanja. Antične učne ure so se udeležili predvsem tujci. Me njimi so bili Američani, Finci, Belgijci, Španci, Italijani, Kanadčani, Nemci, Angleži, 1 Iračan, Makedonci, Francozi, Čehi in nazadnje seveda tudi Slovenci. Ta pisana narodnostna struktura je pozitivno presenetila in daje upanje, da bodo prav tujci bolj pogosto obiskovali učne ure, ki jih je muzej pripravil zanje, tudi v prihodnje. Za varnost je po posvetu s policijsko postajo poskrbel muzej v dogovoru z zunanjim sodelavcem Marijanom Javorškom, ki je za učno uro in njeno promocijo pripravil tudi reklamne table. Pripravo učencev na učno uro sta vodili Maja Hakl Saje in Neža Trdin. V projektu za izvedbo antične

učne ure je bilo nabavljenih deset rimskih tunik, ki jih je izdelala Marija Srebot, in tri rimljanke čevljarstva Vodeb. Za lesene klopi in voščene tablice ter stiluse je bil nabavljen samo material (Samson Kamnik, Merkur, Severles), za njihovo izdelavo pa je poskrbel samostojni konservatorsko-restavratorski tehnik Franci Kadivec. Strošek projekta je bil tudi nakup dveh odsevnih telovnikov za vsakokratno varovanje javne prireditve. Med termini posameznih izvedb učnih ur je bilo potrebno oprati tako tunike kot tudi toge, ki so jih udeleženci med poukom vsakokrat uporabili. Vsebinsko je projekt za razpis pripravila Maja Hakl Saje, ki je skrbela tudi za njegovo izvedbo in za koordinacijo med animatorji. Na pridobitev ustreznih dovoljenj in uskladiitev terminov med Turizmom Ljubljana, MOL, OGD in Policijsko postajo Ljubljana Center je pazila Ksenija Guzej, ki je poskrbela tudi za redno promocijo prireditev na vseh socialnih omrežjih, spletni strani muzeja, e-pošti in navadni pošti ter za fotodokumentiranje dogodkov ter objavo fotografij na socialnih omrežjih. Pripravila je tudi foto-dokumentacijo, ki je bila obvezna priloga poročila o izvedbi projekta. Končno vsebinsko in finančno poročilo in zaključek projekta sta pripravila Marko Ljubič in Ksenija Guzej.

Odpri muzej: sodelovanje s šolami in drugimi organizacijami.

Pri izpolnjevanju poslanstva Slovenskega šolskega muzeja je ena njegovih bolj pomembnih vodil odprtost do pobud tako zaposlenih kot tudi zunanjih sodelavcev, uporabnikov in obiskovalcev muzeja. Muzej je že po svoji naravi naravnana na sodelovanje s šolami in tega je bilo v letu 2015 največ. Šole so bile tiste, ki so dajale ton in utrip delovanju muzeja. Čeprav so se pokazali predvsem kot uporabniki muzejskih storitev, so bili njihovi predlogi in pobude za muzej tudi spodbuda pri izboljšanju sodelovanja in pri načrtovanju novih muzejskih projektov.

Muzejski strokovni delavci z raznovrstnimi strokovnimi podlagami in nagnjenji so pri delovanju muzeja lahko pokazali svojo strokovno usposobljenost na vseh področjih delovanja muzeja. Pomembna je bila njihova kreativnost in zavest o poslanstvu, ki ga pri svojem delu opravljajo v Slovenskem šolskem muzeju. Posamezni muzejski projekti so bili priložnost, da se je muzej povezoval bodisi s šolami bodisi z drugimi institucijami, ki delujejo na področju delovanja muzeja.

Kustos Anton Arko je pri pripravi razstave o pouku klasičnih jezikov navezal tesne stike z OŠ Prežihovega Voranca iz Ljubljane, in sicer s pravkar upokojeno profesorico angleščine in latinščine Aleksandro Pirkmajer Slokan ter njeno naslednico prof. Teo Dolenc. Ker so bile v razstavo vključene tudi druge osnovne šole, na katerih je po letu 1958 potekal pouk latinščine, so se stikale povezave z OŠ Zalog, OŠ Bojana Illica, OŠ Bratov Polančičev, OŠ Dušana Flisa Hoče in OŠ Majde Vrhovnik.

Mag. Marjetka Balkovec Debevec je aktivno delovala kot članica komisije za podeljevanje Valvasorjevih odličij (2013–2017) pri Slovenskem muzejskem društvu. Spremljala je razstave, ki bi bile primerne za pridobitev nagrade, pripravila je predstavitve nagrajencev in se 15. 5. 2015 udeležila zaključne slovesnosti ob podelitvi Valvasorjevih odličij v Radovljici. 9. 10. 2015 se je udeležila XVI. Zborovanja SMD v Tehniškem muzeju Slovenije v Bistri. Kot drugi kustosi redno deluje v komisiji za delo zgodovinskih krožkov pri ZPMS. V Slovenskem etnološkem društvu je članica častnega razsodišča, sodeluje v Zvezi zgodovinskih društev in je članica Belokranjskega muzejskega društva in je sodelovala v projektu z Občino Črnomelj.

Kustosinja Mateja Ribarič, ki kot predstavnica Slovenskega šolskega muzeja deluje v več sekcijah pri Skupnosti muzejev Slovenije, je samo v sklopu prireditev ob razstavi Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri sodelovala s številnimi institucijami, kakor npr.: Šolski center za pošto, ekonomijo in telekomunikacije Ljubljana, Vrtec Vodmat, OŠ Rimske Toplice, BIC Naklo, Zavod RS za šolstvo.

Kustos arhivske zbirke dr. Branko Šuštar si je prizadeval za vključevanje tematike zgodovine izobraževanja v delovanje strokovnih društev, pri katerih sodeluje. Zborovanje ZZDS v letu 2016 je tako posvečeno zgodovini izobraževanja. Posredoval je informacije o zgodovini izobraževanja, ki so povezane z arhivskim gradivom in drugim gradivom, ki ga hrani Slovenski šolski muzej. Spremljal je dejavnosti drugih šolskih muzejev, posebej letošnjega 16. bienalnega srečanja šolskih muzejev, ki je potekalo marca 2015 v Ballaratu, v Avstraliji. Sodeloval je pri delu odbora ICOM Slovenija in sveta Pokrajinskega arhiva Koper ter spremljal delovanje drugih stanovskih društev.

Statistika obiska v muzeju

Obisk muzeja je v letu 2015 na ravni obiska v zadnjih letih. V primerjavi s predhodnim letom se je povečal za 0,2 odstotka, glede na zadnje obdobje pa ohranja visoko raven, ki muzeju omogoča razvoj novih programov in pozitivno naravnost za delo v prihodnje. Po izjemnem obisku leta 2010 se je število obiskovalcev v zadnjih letih nekoliko zmanjšalo in se ustalilo nad mejo 16 tisoč. Če po eni strani večje razlike med letom 2015 in predhodnim letom na letni ravni ni, pa so večje razlike v obisku po posameznih mesecih. Razveseljiva je ugotovitev, da se je v primerjavi s preteklim letom najbolj povečal obisk v obeh poletnih mesecih, ko se število obiskovalcev zaradi šolskih počitnic in strukture obiskovalcev muzeja najbolj zmanjša. V primerjavi z letom 2014 je bil občutno večji obisk še meseca maja, nekoliko manj tudi oktobra in marca, medtem ko je bil v vseh drugih mesecih nekoliko manjši. Deloma na ta gibanja vplivajo spremembe v šolskem koledarju, saj so osnovnošolci daleč najpogostejši obiskovalci muzeja.

Tabela: Obisk muzeja 2015 po mesecih in starostni strukturi obiskovalcev ter primerjava z letom 2014

	JAN	FEB	MAR	APR	MAJ	JUN	JUL	AVG	SEPT	OKT	NOV	DEC	Skupaj
Vrtec	3	24	0	1	0	1	1	14	0	2	1	0	47
OŠ	788	956	1276	1010	1876	1926	111	91	573	1244	1336	899	12086
SŠ	40	24	104	152	65	7	26	0	0	142	0	52	612
Študenti	7	22	76	22	136	48	5	12	2	50	34	18	432
Odrasli	125	491	225	192	335	776	99	179	97	203	203	373	3298
2015	963	1517	1681	1377	2412	2758	242	296	672	1641	1574	1342	16475
2014	1058	1551	1572	1397	1946	3233	199	129	746	1473	1766	1378	16448
INDEX	91,0	97,8	106,9	98,6	123,9	85,3	121,6	229,5	90,0	111,4	89,1	97,4	100,2

Osnovnošolci so od začetka podrobne statistične sledljivosti daleč največja skupina v starostni strukturi obiskovalcev muzeja. Njihov delež v letu 2015 znaša 73,4 %, kar pomeni, da osnovnošolci kot ciljna skupina predstavljajo skoraj tri četrtine vseh obiskovalcev muzeja. Muzejskim programom za osnovnošolce je muzej tudi sicer namenil največ časa in sredstev in jim na splošno posveča največ pozornosti. Za druge starostne skupine statistika obiska izkazuje precej manjše deleže. Za osnovnošolci so z 20 % deležem odrasli, ki se muzejskih dejavnosti udeležujejo najbolj vsestransko. Obiskujejo razstavne prireditve, sodelujejo na pedagoško-andragoških programih, iščejo pa tudi podatke iz muzejskih zbirk in oddelkov ter raziskujejo šolsko preteklost. Delež študentov z 2,6 % in srednješolcev s 3,7 % sta v celotni strukturi majhna, delež predšolskih otrok s 0,3 % pa je sploh zanemarljiv.

Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2015 in 2014

a) po starostnih skupinah obiskovalcev

	predšolski	osnovnošolci	srednješolci	študenti	odrasli	skupaj
2014	101	11.489	713	708	3.437	16.448
2015	47	12.086	612	432	3.298	16.475
index	46,5	105,2	85,8	61,0	96,0	100,2

Število osnovnošolcev se je leta 2015 v primerjavi s predhodnim letom povečalo za 5,2 %, njihov delež v strukturi obiskovalcev muzeja pa za 3,5 %. Na drugi strani se je število obiskovalcev v vseh drugih starostnih skupinah v primerjavi s preteklim letom zmanjšalo, sorazmerno s številom obiskovalcev pa se je zmanjšal tudi njihov delež v strukturi vseh obiskovalcev muzeja. Medtem ko se je število odraslih v primerjavi s preteklim letom zmanjšalo za 4 %, študentov za 39 %, srednješolcev za 14,2 %, in predšolskih za 53,5 %, se je delež v strukturi celotnega obiska muzeja pri odraslih zmanjšal za 0,9 %, pri študentih za 1,7 %, pri srednješolcih za 0,6 % in pri predšolskih za 0,3 %. Konkretno se je število osnovnošolcev leta 2015 v primerjavi z letom 2014 povečalo za 597, število drugih starostnih skupin pa zmanjšalo za 570; odraslih za 139, študentov za 276, srednješolcev za 101 in predšolskih za 54.

Tabela: Primerjava števila obiskovalcev v letu 2015 in 2014

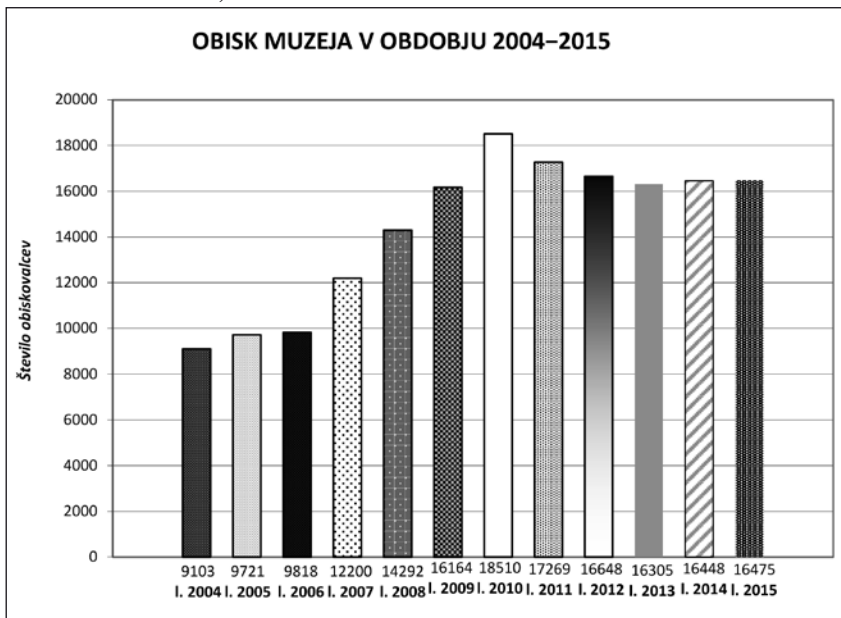
b) po namenu

	Razstave posebej	Učne ure posebej	Razstave in učne ure	Prireditve	Knjižnica	Obisk SKUPAJ
2014	11.425	12.785	13.486	2.233	729	16.448
2015	12.317	13.119	14.145	1.724	606	16.475
index	107,8	102,6	104,9	77,2	83,1	100,2

Povečanje števila osnovnošolcev na eni in zmanjšanje obiskovalcev v drugih starostnih skupinah na drugi strani je v korelaciji z namenom obiska v muzeju. Medtem ko si osnovnošolci, ki v muzej prihajajo organizirano v skupinah po predhodnih najavah, po izdelanem programu pod vodstvom muzejskih vodičev ogledajo stalno razstavo Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja in občasne razstave ter aktivno sodelujejo na prej izbrani muzejski učni uri, se obiskovalci drugih starostnih skupin, posebej odrasli, udeležujejo tudi drugih muzejskih prireditvev ali raziskujejo šolsko preteklost in poizvedujejo za informacijami v knjižnici, kot npr. zlasti študenti. Statistični podatki o povečanju obiska na razstavah in muzejskih učnih urah ter zmanjšanju obiska na prireditvah in v knjižnici so zato razumljivi in jih je lahko pojasniti. Zmanjšanje obiska v knjižnici za 16,9 % v primerjavi s predhodnim letom je odraz vse večje dostopnosti knjižnega gradiva po e-medijih. Ker je vedno več gradiva digitaliziranega in je za uporabo dostopno na svetovnem spletu, ni več potrebe, da uporabniki prihajajo v knjižnico, kjer je gradivo za uporabo na razpolago v fizični obliki. Zmanjšanje obiska na prireditvah je v primerjavi s preteklim letom tako v absolutnih številkah kot tudi v odstotkih še večje kot v knjižnici. Absolutno se je na prireditvah število zmanjšalo za 509 obiskovalcev, kar predstavlja zmanjšanje za 27,8 %. Ker je delež obiskovalcev v knjižnici in na prireditvah v primerjavi s celotnim obiskom majhen (14,2 %), so vsakokratna nihanja zaznamovana z večjimi odstotki. Nasprotno pa se pri razstavah in muzejskih učnih urah, kjer je delež obiskovalcev 85,8 % in se

je v primerjavi z predhodnim letom povečal še za 3,9 %, tudi številčno precej večje spremembe beležijo v primerljivo manjših odstotkih. Pregled obiska po namenu nedvomno izraža poudarjeno delovanje muzeja na področju izvajanja muzejskih učnih ur, ki po izdelanem program za seboj pritegnejo tudi k ogledu razstav. Za razstave pa je bilo leta 2015 v primerjavi s preteklim letom sorazmerno več zanimanja, pa čeprav novih razstav v muzeju ni bilo veliko.

Graf: Obisk v obdobju 2004–2015

Ob upoštevanju statističnih podatkov za daljše časovno obdobje in s pogledom z višje perspektive na delovanje muzeja lahko najprej opazimo, da se je obisk v muzejskih prostorih v zadnjih štirih letih ustalil, da bisveno ne upada in tudi ne narašča več, kot je v preteklosti. Večjih nihanj ni, manjša nihanja pa se znotraj enega leta medsebojno izravnavajo. Muzejski prostori na Plečnikovem trgu št. 1, v katerih muzej deluje od leta 1984, so polno izkoriščeni, muzejske učne ure pa potekajo skoraj vsak delovni dan, tudi več skupin zaporedoma, glede na prijave pa tudi ob sobotah. Za muzejske učne ure je v muzeju na razpolago samo ena učilnica, ki se dnevno prilagodi z zamenjavo cesarsko-kraljevih slik, zemljevidov, šolski pripomočkov, šolskih tablic in pisal ter učnih listov. V letu 2015 se je za učno uro priredopisa in Učno uro iz antične Emone kot učilnico uporabljalo tudi razstavno sobo, v kateri je bila čaz celo leto postavljena razstava Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri. Za razvoj razstavne in pedagoško-andragoške dejavnosti ter posledično za večji obisk muzej že več let potrebuje nove prostore tako za postavitev razstav kot tudi dodatno učilnico za izvajanje muzejskih učnih ur oziroma za aktivne metode prezentacije pouka v preteklosti. Negativno je na obisk v vseh preteklih letih vplivalo dejstvo, da v muzejskih prostorih ni primernih garderob in da šolske skupine niso imele možnosti, da bi v muzeju malicale. Muzej v prihodnosti za razvoj muzejskih dejavnosti in za ponovno povečanje obiska nujno potrebuje dodatne prostore. Nesorazmerje

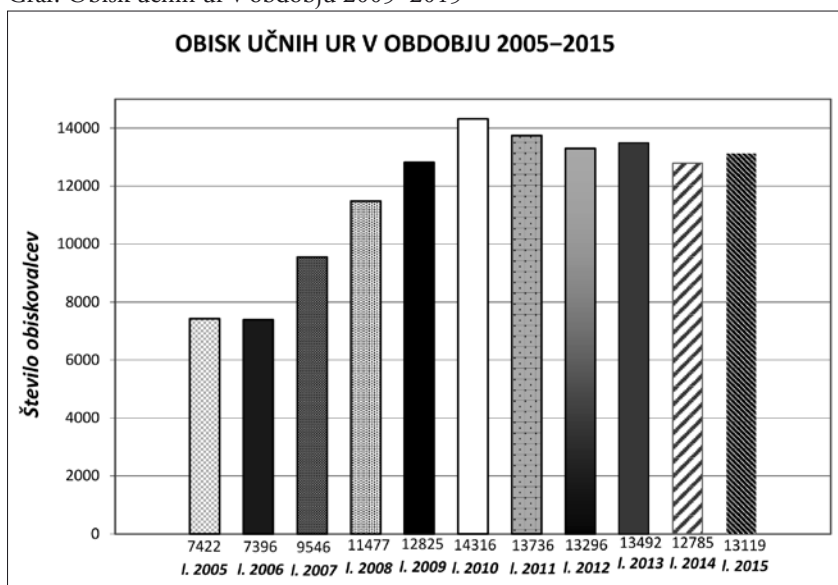
med ponudbo muzeja in potrebami obiskovalcev se je tudi v letu 2015 pokazalo med dnevi odprtih vrat, ko je zasedenost učilnice za brezplačne učne ure kar nekajkrat preseгла dovoljeno in še sprejemljivo število aktivnih obiskovalcev.

Graf: Število obiskovalcev glede na namen obiska 2008–2015

S primerjavo obiska v muzeju po namenu v daljšem časovnem obdobju od leta 2008 do 2015 ugotovimo, da se je obisk v knjižnici po letu 2010 opazno zmanjšal in da se je s tem zmanjšal tudi delež knjižnice v strukturi razlogov za obisk. V zadnjih letih lahko opazamo samo letna odstopanja, ki na obisk v celoti veliko ne vplivajo. Večja nihanja obiskovalcev so nedvomno vse od 2008 naprej pri udeležbi na prireditvah, ki jih je bilo od leta do leta enkrat več, drugič manj. Na končni seštevek vseh obiskovalcev imajo precejšen vpliv in služijo kot nekakšen korektiv. Ker je udeležba na prireditvah, tako kot v knjižnici, brezplačna, pa večjega vpliva na finančni rezultat nimajo. Za muzej so tudi v službi promocije muzejskega dela in popularizacije muzeja v javnosti. S prireditvami muzej ustvarja primerno klimo za poglobljen obisk razstav in udeležbo na andragoško-pedagoških programih, s katerimi obogatijo svoje poznavanje šolske preteklosti. V večji meri so prireditve pogojene s številom postavljenih razstav, z njihovimi odprti in z dogodki, ki so rezultat dejavnosti ob razstavah. V zadnjih letih so na število razstav vplivale težave pri financiranju, v letu 2015 pa predvsem odločitev, da se tako večina sredstev kot tudi delovne obveznosti kustosov in vseh strokovnih delavcev muzeja osredotočijo na pripravo nove postavitve stalne razstave, ki bi morala v prihodnosti v muzeju privabiti večje število obiskovalcev. Muzejske učne ure so v celotnem obravnavanem obdobju ponujale glavni razlog, da so se predvsem šole odločale za obisk v muzeju, in tako tudi v letu 2015 dajale ton in podlago celotnemu dogajanju v Slovenskem šolskem muzeju.

Graf: Obisk učnih ur v obdobju 2005–2015

Zgornji graf Obisk učnih ur v obdobju 2005–2015 najbolj prepričljivo kaže, kako tesno je obisk v muzeju prepleten in odvisen od udeležbe na muzejskih učnih urah. Krivulji obiska muzeja in udeležbe na učnih urah sta si precej podobni in med seboj sorazmerno le malenkostno odstopata. Medtem ko se je obisk v muzeju v celoti ustalil nad mejo 16 tisoč, se je obisk učnih ur v letu 2015 učvrstil nad mejo 13 tisoč. Z manjšimi nihanji v zadnjih štirih letih se je krivulja obiska učnih ur v letu 2015 ponovno obrnila navzgor. Za nadaljnji razvoj muzeja je zelo pomembno, da se število obiskovalcev učnih ur in njenih izvedb ne zmanjšuje. Opaziti je, da se nekatere, zlasti manjše, in med njimi tudi podružnične šole učnih ur v muzeju udeležujejo ciklično na vsakih nekaj let. Predvsem je za muzej pomembno, da se vračajo. S svojimi starši se posebej ob dnevih odprtih vrat vračajo tudi nekateri učenci, ki jih kot poznavalci vodijo po muzeju. Takšnih dogodkov smo v muzeju še posebej veseli. Naša prizadevanja so v takšnih primerih najbolj poplačana in zadovoljstvo nad vloženim trudom najslajše. V razvoj pedagoških programov, med temi predvsem v razvoj in izboljšanje učnih ur, bo moral muzej še naprej veliko vlagati. Uvedba novih vsebin učnih ur se takoj in neposredno na obisku ne odraža, vpliva pa dolgoročno in deluje na sklop širšega dogajanja v muzeju in okrog njega, kot je primer Učne ure iz antične Emone, ki jo je muzej v svoj pedagoški program uvedel ob praznovanju 2000-letnice ustanovitve Emone leta 2014. Vpliv posamezne učne ure na odločitve za obisk muzeja je odvisen od učne ure do učne ure, dejstvo pa je, da je vsem učnim uram skupen enoten poudarek na vzgojni vlogi pouka nekoč, na spoštovanju do učiteljev, na njihovi strogosti in na kaznovanju. Muzej s programom učnih ur omogoča, da učenci lahko na podlagi lastne izkušnje primerjajo pouk nekoč in danes.

Tabela: Učne ure 2015 (po izd. vstopnicah – brez prireditev in gostovanj) in primerjava z letom 2014

Učna ura	Izv. 2015	Izv. 2014	Obisk 2015	Obisk 2014	O/UU 2015	O/UU 2014
Lepopis, 1930	181	193	4933	5074	27,3	26,3
Nedeljska šola, 1865	152	128	4074	3662	26,8	28,6
Lepo vedenje, 1907	65	66	1802	1787	27,7	27,1
Fizika, 1900	24	16	522	330	21,8	20,6
Učna ura v antični Emoni, 1.st	18	12	452	302	25,1	25,2
Vodnikova šola, 1810	17	4	386	84	22,7	21,0
Računstvo, 1905	11	32	266	815	24,2	25,5
Ročna dela, 1926	10	18	295	444	29,5	24,7
Prirodopis, 1907	10	6	283	168	28,3	28,0
Učna ura za tujce, 1906	4	4	106	119	26,5	29,8
Učne ure skupaj	492	479	13.119	12.785	26,7	26,7

Večinoma v muzejski učilnici, v nekaj primerih pa tudi v razstavnici, je bilo v letu 2015 izvedenih 492 učnih ur, na katerih je sodelovalo 13.119 udeležencev z izdanimi vstopnicami. Na izvedeni učni uri je bilo v povprečju prisotnih po 26,7 udeležencev. Najpogostejše je bila izvedena učna ura Lepopisa, tej pa sledi Nedeljska šola, kateri daleč odstopata od vseh drugih. Skupaj predstavljata več kot polovico vseh izvedenih učnih ur. Učna ura Lepo vedenje je srednje izvedena oziroma izbrana učna ura, vse druge pa spadajo med manjkrat izvedene učne ure. Med temi so bile večkrat izvedene učne ure Fizika, Učna ura v antični Emoni in Vodnikova šola. Vse učne ure so bile izvedene glede na povpraševanje, izbiro ali željo obiskovalcev. V brošuri Pedagoški programi, ki jo muzej izda za vsako šolsko leto posebej, so bile vse podrobno predstavljene in razvrščene s priporočitvijo z ozirom na starost obiskovalcev. Učna ura Lepopis, ki se priporoča za vse starostne skupine, in Nedeljska šola za najmlajše sta bili najbolj priljubljeni. V primerjavi s preteklim letom sta Lepopis in Nedeljska šola obdržala primat, le razlika med njima se je zmanjšala. Medtem ko se je število izvedb Lepopisa zmanjšalo, se je število izvedb Nedeljske šole na drugi strani povečalo. Število izvedb učne ure Lepo vedenje je ostalo skoraj nespremenjeno, zelo opazno pa se je povečalo število izvedb Vodnikove šole in Fizike, ki sta imeli čez celo leto 2015 stalnega animatorja, nekoliko manj pa tudi Prirodopis in Učna ura iz antične Emone. Na povečanje števila izvedb pri zadnjih dveh je delno vplivala tudi možnost, da ju je bilo mogoče izpeljati v razstavnici na »šolskem vrtu« istovrstno s katero drugo v muzejski učilnici. Poleg manj izpeljanih učnih ur Lepopisa se je zmanjšalo število izvedb tudi pri Računstvu in Ročnih delih, medtem ko je število izvedb učnih ur za tujce ostalo nespremenjeno. Posebnih vzrokov za zmanjšanje števila izvedb pri treh učnih urah še ni mogoče navesti. V prvi vrsti jih lahko razložimo kot letna nihanja. Na izjemno povečanje izvedb Nedeljske šole, ki jih je bilo kar 24 več kot leta 2014, je zagotovo vplival povečan obisk učencev 1. triade osnovnih šol, za katere je glede na starost edina primerna prav omenjena prilagojena učna ura. Potrebno je še poudariti, da se je Učna ura iz antične Emone bolj kot v muzeju izvajala v projektih zunaj njega.

Tabela: Delavnice 2015 (po izd. vstopnicah brez prireditev in gostovanj) in primerjava z letom 2014

Delavnice	Izvedbe 2015	Izvedbe 2014	Obisk 2015	Obisk 2014	O/D 2015	O/D 2014
Rimska delavnica	4	2	88	9	22,0	4,5
Sumerska delavnica	3	2	54	23	18,0	11,5
Zvončki	2	4	63	123	31,5	30,8
Izdelovanje ptičjih hišic	2	/	32	/	16,0	/
Večcutna d. na šolskem vrtu	2	/	18	/	9,0	/
Lepopisanje	1	1	3	6	3,0	6,0
Zelišča na šolskem vrtu	1	/	10	/	10,0	/
Mandala – zahvala Zemlji	1	/	7	/	7,0	/
Vezenje	0	2	0	21	0	10,5
Lutkovna igrice	0	2	0	28	0	14,0
Likovne delavnice	0	8	0	137	0	17,1
Delavnice skupaj	16	21	275	347	17,2	16,5

Število izvedenih delavnic je bilo leta 2015 manjše kot prejšnje leto. Večina jih je nastala v sklopu pedagoško-andragoškega programa ob razstavah. V letu 2015 so bile izpeljane štiri nove delavnice ob razstavi Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri, delavnica Svet antike, ki je nastala ob razstavi Lingua Latina, pa je bila izpeljana samo v sklopu prireditev. Delavnice Vezenje, lutkovna igrice in likovne delavnice niso bile izvedene, ker je bil poudarek leta 2015 na izvedbah učnih ur.

Regionalni izvor osnovnošolskih skupin 2015

Regija	Obisk šol 2015	Obisk šol 2014	Delež šol iz regije 2015	Delež šol v muzeju 2015	Vse šole v regiji
GORENJSKA	28	27	75,7 %	13,3 %	37
OSREDNJE SLOVENSKA	65	64	66,7 %	31,0 %	96
JUGOVZHODNA SLOVENIJA	19	15	51,4 %	9,1 %	37
GORIŠKA	13	10	46,4 %	6,2 %	28
SAVINJSKA	26	23	44,1 %	12,4 %	59
NOTRANJSKO-KRAŠKA	7	4	43,8 %	3,3 %	16
OBALNO-KRAŠKA	9	9	39,1 %	4,3 %	23
PODRAVSKA	23	16	30,3 %	11,0 %	76
POMURSKA	11	7	29,0 %	5,2 %	38
SPODNJEPOSavska	6	10	27,3 %	2,9 %	22
ZASAVSKA	1	0	14,3 %	0,5 %	7
KOROŠKA	2	4	11,8 %	1,0 %	17
SKUPAJ	210	189	46,1 %	100,0 %	456

Od uvedbe projekta muzejskih učnih ur med obiskovalci vseskozi prevladujejo osnovnošolci. Šolske skupine po predhodnih najavah prihajajo iz vseh delov Republike Slovenije. Zastopanost po regijah je različna in se letno spreminja. Šole iz Ljubljane in okolice so zaradi bližine že po naravi privilegirane, šole iz najbolj oddaljenih krajev pa najbolj prikrajšane. Med 456 obstoječimi samostojnimi šolami v državi so se učnih ur v Slovenskem šolskem muzeju udeležile šolske skupine iz 210 šol, kar predstavlja 46,1% zastopanost šol v muzeju. Največja pokritost šol z obiskom v šolskem muzeju je na Gorenjskem, najmanjša pa na Koroškem. Samo po številu šol v muzeju je bilo daleč največ šol iz osrednjeslovenske regije, drugo skupino predstavljajo Gorenjska, Savinjska in Podravska, tem sledijo Jugovzhodna Slovenija, Goriška in Pomurska, proti koncu so Notranjsko - in Obalno Kraška, čisto na koncu pa Koroška. Za osnovne šole iz zasavske regije Slovenski šolski muzej že več let po posebnem dogovoru z Zasavskim muzejem organizira muzejske učne ure v prostorih muzejske zbirke v Hrastniku. V letu 2015 se je učnih ur v šolskem muzeju izjemoma udeležila tudi skupina učencev drugih razredov iz navedene regije. V primerjavi s preteklim letom se je najbolj povečalo število zastopanih šol iz Podravske, nekoliko manj pa iz Jugovzhodne in Pomurske, še nekoliko manj tudi iz Goriške in Notranjsko - Kraške. V nasprotju s prej omnjenimi regijami se je število zastopanih šol zmanjšalo v Spodnjeposavski regiji in na Koroškem. Med drugimi sta muzej obiskali tudi osnovna šola F. S. Finžgarja Barkovlje in osnovna šola Ljubke Šorli Romjan iz slovenskega zamejstva v Italiji, ki pa nista všteti v zgornji seznam.

Srednješolske skupine. V letu 2015 je muzej obiskalo 612 srednješolcev. V primerjavi s predhodnim letom se je njihovo število zmanjšalo za 101. Manjša je bila zastopanost tudi posameznih šol. V letu 2015 so muzej obiskale naslednje srednje šole: Ekonomska šola Brežice, Ekonomska šola Novo mesto, Gimnazija Velenje, Gimnazija Koper, Srednja šola Veno Pilon Ajdovščina, Gimnazija Ormož, Ekonomska šola Celje in ljubljanske: Srednja poklicna in strokovna šola Bežigrad – Ljubljana, Gimnazija Jožeta Plečnika Ljubljana in Biotehniški izobraževalni center Ljubljana (Gimnazija in veterinarska šola).

Visoke šole – fakultete. Čeprav se je obisk študentov v muzeju v letu 2015 opazno zmanjšal, je število zastopanih visokošolskih zavodov ostalo bolj ali manj nespremenjeno. Že po tradiciji je muzej obiskalo največ skupin s Filozofske fakultete v Ljubljani (oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, oddelek za pedagogiko in andragogiko, oddelek za geografijo). Druge skupine študentov so bile z: Biotehniškega izobraževalnega centra Ljubljana (višja strokovna šola, program Gostinstvo in turizem), Pedagoške fakultete Univerze na Primorskem, Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani, Fakultete za matematiko in fiziko, Fakultete za kemijo in kemijsko tehnologijo.

Druge skupine obiskovalcev. Poleg zaključenih šolskih skupin iz posameznih vzgojno-izobraževalnih zavodov oziroma šol so se muzejskih učnih ur udeležile tudi druge skupine obiskovalcev. Med njimi so tudi šole z mednarodno izmenjavo in z mednarodnimi oddelki. Zaradi raznovrstnosti in njihovih posebnosti jih posebej navajamo: osem mešanih skupin ob praznovanju rojstnega dne, obletnice mature, upokojenci Lavričeve knjižnice v Ajdovščini, Zavod za slepo in slabovidno mladino (3-krat), Center Janeza Levca (otroci z motnjami v duševnem razvoju), Skupina vodnikov TIC-a, Društvo upokojenih medicinskih sester, Mladinski informacijski center, Srednja šola Vrbovec (Hrvaška), Turistični vodniki Mestnega muzeja Ljubljana, Francoska šola v Ljubljani (skupina osnovnošolcev), Agencija Avrigo, Gimnazija Bežigrad (mednarodna izmenjava), OŠ Ljuba Šercerja – prilagojen program, Zavod za gluhe in naglušne, Agencija Majolka, OŠ Stična (mednarodna izmenjava), GOR turizem (OŠ Sveti Jurij), Dvojezična avstrijska ljudska šola, Turistična agencija M (OŠ Sveti Jurij ob Ščavnici),

Poletna šola slovenščine (Filozofska fakulteta), Oratorij Goriče, Oratorij Gomilsko, Tabor otrok slovenskih izseljencev (SSK), Oratorij Sv. Helena Dolsko, DUDE jezikovni tečaji, SVIZ Ptuj, CUDV Draga Boljke Boštjančič, OŠ Danile Kumar – mednarodni oddelek, Radio Univox Kočevje, CSD dnevni center za otroke in mladostnike Škofja Loka, Društvo tabornikov (rod Rožnik), Oratorij Kodeljevo, Vrtec Vodmat, OŠ F. S. Finžgar Barkovlje (IT), Turistična agencija Turistagent Ptuj, OŠ Ljubka Šorli Romjan (IT), Dnevni center aktivnosti za starejše, CUDV Radovljica.

Snemanja v muzeju. Muzejski prostori, posebej učilnica, so bili tudi primerno in zaželeno okolje za snemanje raznovrstnih izobraževalnih oddaj in filmskih portretov osebnosti, ki so povezane z vlogo šolstva v preteklosti. Poleg informativnih prispevkov RTV SLO in Planet TV ob poročanju o dogodkih ob mednarodnem dnevu muzejev 18. maja 2015 so bili 6. in 19. marca 2015 posneti prispevki za Portret Vinka Möderndorferja, 10. marca 2015 pa za TV oddajo Infodrom.

Pedagoški programi Slovenskega šolskega muzeja zunaj matične stavbe. Pedagoški program, ki ga je v letu 2015 izvedel Slovenski šolski muzej, ni v celoti potekal samo v matičnih muzejskih prostorih, ampak v sklopu različnih projektov in po dogovorih tudi drugod.

Kraj	Dejavnost	Datum	Izv.	Ude.
Muzejska zbirka Hrastnik	Učna ura Lepopis	6x spomladi, 2x jeseni	8	268
Park Zvezda/Ljubljana	Učna ura v antični Emoni	2x junij, 2 julij, 2x avgust, 1x sep.	7	70
OŠ Frana Kranjca Celje	Učna ura Lepopis	13. oktober 2015	2	46
CD Kulturni bazar/Ljub.	Delavnice – šolski vrt	18. marec 2015	X	X
P. Zvezda/Igraj se z mano	Sumerska delavnica	26. maj 2015	1	40
Strit. ul. Ljubla/Znanstival	Fizikalni eksperimenti	6. in 7. junij 2015	X	X
GR Ljubljana/Otroški bazar	Mandala – zahvala Zemlji	18. september 2015	1	5
Skupaj			19	429

V zgornji razpredelnici so upoštevani samo aktivno sodelujoči obiskovalci. Števila izvedenih delavnic in eksperimentov na celodnevni in večdnevni prireditvah ni bilo mogoče opredeliti. Prav tako ni mogoče določiti števila obiskovalcev. Vsega skupaj se je vsaj 20 pedagoških programov muzeja aktivno udeležilo 429 obiskovalcev.

Muzejska zbirka Hrastnik 2015. Poleg projekta Učne ure v antični Emoni, ki je v poletnih mesecih potekal v parku Zvezda s podporo Turizma Ljubljana, je med projekti zunaj muzeja tako po obsegu kot tudi po trajanju najbolj izstopal projekt izvajanja učnih ur lep-opisa v prostorih muzejske zbirke v Hrastniku. Po dogovoru z Zasavskim muzejem v Trbovljah projekt učnih ur v Hrastniku poteka že več let v obojestransko zadovoljstvo. Projekt obsega izvajanje učnih ur Lepopisa za 4. razrede zasavskih osnovnih šol. V letu 2015 se je učnih ur v Hrastniku udeležilo šest od sedmih zasavskih osnovnih šol. Na osemkrat izvedenih učnih urah je sodelovalo 268 učencev. Ker se je v primerjavi s predhodnim letom 2014 v projektu izvedlo dve učni uri manj, je bilo posledično na učnih urah Lepopisa v letu 2015 tudi 85 učencev manj. Izjemoma se je v letu 2014 učne ure Lepopisa v muzejski zbirki v Hrastniku udeležila tudi šola iz Savinjske regije.

Obisk razstav 2015

Ogled razstav v Slovenskem šolskem muzeju se večinoma pokriva z obiskom muzeja po pripravljenem programu za šolske skupine, v katerem je poudarek na udeležbi na izbrani učni uri. Ogled razstav je predvsem v funkciji dopolnitve udeležbe na učni uri. Čeprav muzej podpira in organizira izdelan program, ki vsebuje tako učne ure kot tudi razstave, je precej šolskih in drugih skupin, ki se odločajo samo za udeležbo na učni uri. Ker je podobnih primerov v drugi smeri neprimerno manj, je tudi razumljivo, da je udeležba na učnih urah večja kot na ogledih razstav. Za obiskovalce muzeja je bil ogled čez celo leto omogočen za obiskovalce stalne razstave Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja in Učilnice v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri. Za ogled drugih razstav je bil čas omejen tako, da si jih je ogledalo primerljivo manj obiskovalcev.

RAZSTAVA	obisk
Stalna razstava Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja	12285
Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri	12317
Lingua latina (od 28. 5. 2015)	6288
Slikanica moja prva knjiga (do 27. 5. 2015)	5997
Pot domov: Draga Medic Lušicky (od 18. 6. do 13. 12. 2015)	4013
Z vrlino in delom, ob 200-letnici rojstva dr. Franca Močnika (jan 2015–13. 12. 2015)	10128
Ivan Lapajne: učitelj, ravnatelj, publicist, Krčan in svetovljan (od 27. 11. 2015)	42
Vse za kulturni razvoj! Kulturno in šolsko delovanje prof. Antona Bezenška (1854–1915) na slovanskem jugu (od 14. 12. 2015)	512
Blaž Kumerdej (1738–1805): slovenski razsvetljenec, pedagog in jezikoslovec (nov. 2014–mar. 2015)	3111

Dnevi odprtih vrat

Za promocijo muzejskega dela in popularizacijo muzeja ter njegovo prepoznavnost se muzej vsako leto znova priključi akciji slovenskih muzejev, da vsem zainteresiranim občanom omogoči prost vstop v muzejske prostore in s tem tudi vpogled v njegovo ustvarjalnost. Za vsak dan odprtih vrat posebej je muzej tudi v letu 2015 pripravil poseben program, po katerem so obiskovalci lahko predhodno načrtovali svoj prihod. Za Slovenski šolski muzej so dnevi odprtih vrat še toliko bolj pomembni, ker povečini individualnim obiskovalcem dajejo priložnost izkusiti neposredno doživetje šolskega pouka v preteklosti, ki je mogoče samo v skupini. Po uveljavljeni navadi se je muzej s svojim programom projektu slovenskih muzejev pridružil na vse štiri dni: na Prešernov dan, na mednarodni dan muzejev, na Poletno muzejsko noč in na Ta veseli dan kulture. Primerjava udeležbe na dnevih odprtih vrat kaže, da je bilo v letu 2015 na vse dni sorazmerno manj obiskovalcev kot v predhodnem letu. V muzeju smo prepričani, da gre pri tem za letna nihanja in ne toliko za nov trend.

Primerjava obiska 2015 in 2014

		2015	2014	Index
8. februar	Kulturni praznik-Prešernov dan	463	689	67,2
18. maj	Mednarodni dan muzejev	34	62	54,8
3. sobota v juniju	Poletna muzejska noč	775	1024	75,7
3. december	Ta veseli dan kulture	92	123	74,8
	Skupaj	1364	1898	71,9

Evidenca obiskovalcev

Domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami je bilo 13.964, poleg njih pa je muzej obiskalo tudi 181 tujcev. Brez izdanih vstopnic je v muzej prišlo 2.330 obiskovalcev na odprtja razstav, kot uporabniki storitev in gradiva specialne muzejske knjižnice in ob drugih muzejskih prireditvah, na katerih se vstopnic ni izdajalo, tako npr. ob dnevih odprtih vrat.

Obiskovalci muzeja	2015	2014	index
Domači obiskovalci z izdanimi vstopnicami	13.964	13.302	105,0
Tujci (posamezniki z izdanimi vstopnicami)	181	184	98,4
Brez izdanih vstopnic	2.330	2.962	78,6
Skupaj	16.475	16.448	100,2

V primerjavi s prejšnjim letom je bilo v letu 2015 za 5 % več domačih obiskovalcev z izdanimi vstopnicami. Tujcev, ki so muzej kot posamezniki obiskali predvsem poleti, je bilo skoraj enako kot prejšnje leto. Kar za 21,4 % pa se je v primerjavi z letom prej zmanjšalo obiskovalcev brez izdanih vstopnic.

Promocija in oglaševanje

Za promocijo in oglaševanje muzejskih dejavnosti in za obveščanje o dogodkih v muzeju je v tajništvu muzeja skrbela Ksenija Guzej na službenem mestu organizator/informator. Njeno delo je bilo zelo raznovrstno: od tipično tajniških in piarovskih do visoko strokovnih, med njimi posebno oblikovalskih del. Predvsem s kustosinjo mag. Marjetko Balkovec Debevec je sodelovala pri pripravi pism, zahval, voščil. Samostojno je skrbela za nabavo in pripravo pogostitev ob muzejskih dogodkih, organizirala srečanja z vodiči in animatorji, upokojeanci in zunanji sodelavci. Skrbela je za praznična obdarovanja najmlajših ter sodelavcev muzeja. Za nemoteno delo pri informiranju o muzejski dejavnosti in dogodkih muzeja je v letu 2015 posodobila bazo osnovnih šol in novinarjev. Zaradi zamenjave tiskarne za tisk revije Šolska kronika je prevzela organizacijo razpošiljanja kronike naročnikom in njeno izmenjavo doma in v tujini. Pripravila je razpisno dokumentacijo in zaključna poročila ob prijavi revije Šolska kronika na Javno agencijo RS za raziskovalno dejavnost ter za prijave na druge razpise, tako za projekt Učne ure v antični Emoni pri Turizmu Ljubljana. Izvedla je marketing, korespondenco

Poletna muzejska noč 20. junija 2015 v SŠM (hrani SŠM, fototeka, foto M. Javoršek).

s kupci in distribucijo Koledarja muzeja za 2016. Od računalniškega podjetja Semantika d. o. o. in od oblikovalke Tadeje Kreč in ilustratorke Milanke Fabjančič – SvetVmes je pridobila informacije o načrtovani prenovi spletne strani in njenem prenosu na novo platformo Museums.si, ki naj bi predvidoma potekala vzporedno s prenovo stalne razstave. Za objave na spletu in socialnih omrežjih je z zunanjim sodelavcem Marijanom Javorškom fotografirala muzejske dogodke v prostorih muzeja in zunaj njih (Turizem Ljubljana – UU v antični Emoni, AVE EMONA!). Muzej je vključila v mrežo »knjigobežnice« skupaj z ustanoviteljico Nino Kožar, hišico za knjigobežnice – torbico je izdelal Marijan Javoršek.

<https://www.google.com/maps/d/viewer?mid=z0Lish8RQ-cs.kI5TFjLmEcMw&authuser=0&hl=sl>

Med administrativnimi deli velja izpostaviti obnovo domene ssolski-muzej.si na Arneus, posredovanje Šolske kronike v pdf. obliki bazi EBSCO, koordinacijo izposoje muzejskih predmetov, snemanj v muzeju, gostovanja učnih ur in odkupov, raznolike prijave in poročila, vodenje blagajne, izmenjav, evidence prihodov in odhodov ter vodenje drugih evidenc, naročanje in obračuni kakor tudi izvajanje nalog za pošto, banko, vodenje delovodnika itd. Udeležila se je muzeoformula s predavanjem dr. Grahamom Blackom iz Velike Britanije: Stalna razstava da ali ne? 12. 10. 2015 v Narodnem muzeju Slovenije ter srečanja uporabnikov Galisa 22. 10. 2015 v Slovenskem etnografskem muzeju. Sodelovala je tudi v spletnih anketah: eNapZap – ePotrdilo, o zadovoljstvu poslovnih uporabnikov Telekoma Slovenije, o uporabi programa Galis in o novi kulturni strategiji MOL 2016–2019 in nacionalni kulturni zavodi.

Poleg tajniških in drugih strokovnih del je opravljala tudi naloge stikov z javnostjo. Redno je spremljala dogajanje na internetnih spletnih straneh in na socialnih spletnih omrežjih. O muzejskih dogodkih je redno obveščala s sprotnimi vpisi na muzejsko spletno stran in na

druge sodobne elektronske medije in spletna omrežja. Znanje in izkušnje iz oblikovanja sporočil v e-okoljih je uspešno uporabila tudi pri oblikovanju muzejskih publikacij, letakov in razstavnih panojev.

Objave dogodkov na spletu. Na navedenih spletnih mestih in socialnih omrežjih je objavila naslednje število muzejskih dogodkov:

Zp. št.	medij	št. dogodkov 2015	št. dogodkov 2014	index
1.	Spletna stran SŠM	39	38	1,03
2.	e-pošta	55	38	1,45
3.	Zgodovinska lista	55	20	2,75
4.	Facebook poslovna stran	188	51	3,69
5.	Facebook prijatelji	(od maja ukinjena) 11	372	0,03
6.	Facebook Šolska kronika	22	33	0,67
7.	Facebook Sovica Zofi	9	14	0,64
8.	Twitter	136	95	1,43
9.	TwitterCulture.si	136	95	1,43
10.	Google+	(od avgusta ukinjena) 35	59	0,59
11.	Google+ Page	31	28	1,11
12.	Museums.si	34	27	1,26
14.	Napovednik	33	26	1,27
15.	Kam? V Ljubljani	12	12	1,00
16.	MMC Prireditve info	34	24	1,42
17.	YU-GO APP	55	2	27,5
18.	LinkedIn	34	15	2,27
	Skupaj	974	960	1,01

Na omenjenih spletnih straneh in omrežjih je bilo vsega skupaj objavljenih 974 dogodkov (2014: 960). V letu 2015 sta bili ukinjeni dve socialni omrežji, in sicer Facebook stran prijateljev in Google+ stran. Na novo se niso uporabljala druga omrežja.

Oglaševanje muzejske dejavnosti. Oglaševanje dejavnosti muzeja je potekalo na spletni strani Slovenskega šolskega muzeja, na njegovih socialnih omrežjih Facebook, Facebook poslovna, Facebook Šolska kronika, Facebook Sovica Zofi, Twitter, Twitter Culture.si, Google+, Google poslovna stran, LinkedIn, na spletnih brezplačnih oglaševalskih portalih Napovednik, MMC Prireditve Info, Kulturnik in Museums.si ter mobilni aplikaciji YU-GO. Muzej je za objavo podatkov poleg navedenih spletnih strani in orodij brezplačno uporabljal še spletne strani na Bizi.si poslovni imenik, Planet Siol.net, Turizem Ljubljana, Najdi.si, TripAdvisor. Plačane objave muzejskih podatkov so bile na: TIS Telefonski imenik RS, PIRS in PIRS App, na Rumenih straneh, POI – Points of Interest – zemljevid, Središče d. o. o. – zemljevid Ljubljana Ambasade in konzulati.

Promocija in oglaševanje muzejskega dela sta potekala tudi neposredno s samim delovanjem in opravljenimi projekti muzeja. Pri tem posebej izstopajo muzejske prireditve, prisotnost

muzeja na sejamsko-muzejskih prireditvah, razstave, izdajanje publikacij, brošur, letakov in drugega promocijskega materiala ter nasploh pojav muzeja v medijih. Pri promocijskih akcijah so pomagali tudi drugi zaposleni in zunanji sodelavci, vodiči in animatorji. Bili so tako pri sestavljanju, razpošiljanju in dostavi promocijskega gradiva na muzejske dogodke po drugih ustanovah in šolah, pri pripravi in pošiljanje vabil ob muzejskih prireditvah, izmenjavi podatkov s šolami, prodaji muzejskega koledarja 2016, pomoči pri pripravi muzejskih prireditev in drugih aktivnosti v muzeju.

Obisk muzejskih vsebin na spletnih portalih. Obisk muzejskih vsebin na spletnih portalih, na katerih se s svojim delovanjem predstavlja Slovenski šolski muzej, je izkaz zanimanja za muzej, dediščino šolstva in za šolsko preteklost. Statistiko obiskov in ogledov za spletne portale, kjer svoje vsebine objavlja Slovenski šolski muzej, smo začeli pozorno spremljati v zadnjih letih. Rezultati so dobrodošli pri načrtovanju dejavnosti muzeja v prihodnje. Število spletnih omrežij se je v zadnjih letih sproti širilo. Statistični podatki po posameznih spletnih straneh so za leto 2015 v primerjavi s preteklim letom 2014 naslednji:

Obiskovalci spletnih strani

Zp. št.	Spletna stran:	Štev. obisk. 2015	Štev. obisk. 2014	index
1.	www.solski-muzej.si.	114.392	111.683	1,02
2.	Facebook	ukinjena	18.168	0
3.	Facebook poslovne strani	41.313	10.721	3,85
4.	Twitter.	1.492	ni bilo štetja	0
5.	Google+	ukinjena avg. 4.772	8.935	0,54
6.	Google+ Page.	3.382	5.784	0,58
7.	Museums	128.000	133.000	0,96
8.	Napovednik	1.917,537	1.337,269	1,43
9.	PIRS	2.006	/	0

Ogledi na spletnih straneh

Zp. št.	Spletna stran:	Ogledi 2015	Ogledi 2014	index
1.	www.solski-muzej.si.	664.334	393.547	1,69
2.	Facebook	ukinjena	18.168	0
3.	Facebook poslovne strani	41.313	10.721	3,85
4.	Twitter.	18.519	2.090	8,86
5.	Google+	uk. avgusta	8.935	0
6.	Google+ Page.	8.154	5.784	1,41
7.	Museums	400.000	411.000	0,97
8.	PIRS	3.166	/	0

Primerjava med letoma po posameznih spletnih portalih se zaradi same narave posameznega medija precej razlikuje. Zelo razveseljiva je ugotovitev, da tako obiski kot tudi ogledi na nosilnih portalih rastejo. To posebej velja za spletno stran muzeja. Izjemno povečanje prisotnosti Slovenskega šolskega muzeja pa med vsemi spletnimi orodji izkazuje Twitter.

Muzejske publikacije in tiski

Vsakoletna javna predstavitev muzejske revije Šolske kronika in drugih muzejskih tiskov za preteklo leto z napovedjo projektov v tekočem letu je bila 1. aprila 2015 po seji uredniškega odbora Šolske kronike. Prireditve je bila v prvi vrsti namenjena javnosti in medijim ter kot povabilo prijateljem muzeja za obisk na napovedanih muzejskih prireditvah. Scenarij prireditve, poimenovane tudi Pomladni dan v Slovenskem šolskem muzeju, je pripravila kustosinja mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki je prireditve tudi povezovala. Na predstavitvi so tiske in posebej revijo Šolska kronika predstavili uredniki in avtorji posameznih besedil. Redno številko Šolske kronike 2014/1–2, sta tako predstavila pomočnik urednika Anton Arko in urednica mag. M. B. Debevec, tematsko številko o zgodovini pisal pa njen urednik in avtor razstave Pišem, torej sem! Marko Ljubič.

Muzej je v letu 2015 založil in izdal predvsem uveljavljene vsakoletne in nepogrešljive muzejske publikacije. Med njimi je zagotovo najbolj pomembna strokovno- znanstvena revija Šolska kronika, ki je izšla kot trojna številka v dveh zvezkih. Prvi zvezek sta kot redno dvojno številko z uveljavljenimi rubrikami v souredništvu pripravila Anton Arko in mag. Marjetka Balkovec Debevec, drugi zvezek, ki je tematski in je posvečen razstavi Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri, pa je uredila avtorica razstave Mateja Ribarič. Tudi Koledar muzeja za leto 2016, ki je vsebinsko vezan na razstavo o šolskem vrtu, je uredila avtorica razstave. Slikovno-vsebinski del s setvenim koledarjem je oblikovala Simona Čudovan, koledarskega pa Marijan Javoršek ob pomoči računalniške obdelave Raora d. o. o. Brošuro Pojdim v muzej! Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju za šolsko leto 2015/2016 je uredila mag. Marjetka Balkovec Debevec, ki je v njej napisala tudi nova besedila. Idejno zasnovo za brošuro je pripravila Ksenija Guzej, ki je skrbela tudi za oblikovne korekture pri Lauri Bolčina, Raora d. o. o. Vseskozi je tesno sodelovala z urednico brošure. Katalog občasne razstave Lingua latina je ob pomoči sourednika in soavtorja razstave napisala in uredila Aleksandra Pirkmajer Slokan. Ob gostujoči razstavi Vse za slovanski kulturni razvoj! Kulturno in šolsko delovanje prof. Antona Bezenška (1854–1915) na slovanskem jugu in okrogli mizi, ki je bila posvečena delu in življenju v Sloveniji precej neznane slovenskemu rodoljubi in učitelju, pa je dr. Branko Šuštar pripravil tudi povzetke prispevkov, ki so bili na okrogli mizi predstavljeni.

Poleg navedenih muzejskih publikacij je muzej ponatisnil učne liste za učno uro Lepopis. Za promocijo ob posameznih projektih in prireditvah je muzej izdal tudi več promocijskih letakov in zgibank, pri katerih je z izborom slikovnega materiala, idejnimi zasnovami, oblikovanjem in korekturami največ dela in truda vložila Ksenija Guzej. Veliko letakov, ki so bili pritrjeni v muzejskih prostorih in tudi zunaj njih, je bilo izdelanih z njeno pomočjo in na njeno pubudo. Nekateri so bili izdelani v e-obliki in tudi razposlani po elektronski pošti. V oglaševalski akciji izvedbe projekta TAM TAM-a ob kulturnem prazniku je tako poskrbela za izpeljavo celotne akcije, saj je izdelala idejno zasnovo plakata, pridobila fotografijo učilnice in opravila korekture plakata z oblikovalcem Matjažem Kavarjem – Raora d. o. o. Pri nekaterih skupnih projektih so promocijski materiali izšli v sozaložbi z drugimi inštitucijami.

Publikacije muzeja 2015

1. Lingua latina, razstava o latinščini v javni osnovni šoli 1958–2015, Publikacija muzeja (katalog) št. 127. (avtorica besedila in sourednica Aleksandra Pirkmajer Slokan ter sourednik Anton Arko)
2. Pojdim v muzej! Pedagoški programi v Slovenskem šolskem muzeju v šolskem letu 2015/16. Publikacija muzeja (brošura) št. 128. (urednica mag. Marjetka Balkovec Debevec)

Pomladni dan v SŠM 1. aprila 2015 (hrani SŠM, fototeka, foto M. Javoršek).

3. Koledar SŠM 2016. Učilnica v naravi: šolski vrt včeraj, danes, jutri, Kdor zaseje vrt, zaseje ljubezen, Publikacija muzeja (koledar) št. 129. (urednica Mateja Ribarič)
4. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 1–2/2015, 24/XLVIII, 1–256 str. (sourednica mag. Marjetka Balkovec Debevec in sourednik Anton Arko)
5. Šolska kronika – revija za zgodovino šolstva in vzgoje, št. 3/2015, 24/XLVIII, 257–572 str. (urednica Mateja Ribarič)
6. Vse za slovanski kulturni razvoj! Kulturno in šolsko delovanje prof. Antona Bezenška (1854–1915) na slovanskem jugu. Okrogla miza in razstava v Slovenskem šolskem muzeju ob 100-letnici. Povzetki okrogle mize, 20 str. (urednik dr. Branko Šuštar)

Ponatis učnega gradiva:

1. Lepopis. Učna ura naših babic in dedkov iz leta 1930. Učni list. 6.000 izv.

Letaki, zgibanke, katalogi, vabila – promocijski material muzeja

1. 8. februar – Prešernov dan, kulturni praznik, 8. 2. 2015, letak, FB banner, e-vabilo,
2. 8. februar – Prešernov dan, slovenski kulturni praznik, 8. 2. 2015, TAM TAM plakat,
3. Zimske počitnice v SŠM, Juhuhu, zimske počitnice so tu! 23.–27. 2. 2015, letak,
4. Pomladni dan v SŠM, 26. 3. 2015, letak, vabilo, FB banner, e-vabilo,
5. Lingua Latina, razstava o latinščini v osnovni šoli, 28. 5. 2015, vabilo + e-vabilo,
6. Znanstival, 5.–7. 6. 2015, e-vabilo, plakat,
7. Poletna muzejska noč, 20. 6. 2015, letak + nalepke + katalog (fina. soudeležba),
8. Poletje v muzejih, razstave slovenskih državnih muzejev, zem., (fin. soudeležba),
9. Summer in Museums, Exhibition of Slovenian National Museums, (fin. soudeležba),

10. Kdor zaseje vrt, zaseje ljubezen, 5. 10. 2015, naročilnica letak, e-naročilnica,
 11. Jesenske počitnice 26.–30. 10. 2015, letak,
 12. Vedno te ima nekdo rad, 8. 12. 2015, e-vabilo,
 13. Prof. Anton Bezenšek. 1915. Pot domov (informativni list ob razstavi) 14. 12. 2015,
 14. Ambasade in konzulati v Sloveniji, Ljubljana, zemljevid,
 15. POI – Points of interest Ljubljana, zemljevid,
 16. Srečno 2016, e-voščilnica + voščilnica.
- Promocijski materiali skupaj z drugimi institucijami
1. Teden odprtih vrat muzejev in galerij, Mesec Kulture ŠOU v Ljubljani, 2–8. 3. 2014, ŠOU in Skupnost muzejev Slovenije, zloženka, vabilo in e-vabilo,
 2. Kulturni bazar, 18. 3. 2015, SMS, e-katalog,
 3. Pot domov (Zgodba Drage Medic-Lušicky, 1890–1970), 18. 6. 2015, Muzej novejšje zgodovine, e-vabilo,
 4. Mednarodni muzejski dan, 18. 5. 2015, MK, FB banner, e-letak,
 5. 9. Mednarodni festival "Igraj se z mano", 26. 5. 2015,
 6. Učna ura v antični Emoni, junij–september 2015, Turizem Ljubljana, Prireditve v Ljubljani, e-program,
 7. Znanstival, 5.–7. 6. 2015, Hiša eksperimentov, e-vabilo, časopis,
 8. Otroški bazar, 18.–20. 9. 2015, Rikus, zavod za razvoj, izobraževanje in kulturo in PRO-EVENT, letak, e-vabilo, logo,
 9. Ave, Emona, 25–27. 9. 2015, Turizem Ljubljana, Medijsko središče B2B, e-program,
 10. Praznovanja, Dnevi evropske kulturne dediščine in teden kulturne dediščine, 25. 9.–3. 10. 2015, ZVKD, letak + vabilo + brošura,
 11. Z igro do dediščine, 5.–11. 10. 2015, SMS, brošura + e-brošura,
 12. Predavanje ob knjigi Obleka v šoli, 16. 10. 2015, Pastoralni c. Črnomelj, e-vabilo,
 13. Ivan Lapajne: učitelj, ravnatelj, prosvetni delavec, pedagoški pisec, gospodarstvenik, 27. 11. 2015, Mestni muzej Krško, e-letak,
 14. Vse za slovanski kulturni razvoj! Kulturno in šolsko delovanje prof. Antona Bezenška (1854–1915) na slovanskem jugu, 14. 12. 2015, Galerija Piros, lektorat za bolgarski jezik na FF v Ljubljani, OŠ A. Bezenšek Frankolovo, Prosvetno društvo Anton Bezenšek Frankolovo, Turistično društvo Frankolovo, Veleposlaništvo R Bolgarije, plakat,
 15. Ta veseli dan Kulture, 3. 12. 2015, MK, fb banner + plakat,
 16. Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2014–2016, SMS, e-katalog,
 17. Katalog Kulturno – Umetnostne vzgoje za šolsko leto 2015/2016, SMS, e-katalog.

Objave o muzeju v tiskanih medijih

1. Tatjana Hojan, Pišite v »Prosvetnega delavca« v: Šolski razgledi – Iz starih listov, letnik LXVI, št. 1, 9. 1. 2015, str. 2,
2. Petra Mlakar/M. Balkovec Debevec, Kam vpisati otroka? Odločitev o izboru ni usodna, v: Dnevnik – tematska priloga, 12. 2. 2015, str. 1, (o povezavi gospodarstva in šolstva),
3. Tatjana Hojan, Za vertavke nas, samostalne učitelje, nihče ne bo imel! v: Šolski razgledi – Iz starih učiteljskih listov, letnik LXVI, št. 3, 6. 2. 2015, str. 2,
4. Tatjana Hojan, Kranjska dežela – najlepša dežela, v: Šolski razgledi – Iz starih učiteljskih listov, letnik LXVI, št. 3, 6. 2. 2015, str. 2,
5. Andreja Žibret, Počitniške dejavnosti večinoma ne bodo brezplačne, v: Delo, leto 57, št. 41, 18. 2. 2015, str. 10,

6. Gordana Possing/M. Balkovec Debevec, Obleka v šoli., v: Večer, 4. 3. 2015, (o predstavitvi knjige v Celju),
7. Sonja Merljak, Džungla v razredu »Če prisluhnem vašemu oroku, lahko izvem, kakšni so vaše politično prepričanje, vaš najljubši nogometni klub in vaša najljubša barva. Otrok je ogledalo staršev. Tudi nespoštovanje, ki ga otroci kažejo do učiteljev, je v veliki meri odraz tega, kar si o učiteljih mislijo starši.« v: Delo – Defakto, št. 21, leto 4, marec 2015, str. 7–11,
8. Andreja Žibret, Šolski muzej z veliko projekti, a malo denarja, v: Delo, leto 57, št. 80, str. 14,
9. Žiga Brdnik, Rajko Bošnjak, profesor vrtičkar, v: Dnevnik, 30. 5. 2015, str. 12,
10. Neda Milos, »Ta konec tedna bo Ljubljana naša«, v: Delo – Znanstival, 5. 6. 2015, str. 11–12,
11. Slovenski šolski muzej, Vrt eksperimentov, v: Znanstivalopis, 1. izdaja, 7. leto, številka 4, str. 11,
12. Zvezdana Bercko/M. Balkovec Debevec, Raztrgan ne bodi nikoli!, v: Večer – priloga Bonbon, 11. 8. 2015, str. 16–17, (o knjigi Obleka v šoli),
13. Tanja Jaklič/M. Balkovec Debevec, rubrika Dobro jutro, Prvi september, v: Delo, 1. 9. 2015, str. 1,
14. Nejka Golič, Kdor zaseje vrt, zaseje ljubezen, v: Šolski razgledi, Zanimivo, letnik LXVI, št. 13, 4. 9. 2015, str. 8,
15. JSKD OI Črnomelj – Marjetka Balkovec Debevec, Obleka v šoli – mag. Balkovec Debevec v Črnomlju, v: Dolenjski list, 21. 10. 2015, dostopno tudi na: http://www.lokalno.si/2015/10/21/143005/zgodba/Obleka_v_soli_mag__Balkovec_Debevec_v_Crnomlju/
16. Saša Bojc/M. Balkovec Debevec, Zakaj se počitnice imenujejo po poljščini, v: Delo – Panorama, 26. 10. 2015, str. 8,
17. Lučka Lešnik/Mateja Ribarič, Predstavitev koledarja Kdor zaseje vrt, zaseje ljubezen, v: Šolski razgledi, letnik LXVI, št. 17, 6. 11. 2015, str. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 11, 12, 13, 14, 16,
18. Lučka Lešnik/Mateja Ribarič, Predstavitev predstavitev slikanice za odrasle in otroke "Vedno te ima nekdo rad", v: Šolski razgledi, letnik LXVI, št. 19, 4. 12. 2015, str. 1, 2, 3, 4, 7, 12, 13, 14, 15, 16,
19. Klara Baharič, Šolski vrt ni izum sodobnosti, v: Dnevnik – Magazin, 30. 12. 2015, str. 19.

Radio in TV

1. MMC Slovenija, Tjaša Stanič/Anton Arko, intervju na temo šole in druge svetovne vojne 26. 3. 2015,
2. Radio Slo 1, Kulturomat, Anton Arko, Latinščina NI mrtvi jezik, 4. 6. 2015,
3. Radio Slo 1, Ana Skrt/Marjetka Balkovec Debevec, intervju o šolskih spričevalih skozi čas, 28. 6. 2015,
4. Radio Ognjišče, Mateja Subotičanec/Anton Arko, intervju o razstavi Lingua Latina, 30. 6. 2015,
5. RTV Slo 1, Magda Tušar/M. Balkovec Debevec, Kulturomat, Prazniki, počitnice, 24. 10. 2015,
6. RTV Slo 1, Dobro jutro, 3. del, Ljubica Mlinar/Anton Arko, predstavitev muzeja, 15. 12. 2015.

Projekti ESS

Ob razstavi Učilnica v naravi – šolski vrt včeraj, danes, jutri je bila v Slovenskem šolskem muzeju v letu 2015 sprejeta odločitev, da bo muzej sodeloval na razpisu Erasmus+ v kategoriji Strateška partnerstva na področju šolskega izobraževanja (KA2). Za vsebino projekta je bila izbrana razstavna tema o šolskem vrtu. Muzej se je v pripravi projekta povezal z Biotehniškim centrom Naklo, ki ima na področju projektne razpisov v okviru Erasmus+ veliko izkušenj, šolski vrt pa je tudi v njihovem učnem načrtu. Za izpeljavo projekta se je formirala ožja delovna skupina: Maja Hakl Saje kot organizacijski vodja projekta na strani Slovenskega šolskega muzeja, Mateja Ribarič, zadolžena za vsebinski del, ki ga pokriva muzej, in Urška Kleč iz Biotehniškega centra Naklo kot operacijski vodja projekta. Na podlagi ustnega dogovora je Biotehnični center Naklo nosilec projekta, Slovenski šolski muzej pa pridružen partner. Delovna skupina se je v letu 2015 sestala dvakrat. Na prvem sestanku 25. marca 2015 v Biotehničnem centru Naklo, na katerem sta bila navzoča tudi direktorja obeh institucij, sta obe strani formalno dogovorili sodelovanje, se seznanili z načinom dela na tovrstnih projektih po izkušnjah Biotehniškega centra Naklo, začrtali okvirni plan dela in izhodiščne točke projekta ter si razdelili zadolžitve. Sklenjeno je bilo, da se projekt imenuje »Šolski vrt kot didaktični pripomoček« ter prijavi na razpis leta 2016, rok oddaje prijave je 31. marec 2016, v letu 2015 pa se pripravi predvsem vsebinski del projekta. Naslednji sestanek je potekal v Slovenskem šolskem muzeju 28. maja 2015. Sestala se je ožja delovna skupina, ki se je dogovarjala o podrobnostih izhodišč projekta. Obe strani sta izmenjali svoje zamisli o projektu, pregledovali različne možnosti sodelovanja, se razgledovali, v kakšni obliki naj projektne aktivnosti potekajo in iskali možnosti medpredmetnega povezovanja, ki vzpodbuja dvig kakovosti znanja. Zaradi zasedenosti z drugimi zadolžitvami in delom operacijskega vodja projekta Urške Kleč v letu 2015 ni bilo drugih srečanj. Ves čas je potekala izmenjava mnenj po elektronski pošti, po kateri se je v vsebinski koncept projekta dodajalo nove in spreminjalo že postavljene vsebine. V Slovenskem šolskem muzeju se je razmišljalo predvsem o vlogi muzeja v projektu, predvsem kako predstaviti zgodovinski razvoj šolskih vrtov, da bo zanimiv tudi za druge deležnike v projektu.

Investicije

Po načrtu razvojnih programov za investicijske transferje za leto 2015 je Slovenski šolski muzej razpolagal s sredstvi v višini 16.095,00 EUR na PP 863210 pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport. Poleg tega je muzej za investicije iz lastnih prihodkov namenil simbolični znesek v višini 17,31 EUR. S pogodbo št. 3330-15-244051 o interventnem sofinanciranju za leto 2015 na PP 482710 Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport je prejel tudi posebna sredstva za nakup stopnišnega vzpenjalnika za prevoz invalidnih oseb v višini 4.272,30 EUR. Vsa sredstva za investicije so bila v celoti realizirana. Z razpoložljivimi sredstvi za investicije je muzej v letu 2015 nabavil računalniški monitor Samsung S22D300HYLED (direktor) pod inv. št. 573, računalniško aplikacijo E-stroški (računovodstvo) pod inv. št. 574, multifunkcijski kopirni stroj Kyocera FS 6525MFP3 (tajništvo) pod inv. št. 575, fotoaparat Canon EOS 70D+Sandisk SD 32GB (uprava) pod inv. št. 576, stopnišni vzpenjalnik Standard SA-2 (predsoba-zgornji hodnik) pod inv. št. 577, ploščad Junior za vzpenjalnik SA-2

(predsoba-zgornji hodnik) pod inv. št. 578, napravo UPS Online 200VA 1800W rack 1 (računovodstvo) pod inv. št. 579, napravo UPS Online 200VA 1800W rack 2 (računovodstvo) pod inv. št. 580. Nadalje se je s preostankom investicijskim sredstev z dodatnimi komponentami (dodatni RAM, SSD disk) nadgradilo računalnika v tajništvu in kustodiatu. Varnost muzeja je bila izboljšana z obnovitvijo in dograditvijo dela protipožarnega sistema. Z dograditvijo sistema se bo nadaljevalo tudi v letu 2016. Za muzejsko knjižnico so bili nabavljeni dodatni oporniki za knjige. Izdelana je bila dodatna električna napeljava z električno omarico, ki je razbremenila dosedANJI sistem električne napeljave, da ne prihaja do izpadov električne energije zaradi občasnih preobremenitev. Izvedena je bila nadgradnja programa Poslovanje za izdajanje in sprejemanje e-računov. Z investicijskimi sredstvi je bil pobeljen in izravnAN tudi spodnji muzejski hodnik.

Muzejska trgovina

Delo v muzejski trgovini je večji del leta po pogodbi opravljala zunanja sodelavka Natalija Žižić. Kot prejšnja leta je bilo delo v muzejski trgovini vezano na delo na sprejemnici in pri pedagoški dejavnosti. Sprejemnica in muzejska trgovina sta fizično povezani in sta tudi vsebinsko nedeljiva celota. Delo v muzejski trgovini je obsegalo predvsem prodajo replik muzejskih predmetov, skrb za nakup novih prodajnih artiklov in vzdrževanje zalog ter vodenje blagajne. Delo na sprejemnici je na drugi strani v prvi vrsti vezano na sprejemanje in predhodno razporejanje obiskovalcev ter vodičev in animatorjev učnih ur. Delovanje muzejske trgovine je predvsem dopolnitev muzejske ponudbe in je v funkciji izvajanja javne službe. Poslovanje muzejske trgovine je tako kot celotno poslovanje muzeja v letu 2015 potekalo v e-sistemu Poslovanje, ki ga je za muzej razvilo podjetje DataStudio d. o. o. Za nakup novih predmetov za muzejsko trgovino sta poleg Natalije Žižić skrbela Ksenija Guzej v tajništvu muzeja in Marko Ljubič v muzejski finančni službi. Nabava replik muzejskih predmetov in drugih prodajnih artiklov, kot so prodajne vrečke in vstopnice, je potekala z naslednjimi dobavitelji: Rayher d. o. o., Noj d. o. o., Eurotrade d. o. o., TCR Inpro d. o. o., Medium d. o. o., Papirol d. o. o., JBB d. o. o., nakup rolerjev, črnila in nalivnih peres pa z Viva pen d. o. o.

Zunanja sodelavka Natalija Žižić je poleg zgoraj navedenih del pri organizaciji pedagoške dejavnosti, pri delovanju muzejske trgovine in izvajanju učnih ur Lepopisa in Računstva po potrebi vodila obiskovalce po stalni in občasni razstavi v slovenskem in angleškem jeziku, nudila pomoč in sodelovala pri izvajanju muzejskih delavnic med šolskim letom, v času počitnic in ob posebnih prireditvah, popisovala podarjene predmete in gradiva šolske dediščine, ki so jih obiskovalci prinašali v muzej. Vodila je mesečno in letno statistiko. Sodelovala je pri organizaciji in izvedbi prireditev v muzeju za Prešernov dan, Mednarodni dan muzejev, Poletno muzejsko noč in Ta veseli dan kulture, kakor tudi na Kulturnem bazarju zunaj muzeja. Zbirala je tudi gradivo o vtisih otrok, ki so obiskali muzej. Med odsotnostjo je njeno delo tako na sprejemnici kot tudi v muzejski trgovini do avgusta opravljala Maja Hakl Saje, od septembra do konca leta pa Neža Trdin. V izjemnih primerih je obveznosti v muzejski trgovini in na sprejemnici opravljala tudi Ksenija Guzej iz muzejskega tajništva.

V muzejski trgovini je bilo mogoče kupiti replike muzejskih predmetov, predvsem šolske pripomočke, ter druge prodajne predmete, ki smiselno dopolnjujejo ponudbo iz šolske dedi-

ščine, ter muzejske publikacije, med katerimi je več izvodov Šolske kronike v prosti prodaji, razstavnih katalogov in drugih publikacij in tiskov s področja zgodovine šolstva in vzgoje. Poleg stalne obnove zalog je Ksenija Guzej pripravila izbor dveh novih prodajnih artiklov: malega bloka/notesnika in notesnika s sovico ter izpeljala njihov nakup. Z Markom Ljubičem in Anjo Petek je z izborom motivov in fotografiranjem predmetov pripravila didaktično igro Spomin za izdelavo. Zanj je izbrala tudi primerno embalažo ter pripravila idejni osnutek za njeno oblikovanje. Ob odprtju razstave Pot domov je bil z Muzejem novejšje zgodovine sklenjen dogovor o konsignacijski prodaji kataloga, pri katerem sta kot avtorici prispevka sodelovali kustosinja Mateja Ribarič in upokojena bibliotekarka Tatjana Hojan.

Tabela: Prosta prodaja replik muzejskih predmetov in tiskov

REPLIKE MUZEJSKIH PREDMETOV	2015	2014	index
Šolska tablica – mala	234	321	72,9
Pero – kovinsko z lesenim držalom	431	503	85,7
Ring-Pen	50	88	56,8
Roler pisalo	22	84	26,2
Vrtavka	21	17	123,5
Svinčnik	7	8	87,5
Svinčnik z radirko	30	36	83,3
Lesena peresnica	12	9	133,3
Magnet »Abeceda«	117	122	95,9
Magnet »Spomin pridnosti«	14	41	34,1
Magnet »Slovenski šolski muzej«	49	139	35,3
Nalivno pero	50	14	357,1
Notesnik	78	19	410,5
Radirka	25	24	104,2
Šilček	15	13	115,4
Črnilo	262	340	77,1
Barvice (v svinčniku, v peresnici)	47	32	146,9
Voščenke	16	29	55,2
Obesek za ključ	18	9	200,0
Ovratni trak	5	8	62,5
Zvezek A5 črti	155	164	94,5
Mali pisalni komplet	12	1	1200,0
Veliki pisalni komplet	12	6	200,0
Lepopisni komplet (Lepopisne vaje, držalo s peresom, črnilo)	20	16	125,0
KOLENDARJI SLOVENSKEGA ŠOLSKEGA MUZEJA			
Koledar 2016	618	/	/
Koledar 2015	11	311	3,5

KATALOGI RAZSTAV	2015	2014	index
Šolstvo na Slovenskem I. (1988)	1	4	25,0
Šolstvo na Slovenskem II. (1999) – razprodano	/	/	/
Šolstvo na Slovenskem III. (2002)	1	1	100,0
Šolstvo na Slovenskem (Vovko, Ciperle 1987)	24	5	480,0
Pišem, torej sem! (Ljubič, 2013)	2	113	1,8
Slikanica, moja prva knjiga (Arko, Koželj 2013)	2	7	28,6
Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah (Ribarič, 2006)	1	1	100,0
Zgodbe šolskih zvezkov (Šuštar, 2011)	2	3	66,7
Šola iz zemlje – učenje visokih Andov (ur. Ribarič, 2012)	1	66	1,5
Učilnica v naravi (Ribarič, 2014)	7	6	116,7
Lingua latina (Slokan Pirkmajer, Arko 2015)	2	/	/
ŠOLSKA KRONIKA – REVIJA ZA ZGODOVINO ŠOLSTVA IN VZGOJE			
ŠK 2012/1–2	0	0	0
ŠK 2013/1–2	0	3	0
ŠK 2013/3	0	2	0
ŠK 2014/1–2	2	/	/
ŠK 2014/3	1	/	/
DRUGE KNJIGE/PUBLIKACIJE MUZEJA			
Lepopisne vaje (Žižić, 2010)	37	13	284,6
Obleka v šoli (Balkovec Debevec, 2014)	31	153	20,3
Zgodovina šolstva na Slovenskem (Okoliš, 2009)	4	7	57,1
Z vrlino in delom (Magajne ... et al., 2014)	4	0	/
The History of Education in Slovenia (Okoliš, 2008)	2	4	50,0
Plakat Abeceda	5	0	/

Najbolj priljubljeni prodajni artikel so bila tudi v letu 2015 kovinska peresa na lesenem držalu, ki se po navadi prodajajo skupaj s črnilom. Zelo priljubljene ostajajo tudi replike šolskih tablic. Uveljavila se je tudi prodaja novih notesnikov, ki so lepo oblikovani s prijetno upodobljeno sovico na platnici, priloženi pa so tudi post-it lističi in kemični svinčnik. V primerjavi z letom 2014 se je poleg notesnikov najbolj povečala prodaja nalivnih peres in malih ter velikih pisalnih kompletov v sicer precej manjših količinah. Povečanje prodaje se kaže tudi pri vrtavki, lepopisnem kompletu, obesku za ključke, barvicah, šilčku in radirki ter leseni peresnici. Nasprotno pa se je prodaja najbolj zmanjšala pri magnetkih, roler pisalih in ring penu. Nadpovprečno veliko je bilo prodanih Koledarjev Slovenskega šolskega muzeja za leto 2016. Med drugimi muzejskimi tiski po prodaji v letu 2015 izstopajo Šolstvo na Slovenskem, ki je študijsko gradivo študentov, Lepopisne vaje in Obleka v šoli, ki je bila najbolj prodana publikacija muzeja v letu 2014. V prosti prodaji je prodaja revije Šolska kronika majhna, vsako leto pa pada tudi število naročnikov, ki se je v letu 2015 zaustavilo pri številki 152.

Mednarodno sodelovanje

Z obiskom v Hrvaškem šolskem muzeju 13. maja 2015 v Zagrebu, ki se ga je udeležila večina zaposlenih, je bilo potrjeno dolgoletno uspešno sodelovanje dveh primerljivih muzejev. Za Slovenski šolski muzej so strokovni stiki z zagrebškim muzejem zelo dragoceni, saj so tako struktura, vsebina kot tudi poslanstvo obeh muzejev zelo podobni, njuno delovanje pa je zato med njima po vseh kriterijih najbolj primerljivo. Pozitivni dosežki se na ta način najlažje prenašajo.

Slovenski šolski muzej z izdajanjem strokovno-znanstvene revije Šolska kronika in njeno izmenjavo z institucijami v tujini vzdržuje mednarodne stike na področju strokovne literature iz zgodovine šolstva in pedagogike. Ob koncu leta je bila posodobljena baza naslovov za izmenjavo, v tujino pa je bil zadnji letnik revije Šolska kronika razposlan na 89 naslovov. Med naročniki revije je eden tudi iz Nemčije.

K mednarodnemu sodelovanju sodijo tudi obiski tujcev v Slovenskem šolskem muzeju. Zlasti čez poletje je med tujimi obiskovalci veliko učiteljev in dobrih poznavalcev zgodovine šolstva in pedagogike ter nasploh tistih, ki jih to področje posebej zanima. Vsako leto je v muzeju več skupin tujih šolarjev, ki so v Sloveniji na izmenjavi. Muzejski pedagoški programi se jim približujejo z Učno uro za tujce in Učno uro v antični Emoni. Po drugi strani je potrebno poudariti, da je veliko naklonjenost in spoštovanje do Slovenskega šolskega muzeja v letu 2015 pokazal gospod višji državni tožilec Christoph Winkelmann iz Swisttala v Nemčiji, ki je muzeju podaril spričevalo o usposobljenosti za pouk francoščine iz 19. stoletja (glej Novi predmeti).

Z udeležbami na mednarodnih konferencah je nadaljeval kustos v razstavni zbirki dr. Branko Šuštar. S sofinanciranjem Slovenskega muzejskega društva se je od 7. do 11. septembra udeležil mednarodne konference ECER 2015 (The European Conference on Educational Research) v Budimpešti, s sofinanciranjem iz razpisa za mednarodno dejavnost pri Skupnosti muzejev Slovenije pa v dneh od 24. do 27. junija tudi 37. konference ISCHE 2015 (International Standing Conference for the History of Education) v Carigradu. Kot član mednarodnega znanstvenega odbora se je v dneh od 22. do 25. septembra brez posebnih stroškov za muzej udeležil tudi mednarodne konference o šolskih spominih v Seville v Španiji. S prispevkom o učitelstvu med prvo svetovno vojno *Teachers during World War One: during lessons, at the front, in captivity and in exile. Slovenian experience in the south of the Habsburg monarchy 1914–1918* je sodeloval tudi na mednarodni konferenci o prvi svetovni vojni v Ljubljani in Kobaridu, ki jo je s sodelovanjem spomeniško-varstvene službe kot prvo slovensko mednarodno konferenco o multidisciplinarnih raziskavah modernih konfliktov med 22. in 24. septembrom pripravil Muzej novejšje zgodovine Slovenije.

Na omenjenih mednarodnih konferencah je imel stike z raziskovalci iz muzejev, institutov in univerz. Obiskal je soroden muzej v Budimpešti, ki deluje v sklopu pedagoške knjižnice, v Istanbulu v Turčiji pa državni pedagoški muzej. Med konferenco v Seville je obiskal tamkajšnji pedagoški muzej na Pedagoški fakulteti, ki deluje kot pomoč pri pedagoški dejavnosti fakultete. V Granadi je obiskal muzej in arhiv ustanovitelja usmiljenih bratov (S Juan de Dios – sv. Janez od Boga – 1550), ki so imeli bolnišnice tudi v Ljubljani, Gorici, v Gradcu in v Novem mestu, njihovo delovanje pa je bilo povezano tudi z zdravstvenim izobraževanjem.

Ob robu mednarodnih konferenc je izmenjeval strokovno in promocijsko gradivo muzeja (revijo Šolska kronika, razstavne kataloge, muzejske zloženke) za tujo strokovno literaturo s področja delovanja muzeja in za publikacije konference. S svojo aktivno prisotnostjo na mednarodnih konferencah je tako prispeval k mednarodni prepoznavnosti muzeja in k širšemu poznavanju zgodovine šolstva na Slovenskem v svetu.

Sklep

Celotni prihodki muzeja za leto 2015 znašajo 541.642 EUR in so za dobrih 1,96 % višji kot leta 2014. Iz proračuna je muzej prejel 465.646 EUR sredstev, kar predstavlja 85,97 % sredstev vseh prihodkov leta 2015. Od tega je muzej od Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport dobil 462.187 EUR (85,33 %), Agencija za raziskovalno dejavnost RS pa je preko Zveze zgodovinskih društev prispevala sredstva v vrednosti 3.460 EUR (0,64 %). Lastni prihodki v znesku 75.473 EUR, h katerim se štejejo tudi sponzorska sredstva, predstavljajo 13,93 % vseh prihodkov muzeja v letu 2015. V primerjavi z letom 2014 se beleži rahla rast lastnih prihodkov za 0,035 %, kar pa v razmerju vseh prihodkov muzeja predstavlja padec za 0,39 %. Muzej je za mednarodno dejavnost prejel tudi donacijo Skupnosti muzejev Slovenije in Slovenskega muzejskega društva v skupni višini 521 EUR (0,10 %). Odhodki za leto 2015 znašajo 541.284 EUR in so za 2,04 % višji od odhodkov iz leta 2014. Za bruto osebne dohodke in nadomestila je bilo namenjeno 259.774 EUR (48,00 %), za stroške redne dejavnosti skupaj z redno pedagoško dejavnostjo 187.383 EUR (34,62 %), od tega za redno dejavnost 160.862 EUR (29,72 %) in za redno pedagoško dejavnost 26.521 EUR (4,90 %); za projekte 85.444 EUR (15,78 %), od tega za razstave oz. razstavno dejavnost 28.755 EUR (5,31 %), za muzejsko revijo Šolska kronika 18.029 EUR (3,33 %) in za muzejsko trgovino 8.683 EUR (1,60 %). Stroški dela v letu 2015 predstavljajo manj kot 50 % vseh stroškov.

Za investicije v osnovna sredstva je bilo namenjeno 20.484 EUR. Od tega je 20.367 EUR prispevalo Ministrstvo za šolstvo in šport, preostalih 117 EUR pa je iz sredstev presežka prihodkov nad odhodki iz preteklih let. Razlika med prihodki in odhodki izkazuje pozitiven poslovni izid, to je presežek prihodkov nad odhodki v višini 358 EUR, ki se zmanjša za davek od odhodka pravnih oseb v znesku 177 EUR. Končni poslovni izid je 181 EUR.

mag. Stanko Okoliš,
direktor muzeja

Branko Šuštar*

Pogledi na ISCHE konferenco »Kultura in izobraževanje« in na Muzej izobraževanja v Carigradu
Views on ISCHE Conference "Culture and Education" and on The Republic Museum of Education in Istanbul

»Culture and Education / Kultura in izobraževanje«, International Standing Conference for the History of Education / Mednarodna stalna konferenca za zgodovino izobraževanja – ISCHE 37 Istanbul, 23–27. 6. 2015

Izvleček

Prispevek predstavlja dejavnost mednarodnega združenja na področju zgodovine izobraževanja ISCHE (International Standing Conference for the History of Education), slovensko sodelovanje pri tem in posebej 37. konferenco na temo kultura in izobraževanje v Carigradu (2015). Poleg predstavnikov univerz in inštitutov so bili med 340 udeleženci iz 39 držav zastopani tudi muzeji, Slovenija s temo spremembe v šolski kulturi 1880–1980. Z geslom »Pero je močnejše od meča« je predstavljen leta 1998 ustanovljen državni Republiški muzej izobraževanja - Republic Education Museum of Istanbul (Istanbul Cumhuriyet Eğitim Müzesi), ki deluje sredi mesta v stavbi nekdanje kovačnice orožja.

Abstract

The article presents the activities of the international association for the history of education ISCHE (International Standing Conference for the History of Education), Slovenian involvement in it and particularly the 37th conference on the theme of culture and education in Istanbul in 2015. In addition to representatives from universities and institutes, the 340 participants from 39 countries included a number from museums; Slovenia presented the theme of the changes in school culture between 1880 and 1980. Under the slogan "The pen is mightier than the sword" a presentation is made of the Republic Museum of Education in Istanbul (Istanbul Cumhuriyet Eğitim Müzesi), founded in 1998, which is in the city centre in a former armourer's workshop.

Kalemin kılıçtan keskindir.
Pero je močnejše od meča.

Na področju zgodovine šolstva deluje že skoraj štiri desetletja ISCHE (International Standing Conference for the History of Education),¹ mednarodno akademsko

* Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM Ljubljana.
e-pošta: branko.sustar@guest.arnes.si

1 ISCHE – International Standing Conference for the History of Education, <http://www.ische.org/>

združenje zgodovinarjev in nacionalnih društev, usmerjenih v študij zgodovine vzgoje in izobraževanja, ki se od leta 1979 na vsakoletnih zborovanjih posveča izbrani pedagoški temi skozi zgodovinsko perspektivo. Tako so si v zadnjih letih sledile obravnave pismenosti v zgodovini izobraževanja (Umeå, Švedska 2006); o otrocih v stiski (Children and Youth at Risk, Approaches in the History of Education, Hamburg 2007); o izobraževanju in neenakosti (Rutgers University, Newark, New York, 2008); o ljudskem šolstvu (Utrecht 2009); raziskovanju otroštva v zgodovini (Discoveries of Childhood in History, Amsterdam 2010; kot del svetovnega zborovanja zgodovinske znanosti The International Committee of Historical Sciences (ICHS/CISH); o državi, izobraževanju in družbi (San Luis Potosí, México 2011); o internacionalizaciji v izobraževanju (Internationalization in Education, Ženeva 2012); izobraževanju in moči (Education and Power, Riga, Latvija 2013) ter o izobraževanju, vojni in miru (London 2014). Slovenskih prispevkov na teh konferencah o zgodovini izobraževanja ni bilo veliko, so pa predstavili šolske kazni v Sloveniji (2007),² pot otroka do šolarja v izbranih objavljenih spominih (2010),³ šolstvo pri nas med nacionalizmom in internacionalizmom (2012)⁴ ter šolanje izobraženstva in slovenski narodnostni razvoj pred prvo svetovno vojno (2013).⁵ Tudi prispevkov avtorjev iz nam bližnjih držav na mednarodnih ISCHE konferencah ni bilo mnogo. Vendar sodelovanje s temami iz naše sosesčine lepo napreduje, saj pomeni prisotnost na mednarodnih konferencah sčasoma tudi večjo prepoznavnost in večje poznavanje tematike posamezne nacionalne zgodovine šolstva.

V vrsti letnih zborovanj mednarodne stalne konference za zgodovino izobraževanja (ISCHE – International Standing Conference for the History of Education – academic society of historians and associations dedicated to studying the history of education) je bila za 37. srečanje v Carigradu izbrana tema »**Kultura in izobraževanje**«. Izbor teme in kraja ni bil naključen. Carigrad je bil leta 2010 evropska prestolnica kulture, davno prej pa prestolnica vzhodnega rimskega cesarstva in nato osmanskega imperija. Tisočletja je bila Anatolija, posebno tudi Carigrad (Konstantinopol, Istanbul), področje srečevanje in stičišče različnih kultur. Kulturo lahko po besedah ISCHE konference preprosto definiramo kot družbeni način življenja in način razmišljanja. Konferenca si je namreč zastavila nalogo preučiti razmerja med izobraževanjem in kulturo v zgodovinskem procesu, vlogo šolskih reform in mednarodnih prenosov pedagoških idej in izkušenj, vlogo pedagoških ustanov in kulturnega

2 The teachers as a punisher!? School sanctions in Slovenia in pedagogical theory and practice before and after World War I; Children and Youth at Risk, Approaches in the History of Education; ISCHE 29 – Hamburg 2007; <http://www.erzwiss.uni-hamburg.de/ische29/Abstractbook.pdf>

3 A child on the way to becoming a pupil: memories of childhood; Discoveries of Childhood in History, ISCHE 32 – Amsterdam 2010; <http://www.ische.org/wp-content/uploads/2010/08/ISCHE-32-Abstracts.revised.pdf>

4 Transcending national borders in education in Slovenia between nationalism and internationalism in the Habsburg Empire and its successor states 1880–1940; Internationalization in Education, ISCHE 34 – Geneve 2012; http://www.unige.ch/ische34-shcy-dha/programme/Booklet_FINAL.pdf

5 Schooling of intellectual classes in the south of Habsburg Empire and Slovenian national development before WW 1; Education and Power, ISCHE 35 – Riga, 2013; <http://www.lu.lv/ische2013/papers/>

Osrednji vhod v Univerzo Istanbul na kateri je potekala konferenca ISCHE 37 (hrani SŠM, fototeka).

oblikovanja ter preoblikovanja učnega gradiva. Posebej so bili pozorni do elementov kulture nasploh, kot so jezik, vera, simboli in vsakodnevna rutina, in njihovih vplivov drug na drugega skozi zgodovino. Vsebinsko so teme razdelili na tematska področja: a) kulturne paradigme in izobraževanje (vzgojne vrednote, koncepti hierarhije, enakosti, svobode in demokracije, vloga izobraževanja v kulturnih spremembah); b) agenti medkulturne interakcije (pionirsko delo pedagogov pri kulturnih izmenjavah, učiteljske organizacije in njihove revije); c) jezik in izobraževanje; d) vera in izobraževanje; e) simboli, junaki, zgodbe in miti; f) obredja in rutine pri izobraževanju (zastave, jutranje ceremonije, praznovanja in praznični dnevi).⁶

Carigrajska konferenca ISCHE je potekala med 23. in 27. junijem 2015 v kulturnem in kongresnem centru osrednje državne Univerze Istanbul – ta ima ob imenu letnico 1453 – ter v treh bližnjih stavbah različnih fakultet (pedagoška, farmacevtska, družbenih ved). Univerza deluje v več poslopih v carigrajskem predelu Bajazit, neda leč od velikega bazarja in Sulejmanije. Po podatkih organizatorja je imela konferenca 340 udeležencev iz 39 držav, kar 323 predstavljenih predavanj, zbranih v 103 vzporedne sekcije, in več osrednjih predavanj. Kljub štirim uradnim jezikom ISCHE je bila prevladujoča angleščina, redkeje se je slišala francoščina ali španščina, ki so jo – kot tudi nemščino – kdaj uporabljali le predavatelji, ki jim je bila tuji jezik. V angleščini so

6 Call for Papers 2015 ISCHE 37, <http://2015.ische.org/call-for-papers-2015-ische-37/>

Predkonferenca (The concept of the transnational in the history of education) je potekala v univerzitetnem inštitutu Evrazija, 23. 6. 2015 (hrani SŠM, fototeka).

pripravili tudi program konference (dostopen na spletni strani **ISCHE 2015 in Turkey**⁷ in obsežno knjigo povzetkov **Culture and Education, Abstracts Book, ISCHE 37 – Istanbul 2015**, 496 str.). Za konferenco so organizatorji presenetljivo določili prav čas postnega ramazana, ki je pomenljivo izpostavil teme toleranca, ljubezen in mir (*Ramazan: hoşgörü, sevgi, barış*). Marsikateri izmed muslimanskih udeležencev konference se je namreč zares vzdržal hrane in tudi pijače do sončnega zahoda, kar v vročih dneh konec junija ni bilo prav enostavno.

Kot uvod v ISHE 37 je že 23. 6. potekala v obliki delavnice v historičnem poslopju univerzitetnega inštituta Evrazija (*Institute of Avrasya/Avrasya Enstitüsü*) predkonferenca o konceptu transnacionalnega v zgodovini izobraževanja (**The concept of the transnational in the history of education, ISCHE Pre-Conference Workshop, University of Istanbul**). Že vsebine enodnevne predkonference je bilo za cel simpozij! Organizatorja delovnega srečanja **Eugenia Roldán Vera** (CINVESTAV, Mehika) in **Eckhardt Fuchs** (Georg Eckert Institute, Nemčija) sta zbrala več kot 20 eminentnih predavateljev in razpravljalcev, poudarek pri predstavitvah pa je bila diskusija sodelujočih in okoli 60 udeležencev. Zainteresiranim so predavatelji poslali delovno gradivo svojih nastopov, ki so se dotikali koncepta in metodoloških pristopov do kroženja in prenašanja izobraževalnega znanja ter konkretizacije teme s študijami primerov v

7 ISCHE 2015 in Turkey, <http://2015.ische.org/>

Na uvodni okrogli mizi »Junaki izobraževanja« so z izbranimi temami sodelovali univ. profesorji Adelina Arredondo (Mehika), Craig Campbell (Avstralija), Kate Rousmaniere (ZDA) in Mustafa Gündüz (Turčija) (hrani SŠM, fototeka).

posameznih geografskih in časovnih okvirih, tudi v stikih vzhoda in zahoda ter globalizacije in vpliva OECD na področju izobraževanja v zadnjih desetletjih.

Osrednja konferenca se je pričela 24. 6. s pozdravi organizatorjev in nadaljevala z uvodnim predavanjem. Prof. zgodovine **Ali Arslan** (Univerza Istanbul), tudi predsednik odbora carigradske konference ISCHE, je predstavil turški izobraževalni sistem od islamske do zahodne civilizacije. Temo predavanja je pospremila priložnostna razmnožena brošura z nekaj njegovimi članki: *Contribution of Turkestan to Ottoman Development*, 2007; *Evolution of Universities from the Ottoman era to the Republic: Foundation of the Westernized Ottoman System in the Tanzimat era*, 2010; *The Comparison of Idil-Ural Madrasahs and Ottoman Madrasahs*, 2014). Temu je sledila še **okrogla miza pod naslovom »Junaki izobraževanja«**. O šolskih herojih so zanimivo govorili štirje predstavniki z različnih delov sveta. Najprej smo v velikem avditoriju prisluhnili temi o učiteljicah v Mehiki po revoluciji (*Heroines in Campaign: Women Teachers of the Post-Revolutionary Mexico*), ki jih je z impresivnimi fotografijami, povednimi grafikoni in filmskimi primeri orisala **Adelina Arredondo** (Universidad Autónoma del Estado de Morelos, Mehika). Od 1910 potekajoč šolski projekt za podeželje z ustanavljanjem državnih, brezplačnih, obveznih in laičnih šol s koedukacijo se je do 1934 razvil v sistem več kot 8.000 državnih podeželskih šol (*escuela rural federal*), na njih pa je poučevalo okoli 20.000 učiteljic in učiteljev. Številčne so bile predvsem prve, ki so – anonimne mučenke in junakinje izobraževanja – živele

*Mednarodna družba predavateljev: Antonio Canales Serrano (Španija),
Snježana Šušnjara (Sarajevo), Simonetta Polenghi (Milano), Adnan Tufekčić (Tuzla)
(hrani SŠM, fototeka).*

tiho življenje učiteljic v odročnih krajih podeželja in tam bile boj z nepismenostjo in za kulturni napredek. Ob tem lahko pomislimo, da je tudi pri nas širjenje pismenosti in šol na podeželju potekalo ob feminizaciji učiteljskega poklica.

Vprašanje o pedagoških junakinjah Avstralije je ob primeru levo usmerjene feministke Jean Blackburn 1919–2001 in njenem delu v šolski komisiji v 70. in 80. letih 20. stoletja zavzeto, kritično in s tem čim bolj objektivno obravnaval **Craig Campbell** (Univ. Sydney). Delovanje Margaret Haley 1861–1939, učiteljice in ustanovne voditeljice prve ameriške učiteljske zveze (Chicago Teachers' Federation), povezovalke učiteljic kot primer pedagoške osebnosti Amerike je prav tako zavzeto in s kritično distanco obravnavala **Kate Rousmaniere** (Miami University, Ohio, USA). S primerom *Mustafe Sati Beya* (*Sati el-Husri 1880–1968*), otomanskega in sirskega pisatelja in pedagoga, vplivnega arabskega misleca 20. stoletja, je predstavil prof. zgodovine **Mustafa Gündüz** (Tehnična univerza, Istanbul) pionirje vzgoje od omanstva do arabskega nacionalizma. Različnim temam pedagoških osebnosti je sledila še kratka, a živahna diskusija udeležencev in sodelujočih, ki se je nadaljevala še v odmoru.

Nastopi osrednjih govornikov so bili razdeljeni po dnevih. **Tim Allender** (Univ. Sydney) je tako 25. 6. kot drugi osrednji govornik predstavil zbranemu avditoriju z izbranimi fotografijami žensko šolstvo v kolonialni Indiji (Learning Feminitivity in Colonial India 1820–1932) s posebnim poudarkom na pedagoških osebnostih in različnih šolah ter pouku na njih in na področju Kalkute. Kot tretja je 27. 6. dobila be-

Temo »Učiti glasbo, spreminjati vrednote« je predstavila Elsa Rodrigues (João de Deus Museum, Lizbona) (hrani SŠM, fototeka).

sedo še alžirska profesorica **Fella Moussaoui-El Kechai** (Univ. Alger) za predstavitev vpliva francoske kolonialne politike na alžirsko elito (*French Colonial policy and Algerian Elites: Between Confrontation and Reactions 1830–1962*). Temo je obravnavala s primeri treh alžirskih intelektualcev: eminentni lingvist dr. Mohammed Bencheneb, zdravnik z doktoratom pariške Sorbonne (1884) dr. Mohammed Saghir Benlarbey in Abdelhamid Ibn Badis, zavzet nasprotnik francoske politike alžirske akulturacije. Organizatorji so poskrbeli, da so povzetki vseh treh glavnih govornikov dostopni v štirih jezikih ISCHE na spletni strani konference: <http://2015.ische.org/keynote-speakers/>. Tudi sicer so teme iz kolonialne zgodovine izobraževanja kot kulturnega vpliva pri različnih narodih sestavljale opazen del vsebine ISCHE konference. Tako je bila poleg bolj običajnih afriških tem (več predavateljev je bilo iz Nigerije) s predavanjem referentke **K. Eshenkulove** iz Kirgistanu prisotna tudi tema o vplivu caristične kolonizacije na islamski izobraževalni sistem v Turkestanu.

Naslednji dan (25. 6.) so se pričela zasedanja v paralelnih sekcijah. V eni od njih, ki so jo naslovili »**Junaki in šole**« (**Heroes and schools**) sem podpisani predstavil *spremembe v šolski kulturi slovenskih šol od obdobja Avstro-Ogrske do držav naslednic med 1880–1980*. S primeri sprememb od habsburškega obdobja naprej: od podob razredov, njihove opreme in učbenikov pa do splošne usmeritve šole in političnega prostora, v katerem so šole za slovenske otroke delovale pred in po drugi svetovni vojni v Jugoslaviji, Italiji, Avstriji in na Madžarskem, sem pokazal na različnost njihovega šolanja. Temo sem sklenil s predstavitvijo junakov, ki so (v različnem času) vplivali na šolstvo, po nekaterih so poimenovali šole, in z dilemo o resničnih junakih

Maketa stavb liceja, knjižnice in muzeja izobraževanja Cumhuriyet Eğitim Müzesi v Carigradu. Muzej deluje v stavbi iz srede 15. stoletja s 4 dimniki in 4 kupolami; nekdanj so tam kovali orožje (hrani SŠM, fototeka).

izobraževanja. Ostala dva predavatelja sta obravnavala temo iz zgodovine šolstva v Veliki Britaniji in v Španiji. **Hsiao-Yuh Ku** (Univerza Taipei, Tajvan), ki je doktorirala 2012 z angleško temo *Education for Liberal Democracy: Fred Clarke and Educational Construction in England, 1936–1952* (mentor prof. Gary McCulloch, Institute of Education, London), je predstavila vznemirljivo angleško šolsko političarko in reformatorico Sheno Dorothy Simon (1883–1972). Predavanje je imelo naslov *Shena Simon in reforme srednjega šolstva 1938–48*. Zanimivo, da je bila S. Simon tudi vsebina predavanja na 2015 ECER pedagoški konferenci v Budimpešti – pri mreži 17. zgodovine izobraževanja.⁸ Temo *dekliško srednje šolstvo v zgodnjem obdobju frankistične Španije* (avtorja **Antonio Canales Serrano, Amparo Gomez Rodriguez**) kot del razvoja šolstva diktatorskih režimov južne Evrope je predstavil v primerjavo razvoja šolstva v južni Evropi usmerjen predavatelj z univerze na Kanarskih otokih Antonio Canales Serrano (Univ. Laguna).

Obsežnost konference kaže tudi dejstvo, da je tedaj hkrati potekalo kar deset zanimivih in pestrih sekcij s 30 predavanji: od tematskih panelov (liberalni protestantizem in šolska kultura 19. stoletja, oblikovanje novega državljana od konca 18. do

8 Lottie Hoare (University of Cambridge, Faculty of Education, London): *Airwaves, Albums And Journeys Of Transition: English Observations On Russian Classrooms* (1955); <http://www.eera-ecer.de/ecer-programmes/conference/20/contribution/33805/>

Muzej izobraževanja v Carigradu: razstavne vitrine z dokumenti o razvoju šolstva (hrani SŠM, fototeka).

20. stoletja; čuti in občutki v izobraževanju; interkulturacija v izobraževanju; kulturne izmenjave v izobraževanju 1920–1970); in zasedanj stalnih delovnih skupin (zgodovina šolstva kot znanstvena disciplina) do vsebinsko povezanih tem (revije, društva in učbeniki; drugi; heroji in ideologije; verska vzgoja in kulturne razlike). Po vsebini so npr. pritegnile teme o pedagoških izkušnjah post-socialističnih dežel v Evropi (**Iveta Kestere, Iveta Ozola**, Univerza Latvija), o mednarodnih povezavah turške zveze študentov, spominih na holokavst, rasizmu v ameriških razredih po 1964 ter o junaštvu in etničnih skupnostih v času nacizma v Nemčiji (**C. in K. Heinze**, Univ. Schwäbisch Gmünd). V drugih paralelnih sekcijah so obravnavali vprašanja jezika v šolstvu, dvojezičnosti in večjezičnosti, interkulturacijo med Japonsko in zahodom, kulturni kontekst v izobraževanju na primeru Finske, vlogo tradicije in dediščine pri izobraževanju pa tudi kulturne izmenjave, vpliv filma, junakov učbenikov, vpliv intelektualcev in pedagoških idej. Zanimiv je bil tudi pogled na čustva mladih, kot jih kažejo učbeniki in pedagoške razprave v Čilu 1930–1970 (**Pablo Toro Blanco**, Čile) in druge obravnave teme zgodovina emocij in zgodovina izobraževanja. Isti avtor, ki se je ukvarjal tudi z mladinskimi gibanji in skavtizmom v Čilu, je pri panelu stalne delovne skupine »Touching bodies in schools« predstavil tudi prispevek *Bodies expressing national emotions 1870–1960*. Še ena tema te delovne skupine je bila povezana z ženskim šolstvom na Kitajskem 1840–1912 (**Zhou Na Hongyu Zhou**, Central China Normal University). Tudi širša obravnava tem, povezanih s telesom (šolski zdravniki, dotiki v šoli, šolska higiena ali pa razvoj vzgojnih ritualov v Turčiji (kar je predstavila članica lokalnega organizacijskega odbora **Feliz Meseci Gioretti**, Univ. Istanbul). Obravnave pedagoške

Del razstave v muzeju izobraževanja je posvečen tudi temi predsednik Atatürk in šolstvo (hrani SŠM, fototeka).

skrbi za telo in diskusije po predstavitvah so na carigrajski konferenci že napovedovale temo naslednje ISCHE konference »Education and the Body«.

Ženske teme so sicer obravnavali prispevki v več panelih. En prispevek se je loteval vprašanj biti učiteljica v francoskem kolonialnem imperiju, drugi so predstavili dejavnost posameznih pedagogin ali diskusije o učiteljicah na Ogrskem. Naj omenimo vsaj prispevek **Annamarie Valdes** (Loyola Univ. Chicago) o izkušnji najstniških učiteljic v povojni Ameriki in predavanje grške raziskovalke ženskega šolstva **Polly Thanailaki**, ki je predstavila šolstvo med balkanskimi vojnami (*The Greek girls' school Arsakeion as Case Study in its national role during the Balkan Wars 1912–1914*). Tudi pri temi o pedagogiki in verski kulturi (Pedagogy and religious cultures) so obravnavali prva berila: **Vitaly Bezrogov** iz Moskve (Institute of Strategy and Theory of Education/Институт стратегии и теории образования), sicer tudi sodelavec našega zborovanja ZZDS o zgodovini otroštva 2012, je predstavil prispevek o verski kulturi v prvih berilih, ki sta ga pripravila z Lariso Averjanovo (*Primer as the shield of faith: Religious, culture and Education on the eve of the 18th century in Russia*). V. Bezrogov je predstavil tudi CD publikacijo *Dve stoletji ruskega abecednika 1800–2000 / Два века российско́го букваря 1800–2000*, ki je izšla leta 2014 v Moskvi in jo sedaj hrani knjižnica SŠM.

Zanimivo je bil sestavljen tudi panel o pedagoških ritualih in rutinah (26. 6. Cultures of Synchronization? Historical Perspectives on Educational Rituals and Routines) s primerjavo med španskimi in irskimi osnovnimi šolami v 19. stoletju (**Marcelo Caruso**) ter med japonskimi in nemškimi šolami 1873–1918 (**Ami Kobayashi**; oba Humboldt University, Berlin/Germany). V tretjem predavanju tega panela je **Noah**

V državnem Republiškem muzeju izobraževanja - Cumhuriyet Eğitim Müzesi v Carigradu, pogled v osrednji razstavni prostor (hrani SŠM, fototeka).

W. Sobe (Loyola University, Chicago, USA) predstavil pedagoško prakso nadzora in pozornosti otrok (*One, Two, Three, Eyes on Me: Pedagogical Practice in US Schools for Controlling and Constructing the Attention of the Child, 1900–2000*). Na panelu o vizualnih medijih je **Jeroen Dekker** (Univ. Groningen) predstavil pedagoško prakso v delih holandskega slikarstva 17. stoletja, nato pa so sledili družinski portreti kot (re) prezentacija kulturne paradigme (**Herstin te Heesen**, Univ. Luxemburg).

Pri temi »pedagogika in verska kultura« sta mlada sodelavca Univerze v Zürichu predstavila obstojnost krščanske kulture znotraj pedagoških sistemov v različnih oblikah demokracije na prehodu v 20. stoletje (**Marianne Helfenberger**, **Stefan Müller**). Tema se je dotikala razmerij država – cerkev in vprašanj demokratičnih vrednot od srede 19. stoletja naprej ob presenetljivi primerjavi razvoja v dveh zelo različnih državah – Švici (podrobneje Bern, Luzern) in Kostariki. O tradicionalnem verskem pouku v Turčiji sta govorila sodelavca Eskisehir Osmangazi University iz ekipe, ki je pripravila prispevek *Traditional religion education since the foundation of Turkish Republic and education in mosques: A qualitative study*. Pri tem verskem tematskem sklopu (Religion and education in social and cultural transitions) je predstavila prispevek tudi **Snježana Šušnjara**, predavateljica iz Sarajeva (*Teaching religion to children in elementary schools in Bosnia and Herzegovina during the Austro-Hungarian period 1878–1918*). Ostali dve temi pa so obravnavali sodelavci ljubljanskega simpozija šolskih muzejev 2013: prof. **Simonetta Polenghi** (Milano), sicer koordinatorka panela s temo o razsvetljenskem poučevanju verouka v Habsburških deželah okoli 1800, in **Pauli Dávila & Luis M. Naya** (The University of the Basque Country, Spain) podobno predstavitev izkušnje

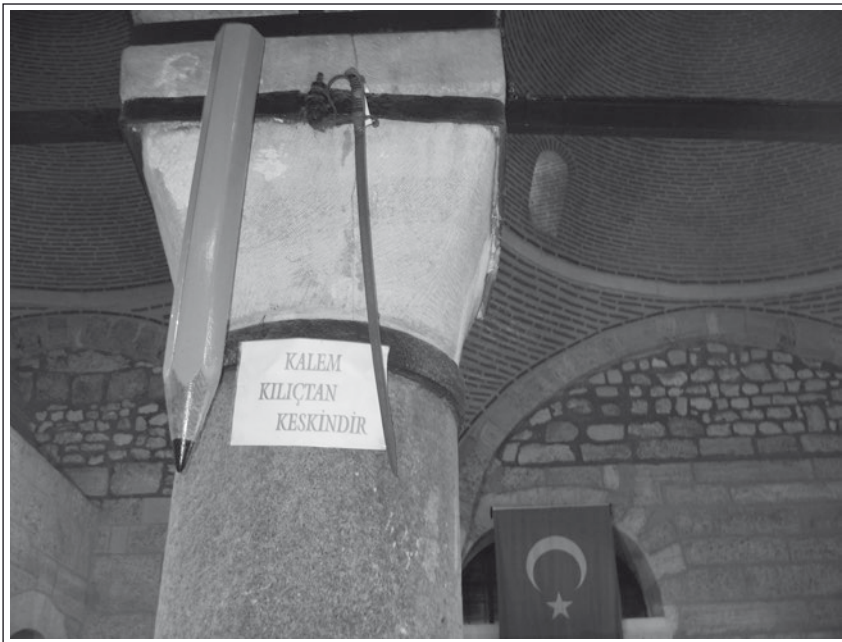
v Baskiji v 20. stoletju. Versko kulturo sta obravnavala tudi prispevka iz Italije in s Poljske. S primerom obravnave verske vzgoje v času fašizma je nastopil predavatelj iz nam bližnjega Vidma **Angelo Gaudio** (Univ. Udine), vpliv katoliških organizacij na vzgojo mladine na Poljskem 1918–1939 pa je predstavil **Tomasz Maliszewski** (Pomeranian Univ. Słupsk), tudi sodelavec ISCHE konference v Rigi.

Z bolj moderno temo s pogledom na etno-pedagogiko je 26. 6. na panelu *Izobraževanje in sodobnost* nastopil **Adnan Tufekčić** z Univerze v Tuzli (*Traditional culture of upbringing and contemporary problems of education*) ob mednarodni primerjavi s predavanji iz Italije (o celodnevni šoli 1971 do 1985 je predaval **Fabio Pruneri** (Università Degli Studi di Sassari), Nigerije in Brazilije. Prisotnost predavateljev iz Bosne in Hercegovine je prav spodbudna, saj je sodelovanje iz naše bližine redko (že pred leti Srbija, tudi Bolgarija) ali ga sploh ni. Zelo redko se sliši o temah s področja Češke, Slovaške ali Ukrajine, če sploh kdaj. Vključevanje udeležencev, predavateljev in tematike iz dežel, ki niso prav pogosto zastopane (na tej konferenci so bile prisotne npr. tudi Kirgizija, Tajvan, Poljska, Rusija), ostaja nadaljnji izziv za konferenco ISCHE.

25. 6. je potekala tudi **okrogla miza o znanstvenih revijah na področju zgodovine izobraževanja**, ki sta jo vodila Antonella Cognolati (Univ. Foggia) in Eckhardt Fuchs (GEI, Nemčija). Najprej so predavatelji predstavili vsak svojo vplivno revijo: *History of education* (VB); *The Nordic Journal of Educational History* – NJEDH (Švedska), ki izhaja v angleščini in nordijskih jezikih; *History of education and children literature* – HECL (Italija), ki izhaja v angleščini, italijanščini in še kakšnem jeziku; internetna revija *Espacio, Tiempo y Educación* (Španija) <http://www.espaciotiempoyeducacion.com/ojs/index.php/etel/index>; *História da Educação/ASPHE* (Brazilija). Predstavitev grške revije s Krete (*Themata Istorias tis Ekpaidefsis /Θέματα Ιστορίας της Εκπαίδευσης*) pa je žal izostala. Zanimivo je, da je bila okrogla miza vsebinsko povezana s tematskim blokom nove številke revije HECL 1/2015 z uvodnikom *The role of scientific journals in the development and internationalization of historical-educational research*, ki ga je pripravil urednik (prof. Roberto Sani). Razprava se je dotikala vprašanj (proste) dostopnosti, prisotnosti revij in njihovih člankov v mednarodnih bazah in možnostih sodelovanja. Predstavljenim revijam, ko so v kakšnem primerku krožile po dvorani, sem dodal tudi tri številke slovenske Šolske kronike, v diskusiji pa opozoril še na vrsto revij, ki izhajajo v manj številčnih jezikih. Poleg naše *Šolske kronike* so to na Hrvaškem npr. muzejska revija *Anali za povijest odgoja* (od 1992, redno od 2002) <http://www.hsmuzej.hr/hrv/anali.asp>. Obe reviji se s povzetki v angleščini in še kakšnem tujem jeziku vsebine trudita opozoriti tudi mednarodno publiko na teme iz zgodovine šolstva, ki jih obravnavata. Podobno izhaja od 2012 na Slovaškem z bratislavskim Muzejem šolstva in pedagogike povezana internetna revija *Historicko-pedagogické fórum. Internétový časopis pre dejiny pedagogiky a školské múzejníctvo*, ISSN 1338-693X, (urednik je dr. Vladimír Michalička), a je vse zaenkrat dostopno le v slovaščini.

http://www.msap.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=62&Itemid=15. Temo je nadaljevala baltska kolegica Iveta Ozola (Univ. Latvija) in se zavzela za internetno dostopnost naslovov člankov iz revij, ki izhajajo pri maj številčnih narodih, npr. na ISCHE portalu. Če bo kdo posebej vnet za določeno temo, bo našel tudi poznavalca posameznega jezika in lahko uporabil rezultate raziskave.

Med temami, ki so ostale v spominu, naj omenim pri **vsebini kulturne vzgoje** še

Na osrednjem stebru v prostoru muzeja, kjer so nekdaj kovali orožje, je simbolično prikazana moč izobraževanja. Napis pravi: Kalemın kılıçtan keskindir (Pero je močnejše od meča) (hrani SŠM, fototeka).

gibanje šolskih gledališč v sovjetski Latviji od 50. do 80. let 20. stoletja (**Iveta Kestere**, Univ. Latvija), kulturne dejavnosti britanskih šolarjev v begunstvu med drugo svetovno vojno (**Sian Roberts**) in nemške šole na jugu Brazilije kot ohranjanje kulturne/etnične identitete priseljencev 1850–1945 (temo sta pripravila udeleženca ljubljanskega simpozija šolskih muzejev 2013 **Antonio Gomez Ferreira** in **Aricle Vechia**). Vsebinsko res eno od kulturnih tem »Učiti glasbo, spreminjati vrednote« je živahno predstavila s spremembami obdobj s sliko, besedo in glasbo portugalska kolegica **Elsa Rodrigues** (João de Deus Museum, Lizbona), ki je 2013 v Ljubljani govorila o tem portugalskem pedagogu in pesniku (João de Deus Ramos 1830–1896). V Istanbulu smo tako poslušali šolske pesmi iz različni obdobj portugalskega šolstva in spremljali spreminjanje njihove vsebine: npr. od verskih pesmi k laični etični vzgoji. V času, ko obiskovanje šole še ni bilo običajno, temveč privilegij, so učenci prepevali o sreči tistih, ki so lahko hodili v šolo in se učili. V šoli so se bolj kot ljudske pesmi uveljavljale posebej napisane šolske pesmi z otroško vsebino, o letnih časih, ki so se jim posvečali tudi pomembni glasbeniki. V času diktature so bile v šolah priljubljene koračnice, patriotizem, kult zastave in telovadba ob glasbi. Za sklepni panel 25. junija sem izbral obisk teme **Pustolovščine v kulturni vzgoji**, kjer so predavatelji s povednimi fotografijami (Lycée technique/Technisches Gymnasium Emile Metz, Luxemburg) predstavili delavsko kulturo v Luxemburgu 1890–1950 (**Frederik Herman**, **Ira Plein**, Univ. Luxemburg), umetnost in kulturo v zgodovini izobraževanja tudi s primeri iz revije The modern

school: a monthly magazine devoted to libertarian ideas in education (**Ian Grosvenor**, *Birmingham, UK*; **G. Pataki**, *Debrecen, Madžarska*) in šolski film kot del vizualne vzgoje s kinematografskimi predstavami na eni od osnovnih šol v Birminghamu v 30. letih 20. stoletja (**Angelo van Gorp**, *Univ. Ghent, Belgija*). Po svoje preseneča na mednarodni konferenci vrsta podrobnih študij posameznih, z vsebino konference povezanih ožjih tem, osebnosti ali šole v določenem kraju, tam kjer bi pričakovali večjo tematsko umestitev v čas in prostor, primerjave in analize različnih dežel. So pa analize teh primerov res poglobljene. Trideseta leta so bila pomembna za vzgojo s filmom tudi izven Birminghama in Anglije. To kaže tudi filmski projektor iz leta 1934, opazen eksponat, na katerega so posebej ponosni v (državnem) **Republiškem muzeju izobraževanja – Cumhuriyet Eğitim Müzesi** v mestu te ISCHE konference.

Ta carigrajski državni muzej izobraževanja (**Istanbul Cumhuriyet Eğitim Müzesi**) sem v času konference tudi obiskal, saj deluje prav blizu historičnega centra Carigrada, nedaleč od modre mošeje sultana Ahmeta (Sultanahmet Camii) in rektorata Marmara Üniversitesi. Pravzaprav je muzej nameščen v historični stavbi iz 15. stoletja v sklopu poslopij, kjer deluje tudi tehnična-industrijska srednja šola (licej) z bogato tradicijo in lepim pogledom na Marmorno morje: Sultanahmet Endüstri Meslek Lisesi. Od tod je tudi dostop do muzeja. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sultanahmet_End%C3%BCstri_Meslek_Lisesi

Markantno poslopje muzeja je od srede 15. stoletja – ena od prvih stavb, zgrajenih po otomanski osvojitvi Carigrada, – služila za obsežno kovačnico za izdelavo mečev s štirimi ognjišči in dimniki nad njimi. Pozneje je bila v kompleksu tudi tekstilna proizvodnja za oblačila janičarjev, nato učilnica praktičnega pouka tehnične šole; muzej izobraževanja pa je tu od leta 1998. Čisto v duhu bibličnega poziva: prekujte svoje meče v lemeže! To sporočilo prinaša tudi osrednji steber, ki oblikuje tudi ves obsežni prostor s štirimi kupolami in nosi tudi meč in pisalo ter sporočilen napis: Kalemin kılıçtan keskindir (Pero je močnejše od meča). V muzeju so zaposleni Ümüt Ates kot direktor muzeja (Müze Müdürü), Faruk Kehribar, pedagoški kordinator (Koordinatör Öğretmen), in İbrahim Yılmaz kot uradnik. Srečal sem se z zadnjima dvema, ki sta me v družbi s Serap Günaydın, profesorico angleščine z bližnje srednje šole, prijazno vodila po muzeju. Muzej je bil ustanovljen 1998 ob 75-letnici praznovanja republike in predstavlja turško izobraževanje, predvsem čas republike. Tudi muzejska razstava se prilagaja prostoru. Muzej razstavlja učila in učne pripomočke, učbenike in dokumente o razvoju šolstva, ki pričajo o načelih in vrednotah izobraževanja v zadnjih 150 letih. Po objavljenih podatkih imajo 5000 obiskovalcev letno. Muzej sodi pod ministrstvo izobraževanja in je eden od državnih muzejev, posvečenih zgodovini šolstva. Še dva muzeja delujeta v Ankari (od 1988 Ankara 75. Yıl Cumhuriyet Eğitim Müzesi; Atatürk Eğitim Müzesi) in eden v Izmiru (Mithatpaşa Cumhuriyet Eğitim Müzesi Nerede Haritası, Izmir).

Tematika šolskih muzejev na konferenci sicer ni izstopala, bila pa je prisotna ne le v slovenskem predavanju, temveč še s temo brazilske predavateljice **Zite Possamai** (Federal University of Rio Grande do Sul), tudi sodelavke pariške ICOFOM konference 2014, ki je zadnji dan konference pod precej širokim naslovom (National museums of education and a new scientific culture in the nineteenth century) pravzaprav govorila predvsem o nekdanjem vplivnem pariškem *Musée pédagogique* z vidika znanstvene kulture 19. stoletja, a to temo le v besedi predstavila po arhivskih virih.

V parku pred poslopjem Univerze Istanbul je kip nekdanjega turškega predsednika Atatürka z mladenko z baklo in mladeničem z zastavo, spredaj del udeležencev konference, 2015 (hrani SŠM, fototeka).

Predstavitev muzeja je potekala pri panelu znanost in kultura, zato je bila druga tema povezana s moderno popularizacijo znanosti, kot jo je na avstralski TV učinkovito izvajal Harry Messel v 60. letih 20. stoletja (**Jennifer Clark**, Univ. New Englad, Avstralija). Muzejske tematike se je dotikal tudi prispevek **Inês Félix** (Umeå universitet, Švedska), ki je bil z naslovom »*The "reason of schooling" beyond the classroom: study field trips and school museums in Portugal in the first half of the XX century*«, a predstavljen drugje, 26. 6. na panelu o šolski kulturi in ritualih. Avtorica je s primeri iz portugalskega pedagoškega tiska raziskovala vpliv modernih metod šolanja zunaj učilnice, kot so ekskurzije in obiski šolskih muzejev.

Konferenca s temo o kulturi seveda ni mogla mimo **kulturne dediščine tega velenesta**, ki mu neuradno pripisujejo že blizu 20 milijonov prebivalcev. V Istanbulu, kjer še stoji marsikaj iz časa Konstantinopla, te pozno antične metropole, ki jo Slovani poimenujemo Carigrad, so organizatorji konference poskrbeli tudi za nekaj ogledov kulturnih spomenikov: zainteresiranim je bil tako na voljo sprehod po bližnjem kompleksu Sulejmanije (mošeja, a tudi knjižnica in gostišče), delu velikega arhitekta Sinana iz 1557. Ponudili so tudi možnost razgleda na velenesto z 85 m visokega Bajazitovega kamnitega stolpa iz 1878, katerega leseni predhodnik je od srede 18. stoletja služil kot gasilska opazovalnica. Stolp stoji danes pravzaprav na delu področja univerze Istanbul, do katere vodi monumentalni vhod, in pred osrednjim poslopjem s parkom stoji spomenik Atatürka z mladeničem z zastavo in dekletom z baklo, ki zanimivo spominjajo

na herojske postave socrealizma. Po končanem programu predavanj 25. 6. je večerna plovba z ladjo po Bosporju omogočala udeležencem vtis velemesta, povezanega z mostovi na dveh celinah in učinkovito medsebojno komunikacijo.

Ta prestolnica imperija je nekoč povezovala tudi slovanske narode. Carigrad najdemo v slovenski zgodovinski povesti. O motivu patriarhove prerokbe leta 1453 o spremembi čez dva krat dvesto let sta sredi 19. stoletja pisala v poeziji Lovro Toman in v prozi Josipina Turnograjska, ena naših prvih ženskih avtoric. V Carigradu je izšel tudi prevod ene od njenih kratkih povesti. Prevod njene povestice o bolgarskem carju Borisu, ki ga je sv. Metod spreobrnih h krščanstvu, so natisnili leta 1853 v Carigradu v bolgarščini: »Boris, prvi hristijanski car na blagarite. Pobalgarena istorijska prikazka, pisana po slovenski ot Josefina Turnogradska«.⁹

Spodbud, predstavitev in primerjav množice pedagoških tem, ki jih lahko razumemo kot del kulture skozi čas, je bilo tako na konferenci res veliko. Za podrobnejše vpogled v vsebino konference »Kultura in izobraževanje« služi poleg skoraj 500 strani dolge tiskane knjige povzetkov (**Culture and Education, ISCHE Istanbul 2015**)¹⁰ tudi priročna elektronska verzija, dostopna na spletni strani konference.¹¹

Summary

The presentation of the 37th international conference on the history of education, which took place in June 2015 in Istanbul under the title "Culture and Education", first talks about the development of the conference theme during the last decade and about Slovenian participation (2007, 2010, 2012 and 2013). This is followed by a short mention of the pre-conference (on the theme of 'The concept of the transnational in the history of education'), the content of the round table discussions about educational heroes and about expert journals in the field of history, the themes of the central talks and individual parallel sections. Museums also featured at the conference, Slovenia with the theme 'Changes in school culture during the period of the Austro-Hungarian Empire and the successor states: Slovenian school in Yugoslavia, Italy, Austria and Hungary between 1880 and 1980'. There is also a short presentation of the Republic Education Museum in Istanbul (Istanbul Cumhuriyet Eğitim Müzesi), founded in 1998 and situated near the Blue Mosque.

9 Константин Димитриевич Петкович, Борис, първи християнски цар на блгарите. Побългарена историйска приказка, писана по словенски от Йосефина Турноградска, (в типографията на Тадея Дивичияна), Цариград 1853. http://www.strumski.com/books/K_Petkovich_Boris_Prvi_Hristijanski_Car_na_Bulgarite.pdf; <http://digital.nationallibrary.bg/DWWebClient/IntegrationViewer.aspx?DWSubSession=14282&v=1796>

10 Culture and education : abstracts / International Standing Conference for the History of Education, 37, Istanbul, June 24–27, 2015, Istanbul: Hünkar Organizasyon, 2015, 496 str.

11 Culture and Education, ISCHE Istanbul 2015, http://2015.ische.org/wp-content/uploads/2015/07/ische2015_abstract-book.pdf

UDK

1.19 Objavljena recenzija, prikaz knjige, kritika

Prejeto: 17. 6. 2016

Branko Šuštar*

*Mednarodni simpozij »Spomini na šolo /
School Memories / La memoria escolar.**Nove usmeritve v zgodovinskih raziskavah
izobraževanja« (Sevilla, 22.–23. september 2015)**The International Symposium "School Memories / La memoria escolar.
New Trends in Historical Research into Education"
(Seville, 22.–23. September 2015)*

Spomini na šolo so tema, ki nas spremlja vse od šolanja in osnovnošolske ali srednješolske obletnice so le ena od stalnih manifestacij šolskih spominov. Tako ni čudno, da smo v našem muzeju februarja 1997 odprli razstavo, ki je s predstavitvijo značilnosti šolskih predmetov posameznega obdobja opozarjala na pomen šolskih spominov, zapisov in gradiva o tem. Italijansko-španska naveza raziskovalcev zgodovine šolstva pa je skoraj dve desetletji zatem povabila mednarodno javnost zgodovinarjev izobraževanja, da obširno in običajno tematiko šolskih spominov predstavijo z razmislekom in s primeri metodoloških pristopov. Med 22. in 23. septembrom 2015 je tako Sevilla v španski Andaluziji gostila mednarodni simpozij »Šolski spomini. Nove usmeritve zgodovinskih raziskav v izobraževanju: hevristične perspektive in metodološka vprašanja« /»School Memories. New Trends in Historical Research into Education: Heuristic Perspectives and Methodological Issues.« Sevilla je pristaniško mesto kakšnih 100 km oddaljeno od morja, s posebnostmi v klimi, vegetaciji in pestrem prepletu orientalne in zahodnoevropske kulturne dediščine, kar kaže že značilni mestni stolp Giralda. Mesto je po velikosti četrto špansko središče, nekdanj pomembno za ladje iz kolonij, z osrednjim španskim arhivom čezmorskih dežel (Archivo General de Indias) in z Univerzo s 500-letno tradicijo.

Prav takšno mednarodno pestrost je na temo šolskih spominov predstavil simpozij, ki ga je pripravila raziskovalna skupina Zgodovina poučevanja («History of

* Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM Ljubljana.
e-pošta: branko.sustar@guest.arnes.si

Teaching»– HUM 206) Univerze Sevilla v sodelovanju s centrom dokumentiranja in raziskovanje zgodovinskih učbenikov in otroške literature (Centre for the Documentation and Research on the History of Textbooks and Children's Literature – CESCO) na italijanski Univerzi Macerata ter še tremi ustanovami: Centre on Education Memory Studies – CEME na Univerzi Murcia; International Centre of School Culture – CEINCE, Berlanga de Duero in Pedagoškim muzejem na Pedagoški fakulteti Univerze Sevilla.

Za konferenco in njen potek sta bila odgovorna koordinatorja odbora Yanese Cristina Cabrera in Juri Meda, ki ju je podpiral več kot 30-članski mednarodni znanstveni odbor, sestavljen iz več kot trideset predstavnikov zgodovine izobraževanja; vodila sta ga Agustín Escolano Benito (CEINCE) in Antonio Viñao Frago (Univerza Murcia). Častna predsednica simpozija pa je bila Maria Nieves Gomez Garcia, tedaj že sveže upokojena zgodovinarica izobraževanja z Univerze Sevilla.

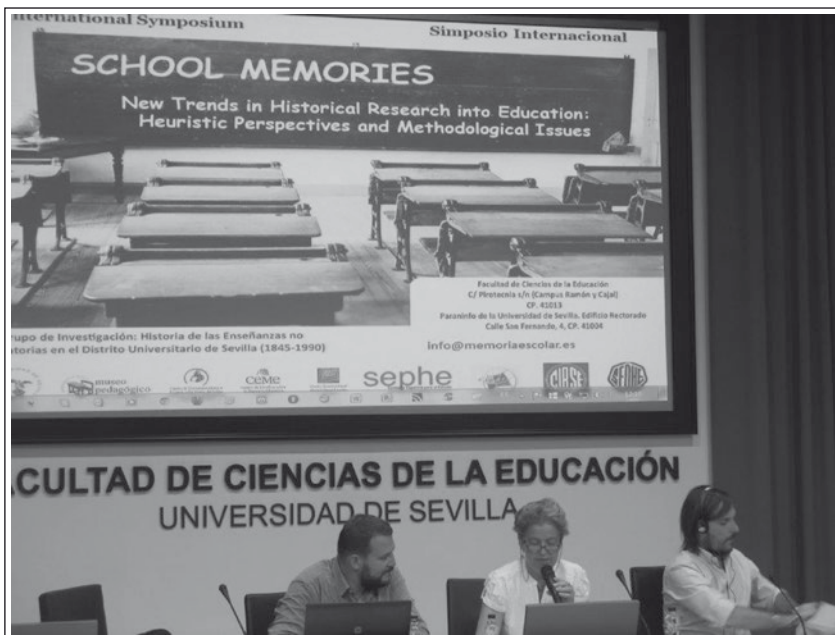
Konferenca se je pričela slovesno, sredi mesta, v slavnostni dvorani rektorata univerze Sevilla (Edificio del Rectorado), ki deluje v razsežnem poslopju nekdanje kraljeve tobačne tovarne (Real Fábrica de Tabacos). Ta impozanti primer industrijske stavbne dediščine, grajene od 1728 naprej, nas seveda spomni na prizorišče znane opere *Carmen* Georgesa Bizeta iz leta 1785). V dvorani, ki je opremljena z nekaj historičnimi kosi pohištvene opreme, univerzitetno zastavo ter oljnimi slikami s portreti, verskimi in izobraževalnimi motivi, so si sledili pozdravi rektorja univerze (Miguel Ángel Carro Arroyo), dekana fakultete (Juan de Pablos Pons), predstojnika oddelka za teorijo in zgodovino izobraževanja (Juan Luis Rubio Mayoral) in predstavnikov simpozija. Sledili sta dve uvodni razmišljanji, ki sta jih v španščini predstavila Antonio Viñao Frago, Univerza Murcia (Zgodovina in spomin / Historia y Memoria) in J. Meda (Stanje zgodovinopisja in hevristične perspektive / La Memoria Escolar: Balance Historiográfico y Perspectivas Heurísticas). Posamezne spomine lahko preučujemo posamično ali pa jih primerjamo z drugimi viri, kolektivni spomin pa je potrebno raziskovati kot »proces«, kot socialno rekonstrukcijo preteklosti. In kolektivni spomin izhaja tako iz kulturne dediščine neke skupnosti kot tudi iz novih oblik, ki jih posredujejo industrija kulture ali svet informacij in komunikacij, kot je razmišljal Juri Meda. Opozoril je na različne pristope in perspektive k zgodovinskim in izobraževalnim raziskavam, njihovemu družbenemu pomenu, na uradno politiko šolskega spomina pa tudi na stereotype.

Konferenca se je nadaljevala v moderni stavbi Pedagoške fakultete (Facultad de Ciencias de la Educación), ki je imenitno, zelo svetlo oblikovana, a tudi praktično z ozelenelim in senčnim pokritim dvoriščem, opremljenim z izreki pomembnih pedagogin in pedagogov. V poslopju pa ima prostore tudi zanimiv Pedagoški muzej (Museo Pedagógico), ki ga vodijo univerzitetni predavatelji, priročne muzejske zbirke ter različne razstave pa dopolnjujejo tudi študijski proces in spodbujajo raziskovanje zgodovine šolstva, ohranjanje gradiva in usmerjajo študente v primerjavo zgodovinske izkušnje s sodobnostjo. Prijazna muzejska zbirka je v bistvu rezultat njihove zavzetosti in sodelovanja študentov pri tem.

Sodobna stavba Pedagoške fakultete (Facultad de Ciencias de la Educación) Univerze v Sevilli z udeleženci simpozija »Šolski spomini / School Memories«, 22. 9. 2015 (hrani SŠM, fototeka).

Na objavljen razpis konference (<http://memoriaescolar.es>), ki je bila široko predstavljena na vseh ustreznih spletnih straneh, je prišlo 186 predlogov prispevkov z vsega sveta, a za predstavitve v treh tematskih sekcijah dvodnevne konference so jih izbrali le 70. Na zelo visok odstotek (62 %) zavrženih prispevkov je vplivalo upoštevanje vsebinske usmeritve razpisa. V prvo sekcijo o spominih posameznikov (Individual Memory) so organizatorji vključili 30 referatov, v drugo o kolektivnem spominu (Session Collective Memory) 32 in v tretjo politike in spominski kraji (Session Politics and Places of Memory) 8. Ko je o geografskem poreklu sprejetih predlogov poročal dr. Juri Meda (v Boletín SEDHE 49, ki ga izdaja Špansko društvo za zgodovino izobraževanja), je evidentiral kar 56 % od teh iz držav južne Evrope (Španija, Italija in Portugalska), 14 % z latinskoameriškega območja (Brazilija in Mehika), 21 % z območju Balkana in vzhodne Evrope (Bosna in Hercegovina, Bolgarija, Hrvaška, Slovaška, Slovenija, Grčija, Madžarska, Poljska, Romunija, Rusija in Srbija), 6 % iz Franciji in le 3 % iz drugih držav. Glede na to, da je bilo 40 % zavrženih predlogov prav iz držav južne Evrope, narašča število zgodovinarjev izobraževanja v španskem in portugalskem govornem območju. Manj interesa je bilo za konferenco z raziskovalno temo o spominih na šolo med raziskovalci v osrednji in severni Evropi ter severni

Mednarodni simpozij Šolski spomini / »School Memories« v Seville, Plenarno zasedanje sekcije Kolektivni spomin / Collective Memory, 23. 9. 2015, z leve: Juri Meda (Univerza Macerata), Simonetta Polenghi (Univ. Sacro Coure, Milano), Pablo Álvarez Domínguez (Univerza Sevilla) (brani SŠM, fototeka).

Ameriki, pri čemer pa ne smemo zanemariti jezikovne dostopnost konference. S petimi uradnimi jeziki (poleg mednarodne angleščine so bili to španščina, portugalščina, italijanščina in francoščina) je bila konferenca namreč veliko bolj odprta h govorcem iz romanskega sveta, kar je bilo opazno tudi med udeleženci. Spomini na šolo velikokrat predstavljajo del neuradne zgodovine šolstva, ki večinoma ni ujeta v uradne šolske dokumente, temveč dopolnjuje in konkretizira dejanske procese izobraževanja. Ujeti želimo tisto razliko med šolo, kot naj bi uradno bila (zakoni, učni načrti, učbeniki) in kakršna je zares bila, konkretno življenje v razredu. Po drugi strani pa so vprašanja družbenega spomina na šolo tudi širša.

1. Pri sekciji Individualni spomin, ki jo je vodila Patricia Delgado Granados (Univ. Sevilla), so se predavatelji osredotočili na nekatere vrste pisnih virov (avtobiografije, dnevniki) in na analizo različnih ustnih virov in anket. Prispevki so bili sicer vezani na osebne spomine, a raznovrstni tako glede kraja obravnave (od Poljske, Madžarske, Slovaške in Balkana do severne Italije in Irske) kot glede časovnega obdobja, ki je segalo od 19. stoletja do konca 20. stoletja, kakor tudi vsebine. Obravnavali so npr. težave nemškega šolstva na južnem Tirolskem – po 1918 v Italiji (A. Augschöll Blasbichler, *The "Remembered School" in the First Generation of German-Speaking Minority after the Great War*), in druge teme kot npr. zbiranje spominov kot

Mednarodni simpozij Šolski spomini / »School Memories« v Seville, Plenarno zasedanje sekcije Politike in prostori spomina / Politics and Places of Memory, 23. 9. 2015 Joaquim Pintassilgo (Univerza Lizbona), Cristina Yanes Cabrera (Univerza Sevilla) (hrani SŠM, fototeka).

projekt Pedagoškega muzeja na Univerzi v Padovi <http://fisppa.unipd.it/servizi/museo-educazione> (F. Targhetta). Govorili so še o spominskih knjigah (School Memories – Books of Memories in Serbia; Maja Nikolova, Pedagoški muzej Beograd), o vsakdanjem življenju učiteljev (Everyday Heroes of School Memories: Teachers' Paths of Life in 20th Century Hungary; V. Batrix) in učencev (Experience of Being a Student in Secondary Schools in Ireland in the Early 1960s; Tom O'Donoghue).

2. Pri sekciji o »kolektivnem spominu« (usklajevala Simonetta Polenghi) se je 32 referatov osredotočilo zlasti na šolo v igranih in dokumentarnih filmih (npr. the Italian School of the Seventies Told through the Television Series «Diary of a School Teacher») (Simonetta Polenghi, Paolo Alfieri/Carlotta Frigerio, Anna Debè, Despina Karakatsani/Pavlina Nikolopoulou, Elena Kalínina) in na različne slike. Tako so govorili o vplivu mednarodnega kroženja grafik in tiskov v devetnajstem stoletju pri gradnji mednarodnega šolskega vizualnega spomina (Sjaak Braster / Maria Del Mar Del Pozo Andrés), o kolektivnem spominu španske šole skozi razglednice s šolskimi motivi v 20. stoletju (Antonio Viñao Frago / Maria Jose Martinez Ruiz Funes) in uporabo šolskih slik v Franciji (Marie-Elodie Valat / Sylvain Wagnon). Nekateri prispevki so obravnavali temo šolskih spominov skozi novejšje družbene medije pa tudi Wikipedijo ali Facebook (Marta Brunelli /Georgina Mary Esther Aguirre Lora / Gianfranco Bandini

Del predstavitve Spomini šolskih letnih poročil: Študija njihovega razvoja na španskih verskih šolah v 20. stol. (Pauli Dávila Balsera, Luis Mª Naya Garmendia, University of the Basque Country, Španija), 22. 9. 2015 (hrani SŠM, fototeka).

/ Stefano Oliviero / Daniel Escandell Montiel). Javne podobe poklicnega usposabljanja v Italiji v poznem devetnajstem stoletju so predstavili s spominskimi publikacijami (Valeria Viola), podobno s primeri šolskih kronik s Hrvaške (Dinko Župan: Croatian School Memorials, <http://slideplayer.com/slide/8913502/>) in s tiskanimi poročili posameznih cerkvenih šol v Španiji v 20. stoletju (Pauli Dávila Balsera / Luis Maria Naya Garmendia), tudi z obravnavo političnih vplivov na šolski spomin. Prisotna je bila tudi tema otroške literature v francoski šoli (Christiane Connan-Pintado) in s tem primer kulturne industrije ter vplivov na šolski spomin.

3. Sekcija Politike in kraji spomina je postregla z doslej manjkrat uporabljenimi viri za raziskovanje zgodovine izobraževanja. Tako so nekateri referenti predstavili uradne pohvale učiteljev (J. Gonzalez Ruiz, Memory and Gratitude: the Appreciation of Teaching through the Exposed Writings) ter analizirali dodelitve nagrad za delovno uspešnost v politiki Ministrstva za šolstvo v Italiji od narodnega zedinjenja do fašizma (Alberto Barausse / Valeria Miceli). Sledile so še obravnave poimenovanja ulic in trgov po izobraževalnih osebnostih širom Španije (Aida Terrón Bañuelos) in imena šol v Italiji (Mirella d'Ascenzo), slovesnosti ob odprtju šolskih poslopij v Romuniji 1864–1914 (Ramona Caramela). Drugi predavatelji so se osredotočili na italijanske izobraževalne revije v letih 1861–1961 z analizo osmrtnic in pogrebnih slovesnosti učiteljev in profesorjev (Roberto Sani / Anna Ascenzi) in na nagrobne spomenike uč-

teljev na pokopališčih v nekaterih slovenskih krajih kot oblike spomina na šolo (Faded memories carved in stone - teachers' gravestones as a form of collective memory of people connected with school in Slovenian lands in the 19th and early 20th century, B. Šuštar). Na konferenci so obravnavali tudi »kraje šolskega spomina (School Memory Spaces in Italy), in sicer šolske muzeje in stavbe, povezane s šolsko zgodovino (Juri Meda). Načrtovan je bil tudi prispevek o žigih španskih šol skozi čas.

Tem trem vzporednim zasedanjem so sledila tri plenarna predavanja, v katerih so koordinatorji posameznih vsebinskih sklopov (Antonio Canales F. Serrano, Joaquim Pintassilgo in Simonetta Polenghi) prispevali analitično razmišljanje o vsaki predstavljeni spominski temi (individualno, kolektivno in javno) in še kratek vsebinski pregled vsebine in razprav. Simpozij je sklenil Agustín Escolano Benito (Centro Internacional de la Cultura Escolar) s predavanjem »Arheologija spomina in kulture šole« (Arqueología de la memoria y cultura de la escuela). Tega predavatelja, ki je tudi avtor članka o šolski kulturi in spominu (Agustín Escolano Benito, *La memoria y el deseo. Cultura de la escuela y educación deseada*, Valencia, Tirant lo Blanch, 2002), so poleg še dveh avtorjev pionirski del, povezanih s spomini na šolo (Antonio Viñao Frago z Univerze Murcia; Pierre Caspard nekdanji direktor francoskega Service d'histoire de l'éducation), v poročilu izpostavili tudi organizatorji (J. Meda).

Mednarodni simpozij »Spomini na šolo« je prvo širše sistematično razmišljanje o vprašanju šolskega spomina, ki opredeljuje nekatera splošna teoretična izhodišča ter metodološka merila in kaže tudi na možne povezave z etnološkimi raziskavami, antropologijo vzgoje in sociologijo kulturnih procesov. Simpozij je tudi spodbuda za mednarodne in nacionalne študije spomina na šole in šolstvo iz različnih perspektiv. Prireditelji konference, ki so delovno srečanje prijazno sklenili z večernim sprejemom na terasi s pogledom na historični center mesta in tako omogočili dodatne strokovne stike udeležencev, načrtujejo izdajo izbranih 20 referatov objaviti predvidoma konec leta 2016 pri založbi Springer.¹

The International Symposium "School Memories/La memoria escolar. New Trends in Historical Research into Education" (Seville, 22–23 September 2015)

Seville in Andalusia, Spain, hosted an international symposium "School Memories. New Trends in Historical Research into Education: Heuristic Perspectives and Methodological Issues" (<http://memoriaescolar.es>). The symposium was organised between 22nd and 23rd of September 2015 by the "History of Teaching" research group HUM 206 – University of Seville (Spain) in conjunction with: Centre for the

1 School Memories. New Trends in the History of Education. Editors: Cristina Yanes-Cabrera, Juri Meda, Antonio Viñao; Springer International Publishing 2017. ISBN Print 978-3-319-44062-0. Online 978-3-319-44063-7

Documentation and Research on the History of Textbooks and Children's Literature (CESCO) at the University of Macerata (Italy) and three Spanish Institutions (Centre on Education Memory Studies CEME at the University of Murcia; International Centre of School Culture CEINCE in Berlanga de Duero and Pedagogical Museum of the Faculty of Education at the University of Seville. Committee coordinators Cristina Yanes Cabrera (University of Sevilla) and Juri Meda (University of Macerata, Italy) were responsible for the conference and its progress. The conference opened with a ceremony and greetings. This was followed by two deliberations, presented in Spanish by Antonio Viñao Frago (History and memory / Historia y Memoria, and J. Meda (The state of historiography and the heuristic perspective / La Memoria Escolar: Balance Historiográfico y Perspectivas Heurísticas).

The conference continued in the modern building of the Faculty of Education of the University of Seville / Facultad de Ciencias de la Educación which is beautifully designed to be very bright but also practical, with a green and covered courtyard, furnished with messages of important educators. This building also houses an interesting Museum of Education (Museo pedagógico de la Facultad de Ciencias de la Educación, <http://institucional.us.es/museopedagogia/>), managed by university lecturers, as well as museum collection and various exhibitions, and is also used for teaching. There were 186 submissions from throughout the world in response to the call for papers for the conference on relevant websites (<http://memoriaescolar.es>); however, only 70 were selected to be presented in the three theme sessions during the two-day conference. This high proportion (62%) of rejected submissions was influenced by adhering to the specific subject matter of the call for papers. When Juri Meda reported (in: *Boletín SEDHE* 49 / 2015, published by Spanish History of Education Society) on the geographic origins of received proposals, he noted that 56% of proposals originated in countries of Southern Europe (Spain, Italy, Portugal), 14% from the region of Latin America (Brazil and Mexico), 21% from the Balkans and Eastern Europe, 6% from France, and only 3% from other countries. With five official languages (Spanish, Portuguese, Italian, French and English), the conference was much more suited for speakers from the Romanic speaking world, as was evidenced by the participants. School memories often represent a part of informal history of educations, which is mostly not captured in official school documents, but supplements and concretises the actual education processes. We wish to capture the difference between schools as it is supposed to be officially (laws, education plans, textbooks) and as it really was, specifically the life in a classroom. On the other hand, questions of collective memory of school are also wider.

In **the Session Individual Memory**, led by P. Granados, presenters focused on certain forms of written sources (autobiographies, journals) and on an analysis of various oral sources and questionnaires. Presentations were in fact related to personal memories, but diverse in terms of locations (from Poland, Hungary, the Slovak Republic, and the Balkans to Northern Italy and Ireland; e.g. Tom O'Donoghue, *The Experience of Being a Student in Secondary Schools in Ireland in the Early 1960s*),

time periods, which spanned from 19th century to the end of the 20th century, and contents. For example, they discussed the issues of German education in South Tyrol and after 1918 in Italy (A. Augschöll Blasbichler, The “Remembered School” in the First Generation of German-Speaking Minority after the Great War), collecting oral testimonies as a project of Museum of Education at University Padova, <http://fisppa.unipd.it/servizi/museo-educazione> (F. Targhetta), as well as other subjects.

The contents of the 32 papers of the **Session Collective Memory** can be understood as perceiving school experience of a specific school subject, as part of collective experience, and a mass production of educational aid (e.g. textbook printing) as a contribution to forming the collective stereotypes of a particular time period. The collective memory forms the cultural heritage of a community; the world of information and directed communication was presented with an analysis of popular culture, literature, and television programmes, as well as advertising, magazines, and expert journals. In this session, school was initially discussed in movies and documentaries in Italy and the teacher's image in the Russian Soviet cinema. – The discussion touched on the impact of international circulation of graphics and prints during the 19th century in the building of an international visual school memory (S. Braster, M. Mar del Pozo Andrés), on the collective memory of a Spanish school via postcards with school motifs in the 20th century (Antonio Viñao Frago, M. J. Martinez Ruiz Funes), and on the use of school pictures in France (M.-E. Valat, S. Wagnon). Some papers discussed the theme of school memory through newer social media such as Wikipedia or Facebook. Public images of vocational training in Italy during the late 19th century were presented using memory publications and printed reports (Valeria Viola), similar in Croatia (Dinko Župan: Croatian School Memorials) and reports of individual religious school in Spain in the 20th century (P. Dávila Balsera, L. Mª Naya Garmendia), also with discussing the political influence on the school memory.

Session Politics and Places of Memory presented some less used resources for history of education research. Some thus presented official commendations by teachers and analysed awards for performance in the policy of the Ministry of Education in Italy from the time of unification to fascism (A. Barausse, V. Miceli). This was followed by a discussion on naming of streets and squares by educational persons throughout Spain (Juan González, Education Resource and Interpretation Centre, Polanco), names of schools in Italy (Mirella d'Ascenzo), and the opening ceremonies for school buildings in Romania in 1864–1914 (Ramona Caramelea). Other speakers focused on educational memories and public history (G. Bandini with presentation of web <http://www.memoriediscuola.it/>) and Italian educational magazines in 1861–1961 by analysing obituaries and funeral ceremonies of teachers (R. Sani, A. Ascenzi), and on grave stones in cemeteries and some others teachers monuments in certain Slovenian villages and towns (B. Šuštar). The conference also discussed “the School Memory Spaces in Italy” (J. Meda), specifically school museums and buildings related to school history. There was also a planned presentation on the seals of Spanish schools through time.

These three concurrent sessions were followed by three plenary presentations, during which the coordinators of individual subject groups presented analytical considerations on each presented memory subject (individual, collective, and public), as well as a short review of subjects and discussions. The symposium was concluded by Agustín Escolano Benito (CEINCE) with a presentation titled "Arqueología de la memoria y cultura de la escuela / Archaeology of Memory and School Culture". This presenter, who is also the author of a study on school culture and memory (*La memoria y el deseo. Cultura de la escuela y educación deseada*, Valencia 2002), and two other authors (Antonio Viñao Frago, Pierre Caspard) of pioneering works related to school memories, were pointed out in the J. Meda's report in Spanish Journal on the History of Education) *Boletín SEDHE* 49. The international symposium "School Memories" is the first wider systematic deliberation on the matter of school memory, which defines certain general theoretical bases and methodological standards and shows the possible relations with ethnological research, anthropology of educations, and the sociology of cultural processes. The symposium is also an encouragement for international and national studies of school memory and education from various perspectives. The conference organisers expect the publication of the selected papers to be published by Springer at the end of 2016.

Šolski center Postojna – 70. Urednice: Alenka Gerželj, Vlasta Milavec, Mirjam Radivojevič, Sonja Škrli Počkaj. Postojna: Šolski center, 2015, 117 str.

Razvoj šolstva je bil na Primorskem in s tem tudi v Postojni¹ v primerjavi z ostalim slovenskim prostorom že po končani veliki vojni specifičen. Italijanske oblasti so, čeprav so novembra 1918 vse vasi na Pivškem prelepile z razglasom,² ki je Slovencem tako slovesno obljubljal: »Italija, velika država svobode, vam da iste državljanske pravice kakor vsem drugim svojim državljanom, vam da šole v vašem jeziku, več kakor vam jih je dala Avstrija«, pa so okupacijske oblasti postopoma začele ukinjati naše šole, na tistih pa, ki so z delom smele nadaljevati, je italijanščina v škodo slovenščine in drugih učnih predmetov postala obvezni učni predmet. Usodni udarec je slovenskim šolam prinesla t. i. Gentilejeva šolska reforma. Italijanščina je v šolskem letu 1923/24 postala učni jezik³ v prvem razredu in nato v naslednjih šolskih letih postopoma v vseh razredih. Italijani so v novih pokrajinah uvedli tudi spremembe na področju višjih oblik šolstva. Že omenjena reforma je namreč ukinjala meščanske šole (ta je v Postojni delovala od leta 1906) in jih nadomestila z dopolnilnimi šolami (*scuola complementare*) ali z nadaljevalnimi tečaji (*corsi integrativi*). Četrty člen odloka⁴ je določal, da se bo od šolskega leta 1927/28 pouk tudi na srednjih šolah in učiteljskih »vršil v italijanskem jeziku.« Posledice teh odločitev (ob mnogih drugih) so bile za Primorsko usodne. Zardi uvedbe italijanske šole je bilo na Primorskem prizadetih več kot dvajset generacij šoloobveznih otrok, ki niso uspeli pridobiti ustrezne izobrazbe niti v italijanskem in še manj v maternem, slovenskem jeziku. Ta veliki intelektualni manko je po drugi svetovni vojni kot slaba popotnica spremljal večino tistih, ki so jih zadele določbe nesrečnih italijanskih reform in so, brez ustreznega predznanja, po vojni začeli praktično znova. In to je bil tudi čas, v katerem se je rodila Gimnazija Postojna.

Sedemdeseto obletnico delovanja so (tako kot vse ostale okrogle obletnice doslej) na šoli slovesno obeležili z več dogodki skozi celotno šolsko leto 2015/16.⁵ Kot ob podobnih obletnicah so tudi pri načrtovanju in organizaciji lanskoletne moči združili profesorji in dijaki. Prva v nizu dogodkov, Dan odprtih vrat in brezplačne delavnice »Pokaži jezik!«, sta se zgodila 17. novembra 2015. Dopoldan so dijaki na tržnici pred Poslovno-trgovskim centrom Primorka z vsemi zainteresiranimi delili svoje znanje

1 Več o tem gl. v: A. Čuk, Pivška dolina v letih 1918–1928. *Postojna. Upravno in administrativno središče*. Postojna, Galerija 2; Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009, str. 117–156.

2 V imenu italijanske vlade ga je podpisal general Petitti di Roretto.

3 *Slovenski narod* je 6. oktobra 1923 v prispevku V Postojni zapisal: Prišli so v šole novi, italijanski učitelji, ki bodo blagrovali slovenske otroke s poukom v italijanskem jeziku, katerega otroci ne razumejo. V šolah ... bodo le italijanščino vcepali otrokom v glavo.«

4 27. decembra 1923 ga je objavila *Gazzetta Ufficiale*.

5 Prispevek je žal pripravljen z enoletno zamudo.

tujih jezikov, v popoldanskem času pa so obiskovalcem na šoli predstavili različne programe in številne obšolske dejavnosti. Okrogli jubilej so 27. novembra 2015 slovesno obeležili z osrednjo prireditvijo v Kulturnem domu Postojna. Skozi vse šolsko leto so na šoli potekale še pogovorne oddaje z nekdanjimi dijaki, ki so se po zaključnem šolanju izkazali na različnih področjih, vsebina oddaj pa se je navezovala tudi na promocijo različnih poklicev. Ob obletnici so na šoli izdali še zbornik, peti zapored, ki nadaljuje tradicijo predhodnih in oživlja spomine tistih, ki so bili del šole zadnjih deset let; avtorji besedil so izpostavili še pomembne dosežke in dogodke in zapisali, kje vidi šola izzive in priložnosti za prihodnost.

Šola je od ustanovitve leta 1945 kar petkrat spremenila svoje ime, »vedno pa ostala svetel kamenček v mozaiku spominov vseh njenih dijakov in učiteljev«.

»Imeti svojo zgodovino, svoj izvor, je imeti svojo prihodnost ...«,

je v priložnostnem zborniku jasnega naslova *Šolski center Postojna, 70* (ŠCP) zapisala direktorica in ravnateljica centra Helena Posega Dolenc. In postojnska gimnazija ima še kako bogato zgodovino. Pisati se je začela 5. novembra 1945. Takrat je v prvi razred tedaj še osemletne gimnazije vstopilo kar 189 nadobudnih dijakov, 85 dečkov in 104 deklice. Naval prvošolcev je bil tako velik, da so odprli kar pet prvih oddelkov. Do 15. novembra je stekel pouk še v ostalih razredih. Priprave za odprtje gimnazije pa so stekle kar nekaj mesecev prej. Druga svetovna vojna tudi Postojni ni prizanesla; med številnimi bombardiranjmi je bilo v zadnjem vojnem letu poškodovanih precej stavb, med javnimi poslopji tudi obe šolski, stavba današnje Osnovne šole M. Vilharja in nekdanja meščanska šola. Mestni ljudski odbor je poprijel za delo in uspel stavbo meščanske šole, kjer je svoje prve prostore dobila gimnazija, zasilno popraviti in prebeliti. Že v prvih julijskih dneh 1945. leta so v Slavini organizirali dvomesečni tečaj za primorske profesorske kandidate in kandidatkinje z namenom, da jim olajšajo prihodnje delo na srednjih šolah. Udeležilo se ga je 17 posameznikov, prišli so iz Trsta, Nabrežine, Čezarjev, Tolmina in drugih krajev, kar šest udeležencev pa je jeseni nastopilo svojo prvo službo prav v Postojni. Sredi septembra so bili organizirani tudi sprejemni izpiti za bodoče dijake, katerih znanje je bilo zaradi dolgoletne italijanske okupacije in obiskovanja italijanske osnovne šole ter morda še medvojne partizanske šole močno okrnjeno. Odsek za prosveto Poverjenišva pokrajinskega narodno-osvobodilnega odbora za Slovensko primorje v Ajdovščini je 28. septembra z Uredbo o ustanovitvi srednjih šol poleg nižjih srednjih šol (npr. v Tolminu, Kopru, Ajdovščini ...) ustanovil tudi popolno srednjo šolo z vzporednicami klasične gimnazije v Postojni, 3. novembra pa je bila s posebno prireditvijo gimnazija tudi slavnostno odprta. Pouk je stekel v izjemno težkih razmerah; primanjkovalo je praktično vsega. Ker ni bilo dovolj učiteljev, so pouk izvajali v skrčenem obsegu, proti koncu šolskega leta pa je bil ta zaradi nenehnih premestitev učiteljev še bolj okrnjen. Novembra je bilo na šoli dvanajst učnih moči, tem se je kasneje pridružilo še enajst učiteljev. V začetku je bila šola celo brez administrativnih moči in knjižničarja.

Decembra so od 3. razreda dalje kot neobvezen predmet uvedli ruski jezik, ki je januarja naslednje leto postal obvezen, takrat pa je neobvezen predmet postal verouk (na seznamu obveznih predmetov je bil od začetka šolskega leta 1945/46). Manjkalo je učbenikov; nekaj so jih dobili iz Ajdovščine, nekaj iz knjižnic meščanske šole in obeh italijanskih zavodov, ki sta med svetovnima vojnama delovala v Postojni, nekaj jih je prispevalo Ministrstvo za prosveto iz Ljubljane, nekaj so jih uspeli kupiti sami. Zaradi nezadovoljivega uspeha v prvem polletju so na pobudo staršev učitelji pripravili nekaj skript (posredovali so jih tudi dru-

gim primorskim šolam), dijakom pa so razdelili tudi na ciklostil razmnožene zapiske predelane snovi. Primanjkovalo je šolskega inventarja, razredi so bili brez tabel, brez učil, manjkalo je celo stolov. Starost dijakov je bila za današnji čas neobičajna, k čemur so prispevale vojne razmere. Normalna starost prvošolca je bila takrat 11 do 12 let, nekateri od sošolcev pa so bili že polnoletni. Še starejše dijake najdemo v višjih razredih, kjer so nekateri šteli že krepko preko dvajset let. Takšno je bilo stanje v prvem letu, kasneje se je ta razlika manjšala in sčasoma normalizirala. Gimnazijo so obiskovali dijaki iz kar 65 različnih krajev takratnega postojnskega okraja (današnji občini Postojna in Pivka ter Senožeče z okoliškimi vasi), okraja Hrpelje-Kozina, nekaj pa tudi z ostale Primorske. Zato je bilo za nekatere treba urediti tudi namestitve v dijaških domovih. Za ta namen so vsaj zasilno usposobili prostore v nekdanjem fašističnem domu (danes knjižnica), *avviamentu* (triletna nižja italijanska šola, danes Glasbena šola Postojna), in stavbah INCIS-a. V domski oskrbi je bilo povprečno 50 do 60 dečkov ter 70 do 80 deklic, več kot četrtina jih je bili oproščenih oskrbnine. Vojna leta, nezadostna prehrana, pomanjkanje zdravil in grozote, ki so jim bili priča, so vplivale tudi na zdravstveno stanje dijakov. Zdravnik, ki je skrbel zanje, je zabeležil mnoge akutne bolezni dihal, težave z žlezo ščitnico, slabo oskrbovane pa so imeli tudi zobe. Za dijake, ki so dnevno prihajali v Postojno, je bil 23. novembra iz Divače do Postojne uveden dijaški vlak, ki je imel zaradi porušenega železniškega mosta v Prestranku izreden postanek celo pri Selcah in v Matenji vasi.⁶

Andrej Miklavčič, rojen je bil v Studenem (1932), sedaj pa že več deset let živi v Ljubljani, je danes čil, častitljiv gospod, pred enainsedemdesetimi leti pa se je kot

⁶ Povzeto po *Gimnazija Postojna-Kronika*. Original hrani Šolski center Postojna, fotokopijo pa Notranjski muzej Postojna.

trinajstleten fantič, skupaj s še mnogimi fanti in dekleti iz *Pudgure* (Studeno, Gorenje, Predjama, Bukovje in Belsko) ob podpori staršev odločil za nadaljnje izobraževanje na postojnski gimnaziji. Njegovo ime najdemo tudi na častnem mestu v brošuri *Šolstvo postojnskega okraja v prvem letu svobode*,⁷ saj je v 1. a razredu prof. Mile Brabec zapisan kot odličnjak. V pogovoru⁸ z avtorico prispevka se je tistih časov takole spominjal: »Na sprejemne izpite smo se mesec dni intenzivno pripravljali na tečaju v Belskem, v nekdanji osnovni šoli. Dela smo se lotili skrajno resno; iz Gorenj so se v tečaj vpisali le dečki, iz Bukovja in Predjame pa le deklice. *Pudgurski* mladini so se tako odprle nove možnosti v življenju.« Spomnil je tudi na t. i. tečajnike, nekdanje mlade partizane, tedaj pa že odrasle dijake, ki so jim zaradi starosti omogočili poseben način šolanja. V enem šolskem letu so namreč lahko zaključili dva letnika gimnazije. Med dogodki, ki so se mu kot otroku najbolj vtisnili v spomin, je izpostavil številne manifestacije in prireditve, ki se jih je šola udeleževala; tako na primer tudi tiste 1. maja 1946 v Trstu, ki je za štirinajstletnika gotovo pomenila pravo avanturo. Tudi postojnska šolska mladina se je namreč udeležila zleta na tamkajšnjem stadionu. Celo pomlad so se pripravljali na zlet, v Divači pa so jim ameriški vojaki ukazali, naj zapustijo vlak, in jim prepovedali nadaljnjo pot v Trst. Niso se dali, čez drn in strn so jo ubrali mimo Sežane, ilegalno prestopili mejo in še pravočasno prišli v Trst, domov pa so se vrnili šele naslednji dan.

Različna poimenovanja in selitve

Leta 1947 se je gimnazija preselila v nekdanjo ljudsko šolo na Trgu padlih borcev; »stari gimnaziji«, kot jo še vedno imenujemo mnogi nekdanji dijaki, so 1967 prizidali trakt z učilnicami in laboratoriji, večnamensko dvorano in drugimi prostori. Z ukinitvijo nižje gimnazije je v š. l. 1958/59 gimnazija postala štiriletna šola, leta 1975 pa so izobraževalni program nadgradili z ekonomskimi oddelki. V začetku osemdesetih let se je z uvedbo usmerjenega izobraževanja spremenilo ime šole, postala je Srednja naravoslovno-matematična in kovinarsko-strojna šola (v naslednjih desetletjih se je preimenovala še trikrat), uvedli so nove programe ter se leta 1982 preselili v nove prostore na Kremenci. Leta 1984 je šolanje z maturo zaključila zadnja generacija dijakov; gimnazijo so uvedli spet leta 1990, matura pa je 1995 postala eksterni izpit. Leta 2002 se je šola preimenovala v Šolski center Postojna, dve leti pozneje pa so dotedanjim srednješolskim programom gimnazije, ekonomske in kovinarske šole v Postojni priključili še višješolski program, v Ilirski Bistrici pa odprli dislocirane oddelke gimnazije.

Jubilejno šolsko leto 2015/2016 in zbornik

Na centru je bilo v jubilejnem šolskem letu zaposlenih 86 profesorjev. Svoje znanje so delili s kar 796 dijaki; pripravljajo jih na nadaljnje šolanje, a tudi na življenje. Lani se je na centru v 35 oddelkih šolalo 285 deklet in 511 fantov, 624 v Postojni

7 Postojna, Tiskarna M. Šeber, 1946.

8 16. oktobra 2015.

in 172 v Ilirski Bistrici. Od tega je bilo v 17 oddelkih 408 gimnazijcev. Jubilejni zbornik⁹ so uredile prof. slovenskega jezika Alenka Gerželj, Vlasta Milavec in Mirjam Radivojevič ter prof. zgodovine Sonja Škrlič Počkaj. Direktorica in ravnateljica Helena Posega Dolenc je v nagovoru poudarila, »da šola gradi na kakovosti, dobrih medsebojnih odnosih, zaupanju in spoštovanju.« V prihodnje naj bi se šola – predvsem zaradi negativnih demografskih trendov v zadnjem desetletju, velike izbirnosti na področju srednješolskih izobraževalnih programov in zaostrenih gospodarskih razmer, »ki se zrcalijo tudi na delovanju in financiranju šolskega sistema« – še tesneje povezala z lokalnim gospodarstvom in s trgom dela. Tako bodo lahko dijakom zagotovili znanja in veščine, ki jim bodo omogočale zaposljivost. Splošno izobraževanje pa mora temeljiti na kakovostnem znanju, ki bo za dijake dobra popotnica pri nadaljnjem študiju. Sedemdesetletno strnjeno zgodovino Gimnazije Postojna ter razvoj mlajših enot ŠCP, ekonomske in strojne šole, dislocirane enote Gimnazija Ilirska Bistrica ter programa tehnik računalništva v isti enoti, v nadaljevanju predstavljajo vodje posameznih enot. Sledijo krajši sestavki o splošni in poklicni maturi s seznamoma zlatih maturantov (teh je bilo v zadnjem desetletju kar 54) ter šolski svetovalni službi in šolski knjižnici. Pred nekaj leti posodobljeni učni načrti za gimnazije so poleg tradicionalnih oblik vpeljali tudi nove oblike dela, na primer projektne in tehniške dneve, seminarske naloge ali timsko poučevanje. Del programa so še obvezne izbirne vsebine, kot so ekskurzije v tujino, šole v naravi, športni in drugi dnevi, posvečeni določnim dejavnostim, ter interesne dejavnosti. Začetki vključevanja dijakov in učiteljev centra v mednarodne projekte sežejo v leto 2007. Na šoli se namreč zavedajo, »da je nenehno izpopolnjevanje znanj in odkrivanje novih učnih poti eden izmed elementov uspešnega poučevanja.« O vsem naštetem teče beseda v nadaljevanju zbornika. Sledi poglavje »Ustvarjamo«, v katerem se predstavljajo na šoli delujoči krožki (novinarski – ta skrbi za izdajo šolskega časopisa *Špice*, dramski, likovni, naravoslovni, krožek mladi in denar ...). Literarni vložek z izbrano poezijo in odlomki iz esejev dijakov ustvarja predah pred seznamom dosežkov in priznanj dijakov. Vsebinski del zbornika sklene predstavitev športnih aktivnosti dijakov, ki odmevne rezultate dosegajo tudi na tem področju. Pred predstavitev Višje strokovne šole, ki v okviru ŠCP deluje od študijskega leta 2003/04 (na str. 85–113), najdemo še sestavek direktorice in ravnateljice ŠCP Helene Posega Dolenc o investicijskih vlaganjih v zadnjem desetletju ter za takšen zbornik kar obvezne priloge, sezname zaposlenih, maturantov splošne in poklicne mature ter seznam dijakov, ki so opravljali zaključni izpit.

Alenka Čuk

9 Doslej so izšli še: *Gimnazija Postojna 1945–1975*, Postojna, Delovna skupnost Gimnazije, 1975; *40 let Srednje šole v Postojni*, Postojna, Srednja tehniška in naravoslovna šola, 1985; *Zbornik ob 50-letnici srednje šole v Postojni*, Postojna, Srednja šola, 1995; *Zbornik ob 60-letnici srednje šole v Postojni*, Postojna, Šolski center, 2005.

Šole pišejo svojo zgodovino

Predstavitev jubilejnih zbornikov šol: »Šola je sama na sebi dobra reč...«: zbornik ob dvestoletnici osnovne šole v Smledniku, 2015; Le kje se jaz učim: 200 let šolstva na Zreškem, 2015; Šola Dobrovce skozi čas: zbornik ob 120-letnici šolske zgradbe v Dobrovcah, 2015; Zrasli ste iz bičja: zbornik ob 50. obletnici Osnovne šole Bičevje, 2016; Zbornik ob 40-letnici šolske in vrtčevske zgradbe v Miklavžu na Dravskem polju, 2015.

V iztekajočem se letu 2016 smo knjižnični fond Slovenskega šolskega muzeja nadgradili z nekaterimi jubilejnimi zborniki slovenskih šol. Vodstva in zaposleni na šolah se pogosto odločijo, da jubilej ustanovitve šole oziroma obletnico postavitve šolske stavbe obeležijo z organizacijo slavnostne prireditve. Tisti, ki pa trud vložijo tudi v izid jubilejnega zbornika, svoje delo napravijo nesmrtno. Pisana beseda je namreč ta, ki ostane.

Šoli v Smledniku in v Zrečah sta v letu 2015 praznovali častitljivo 200. obletnico. Smledniški snovalci zbornika so mu nadeli naslov »Šola je sama na sebi dobra reč...«, kar je izrekel znan slovenski pesnik in pisatelj Simon Jenko v svoji noveli Jeprški učitelj, v kateri je dogajanje postavil prav v okolico Smlednika. Tamkajšnja šola od leta 1991 dalje nosi ime Osnovna šola Simona Jenka Smlednik, saj je ta znameniti poet nekaj let obiskoval staro osnovno šolo v Smledniku, na kar so prebivalci Smlednika še danes ponosni. K sodelovanju pri nastajanju zbornika so povabili sedanje in nekdanje sodelavce in učence šole, sokrajane, zgodovinarje in druge, ki se jih zgodovina smledniške šole tako ali drugače dotika. Predstavitev bogate monografije je bila spomladi tudi v Slovenskem šolskem muzeju, kjer smo poleg zanimive vsebine zbornika lahko občudovali tudi premnoge talente smledniških osnovnošolcev.

Na Zreškem so dvesto let šolstva obeležili z več kot dvajset tematskimi prireditvami in z izidom zbornika, ki na 250 straneh predstavlja prerez celotnega šolstva. Zajema namreč zgodovinski pregled šolstva v Zrečah, na Stranicah, razvoj podružničnih šol Gorenje, Resnik, Skomar ter razvoj glasbenega in srednjega šolstva v Zrečah. Obilica črno-belih in živo pisanih fotografij ter preslikav originalnih dokumentov, ki pričajo o opisovanih dogodkih, naredi zgodovino resnično in bralcu blizu.

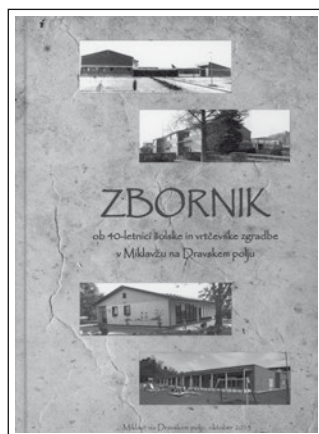
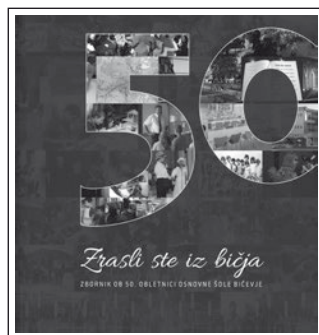
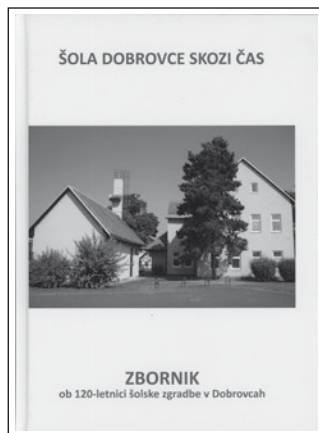
Prav tako v letu 2015 so v Dobrovcah obeležili 120-letnico šolske zgradbe, ki jim je ponudila izziv in priložnost, da šolstvo svojega kraja raziščejo in popišejo. Uredništvo je v uvodnem delu dodelilo besedo županu, ravnateljici, vodji podružnične šole, predstavniku krajevne skupnosti in glavnemu uredniku zbornika, da predstavijo svoje videnje vloge, ki jo je imela in jo še ima Dobrovska šola ter ji ob jubileju zaželi vse najboljše. Osrednji del vsebine zbornika je posvečen razvoju šolstva v Dobrovcah skozi zgodovino vse do današnjega dne. Piko na i zborniku dodajo spomini in literarni prispevki nekdanjih in sedanjih učencev šole v Dobrovcah.

Na ljubljanski Osnovni šoli Bičevje so letos praznovali »Abrahama«. Tako pomembno obletnico se jim je zdelo vredno obeležiti z izidom jubilejnega zbornika in tako se je porodila knjižica z naslovom *Zrasli ste iz bičja*: zbornik ob 50. obletnici Osnovne šole Bičevje. Vsebina je razdeljena na dva, tudi grafično ločena dela – preteklost in sedanjost. Tako sedanji učenci lahko spoznavajo realnost nekdanjih učencev in obratno.

Še desetletje mlajša je šolska in vrtčevska zgradba v Miklavžu na Dravskem polju. Ob priložnosti 40. obletnice izgradnje hrama učenosti je bil izdan zajezen zbornik, ki z besedo in sliko obuja zgodovino ter beleži sedanjost. Opisana je pot razvoja šolstva v Miklavžu in Dobrovcah, svoj prostor pa so dobili tudi vrtca Vrtiljak in Ciciban ter Osnovna šola Miklavž na Dravskem polju, kjer so lahko predstavili svoje aktivnosti in sodelavce zadnjih 40 let. Šolski in vrtčevski otroci so v zbornik svojim »drugim domovom« zapisali tudi svoja voščila in najlepše želje ob praznovanju obletnice.

Vse najboljše in najlepše šolam ob njihovih obletnicah, bralcem pa obilo zanimivosti in novih spoznanj ob prebiranju predstavljenih jubilejnih zbornikov.

Polona Koželj, bibliotekarka

Avtorji prispevkov Šolske kronike št. 3, 25/XLIX, 2016

Alenka Čuk, univ. dipl. zgodovinar, muzejska svetovalka, Notranjski muzej Postojna.

Boris Golec, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svetnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU Ljubljana.

Nevenka Hacin, prof. zgod. in soc., muzejska svetovalka/kustosinja, Zasavski muzej Trbovlje.

Tatjana Hojan, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.

Erna Jurič, univ. dipl. zgod., bibliotekarska specialistka, Knjižnica Litija.

Polona Koželj, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.

Rebeka Lovrec Kvartič, prof. inkluzivne pedagogike in teologije, univ. dipl. soc. kulture, OŠ Milana Šuštaršiča, Ljubljana.

Stane Okoliš, mag. zgodovinskih znanosti, direktor SŠM, Ljubljana.

Eva Premk Bogataj, dr. literarnih znanosti, mag. hrvaškega jezika, prof. ruskega, hrvaškega, srbskega in makedonskega jezika s književnostmi, samostojna projektna vodja in svetovalka za odnose z javnostmi, Kranj.

Miroslav Stiplovšek, zaslužni prof., dr. zgodovinskih znanosti, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p., Domžale.

Branko Šuštar, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svetnik, SŠM Ljubljana.

Sodelavci Šolske kronike št. 3, 25/XLIX, 2016

- Anton Arko**, prof. zgodovine in ruščine, kustos, Slovenski šolski muzej (naprej SŠM) Ljubljana.
- Marjetka Balkovec Debevec**, mag. znanosti s področja etnologije in prof. zgod., muzejska svétnica, SŠM Ljubljana.
- Boris Golec**, dr. zgodovinskih znanosti, izr. prof. na Oddelku za zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, znanstveni svétnik na Zgodovinskem inštitutu Milka Kosa, ZRC SAZU Ljubljana.
- Martin Grum**, prof., samostojni strokovni sodelavec specialist v humanistiki, Inštitut za kulturno zgodovino ZRC SAZU Ljubljana.
- Ksenija Guzej**, prof. likovne umetnosti, organizator/informator, SŠM Ljubljana.
- Maja Hakl Saje**, univ. dipl. zgodovinarica, sodelavka SŠM Ljubljana.
- Tatjana Hojan**, prof. slovenskega jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana.
- Marijan Javoršek**, oblikovalec, zunanji sodelavec SŠM Ljubljana.
- Matjaž Kavar**, računalniško oblikovanje, Brezovica, Kropa.
- Polona Koželj**, prof. likovne umetnosti, bibliotekarka, vodja knjižnice SŠM, Ljubljana.
- Marija Lesjak Reichenberg**, mag. socioloških znanosti, svétnica, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, vodja Založbe, Ljubljana.
- Marko Ljubič**, prof. zgodovine in univ. dipl. pedagog, poslovni sekretar, strokovni sodelavec, SŠM Ljubljana.
- Zdenko Medveš**, dr. pedagoških znanosti, zaslužni prof., Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, v p.
- Stane Okoliš**, mag. zgodovinskih znanosti, direktor Slovenskega šolskega muzeja, Ljubljana.
- Mojca Peček-Čuk**, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani.
- Leopoldina Plut Pregelj**, dr. pedagoških znanosti, doc. za didaktiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani; Washington, ZDA.
- Edvard Protner**, dr. pedagoških znanosti, prof. na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru.
- Mateja Ribarič**, prof. zgodovine in sociologije, muzejska svetovalka, SŠM Ljubljana.
- Branko Šuštar**, dr. zgodovinskih znanosti, muzejski svétnik, SŠM Ljubljana.
- Valentina Tominec**, prof. slovenskega jezika in književnosti, Idrija.
- Maja Visenjak - Limon**, prof. angleškega jezika, prevajalka, Ljubljana.
- Natalija Žižić**, univ. dipl. zgodovinarica in sociologinja kulture, sodelavka SŠM Ljubljana.

Navodila avtorjem in avtoricam / Instructions to contributors

Šolska kronika: revija za zgodovino šolstva in vzgoje, ki jo izdaja Slovenski šolski muzej v Ljubljani, **objavlja izvirne prispevke** s področja zgodovine šolstva in pedagogike pa tudi poročila in ocene posvetovanj, razstav in publikacij s to tematiko.

Prispevke prebere uredniški odbor oziroma recenzenti, ki se odločijo, ali je prispevek primeren za objavo ali pa ga po potrebi s pripombami vrnejo avtorju v dopolnitev. Recenzijski postopek je anonimen. Za trditve v prispevku odgovarjajo avtorji.

Oblika prispevka

Vsa za objavo oddana besedila naj bodo v elektronski obliki, napisana v programu Word. Velikost pisave naj bo 12 z 1,5 razmikom med vrsticami. Prispevke lahko pošljete tudi po elektronski pošti na naslov: solski.muzej@guest.arnes.si.

Znanstveni in strokovni članki naj bodo v obsegu do ene avtorske pole (do 16 strani običajnega tipkopisa) ali okoli 5.500 besed oz. okoli 35.000 znakov s presledki. Avtorji morajo svoje v objavo oddane prispevke posredovati jezikovno ustrezne. Članek mora vsebovati tudi:

- **izvleček** (v obsegu od 5 do 10 vrstic) z opisom prispevka in
- **povzetek** (v obsegu od 10 do 12 vrstic) z glavnimi ugotovitvami.
- **ključne besede** (3 do 5 besed)

Slikovne priloge (3–4 na članek)

Fotografije, skice in risbe naj bodo poskenirane (vsaj 300 dpi) in dodane z besedilom prispevkov v elektronski obliki, označene z zaporedno številko. V besedilu mora biti jasno razvidno, kam slikovne priloge sodijo. Slik ne vstavljajte v besedilo.

Podnapisi slik naj bodo s točno navedenim virom dodani na koncu besedila, ležeče.

Podnapis za slikovno gradivo iz publikacij:

Opis (Ime Priimek avtorja: Naslov, letnica, str., številka strani).

Primer: *Šolarji na vasi (Ferdinand Bobič: Preljubo Veselje, o kje si doma, 1939, str. 1).*

Podnapis za ostalo slikovno gradivo:

Opis (hrani ustanova/oseba, foto Ime Priimek).

Primer: *Delavnica lepopisja (hrani SŠM, fototeka, foto Marijan Javoršek).*

Primer: *Učitelj matematike (hrani Janez Novak).*

Navajanje opomb

Opombe naj bodo pisane enotno, na dnu vsake strani, velikost pisave 10.

navajanje virov

arhivski viri

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva, sicer pa:

Arhiv/ustanova, oddelek, številka fascikla/škatle: Vsebina.

SŠM, arhivska zbirka, fasc. 9: Spisi trivialke v Trnovem v Ljubljani (1831–1870).

spletni viri:

Če gre za knjižno delo v digitalni različici, potem navedemo tako, kot bi navedli ustrezno delo v tiskani obliki in za piko dodamo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Za vsak drug spletni vir zapišemo: spletni naslov (pridobljeno: dan. mesec. leto)

Primer: <http://www.ssolski-muzej.si/slo/aboutmuseum.php?page=9> (pridobljeno: 12. 3. 2015)

navajanje literature*monografije:*

Ime Priimek, *Naslov dela*, kraj: Založba, leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Jože Ciperle, Andrej Vovko, *Šolstvo na Slovenskem skozi stoletja*, Ljubljana: Slovenski šolski muzej, 1987, str. 123.

serijske publikacije:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov revije*, številka letnika, leto izdaje, št. številka zvezka, str. številka strani.

Primer: Tatjana Hojan, Nekaj stoletnih šol v letu 2013, *Šolska kronika : zbornik za zgodovino šolstva in vzgoje*, 23, 2013, št. 3, str. 542.

zborniki in katalogi:

Ime Priimek, Naslov članka, *Naslov zbornika* (ur. Ime Priimek urednika), kraj (brez vejice) leto izdaje, str. številka strani.

Primer: Mateja Ribarič, Zgodovina šolskih stavb na Slovenskem, *Hiše učenosti na Slovenskem na starih razglednicah* (ur. Mateja Ribarič), Ljubljana 2006, str. 15.

ponovne opombe:

Če se ponovna opomba sklicuje na isto delo kot opomba pred njo, se zapiše: Prav tam ali Ibid., številka strani. Če gre za isto stran: Prav tam ali Ibid.

Če se ponovna opomba sklicuje na delo, ki ni bilo omenjeno neposredno pred njo: Priimek avtorja (brez vejice) leto izida, str. številka strani.

Primer: Ciperle, Vovko 1987, str. 125.

Viri in literatura

V tem sklepnem poglavju morajo biti po abecednem vrstnem redu navedeni najprej vsi viri in nato vsa literatura, ki so v prispevku citirani v opombah.

Vire navajamo v skladu s predpisi posameznega arhiva (kot v opombah).

Literaturo navajamo tako, da najprej zapišemo: Priimek, Ime: – od tod naprej pišemo enako kot v opombah, le da ne navajamo strani.

Podatki o avtorju

Vsak pisec naj izpolni priložen obrazec s podatki o avtorju. Ob oddaji besedila prispevka naj **avtor posreduje izjavo**, da pošilja svoj izviren, še neobjavljen prispevek, ki ga ni poslal v objavo še kakšni drugi publikaciji. Poleg tiskane objave v Šolski kroniki se avtor strinja tudi s spletno objavo članka ter objavo določenih podatkov o avtorju.

9 771318 672005